

In the Name Of God

QUARTERLY

Of

*Knowledge Retrieval and
Semantic Systems*

Vol. 10, No. 37, Winter 2023

This journal is indexed in the databases ensani.ir, www.civilica.com,
www.magiran.com, www.noormags.ir

**Quarterly
Of
Knowledge Retrieval
and Semantic Systems**

Vol. 10, No. 37, Winter 2023

Concessionaire: Allameh Tabataba'i University

Manager: Dr. Esmat Momeni

Editor-in-Chief: Dr. Fahimeh Babolhavaeji

Associate Editor: Zhila Kazemi

Expert: Faezeh Ebrahimi

Members of the Editorial Board

Name	Surname	Academic Rank	Field of Study	Affiliation
Susmita	Chakraborty	Professor	Knowledge & Information Science	University of Delhi
Najla	Hariri	Professor	Knowledge & Information Science	Islamic Azad University (Science and Research Branch)
Alireza	Isfandiari Moghadam	Professor	Knowledge & Information Science	Islamic Azad University Hamedan Branch
Ali	Jalali Dizaji	Associate Professor	Knowledge & Information Science	Allameh Tabataba'i University
Paramjeet	Kaur Walia	Professor	Knowledge & Information Science	University of Delhi
Esmat	Momeni	Associate Professor	Knowledge & Information Science	Allameh Tabataba'i University
Mehri	Parirokh	Professor	Knowledge & Information Science	Ferdowsi University of Mashhad
Mitra	Samiei	Associate Professor	Knowledge & Information Science	Allameh Tabataba'i University
Ahmad	Shabani	Professor	Knowledge & Information Science	University of Isfahan
Seyyed Mahdi	Taheri	Associate Professor	Knowledge & Information Science	Allameh Tabataba'i University

English Editor: Arghavan Emranipour, **Persian Editor & Layout:** Fatemeh Piri

Printed by Allameh Tabataba'i University Press

eISSN: 2783-1795   ISSN: 2980-8243

Address: Faculty of Psychology & Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University
Main Campus, Dehkadeh Olympic Blvd, Hemmat Expressway, Tehran, Iran

<http://jks.atu.ac.ir/>
Fdanesh@atu.ac.ir

Members of the Referees Board

Name	Surname	Affiliation
Sedigheh	Ahmadi Fasih	Assistant Professor, National Library and Records Organization of Iran and Head of the Study and Research Department of Document Preservation and Preservation, Tehran, Iran
Tahereh-Sadat	Amini	PhD Graduate, Philosophy of Education, Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
Maziar	Amirhosseini	Assistant Professor in Information and Knowledge Management, Academic Relations and International Affairs, Agricultural Research, Education and Extension Organization, Ministry of Jihad Agriculture, Tehran, Iran
Fahimeh	Ansarian	Assistant Professor, Department of Education and Counseling, Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
Hasan	Ashrafi-Rizi	Professor, Department of Medical Library and Information, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran
Tooran	Bagheri	PhD Graduate, Information Science and Knowledge. Islamic Azad University, Hamedan Branch, Hamedan, Iran
Firoozeh	Dokhani	Researcher in the Field of Scientometrics in the Field of Altmetrics, Tehran, Iran
Mitra	Ghiasi	Assistant Professor, Department of Information Science and Knowledge, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran
Aziz	Hedayati Khoshemehr	Assistant Professor, Department of Information Science and Knowledge, Shahid Madani University of Azerbaijan, Tabriz, Iran
Safiyeh	Limooni Tahmasebi	Assistant Professor, Department of Information Science and Knowledge, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran
Mohammad	Razaghi	PhD Graduate, Educational Management, Urmia University, Urmia, Iran
Seyed Ali Asghar	Razavi	Assistant Professor, Department of Information Science and Knowledge, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran
Ameneh	Soleimani	PhD Graduate, Information Science and Knowledge, University of Tehran, Tehran, Iran
Esmail	Vaziri	Assistant Professor, Department of Information Science and Knowledge, Zabol University, Zabol, Iran

Table of contents

A Framework for Transforming the Persian Subject Headings into Linked Data <i>Zeinab Sabbaghi Bidgoli, Atefeh Sharif, Fatemeh Zandian.....</i>	<i>1</i>
Evaluating and Ranking of Psychological Journals Based on Data Envelopment Analysis (DEA) <i>Maryam Karami, Golnessa Galyani-Moghaddam, Farhad Hadinejad.....</i>	<i>31</i>
Research Data Services (RDS) in Central Libraries of Public Universities Affiliated to the Ministry of Science, Research and Technology(MSRT) <i>Zoya Abam, Mohaddeseh Afzali .....</i>	<i>67</i>
Investigating the Relationship between Librarians' Personal Knowledge Management and Manpower Productivity (Case Study: Public Libraries of Khuzestan Province) <i>Hassan Khodravan, Ali Biranvand, Armin Rajabzadeh, Mehrnoosh Darabi....</i>	<i>113</i>
Analysis of Effective Factors in Creating Creativity and Innovation in University Libraries from the Perspective of Tabriz University Librarians <i>Faegheh Mohammadi, Rahim Pouri.....</i>	<i>155</i>
Investigating the Relationship between Self-Confidence and Media Literacy in Using Students' Social Network (Shad) from the Perspective of Female Primary School Teachers in Doroud <i>Maryam Salimi, Mansour Torkiantabar.....</i>	<i>201</i>
The Semantic Network of Educational Requirements in the Anthropological Analysis of Morteza Motahari's Works <i>Abdolhamid Ghouchani Gharavi, Mohsen Imani Naeini, Alireza Mahmoudnia, Hamidreza Rezazadeh Bahadoran.....</i>	<i>223</i>

A Framework for Transforming the Persian Subject Headings into Linked Data

Zeinab Sabbaghi Bidgoli

M.A. Student in Knowledge and Information Science, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Atefeh Sharif *

Assistant Professor, Knowledge and Information Science, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Fatemeh Zandian

Associate Professor, Knowledge and Information Science, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Abstract

The semantic web which facilitated information retrieval is based on linked data. Libraries that have an important role in authority data can affect future information systems. Therefore, publishing library data as linked data can be a step forward in the semantic web. This paper aims to design a framework for transforming the National Library of Iran Subject Headings into linked data and publish it on the web. This paper is an applied study that used the library method and review the related literature to design a linked data framework for the National Library of Iran Subject Headings. The designed framework was implemented to ensure that its publishing is possible. Thus, first, the data (i.e., Persian topical terms) were cleaned. Then using Open Refine software, they were transformed into an RDF version and linked with the Library of Congress Subject Headings dataset. The transformed version of Persian Subject Headings was imported into the Jena Fuseki RDF Store and finally, the subject headings were displayed through skosmos interface. The designed framework can be used for publishing the National Library of Iran Authority files as linked data. In this framework, linking with similar datasets was considered, and publishing a part of subject headings was successfully reported.

* Corresponding Author: atefeh.sharif@modares.ac.ir

How to Cite: Sabbaghi Bidgoli, Z., Sharif, A. & Zandian, F. (2023). A Framework for Transforming the Persian Subject Headings into Linked Data. *Journal of Knowledge Retrieval and Semantic Systems*, 10(37), 1-30. DOI: 10.22054/JKS.2023.72538.1565

Keywords: Linked Data, the National Library of Iran Subject Heading, Open Refine, Data Publication.

1. Introduction

The emergence of the web facilitated the retrieval of information. This made libraries as one of the most important centers of information considering the web for the information retrieval process. However, the fast change of the web leads to the transformation of library functions. The semantic web is an opportunity for libraries to change their functions. Linked data as a method in the semantic web can make a major change in library functions. It can improve the discoverability, visibility, and interoperability of the resources. For example, all libraries use authority controls for organizing their information. But using authority controls in a traditional way can be challenging. Therefore, using the web can help libraries tackle these potential challenges and problems. Transforming authority data into linked data which seems an innovative and faster way for finding the resources can be a step forward for libraries and users. This paper aims to design a framework for transforming the National Library of Iran Subject Headings into linked data and publish them on the web.

2. Literature Review

Designing and proposing a framework for linking the data was the topic of some research papers. Linking the university data (Behkamal et al., 2011) linking and visualizing medicine information (Sekhavati, Farahi, & Jalali, 2011) web objects (Hosseini, 2020), table data (Mulwad et al., 2010), Industrial Data (Graube et al., 2012), and government data (Villazón-Terraza, Vilches-Blázquez, Corcho, & Gómez-Pérez, 2011; Mulwad, Finin, & Joshi, 2011) were the topics for some reviewed studies. The results of their studies indicated that in general, linked data could improve information retrieval. Implementing a linked data method in library data was discussed in some papers. Kar & Das (2020) designed a methodology for linking bibliographic information in a digital repository. Similarly, Ryan et al. (2015) examined the linking of place names in a dataset, transferring them into RDF and linking them with other similar datasets. Summers, et al (2008) provide a methodology for transferring subject headings into linked data. their results showed that transferring LCSH into SKOS affects information retrieval. The linking and publishing

National Library of Iran data were also investigated by Eslami & Vaghefzadeh (2013). Fathian Dastgerdi et al (2020) tried to make a pattern for linking data in library systems. They examined the components which are needed for implementing the linked data method in library systems. Their result showed that using linked data in library systems affects the visibility of bibliographic metadata. Based on the reviewed studies, many international papers discussed publishing library linked data in theoretical and practical ways. Whereas studies done in Iran focusing on linked data mostly developed patterns and models for linking data (e.g., Fathian Dastgerdi; 2020). Few Persian studies were done for publishing bibliographic data (e.g., Eslami & Vaghefzadeh, 2013; Sekhavati, 2011). Although there is a significant number of papers discussing linked data, the technical aspect for publishing and linking library data was rarely examined. To fill this gap, this study aims to develop a framework for publishing National Library of Iran subject headings which is unlike Fathian Dastgerdi et al., (2020) paper considers the technical tools and aspects and unlike Sekhavati's (2011) paper examines the Persian subject headings.

3. Methodology

This research is an applied study that utilizes a library method for designing a publishing framework. Linked data was implemented to ensure the possibility of publishing the research data. First, Persian subject headings which are represented in Iran MARC format were obtained in Marc XML files From the National Library of Iran. Then the method for transferring and publishing the data was applied.

4. Results

The framework developed in this research collected National Library of Iran subject headings randomly. The selected data were first cleaned by Microsoft Excel and MarcEdit. In the next step, cleaned data were converted into RDF Using OpenRefine. The study's project was imported to Open Refine software, linked with external datasets, and saved in a triple store. Finally, the linked subject headings were displayed through the Skosmos interface.

5. Discussion

Publishing library data as linked data is an example of utilizing Web 3

in library systems. National libraries worldwide have tried linking their data including subject headings with other datasets. However, there remains a gap in publishing linked Persian subject headings and to the best of the authors' knowledge it seems that no paper has pointed to technical aspects of implementing Persian subject headings.

6. Conclusion

The current paper has transformed the Persian subject headings into a linked dataset in an RDF turtle format. Then, it visualized the linked data in the Skosmos interface. But there can be some limitations to this study. Using OpenRefine was reported successfully in this paper, but it seems that there may be a problem in data with larger sizes. In conclusion, since this framework improve the retrieval of authority data in this research, it can be used for publishing National library of Iran subject headings.

چارچوبی برای تبدیل و انتشار سرعنوان‌های موضوعی فارسی به داده‌های پیوندی

- دانشجوی کارشناسی‌ارشد، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
- استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران *
- دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

چکیده

ظهور وب معنایی در جهت تحقق بازیابی معنایی اطلاعات است و در حال حاضر در داده‌های پیوندی تجلی یافته است. کتابخانه‌ها در تولید و مدیریت داده‌های مستند و معتبر فراوانی نقش دارند و می‌توانند نقشی مؤثر در نظام‌های اطلاعاتی پیش‌رو ایفا کنند و می‌توانند با اجرایی کردن داده‌های پیوندی گامی در این مسیر بردارند. هدف از انجام این پژوهش ارائه چارچوبی برای انتشار و تبدیل سرعنوان‌های موضوعی فارسی مورد استفاده کتابخانه ملی ایران به صورت داده‌های پیوندی و ایجاد پیوند با مجموعه داده‌ای مشابه است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی است؛ با استفاده از روش کتابخانه‌ای به طراحی چارچوبی برای انتشار سرعنوان‌های موضوعی پرداخته و برای اطمینان از امکان انتشار داده‌ها، روش مورد نظر مورد پیاده‌سازی قرار گرفته است. بدین ترتیب ابتدا داده‌های موضوعی فارسی مورد پاک‌سازی و ویرایش قرار گرفتند، سپس با نرم‌افزار اپن ریفاین به آر.دی.اف تبدیل شدند و با سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه کنگره پیوند دریافت کردند. داده‌های مورد مطالعه پس از نگاشت به اسکاس به یک فایل آر.دی.اف در قالب تریل تبدیل شدند. فایل تبدیل شده ابتدا وارد مخزن آر.دی.اف جینا فوسکی شد و سپس در رابط کاربری اسکاسوس در محیط وب نمایش داده شد. به‌طور کلی این چارچوب می‌تواند در فرایند انتشار داده‌های

* نویسنده مسئول: atefeh.sharif@modares.ac.ir

مستند کتابخانه ملی در قالب داده‌های پیوندی مورد استفاده قرار گیرد. در این چارچوب امکان برقراری پیوند با مجموعه داده‌های مشابه نیز در نظر گرفته شده است و پیاده‌سازی نمونه‌ای از داده‌ها با موفقیت انجام پذیرفت.

کلیدواژه‌ها: داده‌های پیوندی، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، نرم‌افزار اپن‌ریفاین، کتابخانه ملی ایران، چارچوب انتشار.

مقدمه

ظهور وب در جهان، دسترسی انسان به اطلاعات را سرعت و سهولت بخشیده اما چالش‌ها و مشکلاتی را نیز به همراه داشته است؛ برای مثال ممکن است فردی در یافتن اطلاعات مرتبط و مناسب با مشکلاتی مواجه شود و نتواند به آن‌ها دسترسی پیدا کند (Goswami & Biswas, 2011). همگام با ظهور وب و تحولات بعدی آن، کتابخانه‌ها نیز برای بهبود فرایند بازیابی اطلاعات از آن استفاده کردند. با پیشرفت و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در کتابداری و علم اطلاعات، کارکرد کتابخانه‌ها نیز تغییر کرده است. وب معنایی فرصت مناسبی را برای تحول در کارکردهای کتابخانه فراهم کرده است (Kamila, 2008). داده‌های پیوندی را می‌توان یکی از مصادیق وب معنایی دانست. به‌طور کلی، داده‌های پیوندی رویکردی است که ساخت و استفاده مجدد از محتوای معنایی را سهولت و ارتقا می‌بخشد (Candela et al., 2020). در واقع می‌توان داده‌های پیوندی را به‌عنوان روش‌ها و الگوهایی دانست که برای اتصال داده‌های ماشین‌خوان به یکدیگر از طریق وب معنایی به کار گرفته می‌شود و با استفاده از شناسه‌گر واحد منبع (یو.آر.آی)^۱ و طرح فراداده‌ای چارچوب توصیف منبع (آر.دی.اف)^۲ داده‌ها را در معرض وب قرار می‌دهند، آن‌ها را به اشتراک می‌گذارند و متصل می‌کنند (Park & Kipp, 2019).

بحث استفاده و انتشار داده‌های پیوندی در کتابخانه‌ها نیز دارای اهمیت است؛ از یک طرف بهبود بخشیدن به کنترل مستندات که به‌عنوان دارایی‌های اطلاعاتی کتابخانه‌ها هستند، موجب می‌شود فرایند بازیابی و بازنمایی آسان‌تر شود و از سوی دیگر، تعداد کتابخانه‌هایی که به توسعه و انتشار داده‌های خود به‌صورت پیوندی می‌پردازند و مجموعه‌های موجود در کتابخانه‌ها را به وب داده‌ها وارد می‌کنند به‌طور روزافزون بیشتر می‌شود (Lampert & Southwick, 2013). ارتباط دادن داده‌ها به یکدیگر به کاربر اجازه می‌دهد تا به‌طور یکپارچه در محیط وب جستجو کند و صرف‌نظر از این که داده‌ها توسط

---

^۱. Uniform Resource Identifier (URI)

^۲. Resource Description Framework (RDF)

چه کسی و در کجا منتشر شده‌است به نتایج مرتبطی دست پیدا کند. همچنین این کار باعث حذف ابهام می‌شود و فرایند جستجو را دقیق‌تر می‌کند (Southwick, 2015).

هم‌زمان با افزایش تمایل به انتشار داده‌های پیوندی در جهان، کنسرسیوم وب جهانی مجموعه‌ای از توصیه‌ها را برای انتشار داده‌های کتابخانه‌ها نیز توسعه داد (Bushman et al., 2015). در این راستا، بسیاری از کتابخانه‌های ملی مانند کتابخانه ملی بریتانیا، فرانسه، اسپانیا، کتابخانه ملی پزشکی آمریکا، کتابخانه ملی کشاورزی و دیگر کتابخانه‌ها داده‌های کتابشناختی خود را به‌صورت مجموعه داده‌های پیوندی منتشر کرده‌اند (Bushman et al., 2014; Hallo et al., 2015). کتابخانه کنگره نیز فهرست سرعنوان‌های موضوعی کنگره را در قالب اسکاس در ابر داده منتشر کرد (شریف، ۱۳۹۳). کتابخانه کنگره در زمینه داده‌های پیوندی گام‌های بیشتری نیز برداشته است؛ برای مثال در سال ۲۰۱۱ اعلام کرد که قصد دارد از چارچوب کتابشناختی جدید به نام بیب‌فریم^۱ استفاده کند (Halla, 2013 as cited in Library of Congress, 2011) که در واقع نقشه راهی برای انتقال از فهرست‌های مبتنی بر مارک به فهرست‌های یکپارچه و مبتنی بر داده‌های پیوندی است (Halla, 2013). اگرچه پیوندی شدن داده‌های کتابخانه‌ای در خارج از ایران به‌طور چشمگیری انجام پذیرفته است، اما تاکنون داده‌های کتابخانه ملی در قالب قابل تبدیل و انتشار به‌صورت داده‌های پیوندی منتشر نشده‌است. در نتیجه نمی‌توان به‌طور دقیق چارچوب انتشار داده‌های پیوندی کتابخانه ملی را پیش‌بینی کرد. پژوهش حاضر قصد دارد چارچوبی برای انتشار بخشی از سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه ملی ایران به‌صورت داده‌های پیوندی ارائه کند که به‌صورت عملی قابل پیاده‌سازی باشد تا گامی برای برطرف کردن خلأ موجود در این قسمت بردارد. به‌طور کلی، هدف پژوهش حاضر ارائه یک روش‌شناسی برای تبدیل، پیاده‌سازی و انتشار سرعنوان‌های موضوعی فارسی به‌صورت داده‌های پیوندی است تا از این طریق گامی برای بازیابی هر چه بهتر این داده‌ها در محیط وب برداشته شود.

---

^۱. bibframe

پیشینه پژوهش

بهکمال و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش خود برای انتشار داده‌های فارسی به صورت داده‌های پیوندی، چارچوبی را مطرح کردند. آن‌ها در این چارچوب ابتدا داده‌ها را به آر.دی.اف تبدیل کردند. سپس داده‌های تبدیل شده را با تبدیل فرمت به اچ.تی.ام.ال در مخزن ذخیره کردند و در نهایت لغات وید^۱ آن منبع داده را منتشر کردند. برای انجام این کار قسمتی از داده‌های دانشگاه فردوسی مشهد به منظور اعمال چارچوب، انتخاب و مشکلات پیش‌رو برای انتشار داده‌ها بیان شد. یافته‌های پژوهش نشان داد پیش از انتشار داده باید کیفیت داده‌ها بازنگری شوند؛ زیرا با کیفیت بودن داده‌ها پیش‌نیاز پیوند خوردن آن‌ها است. پس از اطمینان از کیفیت داده‌ها، آن‌ها باید به طور مناسبی با یکدیگر پیوند برقرار کنند. بحث روزآمدی داده‌ها و پیوندهای میان آن‌ها و انتخاب بهترین پیوند با توجه به تفاوت‌های زبانی و فرهنگی از دیگر مشکلات اشاره شده در این پژوهش بود.

سختاوتی (۱۳۹۰) هدف از پژوهش خود را ارائه چارچوبی برای انتشار اطلاعات کتابخانه به‌طور کلی بر پایه اصول داده‌های پیوندی دانست. او برای ارائه چارچوب، ابتدا به هر پیشینه یک یو.آر.آی اختصاص داد؛ برای منحصر بودن شناسه‌ها از شبکه کتاب‌ها استفاده شد. برای تبدیل داده‌ها به آر.دی.اف، برنامه‌ای با کد جاوا نوشته شد. داده‌ها پس از تبدیل شدن به آر.دی.اف در مخزن آر.دی.اف Sesame ذخیره شدند. برای پیوند داده‌ها، شرایط ایجاد پیوند بررسی شد و نمونه داده‌هایی که امکان ایجاد پیوند را دارند جستجو شد.

سختاوتی و همکاران (۱۳۹۰) چارچوبی برای تبدیل اطلاعات داروها به داده‌های پیوندی را در پژوهش خود پیشنهاد دادند. بدین صورت که داده‌های رابطه‌ای داروها پس از تبدیل به آر.دی.اف و ذخیره در پایگاه، با واژگان مرتبط پیوند می‌خورند و در نهایت منتشر می‌شوند. در این پژوهش میزان مانعیت و جامعیت و دقت داده‌های پیوندی نیز مورد بررسی قرار گرفت.

---

^۱. VOid

نخستین تلاش برای انتشار داده‌های کتابخانه‌ای توسط اسلامی و واقف‌زاده (2013) و با هدف انتشار داده‌های کتابخانه ملی ایران به صورت داده پیوندی مطرح شد. ایشان با استفاده از مدل اف.آر.بی.آر.^۱ به تعریف مدلی برای ایجاد نسخه داده‌های پیوندی فایل مستندات کتابخانه ملی پرداختند. به همین منظور محدوده کوچکی از داده‌های مستند نام‌های موجود در پایگاه داده رسا انتخاب و با توجه به نگاشت ایجادشده توسط متخصصان به آر.دی.اف تبدیل و ذخیره شد. با این حال، پژوهش آن‌ها در محیط وب اجرایی نشده است.

اکبری داریان و همکاران (2017) پژوهشی برای در دسترس ساختن داده‌های اصطلاح‌نامه‌های فرهنگی سه‌زبانۀ کتابخانه ملی ایران به صورت داده‌های پیوندی و در قالب اسکاس انجام دادند. بدین منظور نگاشتی برای تبدیل مارک به اسکاس گسترش داده شد، یو.آر.ال به آن‌ها اختصاص داده شد و فرایند تبدیل با استفاده از جاوا اسکریپت انجام شد. ارائه چهارچوبی برای پیوندی کردن اشیا موجود در وب، موضوع پژوهش حسینی (۱۳۹۹) بود. در این پژوهش پس از مرحله جمع‌آوری داده‌ها که شامل دریافت و پاک‌سازی داده‌ها می‌شد داده‌ها که به صورت جدولی بود با استفاده از نرم‌افزار اپن‌ریفاین^۲ به آر.دی.اف تبدیل شد. در آخرین مرحله پژوهش نیز داده مورد بازیابی معنایی قرار گرفتند. بر اساس نتایج این پژوهش داده‌های پیوندی می‌تواند باعث بهبود بازیابی معنایی شود.

فتحیان دستگردی و همکاران (۱۳۹۹) مؤلفه‌های مورد نیاز برای پیاده‌سازی روش داده‌های پیوندی در نظام‌های کتابخانه‌ای را بررسی و الگویی را بر اساس آن مطرح کردند. نتایج پژوهش بیان کرد در پیشینه‌هایی که در قالب یونی‌مارک/اکس.ام.ال^۳ نمایش داده شدند ارتباط وجود ندارد. از این رو، استفاده از داده‌های پیوندی در نظام کتابخانه تأثیر بسیاری در نمایش فراداده‌های کتابشناختی دارد.

---

^۱. Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR)

^۲. OpenRefine

^۳. UNIMARC/XML

پژوهش‌هایی در خارج از ایران نیز به ارائه چارچوب و مدل برای پیوندی کردن داده‌های متفاوت پرداخته است. سامرز و همکاران^۱ (2008) روشی را برای تبدیل سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه کنگره به داده‌های پیوندی معرفی کردند. هدف آن‌ها توصیف فرایند تبدیل سرعنوان‌های موضوعی - که در قالب مارک اکس.ام.ال هستند - به اسکاس / آر.دی.اف^۲ بود. رویکردی برای در دسترس قرار دادن سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه کنگره نیز در برنامه کاربردی وب مطرح شد. نتایج نشان داد که تبدیل سرعنوان‌های موضوعی کنگره به عنوان اسکاس در سطوح متفاوت ارزشمند بوده و قدمی روبه‌جلو برای تحقق بخشیدن به توسعه وب معنایی است.

مولود و همکاران^۳ (2010) چارچوبی خودکار برای تبدیل داده‌های جدولی به داده‌های پیوندی ارائه دادند و بر اساس جدول‌های موجود در وب و تفسیر آن‌ها آر.دی.اف ایجاد کردند.

داده‌های صنعتی موضوع پژوهش گراوب و همکاران^۴ (2012) بود که بر تبدیل داده‌های مربوط به کارخانه‌ها به داده‌های پیوندی تمرکز داشتند. داده‌ها به صورت اکس.ام.ال استخراج شد و تبدیل به آر.دی.اف با استفاده از متن پایتون انجام و داده‌های تبدیل شده در سرور ویرچوسو^۵ ذخیره شدند. در نهایت این داده‌ها به صورت اچ.تی.ام.ال نمایش داده شدند.

در فضای داده‌های کتابشناختی و به‌طور کلی کتابخانه‌ای، داده‌های متفاوتی وجود دارد که می‌تواند به داده‌های پیوندی تبدیل شود. در این حوزه نیز پژوهش‌هایی به انجام رسیده است. انتشار فراداده‌های کتابخانه‌ای در پژوهش هالو و همکاران^۶ (2014) مورد توجه قرار گرفت. روش ارائه‌شده آن‌ها برای پیوندی کردن فراداده‌های کتابخانه‌ای

---

^۱. Summers et al.

^۲. SKOS/RDF

^۳. Mulwad et al.

^۴. Graube et al.

^۵. virtuoso

^۶. Hallo et al.

شامل استخراج فراداده از کتابخانه، تبدیل آن به آر.دی.اف و انتشار آن با استفاده از اندپوینت اسپارکل بود.

رایان و همکاران^۱ (2015) نیز به توصیف فرایند پیوندی کردن مجموعه داده Logainm (یک پایگاه داده برخط که شامل فهرست اسامی مکان‌های کشور ایرلند به انگلیسی و ایرلندی است) انتقال آن از اکس.ام.ال به آر.دی.اف و ساختن پیوند به دیگر مجموعه داده‌های جغرافیایی پرداختند. ولی روش آن‌ها با روش کار و داس^۲ (2020) متفاوت بود. مفاهیم موجود در پایگاه داده Logainm به شکل یک XML dump تبدیل شد که شامل تمام نام‌های مکان به ایرلندی و انگلیسی، نوع مکان و موقعیت جغرافیایی آن مکان‌ها می‌شد. تبدیل dump پایگاه داده Logainm (که به زبان اکس.ام.ال بود) به آر.دی.اف با استفاده از XSPARQL انجام شد. به این معنا که پرس و جویی توسعه داده شد تا داده‌های به زبان اکس.ام.ال را به آر.دی.اف تبدیل کند. مجموعه داده آر.دی.اف Logainm در وبسایت Logainm مستقر شد و پایانه^۳ اسپارکل آن نیز ایجاد شد.

بوشمن و همکاران^۴ (2015) در پژوهش خود به تبدیل سرعنوان‌های موضوعی پزشکی به داده‌های پیوندی پرداختند؛ بنابراین در یک طرح آزمایشی به ایجاد و توسعه یک زیرساخت برای تبدیل، ذخیره و انتشار داده‌های پیوندی کتابخانه پزشکی آمریکا پرداختند. تمام اطلاعات به آر.دی.اف تبدیل شد. سپس داده‌ها در گزاره‌های سه‌گانه با استفاده از یو.آر.آی نمایش داده شد. نویسندگان این پژوهش نتیجه گرفتند که انتشار مش^۵ به‌عنوان داده‌های پیوندی این فرصت را برای کتابخانه ملی پزشکی آمریکا فراهم می‌کند تا داده‌های بیشتری از جمله داده‌های پابمد/مدلاین^۶، داده‌های کتابشناختی و غیره را به‌صورت آر.دی.اف منتشر کنند.

---

^۱. Ryan et al.

^۲. Kar & Das

^۳. endopint

^۴. Bushman et al.

^۵. Mesh

^۶. Pubmed/Medline

پژوهش کار و داس (2020) یک روش‌شناسی برای پیوندی کردن اطلاعات کتابشناختی و مهندسی آن‌ها در مخازن دیجیتال به‌عنوان یک منبع اطلاعاتی مطرح کرد. در این پژوهش روشی برای طراحی اطلاعات کتابشناختی یک مخزن دیجیتال به‌صورت داده‌های پیوندی ارائه شد. طبق روش‌شناسی ارائه‌شده در این پژوهش، برای تبدیل داده‌ها از RDFizer موجود در اپاچی جینا فوسکی و برای پرس‌وجو قرار دادن نیز از اسپارکل استفاده شد.

کار و داس (2021) روشی را برای انتقال فراداده‌های مستند نام افراد در مارک ۲۱ به داده‌های پیوندی ارائه کردند. به‌منظور انجام این کار، بیش از ۵۰۰ داده مستند از فهرست پیوسته کتابخانه دانشگاه ویدیاشاگور^۱ انتخاب و در پایگاه داده کوها^۲ درج شدند، داده‌های انتخاب‌شده را با نرم‌افزار این‌ریفاین پاک‌سازی کردند و به آن‌ها یو.آر.آی اختصاص دادند. سپس یو.آر.آی‌های ایجادشده را به‌صورت نیمه‌خودکار در نرم‌افزار این‌ریفاین قرار دادند و اتصال آن را با دو مجموعه داده دیگر برقرار کردند. مجموعه داده‌های پیوندی شامل گزاره‌های آر.دی.اف تولیدشده و در قالب‌های جیسون^۳، آر.دی.اف/اکس.ام.ال، ترتل و ان‌تریپل^۴ ساخته شد. در آخر، پیاده‌سازی ابزارها و فن‌های تبدیل قالب پیشینه‌های نام مستندات موفقیت‌آمیز بود.

انتشار داده‌های مستند کتابخانه ملی کشور لاتویا به‌صورت داده‌های پیوندی در پژوهش آپنیت و بوجار^۵ (2021) مورد توجه قرار گرفت. به‌منظور انجام این کار، دادگان با استفاده از mc2skos به اسکاس تبدیل و با استفاده از رابط کاربری اسکاسموس^۶ دادگان اسکاس به‌عنوان داده‌های پیوندی منتشر شدند.

اگرچه مشاهده می‌شود که در پژوهش‌های بین‌المللی از مطالعه ابعاد نظری گذر شده

---

^۱. Vidyasagar University

^۲. Koha

^۳. JSON

^۴. N_Triple

^۵. Apenite & Bojars

^۶. skosmos

و انتشار داده‌های پیوندی محقق شده است اما اندک پژوهش‌های انجام شده در ایران بیشتر به ارائه الگو و در موارد معدودی به انتشار داده‌های کتابشناختی پرداخته‌اند (برای مثال Eslami & Vaghefzadeh, 2013؛ سخاوتی، ۱۳۹۰؛ فتحیان دستگردی و همکاران، ۱۳۹۹). به نظر می‌رسد اهمیت این موضوع در ایران تا حدودی درک شده اما جنبه‌های فنی و عملیاتی که مراحل انتشار داده‌های کتاب‌شناختی را منعکس نماید، کمتر مورد توجه بوده است. به دیگر سخن این پژوهش درصدد است چارچوبی را برای انتشار داده‌های موضوعی کتابخانه ملی ارائه دهد که برخلاف پژوهش فتحیان دستگردی و همکاران (۱۳۹۹) ابزارها و جوانب فنی را در نظر می‌گیرد و برخلاف پژوهش سخاوتی (۱۳۹۰) سرعنوان‌های موضوعی فارسی را مورد پژوهش قرار می‌دهد.

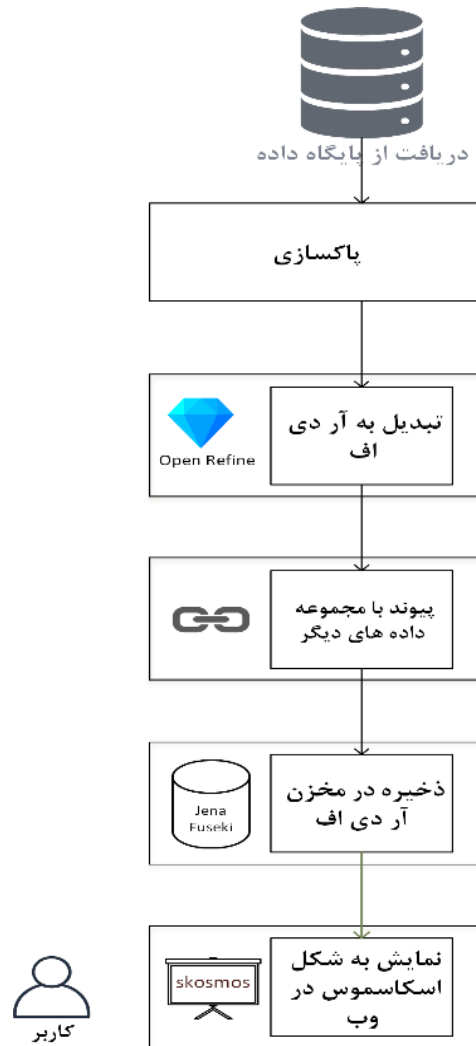
روش پژوهش

با توجه به هدف این مطالعه که ارائه چارچوبی برای تبدیل سرعنوان‌های موضوعی فارسی به یک مجموعه داده پیوندی است، می‌توان این پژوهش را از نظر هدف کاربردی دانست. برای شناسایی چارچوب مطلوب انتشار از روش کتابخانه‌ای استفاده شد. روش پژوهش شامل مراحل جمع‌آوری داده و پیاده‌سازی می‌شود. ابتدا سرعنوان‌های موضوعی با ارسال درخواستی از طریق کتابخانه ملی ایران جمع‌آوری شد. در مرحله پاک‌سازی نیز از نرم‌افزارهای مارک‌ادیت و اکسل استفاده شد. مرحله پیاده‌سازی نیز که شامل تبدیل به آر.دی.اف، ذخیره در مخزن و مصورسازی داده‌ها بود به ترتیب با استفاده از نرم‌افزارهای اپن‌ریفاین و طرح آپاچی جینا فوسکی و رابط کاربری اسکاسموس صورت گرفت. به این ترتیب در اولین گام برای پیوندی کردن سرعنوان‌های موضوعی، سرعنوان‌های موضوعی فارسی که در قالب مارک ایران تدوین شده و بر اساس مارک جهانی است در قالب مارک اکس.ام.ال از کتابخانه ملی ایران دریافت شد. در ادامه این نوشتار، چارچوب به دست آمده برای انتشار این داده‌ها هم‌زمان با بیان جزئیات مرتبط با آن آمده است.

چارچوب انتشار

چارچوب مورد استفاده در این پژوهش در شکل ۱ آورده شده است. سرعنوان‌های موضوعی استفاده شده ابتدا با ابزارهای لازم از جمله نرم‌افزار اکسل و نرم‌افزار اپن‌ریفاین که در ادامه به صورت مفصل توضیح داده می‌شود پاک‌سازی می‌شوند. در مرحله پاک‌سازی داده برجسب‌هایی که برای انتشار داده‌های پیوندی سرعنوان‌های موضوعی کاربرد نداشتند با توجه به پژوهش‌های پیشین، مورد پالایش قرار گرفتند. همچنین علامت‌ها و شناساگرهای زائد نیز حذف شدند. سپس داده‌ها مورد تعدیل و ویرایش قرار می‌گیرند. داده‌های آماده شده با نرم‌افزارهای تبدیل آر.دی.اف به گزاره‌های سه‌گانه آر.دی.اف تبدیل می‌شوند. در هنگام تبدیل به سه‌گانه‌های آر.دی.اف، طرح مورد نظر انتخاب می‌شود و پیوند با داده‌های خارجی برقرار می‌شود و در یک مخزن آر.دی.اف ذخیره می‌شود. در نهایت، برای در دسترس قرار دادن داده‌ها برای کاربران، داده‌ها در رابط کاربری اسکاسموس نمایش داده می‌شوند.

شکل ۱. چارچوب کلی انتشار داده‌های پیوندی مورد استفاده در این پژوهش

برای تبدیل داده‌ها بسته به نوع داده ابزارهای گوناگونی برای پیوندی کردن وجود دارد. از آنجایی که اصطلاحات موضوعی دریافت شده در این پژوهش در قالب مارک اکس.ام.ال بودند، روش کار کار و داس (2021) مینا قرار گرفت و فایل اکس.ام.ال به یک فایل جدولی تبدیل و با استفاده از نرم‌افزار اپن‌ریفاین طرح کلی برای ایجاد روابط

معنایی میان موجودیت‌ها تعیین شد. هانسون^۱ (2014) نیز در پژوهش خود داده‌های مارک اکس.ام.ال را با استفاده از فایل XSLT به آر.دی.اف اکس.ام.ال تبدیل کرد. نگارش یک فایل اکس.اس.ال.تی نیاز به دانش زبان برنامه‌نویسی داشت. همچنین، در پیشینه‌ها، فایل اکس.اس.ال.تی که مارک ایران را به آر.دی.اف تبدیل کند یافت نشد؛ بنابراین از این روش استفاده نشد. فرایند پیوند با داده‌های خارجی مطابق با (Tian et al., 2021; Hanson, 2014) با استفاده از امکان تطبیق داده‌ها در نرم‌افزار اپن‌ریفاین انجام شد. مرحله ذخیره فایل آر.دی.اف نیز با توجه به هانمان و کت^۲ (2010) در انبار ذخیره Jena TDB انجام شد. در نهایت نمایش داده‌ها برای کاربر بر اساس پژوهش‌های پیشین (مانند سخاوتی، ۱۳۹۰; Zengenene et al., 2014) به صورت اچ.تی.ام.ال انجام شد. با این حال، از آنجایی که داده‌های این مطالعه، مستندات موضوعی هستند، مشابه پژوهش آپنیت و بوجار (2021) از اسکاسموس برای نمایش داده‌های موضوعی استفاده شد. در ادامه هم‌زمان با توضیح بیشتر چارچوب کلی، گزارشی مختصر از پیاده‌سازی ارائه می‌شود.

جمع‌آوری و پاک‌سازی داده‌های پژوهش

برای پیوندی کردن داده‌های موضوعی نیاز است تا صحیح بودن داده‌ها مورد بررسی قرار بگیرد و در صورت وجود ناهمگونی میان داده‌ها، مشکلات برطرف شود چراکه مغایرت میان داده‌ها باعث ایجاد خطا در مراحل تبدیل به گزاره‌های آر.دی.اف و برقراری پیوند می‌شود. در نتیجه، پس از دریافت نمونه‌ای تصادفی از سرعنوان‌های موضوعی فارسی در قالب مارک اکس.ام.ال از کتابخانه ملی ایران، داده‌ها وارد نرم‌افزار مارک ادیت^۳ و با استفاده از این نرم‌افزار تبدیل به فایلی در قالب جدولی^۴ شد که مشابه روش کار و داس (2021) است. برچسب‌های مارک برای استفاده در داده‌های پیوندی بر اساس پژوهش‌های پیشین (Akbaridaryan et al., 2017; Kar & Das, 2021; Summers et al., 2008)

---

¹. Hanson, E. M.

². Hannemann & Kett

³. MarcEdit

⁴. tab delimited file (tsv)

انتخاب و شناسایی شد و تعدادی از آن‌ها که دارای استفاده ملی است (به این معنا که تنها در مارک ایران وجود دارد) و آن‌هایی که برای انتشار سرعنوان‌های موضوعی کاربردی نیست، حذف و سایر برچسب‌ها برای استفاده در نسخه آر.دی.اف انتخاب شدند. در نتیجه برچسب‌های شناسه‌گر پیشینه (۰۰۱)، داده‌های کلی پردازش (۱۰۰)، مدخل اصلی (۲۵۰)، یادداشت کلی توضیحی (۳۲۰)، یادداشت دامنه (۳۳۰)، اصطلاح پذیرفته‌نشده (۴۵۰)، اصطلاحات اعم، اخص و مرتبط (۵۵۰)، منابع یافت‌شده (۸۱۰) و یافت‌نشده (۸۱۵) و یادداشت کلی فهرست‌نویس (۸۳۰) برای نگاشت در فایل آر.دی.اف هر سرعنوان موضوعی انتخاب شدند. پس از حذف داده‌های غیرضروری در این پژوهش از داده‌ها به صورت یک فایل سی‌اس‌وی^۱ خروجی گرفته شد و فایل خروجی وارد نرم‌افزار اپن‌ریفاین شد.

نگاشت به آر.دی.اف

سرعنوان‌های موضوعی فارسی وارد شده در نرم‌افزار اپن‌ریفاین فاقد ارتباط معنایی با یکدیگر هستند؛ بنابراین از امکان ویرایش اسکلت نرم‌افزار استفاده شد تا ارتباط معنایی هر داده برقرار شود. نخستین گام برای ایجاد طرح آر.دی.اف در پیشینه سرعنوان‌های موضوعی، انتخاب یو.آر.آی برای هر پیشینه است. به همین منظور، یو.آر.آی `example.org/persiansh` به عنوان یو.آر.آی پایه طرح انتخاب شد. از آنجایی که این کار بر اساس نمونه صورت می‌گرفت نام دامنه `example` مورد استفاده قرار گرفت و مسیر فرعی `persiansh` برای اشاره به سرعنوان‌های موضوعی فارسی انتخاب شد. برای نگاشت بین موجودیت‌های هر سرعنوان از فضای نام‌های اسکاس و دی سی^۲ ترمز^۲ استفاده شد. سپس به تمام برچسب‌های انتخاب‌شده بر اساس فضای نام‌ها، خصیصه‌ای اختصاص یافت (جدول ۱).

۱. CSV

۲. dcterms

جدول ۱. برچسب‌های مارک مورد استفاده و خصیصه‌های اختصاص داده شده به آن‌ها

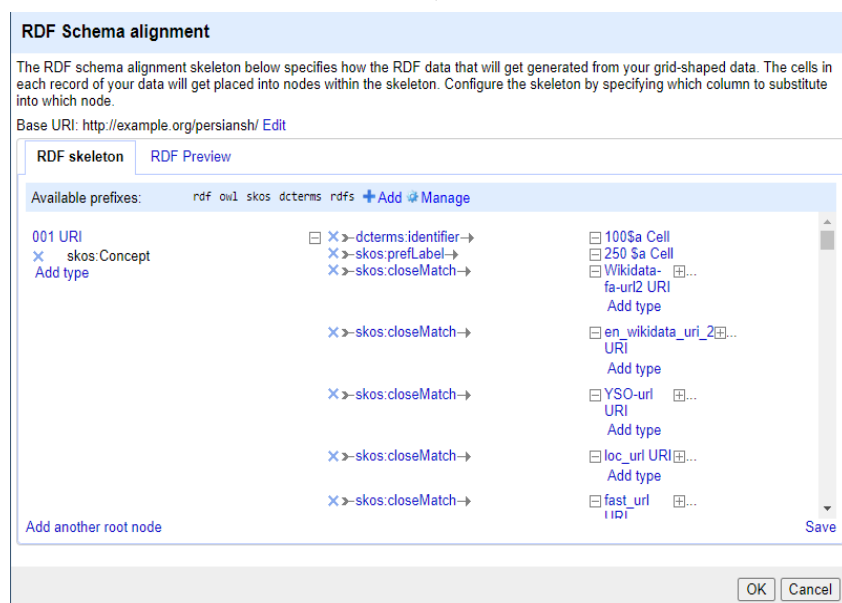
برچسب مارک ایران	خصیصه آردی اف	توضیح	کاربرد
250\$a	skos: preflabellang="fa"	if \$7=""	اصطلاح موضوعی فارسی
250\$a	skos: preflabellang="en"	if \$7="ba"	اصطلاح موضوعی معادل انگلیسی
450\$a	skos: altlabel		نقطه دسترسی موضوع ارجاعی - نگاه کنید به
330\$a	skos: scopenote		یادداشت کلی دامنه
550	skos: broader	if \$5=g	نیز نگاه کنید - اصطلاح اعم
550	skos: narrower	if \$5=h	نیز نگاه کنید - اصطلاح اخص
550	skos: related	if \$5=9	نیز نگاه کنید - اصطلاح مرتبط
320\$a	skos: definition		یادداشت ارجاعی توضیحی
830	skos: note		یادداشت فهرست‌نویس
815	skos: editorialnote		منبع یافت نشده
001	skos: concept		شناسه‌گر رکورد
810	Dcterms: source		منبع یافت شده
100	Dcterms: identifier		داده‌های کلی پردازش

شناسه پیشینه (فیلد ۰۰۱) به‌عنوان گره ریشه^۱ در نظر گرفته می‌شود. به این صورت که با استفاده از زبان پالایش گوگل، یو.آر.آی پایه با مقدار موجود در فیلد ۰۰۱ ادغام می‌شود. فیلد ۲۵۰ که به اصطلاح مرجع اشاره دارد در دو زبان فارسی و انگلیسی آورده شده است. برای اضافه کردن برچسب زبان به این فیلد پس از انتخاب این فیلد در پنجره اسکلت آردی.اف گزینه زبان انتخاب می‌شود و نام اختصاری زبان فارسی نوشته و تأیید می‌شود. علاوه بر فیلد ۲۵۰ فارسی یک فیلد ۲۵۰ انگلیسی نیز وجود دارد که با انتخاب آن، نام اختصاری زبان انگلیسی برای آن نوشته می‌شود. همچنین برای فیلد ۴۵۰ که به اصطلاحات جایگزین یا پذیرفته‌نشده اشاره دارد برچسب زبان فارسی منسوب می‌شود. علاوه بر فیلد

^۱. root node

۰۰۱ به فیله‌های ۵۵۰ نیز یو.آر.آی اختصاص می‌یابد. فیله‌های ۵۵۰ دارای مقادیر عدد و حروف است. به این معنا که در این فیلد علاوه بر اصطلاح اعم، اخص یا مرتبط، شماره هر پیشینه نیز ذخیره شده‌است؛ بنابراین با استفاده از زبان پالایش گوگل تنها شناسه‌های هر پیشینه جدا و به یو.آر.آی پایه اضافه می‌شود. دیگر موجودیت‌های هر برجسب نیز با توجه به خصیصه‌ای که برای آن انتخاب شده‌است در نرم‌افزار تعریف می‌شود (شکل ۲). پس از ایجاد ساختار معنایی و اتمام فرایند اتصال به داده‌های مستند کتابخانه کنگره از فایل ایجادشده در قالب ترتل خروجی گرفته می‌شود.

شکل ۲. ایجاد طرح آر دی اف برای سرعنوان‌های موضوعی فارسی یا گزینه ویرایش اسکلت این ریفاین

پیوند با مجموعه داده‌های خارجی

به‌منظور غنی‌شدن داده‌های موجود نیاز است تا داده‌های مشابه شناسایی شوند و در مجموعه داده حاضر به‌صورت پیوندی اضافه شوند. برای انطباق و تلفیق داده‌های پژوهش حاضر می‌توان مجموعه داده‌ای را انتخاب کرد که شامل مستندات موضوعی باشد.

شبه‌ترین مجموعه داده برای پیوند با سرعنوان‌های موضوعی مجموعه سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه کنگره است؛ بنابراین با استفاده از گزینه انطباق^۱ در نرم‌افزار اپن‌ریفاین و یک کد نوشته‌شده به زبان پایتون^۲ اصطلاحات فارسی با اصطلاحات موضوعی کتابخانه کنگره پیوند دریافت می‌کنند. به‌طور کلی در این سرویس امکان تلفیق داده‌ها با سرعنوان‌های موضوعی، مستند نام افراد و سازمان‌های کتابخانه کنگره وجود دارد اما از آنجایی که این پژوهش به دنبال ایجاد ارتباط با سرعنوان‌های موضوعی است، ستون حاوی معادل‌های سرعنوان‌های موضوعی فارسی (فیلد ۲۵۰) تنها با موضوعات کتابخانه کنگره پیوند می‌خورد. در نتیجه تنها موضوعات انتخاب می‌شوند (شکل ۳).

شکل ۳. انتخاب سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه کنگره برای انطباق با داده‌های موضوعی فارسی

Reconcile column "250 \$a\$7ba"

Reconcile each cell to an entity of one of these types:

Names

Subjects

LoC

Reconcile against type:

Reconcile against no particular type

Auto-match candidates with high confidence

Maximum number of candidates to return

پس از تأیید فرایند، پیوند با سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه کنگره به‌صورت ابرپیوند در اصطلاحات موضوعی تعبیه می‌شوند که با استفاده از زبان پالایش گوگل موجود در نرم‌افزار از یکدیگر جدا شد. در واقع با استفاده از زبان پالایش گوگل، پیوندهای برقرار شده

^۱. reconcile

^۲. <https://github.com/cmharlow/lc-reconcile>

با کتابخانه کنگره در ستون جدیدی قرار می‌گیرند. پس از برقراری پیوند برای ایجاد رابطه معنایی میان پیوندها و اصطلاحات فارسی در بخش ویرایش اسکلت نرم‌افزار اپن‌ریفاین بین پیوندهای کتابخانه کنگره و اصطلاحات، رابطه `skos:closeMatch` تعیین می‌شود.

ذخیره در مخزن آر.دی.اف و انتشار در وب

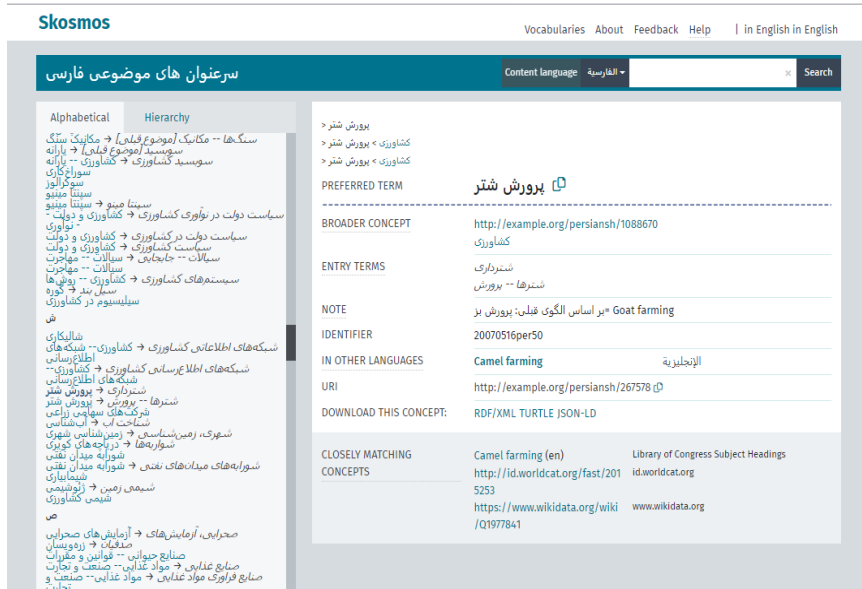
جینا فوسکی تی دی بی^۱ به‌عنوان مخزن آر.دی.اف انتخاب شد. برای راه‌اندازی جینا فوسکی، بسته آپاچی جینا از طریق رابط کاربری از وب‌سایت^۲ بارگیری و با اجرای یک دستور در خط فرمان محل نصب جینا متصل شد. پس از آن نیز فایل سرعنوان‌های موضوعی در قالب ترتل در این مخزن ذخیره شد. پس از ذخیره مجموعه داده در مخزن برای مصورسازی نیاز به یک رابط کاربری است. اسکاسموس یک رابط کاربری است که برای مرور، جستجوی داده‌ها و ترسیم سلسله‌مراتب آن‌ها استفاده می‌شود. با استفاده از این ابزار که به‌صورت منبع باز منتشر شده است می‌توان واژگان کنترل‌شده را به دو صورت ماشین‌خوان و انسان‌خوان منتشر کرد (Suominen et al., 2015). در نتیجه پس از ورود به آدرس اختصاص داده شده به اسکاسموس در مرورگر، سرعنوان‌های موضوعی فارسی در یک رابط گرافیکی قابل مشاهده است (شکل ۴).

---

^۱. Jena TDB

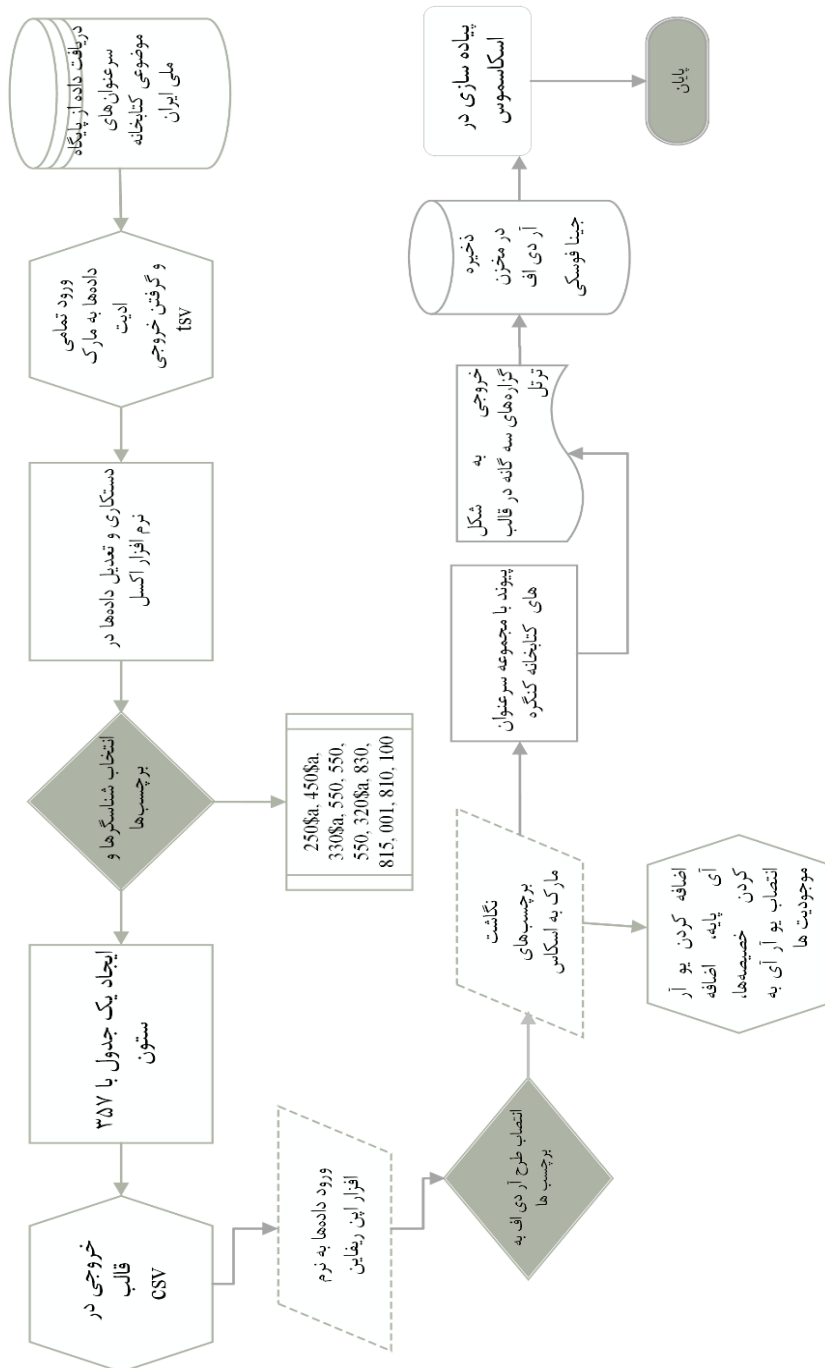
^۲. <https://jena.apache.org/download/>

شکل ۴. نمایش سرعنوان‌های موضوعی در اسکاسموس

در یک جمع‌بندی کلی، برای انتشار داده‌ها سرعنوان‌های موضوعی فارسی ابتدا داده‌ها در نرم‌افزار اکسل پاک‌سازی شدند. در واقع در این مرحله، شناسه‌گرها شناسایی و در جدولی به صورت ستون قرار گرفتند. پس از آن داده‌ها آماده تبدیل شدن به آر.دی.اف شدند. طرح کلی آر.دی.اف داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار این‌ریفاین ترسیم شد و داده‌ها با یکدیگر روابط معنایی پیدا کردند و سرانجام از داده‌ها در نحو ترنل خروجی گرفته شد. داده‌های تبدیل شده به آر.دی.اف در مخزن آر.دی.اف جینا فوسکی بارگذاری و در نهایت در رابط گرافیکی اسکاسموس نمایش داده شدند. مراحل پیاده‌سازی به شکل یک روندنا در شکل ۵ ترسیم شده‌است.

شکل ۱. روندنمای کلی برای پیاده‌سازی داده‌های پیوندی در سرعنوان‌های موضوعی

بحث و نتیجه‌گیری

با وارد شدن به فاز سوم وب یعنی همان وب ۳، کتابخانه‌ها نیز از این مرحله عقب نماندند و اقداماتی برای گام نهادن در این عرصه انجام شد. انتشار داده‌های کتابشناختی در قالب داده‌های پیوندی مصداقی از حضور وب ۳ در نظام کتابخانه‌ها است. چندین کتابخانه در سطح جهان به‌منظور پیوندی کردن داده‌ها اقدام کرده‌اند. از جمله آن می‌توان به پیوندی کردن سرعنوان‌های موضوعی اشاره کرد. با این حال در انتشار داده‌های فارسی و سرعنوان‌های موضوعی فارسی خلأ پژوهشی وجود دارد و پژوهشی تاکنون به جنبه‌های عملیاتی و روش پیاده‌سازی آن اشاره نداشته است. پژوهش حاضر با شناسایی چارچوب مناسب و پیاده‌سازی هم‌زمان انتشار سرعنوان‌های موضوعی فارسی در قالب داده‌های پیوندی تلاشی در راستای برطرف کردن این خلأ بود.

با توجه به روش‌شناسی به کار برده شده در این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت سرعنوان‌های موضوعی فارسی قابلیت تبدیل به داده‌های پیوندی را برای انتشار در محیط وب دارند. مراحل پاک‌سازی در این پژوهش مشابه با پژوهش هانسون (2014) بود. در مرحله پیوند نیز با پژوهش هانسون (2014) شباهت داشت ولی با پژوهش رایان و همکاران (2015) تفاوت داشت. همچنین از نظر استفاده از ابزار این‌ریفاین با پژوهش کار و داس (2021) مشابهت داشت ولی با پژوهش آپنیت و بوجار (2021) متفاوت بود. به دیگر بیان، پژوهش آن‌ها برای تبدیل سرعنوان‌های موضوعی از یک سلسله کد پایتون به نام Mc2skos استفاده کرد، اما استفاده از این کد در پژوهش حاضر امکان‌پذیر نبود، زیرا سرعنوان‌های پژوهش آن‌ها از مارک ۲۱ برای ماشینی‌سازی پیشینه‌ها استفاده کرده بود در حالی که مارک ایران بر پایه یونی‌مارک است. شباهت پژوهش حاضر با آپنیت و بوجار (2021) در استفاده از رابط کاربری اسکاسموس بود. با این حال محدودیت‌هایی نیز برای پژوهش حاضر می‌توان در نظر گرفت. در این پژوهش تنها روش‌شناسی برای انتشار سرعنوان‌های موضوعی فارسی مطرح شد و مشکلات و موانع احتمالی ناشی از اشکالات زبانی و فنی در فرایند انتشار سرعنوان‌ها مورد بررسی قرار نگرفت؛ بنابراین در پژوهش‌های

آتی می‌توان به بررسی این مشکلات در فرایند انتشار پرداخت. با توجه به دستنامه نرم‌افزار اپن‌ریفاین این نرم‌افزار قابلیت ورود اطلاعات تا دو گیگابایت را دارد. در نتیجه داده‌های سرعنوان‌های موضوعی فارسی در صورتی که بیشتر از این مقدار شوند ممکن است نیاز به تکرار مراحل تبدیل باشد. در واقع به نظر می‌رسد در صورت حجیم‌شدن داده‌های سرعنوان‌های موضوعی فارسی لازم است تا فرایند تبدیل به صورت چندمرحله‌ای شکل بگیرد. به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت از آنجایی که این چارچوب، بازیابی داده‌های مستند را تسهیل می‌کند، می‌تواند برای انتشار اصطلاحات موضوعی فارسی مفید واقع شود.

ORCID

Zeinab Sabbaghi

Bidgoli

Atefeh Sharif

Fatemeh Zandian

 <https://orcid.org/0000-0001-8910-0013>

 <https://orcid.org/0000-0003-4761-6761>

 <https://orcid.org/0000-0003-4542-7457>

منابع

- بهکمال، بهشید، کاهانی، محسن، دادخواه، محبوبه، زرین کلام، فتانه و پایدار، صمد. (۱۳۹۰). ارائه چارچوبی برای انتشار مجموعه داده‌های فارسی به صورت داده‌های پیوندی روی وب. فنی مهندسی-دانشگاه آزاد مشهد، ۴(۱)، ۱-۱۹.
- حسینی، الهه. (۱۳۹۹). چهارچوب معنایی برای یکپارچه‌سازی و بازیابی معنایی اشیای محتوایی وب: رویکرد داده پیوندی در بافت سرطان. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه الزهرا، تهران.
- سخاوتی، الهه. (۱۳۹۰). ارائه چارچوبی جهت انتشار اطلاعات کتابخانه‌ای بر پایه اصول داده‌های پیوندی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور.
- سخاوتی، الهه، فراهی، احمد و جلالی، مهرداد. (۱۳۹۰). ارائه چارچوبی جهت انتشار اطلاعات دارو بر پایه *Linked data*. دومین همایش فناوری اطلاعات، حال، آینده. بازیابی از <https://civilica.com/doc/130594>
- شریف، عاطفه. (۱۳۹۳). پیوندهای کور، چالشی در ایده داده‌های پیوندی: واکاوی سرعنوان‌های موضوعی فارسی. پردازش و مدیریت اطلاعات، ۳۰(۱)، ۲۲۳-۲۴۴.
- فتحیان دستگردی، اکرم، طاهری، سید مهدی، صنعت جو، اعظم و کاهانی، محسن. (۱۳۹۹). پیاده‌سازی روش داده‌های پیوندی در نظام‌های کتابخانه‌ای: بررسی مؤلفه‌های موردنیاز و ارائه یک الگو. کتابخانه‌های دیجیتال: پردازش و سازماندهی اطلاعات و دانش، ۷(۲۵)، ۶۷-۹۴.

References

- Akbaridaryan, S., Khosravi, F., Ebrahimi, M. & Mahabadi, H. B. (2017). *SKOSification of Trilingual Cultural Thesaurus (TCH) of National Library of Iran (NLI): A step in line with NLI's Linked Data strategy*. Presented at the IFLA WLIC 2016 – Columbus, OH – Connections. Collaboration. Community –Retrieved from <https://library.ifla.org/id/eprint/2091>
- Apenīte, M. & Bojārs, U. (2021). National Library of Latvia Subject Headings as Linked Open Data. In R. Verborgh, A. Dimou, A. Hogan, C. d'Amato, I. Tididi, A. Bröring, ... M. Alam (Eds.). *The Semantic Web: ESWC 2021 Satellite Events* (pp. 33–37). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80418-3_6
- Bushman, B., Anderson, D. & Fu, G. (2015). Transforming the Medical Subject Headings into Linked Data: Creating the Authorized Version of MeSH in RDF. *Journal of Library Metadata*, 15(3–4), 157–176. <https://doi.org/10.1080/19386389.2015.1099967>
- Candela, G., Escobar, P., Carrasco, R. C. & Marco-Such, M. (2020).

- Evaluating the quality of linked open data in digital libraries. *Journal of Information Science*, 016555152093095. <https://doi.org/10.1177/0165551520930951>
- Eslami, S. & Vaghefzadeh, M. H. (2013). *Publishing Persian linked data of National library and Archive of Iran*. Retrieved 9 November 2022 from <http://library.ifla.org/id/eprint/193/>
- Goswami, S. & Biswas, P. (2011). THE CONCEPT OF SEMANTIC WEB IN LIBRARY SERVICES. *International Journal of Information Dissemination and Technology*, 1(3), 165–170.
- Graube, M., Pfeffer, J., Ziegler, J. & Urbas, L. (2012). Linked Data as Integrating Technology for Industrial Data: *International Journal of Distributed Systems and Technologies*, 3(3), 40–52. <https://doi.org/10.4018/jdst.2012070104>
- Halla, M. (2013). Linked Data in Libraries: Library of Congress' Bibliographic Framework Transition Initiative. *Library Philosophy and Practice (e-Journal)*. 1015.
- Hallo, M., Luján-Mora, S. & Trujillo, J. (2014). Transforming Library Catalogs into Linked Data. In *ICERI2014* (pp. 1845–1853). Seville, Spain.
- Hannemann, J. & Kett, J. (2010). Linked Data for Libraries. Presented at the World Library and Information Congress: 76th Ifla General Conference and Assembly, Gothenburg, Sweden: Ifla.
- Hanson, E. M. (2014). A Beginner's Guide to Creating Library Linked Data: Lessons from NCSU's Organization Name Linked Data Project. *Serials Review*, 40(4), 251–258. <https://doi.org/10.1080/00987913.2014.975887>
- Kamila, K. (2008). Application of Semantic Web in Modern Library and Information Services. *GNIMS - International E-Journal on Library Science*, 2. Retrieved 9 November 2022 from <https://gnimswebsite.s3.ap-south-1.amazonaws.com/files/2022/02/20122439/December-2014.pdf#page=7>
- Kar, S. & Das, R. (2020). Publishing E-resources of Digital Institutional Repository as Linked Open Data: an experimental study. *Library Philosophy and Practice (e-Journal)*, (4699). Retrieved 1 December 2022 from https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/4699?utm_source=digitalcommons.unl.edu%2Flibphilprac%2F4699&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- Kar, S. & Das, R. (2021). A Methodology for Transforming MARC21 Personal Name Authority Metadata into Linked Open Data with Integration of VIAF and LCNAF Datasets: An experimental study. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, (5458).
- Lampert, C. K. & Southwick, S. B. (2013). Leading to Linking: Introducing Linked Data to Academic Library Digital Collections. *Journal of Library Metadata*, 13(2–3), 230–253. <https://doi.org/10.1080/>

19386389.2013.826095.

- Mulwad, V., Finin, T., Syed, Z. & Joshi, A. (2010). Using linked data to interpret tables. *Proceedings of the the First International Workshop on Consuming Linked Data*. co-located at ISWC 2010
- Park, H. & Kipp, M. (2019). Library Linked Data Models: Library Data in the Semantic Web. *Cataloging & Classification Quarterly*, 57(5), 261–277. <https://doi.org/10.1080/01639374.2019.1641171>
- Ryan, C., Grant, R., Carragáin, E. Ó., Collins, S., Decker, S. & Lopes, N. (2015). Linked data authority records for Irish place names. *International Journal on Digital Libraries*, 15(2–4), 73–85. <https://doi.org/10.1007/s00799-014-0129-8>
- Southwick, S. B. (2015). A Guide for Transforming Digital Collections Metadata into Linked Data Using Open Source Technologies. *Journal of Library Metadata*, 15(1), 1–35. <https://doi.org/10.1080/19386389.2015.1007009>
- Summers, E., Isaac, A., Redding, C. & Krech, D. (2008, January). *LCSH, SKOS and Linked Data*.
- Suominen, O., Ylikotila, H., Sini, P., Mikko, L. & Frosterus, M. (2015). Publishing SKOS vocabularies with Skosmos. *Manuscript Submitted for Review*. Retrieved from <https://skosmos.org/publishing-skos-vocabularies-with-skosmos.pdf>
- Tian, C. T., Cole, T. W. & Yu, K. (2021). Name and Subject Heading Reconciliation to Linked Open Data Authorities using Virtual International Authority File and Library of Congress Linked Data Service APIs: A Case Study featuring Emblematica Online. *Library Resources & Technical Services (ALA LRTS)*. Retrieved from https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/1467
- Zengenene, D., Casarosa, V. & Meghini, C. (2014). Towards a Methodology for Publishing Library Linked Data. In T. Catarci, N. Ferro, & A. Poggi (Eds.). *Bridging Between Cultural Heritage Institutions*. IRCDL 2013. Communications in Computer and Information Science, vol 385. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-54347-0_10

References [In Persian]

- Behkamal, B., Kahani, M., Dadkhah, M., Zarin Kalam, F. & Paydar, S. (2011). Providing a framework for publishing Persian datasets as linked data on the web. *Technical and Engineering Mashhad Azad University*, 4(1), 1-19. [In Persian]
- Fathian Dastgerdi, A., Taheri, S. M., Sanatjo, A. & Kahani, M. (2019). *implementing the linked data method in library systems: examining the required components and presenting a model*. Digital libraries: processing and organizing information and knowledge. [In Persian]
- Hosseini, E. (2019). A Semantic Framework for Semantic Integration and Retrieval of Web Content Objects: A Linked Data Approach in Cancer Tissue. Ph.D Dissertation, Al-Zahra University, Tehran. [In

Persian]

- Sekhavati, E. (2011). *Providing a framework for publishing library information based on the principles of linked data* (Master's thesis, Payam-e Noor university). [In Persian]
- Sekhavati, E., Farahi, A. & Jalali, M. (2011). *Implementing a Framework for Publishing Medicine Information Based on Linked Data*. 2nd Information Technology, Present, Future. Retrieved from <https://civilica.com/doc/130594> [In Persian]
- Sharif, A. (2013). Blind links, a challenge in the idea of linked data: analysis of Persian subject headings. *Information processing and management*, 30(1), 223-244. [In Persian]

استناد به این مقاله: صباغی بیدگلی، زینب، شریف، عاطفه و زندیان، فاطمه. (۱۴۰۲). چارچوبی برای تبدیل و انتشار سرعنوان‌های موضوعی فارسی به داده‌های پیوندی. *فصلنامه علمی بازیابی دانش و نظام‌های معنایی*، ۱۰(۳۷)، ۱-۳۰
DOI: 10.22054/JKS.2023.72538.1565

Name of Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Evaluating and Ranking of Psychological Journals Based on Data Envelopment Analysis (DEA)

Maryam Karami

M.A. in Knowledge and Information Science,
Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Golnessa Galyani-
Moghaddam

Associate Professor, Department of Knowledge and
Information Science, Allameh Tabataba'i University,
Tehran, Iran.

Farhad Hadinejad

Assistant Professor, Department of Management,
Faculty of Medicine, AJA University of Medical
Sciences, Tehran, Iran.

Abstract

This study evaluates and ranks the scientific journals of psychology using the Data Envelopment Analysis (DEA) model. In this study of data envelopment analysis technique, Anderson-Peterson model, CRS and VRS output-oriented, 2018 JCR ratings scientific journals of psychology were evaluated and the top journals ranked. This study has a quantitative approach and is an applied research. The research method is scientometrics and bibliometrics using Operational Research techniques. In this study, using data envelopment analysis technique, Anderson-Peterson model, CRS and VRS output-oriented, 2018 JCR ratings scientific journals of psychology were evaluated and the top journals ranked. Findings show that with the help of JCR indicators and using Anderson-Peterson CRS and VRS model, more accurate rankings of journals can be achieved. The comparison of scientific journals is in the ranking of CRS and VRS models. The journal of Psychological Science in the Public Interest tops in both models. Scientific journals of psychology were evaluated and ranked using the Anderson-Peterson CRS and VRS models. Also, the evaluation indicators of scientific journals in the Clarivate Analytics database were reviewed and the top three journals in 11 areas of psychology and the top 30 journals in this field were identified and introduced. The top 30 journals and their differences in CRS and VRS models were compared and analyzed.

Keywords: Evaluation, Ranking of Scientific Journal, Data Envelopment Analysis (DEA) Model, Citation Indicators.

* Corresponding Author: g_galyani@yahoo.com

How to Cite: Karami, M., Galyani-Moghaddam, G. & Hadinejad, F. (2023). Evaluating and Ranking of Psychological Journals Based on Data Envelopment Analysis (DEA). *Journal of Knowledge Retrieval and Semantic Systems*, 10(37), 31-66. DOI: 10.22054/jks.2023.74247.1586

1. Introduction

This study evaluates and ranks the scientific journals of psychology using the Data Envelopment Analysis (DEA) model. Data envelopment analysis (DEA) is a linear programming-based technique for measuring the relative performance of organizational units where the presence of multiple inputs and outputs makes comparison difficult.

DEA was originally developed to measure the efficiency of a Decision Making Units (DMU) as a whole unit, without considering its internal structure. In other words, the system is treated as a black box, within which inputs are supplied to produce outputs, with there generally being a positive correlation between the two.

Traditional DEA models are only able to evaluate DMUs with deterministic inputs and outputs, while in real-world problems, data are usually uncertain. So far, various approaches have been introduced to overcome the uncertainty of data. In this paper, two robust DEA models are presented to evaluate the performance of systems with continuous uncertain data under constant return to scale (CRS) and variable return to scale (VRS) conditions. The main advantage of the proposed robust DEA models over the previous robust DEA models is that they are able to formulate uncertainty in both input and output data. Moreover, these models are also developed directly on basic traditional DEA models (not alternative models).

Research Question(s)

1. What is the status of effective indicators (citation and non-citation) in the ranking of valid scientific journals of psychology?
2. What are the top scientific journals in different fields of psychology?
3. What is the ranking status of psychology journals using the Data Envelopment Analysis (DEA) model?
4. What is the ranking status of psychology scientific journals based on the Anderson-Peterson CRS and Anderson-Peterson VRS models?

2. Literature Review

DEA is used for ranking journals in different fields. A study by Rosenthal and Weiss (2017) ranks business journals, using data from the Thomson Reuters *Journal Citation Reports*® (JCR). They ranked 358 business journals from five different JCR categories according to

such citation-based factors as the number of articles, the number of citations, impact factor, five-year impact factor, immediacy index, eigenfactor score, and article influence score. They compute the relative efficiencies of the journals and thereby create plausible journal rankings that largely, but not completely, corroborate three widely used business publication journal ranking lists. In addition, we show how the different characteristics of the JCR data impact the DEA ranking model. Finally, they identify journals that are not on the business publication lists but consistently perform very well relative to those benchmark journals, and should possibly be included in the business publication ranking lists. They also identify journals whose inclusion in widely used business publication rankings cannot be justified by their methodology.

3. Methodology

In this study of data envelopment analysis technique, Anderson-Peterson model, CRS and VRS output-oriented, 2018 JCR ratings scientific journals of psychology were evaluated and the top journals ranked. This study has a quantitative approach and is applied research. The research method is scientometrics and bibliometrics using Operational Research techniques. In order to evaluate and rank psychology scientific journals, seven citation indicators were extracted from the Analytics Clarivate database. These indicators are the total number of citations, journal impact factor, five-year impact factor, immediate index, citeable items, journal influence factor, and journal article influence factor.

In this study, using data envelopment analysis technique, Anderson-Peterson model, CRS and VRS output-oriented, 2018 JCR ratings scientific journals of psychology were evaluated and the top journals ranked.

4. Results

Findings show that with the help of JCR indicators and using the Anderson-Peterson CRS and VRS model, more accurate rankings of journals can be achieved. The comparison of scientific journals is in the ranking of CRS and VRS models. The Journal of *Psychological Science in the Public Interest* tops in both models. The top 10 journals based on CRS respectively are: *Psychological Science in the Public Interest*, *International Review of Sport and Exercise Psychology*,

Annual Review of Psychology, Psychological Bulletin, Psychological Inquiry, Behavioral and Brain Sciences, Social Issues and Policy Review, Personality and Social Psychology Review, Annual Review of Clinical Psychology, Journal of Personality and Social Psychology.

The top 10 journals based on VRS respectively are: *Psychological Science in the Public Interest, International Review of Sport and Exercise Psychology, Annual Review of Psychology, Frontiers in Psychology, Psychological Bulletin, Journal of Personality and Social Psychology, Trends in Cognitive Sciences, Psychological Science, Frontiers in Human Neurosciences.*

5. Discussion

Here goes the text for your discussion.

6. Conclusion

Scientific journals of psychology were evaluated and ranked using the Anderson-Peterson CRS and VRS models. Also, the evaluation indicators of scientific journals in the Clarivate Analytics database were reviewed and the top three journals in 11 areas of psychology and the top 30 journals in this field were identified and introduced. The top 30 journals and their differences in CRS and VRS models were compared and analyzed. In the part of descriptive findings, the frequency of journals in different fields of psychology was found, including 10.25% of psychology journals in general, 10.91% of applied psychology journals, 1.86% of biological psychology journals, 17.17% scientific journals in the clinical psychology field, 10.11% scientific journals in advanced psychology field, 7.85% scientific journals in educational psychology field, 11.71% scientific journals in experimental psychology field, 1.73% scientific journals in mathematics psychology field, 18.28% are scientific journals in the field of interdisciplinary psychology, 1.73% are scientific journals in the field of psychoanalytic psychology, and 8.38% are scientific journals in the field of social psychology. Finally, considering the needs of the country's scientific community, conducting research with other research communities (different scientific fields and disciplines), conducting research and ranking journals with other indicators and normalized indicators are recommended.

ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی با استفاده از مدل تحلیل پوششی داده‌ها (DEA)

- مریم کرمی کارشناسی ارشد، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
- گلنسا گلینی مقدم * دانشجویار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
- فرهاد هادی نژاد استادیار، گروه مدیریت، دانشگاه علوم پزشکی آجا، تهران، ایران.

چکیده

پژوهش حاضر، با هدف ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی با استفاده از مدل تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) انجام شده است. پژوهش حاضر رویکردی کمی دارد و از نوع پژوهش‌های کاربردی است. روش پژوهش، علم‌سنجی و کتاب‌سنجی با استفاده از فنون تحقیق در عملیات است. در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها، مدل اندرسون-پیترسون، CRS و VRS خروجی محور، مجلات علمی روان‌شناسی ۲۰۱۸ در JCR بررسی شد. بر اساس یافته‌ها، با کمک شاخص‌های JCR، با استفاده از مدل اندرسون-پیترسون CRS و VRS می‌توان به رتبه‌های دقیق‌تری از مجلات رسید. مقایسه مجلات علمی در دو مدل نشان‌دهنده تفاوت در رتبه‌بندی مدل‌های CRS و VRS است. مجله علمی Psychological Science in the Public Interest هم در مدل CRS و هم در مدل VRS رتبه اول را به خود اختصاص داده است. مجلات علمی روان‌شناسی با استفاده از مدل اندرسون-پیترسون CRS و VRS ارزیابی و رتبه‌بندی شدند. همچنین شاخص‌های ارزیابی مجلات علمی در پایگاه کلاریویت آنالیتیکس بررسی و سه مجله برتر در ۱۱ رشته روان‌شناسی و ۳۰ مجله برتر این رشته شناسایی و معرفی شدند. ۳۰ مجله برتر و تفاوت آن‌ها در دو مدل CRS و VRS مورد مقایسه و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

کلیدواژه‌ها: ارزیابی، رتبه‌بندی مجلات علمی، مدل تحلیل پوششی داده‌ها، شاخص‌های استنادی.

مقدمه

در عصر حاضر، پیشرفت‌های علمی و فناوری مدیون سرمایه فکری و دانشی است که منجر به توسعه کشورها و جوامع می‌شوند. همچنین پیشرفت و رشد علمی، مهم‌ترین اولویت کشورهای مختلف جهان برای رسیدن به بهبود و بالندگی در زندگی است (آراسته، ۲۰۰۷). یکی از زمینه‌های ارتقای علمی توجه به ابعاد بین‌المللی تحقیقات و مجلات علمی است که این نتایج تولیدات علمی از طریق مجلات به دست پژوهشگران می‌رسند؛ بنابراین نشریات علمی نقش بسزایی در پیشرفت علمی به عهده داشته و همواره مورد توجه بوده‌اند (زمانی و عزیزی خالخیلی، ۱۳۹۱).

اصولاً، ارزیابی تولیدات علمی پژوهشگران، دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی موضوع جدیدی نیست و با پیشرفت روزافزون علم و دانش و افزایش رقابت در این زمینه، به یکی از موضوع‌های چالش‌برانگیز تبدیل شده است. علم‌سنجی از رایج‌ترین راه‌ها برای ارزیابی تولیدات علمی است. علم‌سنجی عبارت است از دانش اندازه‌گیری علم که همه روش‌های کمی مرتبط با تولید و انتشار علم و دانش را شامل می‌شود (Franceschini & Maisano, 2011).

برای انجام فرایند ارزیابی به شاخص‌هایی کارآمد نیاز است. شاخص‌ها، معیارهایی برای قضاوت و مقایسه‌اند و می‌توان با بهره‌گیری از آن‌ها، میزان کارآمدی و تحقق اهداف را مشخص نمود. همچنین، شاخص‌ها مقیاسی هستند که روابط بین متغیرهای کمی و کیفی را به صورت عدد نشان می‌دهند و این اعداد به صورت میانگین، نرخ، درصد و نسبت را نشان می‌دهند (Ogawa & Collom, 1998). روشن است که برای ارزیابی کیفی مجلات علمی، به معیارها و شاخص‌های دقیقی نیاز است. برخی از این شاخص‌ها عبارت‌اند از: ضریب تأثیر، ضریب تأثیر پنج‌ساله، شاخص آنی، موارد قابل استناد، ضریب نفوذ مجله و ضریب نفوذ مقالات مجله.

این نکته حائز اهمیت است که ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی، راهی است که با آن می‌توان در شناسایی مجلات معتبر، به پژوهشگران و مؤسسات علمی مختلف کمک کرد. بدین ترتیب با پیشرفت کمی و توسعه مجلات علمی، نیاز به رتبه‌بندی کیفی مجلات

علمی نیز بیش‌ازپیش احساس می‌شود (فضایلی، ۱۳۸۷). در سال‌های اخیر، مؤسسات علمی مانند دانشگاه‌ها به‌طور فزاینده‌ای بر روی رتبه‌بندی به‌عنوان وسیله‌ای برای افزایش اعتبار و ارزیابی بازده علمی تمرکز کرده‌اند؛ بنابراین باید به ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی اهتمام ورزید (Rosenthal & Weiss, 2016). شاید بتوان گفت، مخاطبان مجلات علمی شامل دو بخش دانشگاهی (سازمان‌ها، صنایع و...) و برون دانشگاهی (دانشجویان دوره‌ی کارشناسی ارشد و دکترا برای ارتقای سوابق علمی) هستند؛ بنابراین این پژوهش برای ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی برای مخاطبان مختلف، دستیابی پژوهشگران به مجلات علمی معتبر، تفکیک مجلات علمی معتبر از مجلات جعلی و نامعتبر انجام می‌شود. همچنین این ارزیابی و رتبه‌بندی برای پژوهشگرانی که به دنبال مجلات علمی هستند تا یافته‌های خود را در آن منتشر کنند، مورد نیاز است. بدین ترتیب پژوهشگران، دانشجویان، مؤسسات علمی و شرکت‌های مختلف به این فهرست مجلات علمی معتبر نیازمندند. از سوی دیگر باید توجه داشت که پژوهشگران و دانشجویان برای ورود به مقطع دکتری، دریافت نمره پایان‌نامه دکتری، فارغ‌التحصیلی از مقطع دکتری و ارتقاء رتبه علمی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و کسب امتیازات علمی، همواره درصدد چاپ مقالات علمی خود در مجلات معتبر داخلی و خارجی هستند؛ بنابراین شناخت مجلات معتبر حائز اهمیت است تا در آینده دچار مشکل نشوند و از امتیاز علمی مقالات علمی و زحمات و نتایج تحقیقات آن‌ها کاسته نشود. از این رو، پژوهشگران در یافتن مجلات علمی معتبر با دشواری مواجه هستند. استفاده از مجلات نامعتبر در پژوهش‌های آن‌ها، باعث نگارش تولیدات علمی نادرست می‌شود؛ که موجب پیدایش زنجیره تولید پژوهش‌های علمی نامعتبر و جعلی می‌شود. مشاهده شده که در برخی موارد آشنایی کافی با معیارهای ارزیابی و اعتباریابی مجلات علمی وجود نداشته و افراد نمی‌توانستند جایگاه دقیق یک مجله علمی را در رشته خود تشخیص دهند؛ بنابراین شناسایی و معرفی مجلات علمی برتر در حوزه‌ها و رشته‌های مختلف برای پژوهشگران و سازمان‌ها اهمیت دارد. توجه به این نکته حائز اهمیت است که در بسیاری از رشته‌ها از جمله رشته روان‌شناسی حجم بالایی از تولیدات علمی در مجلات

مختلف وجود دارد؛ که به‌طور روزافزون، یافتن بهترین مجلات با بهترین رتبه دشوارتر می‌شود. این مسئله حتی برای مجلات نمایه‌شده در پایگاه‌های معتبر مانند کلاریویت آنالیتیکس و اسکوپوس^۱ نیز این نیاز صادق است. پژوهش حاضر بر پایه این نیاز شکل گرفته است.

سؤال‌های پژوهش

۱. وضعیت شاخص‌های مؤثر در رتبه‌بندی مجلات علمی معتبر روان‌شناسی اعم از استنادی و غیر استنادی چگونه است؟
۲. مجلات علمی برتر در حوزه‌های مختلف روان‌شناسی کدام‌اند؟
۳. وضعیت رتبه‌بندی مجلات تخصصی روان‌شناسی با استفاده از مدل تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) چگونه است؟
۴. وضعیت رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی بر اساس مدل اندرسون-پیترسون CRS و اندرسون-پیترسون VRS چگونه است؟

پیشینه پژوهش

مطالعه پیشینه‌ها نشان می‌دهد که روش تحلیل پوششی داده‌ها برای ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی، کمابیش مورد استفاده قرار گرفته است.

محمداسماعیل و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی به ارزیابی کمی و کیفی مجلات ایرانی در اسکوپوس ۲۰۱۲-۲۰۰۰ پرداخته‌اند. کتابی و شیخ ابومسعودی (۱۳۹۴) مجلات علمی حوزه مدیریت را بر اساس تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) رتبه‌بندی نمودند. آن‌ها در پژوهش خود از مدل پایه‌ای و مدل جمعی DEA و از شاخص‌های ضریب تأثیر و ضریب تأثیر پنج‌ساله مستخرج از JCR استفاده نمودند. معتمدی و رضانی پاکپور (۱۳۹۴)، IF و SJR مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی در پایگاه‌های گزارش‌های استنادی مجلات (JCR) و SCImago، ۲۰۱۲-۲۰۱۴ را بررسی تطبیقی نموده‌اند. صالحی و رحیمی (۱۳۹۴) به

^۱. Clarivate Analytics & Scopus

ارزیابی مجلات علمی در مؤسسه اطلاعات علمی (ISI) اهتمام ورزیده‌اند. فلاح زاده (۱۳۹۷) در پژوهش خود به سنجش سطح انطباق شاخص‌های استنادی و سنججه‌های جایگزین نرمال شده در رتبه‌بندی مجلات علمی پرداخته‌اند. در این پژوهش مقالات به - صورت تصادفی از پایگاه JCR انتخاب شده‌اند. یوسف پور (۱۳۹۷) با استفاده از فن تحلیل پوششی داده‌ها به رتبه‌بندی مؤسسات مالی اعتباری نور مازندران پرداخته است. موسوی و همکاران (۱۳۹۷) به ارزیابی کمی و کیفی و تعیین مجلات نمایه‌شده حوزه پزشکی ایران در اسکوپوس پرداخته‌اند. اسماعیل پور بندینی و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی شاخص‌های ارزیابی دو نظام رتبه‌بندی گزارش‌های استنادی مجلات (JCR) و نظام رتبه‌بندی سایمگو^۱ به رتبه‌بندی مجلات سالمندی پرداخته‌اند. در این پژوهش، دو شاخص IF در JCR و SJR در SCImago را مدنظر قرار داده‌اند.

تحقیقات کتاب سنجی به‌طور سنتی بر روی ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات بر اساس اهمیت آن‌ها برای پژوهشگران تمرکز کرده است. بردفورد (۱۹۳۴)، با انگیزه نگرانی از ناکافی بودن پوشش موضوعات با استفاده از خدمات انتزاعی، تحقیقات خود را در مورد تجزیه و تحلیل آماری منتشر نمود؛ که می‌توان برای تعیین میزان پوشش یک رشته توسط یک مجموعه مجلات خاص، استفاده شود. بعد از این کار، یوجین گارفیلد در سال ۱۹۵۵ ایده ضریب تأثیر را توسعه داد و در دهه ۱۹۶۰ شروع به استفاده از آن نمود تا مجلات را برای شاخص استنادی علوم که اکنون در کلاریوییت آنالیتیکس قرار دارد، انتخاب کند (Lamp, 2009).

نیسونگر^۲ (۱۹۹۹) اشاره می‌کند که اولین رتبه‌بندی توسط گروس و گروس^۳ (۱۹۲۷) برای ارشد شیمی انجام شده است. در زمان تحقیقات نیسونگر بر روی مجلات کتابخانه و علم اطلاعات، هزاران رتبه‌بندی مجلات انجام شده است (Zuccala et al., 2015).

^۱. SCImago

^۲. Nisonger, T.E.

^۳. Gross & Gross

مک کینون^۱ (۲۰۱۳) در پژوهش خود هم اصل و هم عملکرد رتبه‌بندی مجلات را به چالش می‌کشد. وی در این پژوهش به مقایسه رتبه‌بندی نشریات منطق در نظام‌های مختلف رتبه‌بندی مجلات می‌پردازد. در این پژوهش از مجلات وبگاه علوم و اسکوپوس استفاده شده است. پاجیک^۲ (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «پایایی رتبه‌بندی مجلات مبتنی بر استناد» به مقایسه گسترده‌ای از رتبه‌بندی‌های مجلات بر اساس هفت شاخص تأثیرگذار می‌پردازد: ضریب تأثیر (۲ و ۵ ساله)، SJR، IPP، SNIP، شاخص H و ضریب نفوذ مقاله. در پژوهش روزنتال و ویس (۲۰۱۶) به رتبه‌بندی مجلات کسب و کار بر اساس مدل تحلیل پوششی داده‌ها پرداخته‌اند. این پژوهش با استفاده از JCR و شاخص‌های (تعداد استنادات، ضریب تأثیر مجله، ضریب تأثیر پنج ساله، شاخص آنی، ضریب نفوذ مجله، ضریب نفوذ مقالات مجله و ارقام قابل استناد) به رتبه‌بندی مجلات علمی کسب و کار پرداخته‌اند. کائو^۳ و دیگران (۲۰۱۶) به رتبه‌بندی مجلات مالی با استفاده از روش تحلیل غالب تصادفی (SD) پرداخته است. مردانی و همکارانش (۲۰۱۷) در پژوهش خود به بررسی جامع رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) در بهره‌وری انرژی پرداخته است. در این پژوهش ۱۴۴ مقاله علمی برای دستیابی به یک بررسی جامع از کاربرد DEA در بهره‌وری انرژی را بررسی کرده‌اند. والترس^۴ (۲۰۱۷) به رتبه‌بندی مجلات ترکیبی در رشته کتابخانه و علم اطلاعات با استفاده از داده‌های استنادی و داده‌های پیمایشی پرداخته است. بوحامد و همکاران^۵ (۲۰۱۷) در پژوهش خود با عنوان «رویکرد یکپارچه تحلیل پوششی داده‌ها و تقویت مدل‌های ترکیبی خطی تعمیم یافته برای ارزیابی بهره‌وری» به ارزیابی عملکرد و ارائه راه‌حل‌هایی برای DMU‌های ناکارا پرداخته‌اند. روش این پژوهش ترکیب DEA و تقویت مدل‌های ترکیبی خطی تعمیم یافته GLMMs است.

مرور پیشینه‌های پژوهشی در ایران و خارج از کشور نشان داد که پژوهش‌های

1. McKinnon, A. C.

2. Pajic, D.

3. Kao et al.

4. Walters, W. H.

5. Bou-Hamad et al.

محدودی در رابطه با رتبه‌بندی مجلات علمی با استفاده از مدل تحلیل پوششی داده‌ها انجام شده است. با توجه به این که پژوهش‌های پیشین، هیچ‌کدام به ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی با روش تحلیل پوششی داده‌ها، مدل اندرسون-پیترسون با استفاده از هفت شاخص (ضریب تأثیر، ضریب تأثیر پنج‌ساله، شاخص آنی، موارد قابل استناد، ضریب نفوذ مجله، ضریب نفوذ مقالات مجله) نپرداخته‌اند؛ بنابراین مهم‌ترین جنبه نوآوری این پژوهش استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها، مدل اندرسون-پیترسون، CRS و VRS برای ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی است.

در جدول ۱ پژوهش‌های داخلی و خارجی که از مدل تحلیل پوششی داده‌ها استفاده کرده‌اند و تعداد ورودی و خروجی‌های مورد استفاده در آن پژوهش‌ها آورده شده است.

جدول ۱. بررسی تطبیقی ورودی و خروجی‌های پژوهش‌های پیشین در داخل و خارج از کشور

ردیف	عنوان	نویسنده/گان	ورودی/ها	خروجی/ها
۱	ارزیابی کارایی مجلات معتبر علمی حوزه مدیریت بر اساس فن تحلیل پوششی داده‌ها	سعیده کتابی، علی شیخ - ابومسعودی	تعداد هیئت‌داوران ۱، تعداد اعضای هیئت تحریریه ۲ (۲ ورودی)	ضریب تأثیر مجله، شاخص آنی، نیمه عمر استاد ۳ (۳ خروجی)
۲	ارزیابی عملکرد و رتبه‌بندی گروه‌های آموزشی دانشگاه با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها (DEA): بررسی موردی در یکی از دانشگاه‌های دولتی ایران	هادی بالوئی جام خانه، سعیده کتابی، مهدی پورمصطفی خشکرودی	دانشجویان ورودی هر گروه، هیئت علمی گروه، تعداد کارشناسان (۳ ورودی)	تعداد دانشجویان فارغ‌التحصیل شده از گروه (کمیت آموزشی)، فعالیت‌های پژوهشی، کیفیت آموزش (ارزشیابی)، سایر خدمات علمی (۴ خروجی)
۳	رویکردی برای ارزیابی مجلات دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها بر اساس بهره‌وری چندلایه DEA	ژانگ بانگ، شی گنگ، لیو چی باند ^۴	تعداد مقالات منتشرشده، تعداد مقالات قابل استناد (۲ ورودی)	تعداد استنادات، تعداد مقالات خود استنادشده، تعداد مقالات موجود (۳ خروجی)

^۱. Associate Editors

^۲. Editorial Board

^۳. Cited half life

^۴. Xiang Yang, Lee, Chi Band

روش پژوهش

پژوهش حاضر رویکردی کمی دارد. این تحقیق از نوع پژوهش‌های کاربردی است. روش پژوهش حاضر، علم‌سنجی و کتاب‌سنجی با استفاده از فنون تحقیق در عملیات است. پژوهش‌های کاربردی، کاربردهای عملی دارند و تصمیم‌گرا هستند و به نیازهای خاص پاسخ می‌دهند. پژوهش کاربردی گامی در راستای عملی کردن دانش نظری است؛ به عبارتی دیگر، هیچ عملکرد مؤثر و مثبتی نیست که ریشه در مبنای نظری عمیق نداشته باشد (محمد نژاد عالی زمینی، ۱۳۹۱).

در این پژوهش روش تحقیق پوششی داده‌ها به‌عنوان یکی از فنون تحقیق در عملیات در نظر گرفته شده است. روش پژوهش حاضر، علم‌سنجی و کتاب‌سنجی با استفاده از فنون تحقیق در عملیات است. از آنجایی که علم‌سنجی و کتاب‌سنجی در زمینه سنجش و ارزیابی حوزه‌های علمی به مدارک علمی توجه می‌کنند تا حدودی میان آن‌ها هم‌پوشانی روش‌شناختی وجود دارد؛ بنابراین در این پژوهش از هر دو روش فوق استفاده شده است. پژوهش عملیاتی یکی از زیرشاخه‌های ریاضیات کاربردی است که به‌منظور به‌کار بستن روش‌های تحلیلی توسعه یافته برای کمک به تصمیم‌گیری بهتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. به‌عبارت‌دیگر، تحقیق در عملیات را می‌توان استفاده از مدل‌سازی ریاضی در حل مسائل واقعی به‌منظور تعیین مناسب‌ترین تصمیم ممکن دانست (مهرگان، ۱۳۸۷). قابل‌ذکر است که روش تحلیل پوششی داده‌ها به یکی از زیرشاخه‌های فعال در علم پژوهش عملیاتی تبدیل شده است.

تحلیل پوششی داده‌ها، مفهومی از محاسبه ارزیابی سطوح کارایی در داخل یک گروه از سازمان را نشان می‌دهد که کارایی هر واحد در مقایسه با تعدادی از واحدها که دارای بیشترین عملکرد هستند، محاسبه می‌شوند (Martin et al., 2000). این روش مبتنی بر رویکرد برنامه‌ریزی خطی است که هدف اصلی آن مقایسه و سنجش کارایی تعدادی از واحدهای تصمیم‌گیرنده مشابه است که مقدار ورودی‌های مصرفی و خروجی‌های تولیدی متفاوتی دارند. این واحدها می‌توانند شعبه‌های یک بانک، مدرسه‌ها، بیمارستان‌ها،

پالایشگاه‌ها، نیروگاه‌های برق، اداره‌های زیر پوشش یک وزارتخانه باشند (مهرگان، ۱۳۸۳).

اندرسون و پیترسون در سال ۱۹۹۳ روشی را طرح کردند که برای رتبه‌بندی واحدهای کارا مناسب است و به کمک آن می‌توان واحدهایی که کارایی (حداکثر کارایی) دارند را باهم مقایسه و از هم تفکیک کنند. در روش اندرسون-پیترسون در مدل برنامه‌ریزی خطی مربوط به DMU کارایی، محدودیت کوچک‌تر یا مساوی صفر مربوط به آن واحد تصمیم‌گیرنده (محدودیت زام)، حذف می‌شود. این محدودیت سبب می‌شود که حداکثر مقدار تابع هدف، یک باشد. با حذف این محدودیت، ضریب کارایی واحد تحت بررسی ممکن است بزرگ‌تر از یک شود هر چه ضریب کارایی واحدی بیشتر باشد، آن واحد کارا تر است (Andersen & Petersen, 1993).

بستر اصلی محاسبات این پژوهش با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها است. در این پژوهش محاسبه با استفاده از دو فرمول CRS و VRS انجام می‌شود. این مدل با استفاده از نرم‌افزار DEA solver v1.9 در رایانه با ویندوز ۸ با پردازنده CORE i5 اجرا شد. هر مجله به معیار کارایی دست‌یافت که آن را نمره DEA می‌نامند؛ بنابراین در نهایت فهرستی از مجلات معتبر در تمامی حوزه‌های رشته روان‌شناسی به دست آمد.

جامعه آماری این پژوهش، کلیه مجلات علمی رشته روان‌شناسی موجود در پایگاه JCR است. این فهرست مجلات علمی از پایگاه کلاریویت آنالیتیکس استخراج شده است. موضوع روان‌شناسی به ۱۱ حوزه تقسیم می‌شود که عبارت است از روان‌شناسی، روان‌شناسی کاربردی، روان‌شناسی زیستی، روان‌شناسی بالینی، روان‌شناسی پیشرفته، روان‌شناسی آموزشی، روان‌شناسی تجربی، روان‌شناسی ریاضیات، روان‌شناسی میان‌رشته‌ای، روان‌شناسی روانکاوی و روان‌شناسی اجتماعی است.

حجم نمونه موردبررسی در این پژوهش، ۶۰۵ مجله علمی تخصصی روان‌شناسی است. مجلات رشته روان‌شناسی از JCR به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند و سایر رشته‌ها موردبررسی قرار نمی‌گیرند. در میان مجلات روان‌شناسی نمونه‌گیری صورت نمی‌گیرد.

این مجلات بر اساس مدل CRS، بازده نسبت به مقدار ثابت رتبه‌بندی می‌شوند. در این مدل، واحدهای ناکارا (کارایی کمتر از یک) با توجه به امتیاز به‌دست‌آمده، می‌توانند رتبه‌بندی شوند. در این پژوهش از روش اندرسون-پیترسون جهت رتبه‌بندی واحدها استفاده شده‌است. در رتبه‌بندی بر اساس مدل VRS، بازده نسبت به مقدار متغیر رتبه‌بندی می‌شود.

یافته‌های پژوهش

پاسخ به سؤال اول پژوهش: وضعیت شاخص‌های مؤثر در رتبه‌بندی مجلات علمی معتبر روان‌شناسی اعم از استنادی و غیر استنادی چگونه است؟

به منظور پاسخ به پرسش فرعی اول، در ابتدا پژوهش‌هایی که بر اساس مدل تحلیل پوششی داده‌ها انجام گرفته‌اند، بررسی شدند. در این پژوهش‌ها بنا بر نظر نویسندگان و پژوهشگران تعداد ورودی‌ها و خروجی‌ها، ورودی محور یا خروجی محور بودن و مدل‌های مختلف این فن مانند، CRS، VRS، مدل پایه‌ای یا اندرسون-پیترسون مشخص شده‌است.

جدول ۲. بررسی وضعیت شاخص‌های مؤثر در رتبه‌بندی مجلات علمی رشته روان‌شناسی در

فهرست JCR بر اساس CRS

رتبه	عنوان مجله	تعداد کل استنادات	ضریب تأثیر مجله	ضریب تأثیر ۵ ساله	شاخص آنی	موارد قابل استناد	ضریب نفوذ مجله
۱	Psychological Science in the Public Interest	۱۴۳۷	۲۲/۲۵۰	۳۱/۵۵۶	۱/۵۰۰	۴	۰/۰۰۳۰۵۰
۲	International Review of Sport and Exercsie Psychology	۸۶۷	۶/۹۰۵	۶/۵۴۵	۱۲/۰۰۰	۱۱	۰/۰۰۱۲۳۰
۳	Annual Review of Psychology	۲۰۲۳۰	۱۹/۷۵۵	۲۹/۳۵۳	۵/۱۹۰	۲۱	۰/۰۲۲۷۸۰
۴	PSYCHOLOGICAL BULLETIN	۵۰۷۱۰	۱۶/۴۰۵	۲۳/۹۱۰	۲/۸۲۵	۴۰	۰/۰۲۷۰۹۰
۵	PSYCHOLOGICAL INQUIRY	۴۴۶۳	۱۰/۲۷۳	۱۸/۳۳۳	۰/۲۸۶	۷	۰/۰۰۳۲۷۰

رتبه	عنوان مجله	تعداد کل استنادات	ضریب تأثیر مجله	ضریب تأثیر ۵ ساله	شاخص آنی	موارد قابل استناد	ضریب نفوذ مجله
۶	BEHAVIORAL AND BRAIN SCIENCES	۹۳۷۷	۱۷/۱۹۴	۲۱/۷۴۷	۳/۱۳۳	۱۵	۰/۰۱۰۲۵۰
۷	Social Issues and Policy Review	۵۱۷	۸/۷۳۳	۷/۴۷۲	۵/۰۰۰	۸	۰/۰۰۱۳۴۰
۸	PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY REVIEW	۶۳۱۴	۹/۹۰۳	۱۰/۹۸۹	۳/۴۶۲	۱۳	۰/۰۰۶۳۱۰
۹	Annual Review of Clinical Psychology	۵۵۵۵	۱۴/۰۹۸	۱۸/۴۹۶	۲/۰۵۶	۱۸	۰/۰۱۱۱۱۰
۱۰	JOURNAL OF PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY	۷۲۱۳۲	۵/۹۱۹	۷/۲۹۳	۱/۶۳۲	۱۰۶	۰/۰۲۷۶۴۰
۱۱	PSYCHOLOGICAL REVIEW	۲۸۵۲۲	۶/۲۶۶	۸/۵۸۹	۱/۴۲۹	۴۲	۰/۰۰۹۶۱۰
۱۲	Advances in Experimental Social Psychology	۵۵۷۸	۶/۹۳۳	۱۰/۴۴۴	۰/۷۰۰	۱۰	۰/۰۰۲۹۱۰
۱۳	TRENDS IN COGNITIVE SCIENCES	۲۷۰۹۵	۱۶/۱۷۳	۲۰/۲۳۹	۳/۴۹۳	۷۱	۰/۰۴۰۰۴۰
۱۴	Industrial and Organizational Psychology-Perspectives on Science and Practice	۱۱۶۶	۵/۲۵۰	۲/۲۶۹	۵/۴۶۷	۱۵	۰/۰۰۲۱۸۰
۱۵	JOURNAL OF APPLIED PSYCHOLOGY	۳۸۶۷۵	۵/۰۶۷	۷/۵۰۸	۰/۶۰۰	۸۰	۰/۰۲۱۵۸۰
۱۶	Emotion Review	۲۱۴۱	۴/۵۴۷	۵/۵۵۰	۴/۷۵۰	۲۴	۰/۰۰۶۰۴۰
۱۷	EDUCATIONAL PSYCHOLOGIST	۵۴۶۸	۵/۹۵۶	۸/۵۵۷	۲/۰۰۰	۱۸	۰/۰۰۳۸۸۰
۱۸	PERSONNEL PSYCHOLOGY	۷۷۵۳	۶/۹۳۰	۷/۹۲۳	۰/۸۵۷	۲۱	۰/۰۰۵۵۷۰
۱۹	PSYCHOTHERAPY AND PSYCHOSOMATICS	۳۸۹۲	۱۳/۷۴۴	۱۱/۶۱۲	۲/۸۵۷	۲۱	۰/۰۰۵۷۹۰
۲۰	CLINICAL PSYCHOLOGY REVIEW	۱۶۵۶۶	۹/۹۰۴	۱۲/۵۱۶	۱/۷۳۰	۶۳	۰/۰۲۱۱۰۰
۲۱	Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior	۹۸۴	۷/۱۷۹	۱۱/۳۸۱	۱/۵۵۶	۱۸	۰/۰۰۵۳۴۰
۲۲	Perspectives on Psychological	۹۳۱۸	۸/۱۹۰	۱۰/۵۷۷	۲/۰۵۶	۷۲	۰/۰۲۲۸۳۰

ردیف	عنوان مجله	تعداد کل استنادات	ضرب تأثیر مجله	ضرب تأثیر ۵ ساله	شاخص آنی	موارد قابل استناد	ضرب نفوذ مجله
	Science						
۲۳	PSYCHOLOGICAL SCIENCE	۱۴۳۷	۲۲/۲۵۰	۳۱/۵۵۶	۱/۵۰۰	۴	۰/۰۰۳۰۵۰
۲۴	PSYCHOLOGICAL METHODS	۱۲۷۴۴	۸/۱۸۸	۹/۶۹۶	۲/۵۳۵	۴۳	۰/۰۱۱۶۰۰
۲۵	AMERICAN PSYCHOLOGIST	۲۶۶۱۷	۵/۰۹۴	۸/۰۱۰	۲/۲۶۸	۸۲	۰/۰۱۰۹۸۰
۲۶	JOURNAL OF THE AMERICAN ACADEMY OF CHILD AND ADOLESCENT PSYCHIATRY	۱۹۹۴۲	۶/۳۹۱	۷/۸۹۶	۱/۶۸۹	۷۴	۰/۰۱۹۳۵۰
۲۷	CLINICAL PSYCHOLOGY-SCIENCE AND PRACTICE	۳۳۸۲	۶/۰۲۸	۴/۶۰۸	۱/۸۴۲	۱۹	۰/۰۰۲۶۸۰
۲۸	ORGANIZATIONAL RESEARCH METHODS	۶۱۳۹	۶/۵۵۱	۱۰/۹۲۶	۳/۰۳۰	۳۳	۰/۰۰۶۹۱۰
۲۹	CURRENT DIRECTIONS IN PSYCHOLOGICAL SCIENCE	۱۱۵۰۴	۴/۴۸۱	۷/۵۷۱	۰/۷۵۳	۷۳	۰/۰۱۷۷۶۰
۳۰	SCHOOL PSYCHOLOGY REVIEW	۲۳۰۸	۱/۳۵۳	۲/۵۹۷	۱/۰۰۰	۱۲	۰/۰۰۱۴۴۰

شاخص‌های ۳۰ مجله برتر رشته روان‌شناسی که در رتبه‌بندی مجلات رشته روان‌شناسی تأثیرگذار بوده‌اند، در جدول ۲ آورده شده است. شاخص‌های تعداد کل استنادات، ضرب تأثیر مجله، ضرب تأثیر پنج ساله، شاخص آنی، موارد قابل استناد، ضرب نفوذ مجله و ضرب نفوذ مقالات مجله در انجام این ارزیابی و رتبه‌بندی مؤثر بوده‌اند. در این جدول شاخص‌های مؤثر در ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات روان‌شناسی بر اساس مدل اندرسون-پیترسون، بازده نسبت به مقدار ثابت (CRS) آورده شده است.

جدول ۳. وضعیت شاخص‌های مؤثر در رتبه‌بندی مجلات علمی رشته روان‌شناسی در فهرست

JCR بر اساس VRS

رتبه	عنوان مجله	تعداد کل استنادات	ضریب تأثیر مجله	ضریب تأثیر ۵ ساله	شاخص آنی	موارد قابل استناد	ضریب نفوذ مجله
۱	Psychological Science in the Public Interest	۱۴۳۷	۲۲/۲۵۰	۳۱/۵۵۶	۱/۵۰۰	۴	۰/۰۰۳۰۵۰
۲	International Review of Sport and Exercise Psychology	۸۶۷	۶/۹۰۵	۶/۵۴۵	۱۲/۰۰۰	۱۱	۰/۰۰۱۲۳۰
۳	Annual Review of Psychology	۲۰۲۳۰	۱۹/۷۵۵	۲۹/۳۵۳	۵/۱۹۰	۲۱	۰/۰۲۲۷۸۰
۴	Frontiers in Psychology	۲۷۵۰۰	۲/۱۲۹	۲/۸۷۱	۰/۲۸۱	۲۵۶۲	۰/۰۹۶۸۹۰
۵	PSYCHOLOGICAL BULLETIN	۵۰۷۱۰	۱۶/۴۰۵	۲۳/۹۱۰	۲/۸۲۵	۴۰	۰/۰۲۷۰۹۰
۶	JOURNAL OF PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY	۷۲۱۳۲	۵/۹۱۹	۷/۲۹۳	۱/۶۳۲	۱۰۶	۰/۰۲۷۶۶۰
۷	TRENDS IN COGNITIVE SCIENCES	۲۷۰۹۵	۱۶/۱۷۳	۲۰/۲۳۹	۳/۴۹۳	۷۱	۰/۰۴۰۰۴۰
۸	PSYCHOLOGICAL SCIENCE	۳۱۳۴۳	۴/۹۰۲	۷/۳۵۲	۱/۱۱۰	۱۶۴	۰/۰۵۱۲۲۰
۹	Frontiers in Human Neuroscience	۱۸۳۱۰	۲/۸۷۰	۳/۹۶۴	۰/۴۷۹	۵۰۹	۰/۰۶۰۳۰۰
۱۰	BEHAVIORAL AND BRAIN SCIENCES	۹۳۷۷	۱۷/۱۹۴	۲۱/۷۴۷	۳/۱۳۳	۱۵	۰/۰۱۰۲۵۰
۱۱	PSYCHOLOGICAL INQUIRY	۴۴۶۳	۱۰/۲۷۳	۱۸/۳۳۳	۰/۲۸۶	۷	۰/۰۰۳۲۷۰
۱۲	PSYCHOLOGICAL MEDICINE	۲۵۱۷۶	۵/۶۴۱	۶/۳۱۳	۱/۸۷۲	۲۵۰	۰/۰۳۸۰۶۰
۱۳	COMPUTERS IN HUMAN BEHAVIOR	۲۴۷۴۹	۴/۳۰۶	۴/۹۶۴	۰/۸۷۳	۴۴۲	۰/۰۴۰۱۳۰
۱۴	JOURNAL OF MANAGEMENT	۲۲۶۴۰	۹/۰۵۶	۱۲/۹۰۹	۳/۰۰۰	۱۱۷	۰/۰۲۲۸۶۰
۱۵	JOURNAL OF APPLIED PSYCHOLOGY	۳۸۶۷۵	۵/۰۶۷	۷/۵۰۸	۰/۶۰۰	۸۰	۰/۰۲۱۵۸۰
۱۶	CHILD DEVELOPMENT	۳۱۳۱۰	۵/۰۲۴	۶/۱۵۱	۲/۱۵۶	۱۹۹	۰/۰۲۳۶۶۰
۱۷	Annual Review of Clinical	۵۵۵۵	۱۴/۰۹۸	۱۸/۴۹۶	۲/۰۵۶	۱۸	۰/۰۱۱۱۱۰

ردیف	عنوان مجله	تعداد کل استنادات	ضرب تأثیر مجله	ضرب تأثیر ۵ ساله	شاخص آی	موارد قابل استناد	ضرب نفوذ مجله
	Psychology						
۱۸	PSYCHOTHERAPY AND PSYCHOSOMATICS	۳۸۹۲	۱۳/۷۴۴	۱۱/۶۱۲	۲/۸۵۷	۲۱	۰/۰۰۵۷۹۰
۱۹	Social Issues and Policy Review	۵۱۷	۸/۳۳	۷/۴۷۲	۵/۰۰۰	۸	۰/۰۰۱۳۴۰
۲۰	PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY REVIEW	۶۳۱۴	۹/۹۰۳	۱۰/۹۸۹	۳/۴۶۲	۱۳	۰/۰۰۶۳۱۰
۲۱	NEUROPSYCHOLOGIA	۲۵۵۰۳	۲/۸۷۲	۳/۴۲۴	۰/۸۱۳	۳۶۶	۰/۰۲۸۲۳۰
۲۲	JOURNAL OF ADOLESCENT HEALTH	۱۵۵۳۵	۴/۰۲۱	۵/۲۰۷	۱/۰۸۲	۲۱۹	۰/۰۲۹۲۳۰
۲۳	CLINICAL PSYCHOLOGY REVIEW	۱۶۵۶۶	۹/۹۰۴	۱۲/۵۱۶	۱/۸۳۰	۶۳	۰/۰۲۱۱۰۰
۲۴	JOURNAL OF CHILD PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY	۱۹۰۷۲	۶/۱۲۹	۷/۵۹۷	۱/۸۳۰	۱۱۲	۰/۰۲۳۰۹۰
۲۵	Nature Human Behaviour	۱۲۳۰	۱۰/۵۷۵	۱۰/۵۸۶	۳/۴۴۸	۸۷	۰/۰۰۶۵۴۰
۲۶	Advances in Experimental Social Psychology	۵۵۷۸	۶/۹۳۳	۱۰/۴۴۴	۰/۷۰۰	۱۰	۰/۰۰۲۹۱۰
۲۷	Perspectives on Psychological Science	۹۳۱۸	۸/۱۹۰	۱۰/۵۷۷	۲/۰۵۶	۷۲	۰/۰۲۲۸۳۰
۲۸	PSYCHOLOGICAL REVIEW	۲۸۵۲۲	۶/۲۶۶	۸/۵۸۹	۱/۴۲۹	۴۲	۰/۰۰۹۶۱۰
۲۹	AMERICAN PSYCHOLOGIST	۲۶۶۱۷	۵/۰۹۴	۸/۰۱۰	۲/۲۶۸	۸۲	۰/۰۱۰۹۸۰
۳۰	DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY	۲۲۵۴۴	۳/۳۴۲	۴/۷۹۸	۰/۵۷۵	۱۸۶	۰/۰۲۴۰۴۰

جدول ۳ شاخص‌های مؤثر ۳۰ مجله برتر در رشته روان‌شناسی که بر اساس مدل اندرسون - پیترسون، بازده نسبت به مقدار متغیر (VRS) آورده شده است.

پاسخ به پرسش دوم: مجلات علمی برتر در حوزه‌های مختلف روان‌شناسی کدام‌اند؟
برای پاسخ به پرسش فرعی دوم، مجلات علمی حوزه‌های مختلف روان‌شناسی در

جدول زیر رتبه‌بندی شده‌اند. در جدول ۴، در هر حوزه خاص ۳ مجله برتر آورده شده که بر اساس مدل اندرسون-پیترسون، CRS و VRS رتبه‌بندی شده‌اند.

جدول ۴. مجلات علمی برتر حوزه‌های مختلف روان‌شناسی

درصد کارایی	کارایی	عنوان خلاصه‌شده	مدل	حوزه‌های روان‌شناسی
۲۱۷	۲/۱۶۵۹	ANNU REV PSYCHOL	اندرسون-پیترسون CRS	روان‌شناسی
۱۳۲	۱/۳۱۶	PSYCHOL BULL		
۸۳	۰/۸۳۲۶	ANNU REV CLIN PSYCHO		
۲۱۸	۲/۱۸۲۳	ANNU REV PSYCHOL	اندرسون-پیترسون VRS	
۱۹۴	۱/۹۴۴۳	PSYCHOL BULL		
۱۱۱	۱/۱۱۰۲	ANNU REV CLIN PSYCHO		
۲۳۵	۲/۳۴۶۹	SOC ISS POLICY REV	اندرسون-پیترسون CRS	روان‌شناسی اجتماعی
۱۷۸	۱/۸۷۶۵	PERS SOC PSYCHOL REV		
۱۲۳	۱/۲۲۶۱	ADV EXP SOC PSYCHOL		
۵۰۵	۵/۰۵۴۹	SOC ISS POLICY REV	اندرسون-پیترسون VRS	
۴۶۵	۴/۶۴۸	J PERS SOC PSYCHOL		
۱۸۵	۱/۸۵۳۳	PERS SOC PSYCHOL REV		
۲۱۰	۲/۱۰۱۵	EDUC PSYCHOL-US	اندرسون-پیترسون CRS	روان‌شناسی آموزشی
۸۲	۰/۸۲۲۲	J EDUC PSYCHOL		
۸۱	۰/۸۰۹۵	J LEARN SCI		
۲۱۴	۲/۱۳۷۴	EDUC PSYCHOL-US	اندرسون-پیترسون VRS	
۲۰۱	۲/۰۰۶۸	CHILD DEV		
۱۳۶	۱/۳۵۶۱	J EDUC PSYCHOL		
۱۴۸	۱/۴۸۰۳	J AM ACAD CHILD PSY	اندرسون-پیترسون	روان‌شناسی
۱۴۳	۱/۴۳۳۵	APPL DEV SCI		

درصد کارایی	کارایی	عنوان خلاصه‌شده	مدل	حوزه‌های روان‌شناسی
۱۲۸	۱/۲۸۱۴	MONOGR SOC RES CHILD	CRS	پیشرفته
۱۸۰	۱/۷۹۷۹	DEV REV	اندرسون-	
۱۵۶	۱/۵۵۸۷	J AM ACAD CHILD PSY	پیترسون	
۱۵۲	۱/۵۲۱۶	CHILD DEV	VRS	
۳۸۰	۳/۷۹۶۱	ADV EXP SOC PSYCHOL	اندرسون-	روان‌شناسی تجربی
۱۹۴	۱/۹۳۸	TRENDS COGN SCI	پیترسون	
۹۶	۰/۹۶۰۳	J NEUROPSYCHOL	CRS	
۳۲۱	۳/۲۱۱	TRENDS COGN SCI	اندرسون-	
۱۲۰	۱/۲۰۱۸	J NEUROPSYCHOL	پیترسون	
۱۰۰	۱/۰۰۲۲	COMPUT HUM BEHAV	VRS	
۳۵۳	۳/۵۳۳۵	PSYCHOL SCI PUBL INT	اندرسون-	روان‌شناسی میان‌رشته‌ای
۱۴۸	۱/۴۷۵۹	ANNU REV PSYCHOL	پیترسون	
۱۳۲	۱/۳۱۶	PSYCHOL BULL	CRS	
۱۹۲	۱/۹۱۵۵	PSYCHOL BULL	اندرسون-	
۱۹۱	۱/۹۰۷	ANNU REV PSYCHOL	پیترسون	
۱۸۹	۱/۸۹۱۶	FRONT PSYCHOL	VRS	
۲۴۳	۲/۴۲۹۸	Z PSYCHOSOM MED PSYC	اندرسون-	روان‌شناسی روانکاوی
۱۵۵	۱/۵۵۲	PSYCHOANAL QUART	پیترسون	
۱۴۶	۱/۴۶۳۶	INT J PSYCHOANAL	CRS	
۳۱۵	۳/۱۵۰۵	Z PSYCHOSOM MED PSYC	اندرسون-	
۲۲۵	۳/۲۵۴۸	INT J PSYCHOANAL	پیترسون	
۱۵۶	۱/۵۶۳۵	PSYCHOANAL QUART	VRS	
۲۸۲	۲/۸۱۸۲	NONLIN DYNAM PSYCHOL	اندرسون-	

درصد کارایی	کارایی	عنوان خلاصه‌شده	مدل	حوزه‌های روان‌شناسی
۱۵۳	۱/۵۲۶۲	PSYCHOMETRIKA	پیترسون CRS	روان‌شناسی ریاضیات
۱۲۱	۱/۲۱۲۹	BRIT J MATH STAT PSY		
۱۵۷	۱/۵۷۲۵	PSYCHOMETRIKA	اندرسون-	
۱۳۹	۱/۳۸۶۸	BEHAV RES METHODS	پیترسون	
۱۲۸	۱/۲۸۳۷	BRIT J MATH STAT PSY	VRS	
۲۹۸۳	۲۹/۸۳۰۴	BEHAV BRAIN SCI	اندرسون-	روان‌شناسی زیستی
۱۹	۰/۱۹۲	J PSYCHOPHYSIOL	پیترسون	
۱۵	۰/۱۵۳۳	PSYCHOPHYSIOLOGY	CRS	
۱۶۳	۱/۶۲۷۱	PHYSIOL BEHAV	اندرسون-	
۱۰۱	۱/۰۰۸۷	PSYCHOPHYSIOLOGY	پیترسون	
۸۶	۰/۸۵۷۴	BIOL PSYCHOL	VRS	
۳۱۸	۳/۱۷۵۱	INT REV SPORT EXER P	اندرسون-	روان‌شناسی کاربردی
۱۴۵	۱/۴۵۱۹	ANNU REV ORGAN PSYCH	پیترسون	
۱۳۱	۱/۳۰۹۵	J APPL PSYCHOL	CRS	
۳۵۸	۳/۵۷۹۸	INT REV SPORT EXER P	اندرسون-	
۲۲۹	۲/۲۸۸۱	J APPL PSYCHOL	پیترسون	
۱۵۶	۱/۵۶۳	ANNU REV ORGAN PSYCH	VRS	
۳۹۶	۳/۹۶۰۳	ANNU REV CLIN PSYCHO	اندرسون-	روان‌شناسی بالینی
۸۵	۰/۸۵۲۱	CLIN PSYCHOL REV	پیترسون	
۸۵	۰/۸۴۸۸	CLIN PSYCHOL-SCI PR	CRS	
۴۸۹	۴/۸۹۴۶	ANNU REV CLIN PSYCHO	اندرسون-	
۱۸۰	۱/۸۰۳۸	PSYCHOL MED	پیترسون	
۱۳۸	۱/۳۸	CLIN PSYCHOL REV	VRS	

پاسخ به پرسش سوم: وضعیت رتبه‌بندی مجلات تخصصی روان‌شناسی با استفاده از مدل تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) چگونه است؟
 ۳۰ مجله برتر رشته روان‌شناسی در جدول ۵ آورده شده‌است.

جدول ۵. رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی بر اساس مدل اندرسون-پیترسون CRS
 خروجی محور

رتبه	عنوان کامل مجله	کارایی	درصد
۱	Psychological Science in the Public Interest	۳/۸۸۵۱	۳۸۹
۲	International Review of Sport and Exercise Psychology	۱/۷۴۵۵	۱۷۵
۳	Annual Review of Psychology	۱/۴۷۵۹	۱۴۸
۴	PSYCHOLOGICAL BULLETIN	۱/۳۱۶	۱۳۲
۵	PSYCHOLOGICAL INQUIRY	۰/۷۴۴۶	۷۴
۶	BEHAVIORAL AND BRAIN SCIENCES	۰/۷۲۵۶	۷۳
۷	Social Issues and Policy Review	۰/۶۶۵۸	۶۷
۸	PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY REVIEW	۰/۶۳۶۹	۶۴
۹	Annual Review of Clinical Psychology	۰/۵۸۴	۵۸
۱۰	JOURNAL OF PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY	۰/۵۳۶۸	۵۴
۱۱	PSYCHOLOGICAL REVIEW	۰/۵۳۵۷	۵۴
۱۲	Advances in Experimental Social Psychology	۰/۵۲۷۳	۵۳
۱۳	TRENDS IN COGNITIVE SCIENCES	۰/۵۱۹۹	۵۲
۱۴	Industrial and Organizational Psychology-Perspectives on Science and Practice	۰/۴۱۴۵	۴۱
۱۵	JOURNAL OF APPLIED PSYCHOLOGY	۰/۳۸۶۲	۳۹
۱۶	Emotion Review	۰/۳۵۰۳	۳۵
۱۷	EDUCATIONAL PSYCHOLOGIST	۰/۳۳۷۸	۳۴
۱۸	PERSONNEL PSYCHOLOGY	۰/۳۳۳۳	۳۳
۱۹	PSYCHOTHERAPY AND PSYCHOSOMATICS	۰/۳۲۵۹	۳۳

ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی با استفاده از مدل ...؛ کرمی و همکاران | ۵۳

رتبه	عنوان کامل مجله	کارایی	درصد
۲۰	CLINICAL PSYCHOLOGY REVIEW	۰/۳۰۸۸	۳۱
۲۱	Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior	۰/۲۹۳۹	۲۹
۲۲	Perspectives on Psychological Science	۰/۲۹۲۳	۲۹
۲۳	PSYCHOLOGICAL SCIENCE	۰/۲۸۷۹	۲۹
۲۴	PSYCHOLOGICAL METHODS	۰/۲۸۴۷	۲۹
۲۵	AMERICAN PSYCHOLOGIST	۰/۲۶۴۳	۲۶
۲۶	JOURNAL OF THE AMERICAN ACADEMY OF CHILD AND ADOLESCENT PSYCHIATRY	۰/۲۶۲۱	۲۶
۲۷	CLINICAL PSYCHOLOGY-SCIENCE AND PRACTICE	۰/۲۳۳۲	۲۳
۲۸	ORGANIZATIONAL RESEARCH METHODS	۰/۲۲۳۳	۲۳
۲۹	CURRENT DIRECTIONS IN PSYCHOLOGICAL SCIENCE	۰/۲۲۴۳	۲۲
۳۰	SCHOOL PSYCHOLOGY REVIEW	۰/۲۱۹۵	۲۲

۳۰ مجله برتر رشته روان‌شناسی در جدول ۶ آورده شده‌است.

جدول ۶. رتبه‌بندی مجلات رشته روان‌شناسی بر اساس مدل اندرسون-پیترسون VRS

خروجی محور

رتبه	عنوان کامل مجله	کارایی	درصد
۱	Psychological Science in the Public Interest	∞	۳۰۰
۲	International Review of Sport and Exercise Psychology	۲/۳۰۷۶	۲۳۱
۳	Annual Review of Psychology	۱/۶۰۷۶	۱۶۱
۴	Frontiers in Psychology	۱/۶۰۶۸	۱۶۱
۵	PSYCHOLOGICAL BULLETIN	۱/۵۹۳۱	۱۵۹
۶	JOURNAL OF PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY	۱/۴۲۲۴	۱۴۲
۷	TRENDS IN COGNITIVE SCIENCES	۱/۲۱۴	۱۲۱
۸	PSYCHOLOGICAL SCIENCE	۱/۱۶۸۱	۱۱۷

رتبه	عنوان کامل مجله	کارایی	درصد
۹	Frontiers in Human Neuroscience	۱/۰۴۳۴	۱۰۴
۱۰	BEHAVIORAL AND BRAIN SCIENCES	۰/۸۳۰۱	۸۳
۱۱	PSYCHOLOGICAL INQUIRY	۰/۸۰۵۱	۸۱
۱۲	PSYCHOLOGICAL MEDICINE	۰/۸۰۴۷	۸۰
۱۳	COMPUTERS IN HUMAN BEHAVIOR	۰/۷۴۳۱	۷۴
۱۴	JOURNAL OF MANAGEMENT	۰/۷۰۵۴	۷۱
۱۵	JOURNAL OF APPLIED PSYCHOLOGY	۰/۷۰۱۸	۷۰
۱۶	CHILD DEVELOPMENT	۰/۶۸۹۵	۶۹
۱۷	Annual Review of Clinical Psychology	۰/۶۸۴۹	۶۸
۱۸	PSYCHOTHERAPY AND PSYCHOSOMATICS	۰/۶۷۳۸	۶۷
۱۹	Social Issues and Policy Review	۰/۶۶۶۷	۶۷
۲۰	PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY REVIEW	۰/۶۴۳۲	۶۴
۲۱	NEUROPSYCHOLOGIA	۰/۵۹۸	۶۰
۲۲	JOURNAL OF ADOLESCENT HEALTH	۰/۵۹۱۳	۵۹
۲۳	CLINICAL PSYCHOLOGY REVIEW	۰/۵۸۹	۵۹
۲۴	JOURNAL OF CHILD PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY	۰/۵۸۲۲	۵۸
۲۵	Nature Human Behaviour	۰/۵۷۸۱	۵۸
۲۶	Advances in Experimental Social Psychology	۰/۵۷۸۱	۵۸
۲۷	Perspectives on Psychological Science	۰/۵۷۵۱	۵۸
۲۸	PSYCHOLOGICAL REVIEW	۰/۵۵۵۳	۵۶
۲۹	AMERICAN PSYCHOLOGIST	۰/۵۴۵۶	۵۵
۳۰	DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY	۰/۵۳۸۲	۵۴

پاسخ به پرسش چهارم: وضعیت رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی بر اساس مدل اندرسون-پیترسون CRS و اندرسون-پیترسون VRS چگونه است؟

در جدول ۷ مجلات علمی روان‌شناسی که بر اساس مدل اندرسون-پیترسون CRS و

اندرسون-پیترسون VRS رتبه‌بندی شده‌اند، مقایسه می‌شوند.

جدول ۷. مقایسه نمره کارایی ۳۰ مجله علمی روان‌شناسی

رتبه	عنوان کامل مجله	کارایی CRS	درصد CRS	درصد VRS	کارایی VRS	عنوان کامل مجله
۱	Psychological Science in the Public Interest	۳/۸۸۵۱	۳۸۹	۳۰۰	∞	Psychological Science in the Public Interest
۲	International Review of Sport and Exercise Psychology	۱/۷۴۵۵	۱۷۵	۲۳۱	۲/۳۰۷۶	International Review of Sport and Exercise Psychology
۳	Annual Review of Psychology	۱/۴۷۵۹	۱۴۸	۱۶۱	۱/۶۰۷۶	Annual Review of Psychology
۴	PSYCHOLOGICAL BULLETIN	۱/۳۱۶	۱۳۲	۱۶۱	۱/۶۰۶۸	Frontiers in Psychology
۵	PSYCHOLOGICAL INQUIRY	۰/۷۴۴۶	۷۴	۱۵۹	۱/۵۹۳۱	PSYCHOLOGICAL BULLETIN
۶	BEHAVIORAL AND BRAIN SCIENCES	۰/۷۲۵۶	۷۳	۱۴۲	۱/۴۲۲۴	JOURNAL OF PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY
۷	Social Issues and Policy Review	۰/۶۶۵۸	۶۷	۱۲۱	۱/۲۱۴	TRENDS IN COGNITIVE SCIENCES
۸	PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY REVIEW	۰/۶۳۶۹	۶۴	۱۱۷	۱/۱۶۸۱	PSYCHOLOGICAL SCIENCE
۹	Annual Review of Clinical Psychology	۰/۵۸۴	۵۸	۱۰۴	۱/۰۴۳۴	Frontiers in Human Neuroscience
۱۰	JOURNAL OF PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY	۰/۵۳۶۸	۵۴	۸۳	۰/۸۳۰۱	BEHAVIORAL AND BRAIN SCIENCES
۱۱	PSYCHOLOGICAL REVIEW	۰/۵۳۵۷	۵۴	۸۱	۰/۸۰۵۱	PSYCHOLOGICAL INQUIRY
۱۲	Advances in Experimental Social Psychology	۰/۵۲۷۳	۵۳	۸۰	۰/۸۰۴۷	PSYCHOLOGICAL MEDICINE
۱۳	TRENDS IN COGNITIVE	۰/۵۱۹۹	۵۲	۷۴	۰/۷۴۳۱	COMPUTERS IN HUMAN BEHAVIOR

رتبه	عنوان کامل مجله	کارایی CRS	درصد CRS	درصد VRS	کارایی VRS	عنوان کامل مجله
	SCIENCES					
۱۴	Industrial and Organizational Psychology-Perspectives on Science and Practice	۰/۴۱۴۵	۴۱	۷۱	۰/۷۰۵۴	JOURNAL OF MANAGEMENT
۱۵	JOURNAL OF APPLIED PSYCHOLOGY	۰/۳۸۶۲	۳۹	۷۰	۰/۷۰۱۸	JOURNAL OF APPLIED PSYCHOLOGY
۱۶	Emotion Review	۰/۳۵۰۳	۳۵	۶۹	۰/۶۸۹۵	CHILD DEVELOPMENT
۱۷	EDUCATIONAL PSYCHOLOGIST	۰/۳۳۷۸	۳۴	۶۸	۰/۶۸۴۹	Annual Review of Clinical Psychology
۱۸	PERSONNEL PSYCHOLOGY	۰/۳۳۳۳	۳۳	۶۷	۰/۶۷۳۸	PSYCHOTHERAPY AND PSYCHOSOMATICS
۱۹	PSYCHOTHERAPY AND PSYCHOSOMATICS	۰/۳۲۵۹	۳۳	۶۷	۰/۶۶۶۷	Social Issues and Policy Review
۲۰	CLINICAL PSYCHOLOGY REVIEW	۰/۳۰۸۸	۳۱	۶۴	۰/۶۴۳۲	PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY REVIEW
۲۱	Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior	۰/۲۹۳۹	۲۹	۶۰	۰/۵۹۸	NEUROPSYCHOLOGIA
۲۲	Perspectives on Psychological Science	۰/۲۹۲۳	۲۹	۵۹	۰/۵۹۱۳	JOURNAL OF ADOLESCENT HEALTH
۲۳	PSYCHOLOGICAL SCIENCE	۰/۲۸۷۹	۲۹	۵۹	۰/۵۸۹	CLINICAL PSYCHOLOGY REVIEW
۲۴	PSYCHOLOGICAL METHODS	۰/۲۸۴۷	۲۸	۵۸	۰/۵۸۲۲	JOURNAL OF CHILD PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY
۲۵	AMERICAN PSYCHOLOGIST	۰/۲۶۴۳	۲۶	۵۸	۰/۵۷۸۱	Nature Human Behaviour
۲۶	JOURNAL OF THE AMERICAN ACADEMY OF CHILD AND ADOLESCENT PSYCHIATRY	۰/۲۶۲۱	۲۶	۵۸	۰/۵۷۸۱	Advances in Experimental Social Psychology
۲۷	CLINICAL PSYCHOLOGY-	۰/۲۳۳۲	۲۳	۵۸	۰/۵۷۵۱	Perspectives on Psychological Science

رتبه	عنوان کامل مجله	کارایی CRS	درصد CRS	درصد VRS	کارایی VRS	عنوان کامل مجله
	SCIENCE AND PRACTICE					
۲۸	ORGANIZATIONAL RESEARCH METHODS	۰/۲۳۳	۲۳	۵۶	۰/۵۵۵۳	PSYCHOLOGICAL REVIEW
۲۹	CURRENT DIRECTIONS IN PSYCHOLOGICAL SCIENCE	۰/۲۲۴۳	۲۲	۵۵	۰/۵۴۵۶	AMERICAN PSYCHOLOGIST
۳۰	SCHOOL PSYCHOLOGY REVIEW	۰/۲۱۹۵	۲۲	۵۴	۰/۵۳۸۲	DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY

بحث و نتیجه‌گیری

در بسیاری از رشته‌ها از جمله رشته روان‌شناسی با حجم بالای تولیدات علمی در مجلات مختلف مواجه هستیم و به‌طور روزافزون، یافتن بهترین مجلات با بهترین رتبه دشوار است. این مسئله حتی برای مجلات نمایه شده در پایگاه‌های معتبر مانند کلاریویوت آنالیتیکس و اسکوپوس نیز صادق است. پژوهش حاضر مبتنی بر این نیاز شکل گرفته است. ضمن آنکه شناخت مجلات علمی معتبر، علاوه بر تسهیل سیاست‌های کلان علمی حوزه روان‌شناسی، در شاخص‌هایی نظیر ارتقای مرتبه علمی اساتید دانشگاهی، کسب مجوز دفاع مقاطع تحصیلات تکمیلی، تسهیل دستیابی به منابع معتبر و به‌روز، امکان اثرگذاری ماندگار و همچنین ارزیابی و تضمین کیفیت دانشگاه‌ها می‌تواند تأثیرگذار باشد. برای این منظور پژوهش حاضر با استفاده از فن تحلیل پوششی داده‌ها، به ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی رشته روان‌شناسی پرداخته است. تحلیل پوششی داده‌ها یک مدل برنامه‌ریزی ریاضی، برای ارزیابی نسبی واحدهای تصمیم‌گیرنده است که چندین ورودی و خروجی دارند.

در قسمت یافته‌های توصیفی، فراوانی مجلات حوزه‌های مختلف رشته روان‌شناسی به‌دست آمد که شامل ۱۰/۲۵ درصد مجلات علمی حوزه روان‌شناسی، ۱۰/۹۱ درصد مجلات حوزه روان‌شناسی کاربردی، ۱/۸۶ درصد مجلات علمی حوزه روان‌شناسی زیستی، ۱۷/۱۷ درصد مجلات علمی حوزه روان‌شناسی بالینی، ۱۰/۱۱ درصد مجلات

علمی حوزه روان‌شناسی پیشرفته، ۷/۸۵ درصد مجلات علمی حوزه روان‌شناسی آموزشی، ۱۱/۷۱ درصد مجلات علمی حوزه روان‌شناسی تجربی، ۱/۷۳ درصد مجلات علمی حوزه روان‌شناسی ریاضیات، ۱۸/۲۸ درصد مجلات علمی حوزه روان‌شناسی میان‌رشته‌ای، ۱/۷۳ درصد مجلات علمی حوزه روان‌شناسی روان‌کاوی، ۸/۳۸ درصد مجلات علمی حوزه روان‌شناسی اجتماعی هست.

روان‌شناسی میان‌رشته‌ای و پس از آن روان‌شناسی بالینی بیشترین سهم از تولیدات علمی روان‌شناسی در پایگاه کلاریویت آنالیتیکس را به خود اختصاص دادند و کمترین سهم مربوط به روان‌کاوی بود.

در این پژوهش، با استفاده از گزارش‌های استنادی مجلات در پایگاه کلاریویت آنالیتیکس، رتبه‌بندی مجلات ارائه گردید. همچنین تجزیه و تحلیل دقیقی از ورودی و خروجی‌ها (شاخص‌های استنادی در JCR) انجام شد که موجب درک بهتر نقاط قوت و ضعف شاخص‌های JCR مانند شاخص تعداد کل استنادات شد که به تنهایی نشان‌دهنده ارزش علمی بالای مدرک نیست. برخی از جمله نقاط ضعف شاخص ضریب تأثیر مجله عبارت‌اند از: ناکافی بودن بازه زمانی دو ساله برای رشته‌های علوم انسانی که دیرتر به پختگی استنادی می‌رسند، عدم تصحیح تفاوت رفتار استنادی در رشته‌ها، عدم قابلیت این شاخص برای مقایسه مجلات علمی رشته‌های مختلف، سوگیری پایگاه و بنگاه علوم به نفع مجلات انگلیسی-آمریکایی، تصحیح تفاوت پوشش پایگاهی رشته‌ها، تفاوت در نوع منابع در صورت و مخرج کسر و ناممکن بودن مقایسه بین رشته‌ای.

با استفاده از داده‌های استنادی، نه تنها فهرستی از مجلات علمی معتبر ارائه داده شد، بلکه برخی از مجلات که در فهرست JCR رتبه بالایی را کسب نکرده بودند، در فهرستی که در این پژوهش به دست آمده است، کارایی مطلوب و رتبه خوبی را کسب نمودند و جزء ۳۰ مجله برتر رشته روان‌شناسی شدند. با این نتایج تا حدودی نقاط ضعف شاخص ضریب تأثیر مجله در انتخاب مجلات حوزه روان‌شناسی، ترمیم شده است.

در این پژوهش، همچنین با استفاده از مدل اندرسون-پیترسون مجلات علمی ارزیابی

و رتبه‌بندی گردید تا مجلات نمره کارایی دقیقی داشته باشند و مجلات علمی رتبه تکراری نداشته باشند. در این مدل ضریب کارایی واحد تحت بررسی، بزرگ‌تر از یک می‌شود که هر چه ضریب کارایی واحدی بیشتر باشد، آن واحد کارا تر است.

در پژوهش حاضر، با استفاده از هفت شاخص استنادی (تعداد کل استنادات، ضریب تأثیر مجله، ضریب تأثیر پنج‌ساله، شاخص آنی، موارد قابل استناد، ضریب نفوذ مجله و ضریب نفوذ مقالات مجله) که از پایگاه کلاریویت آنالیتیکس استخراج شد، به ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی پرداخته شد.

در این پژوهش، سه مجله برتر حوزه‌های مختلف روان‌شناسی در جدول ۴ آورده شده است. همچنین ۳۰ مجله علمی رشته روان‌شناسی معرفی گردید. مجله علمی Psychological Science in the Public Interest در دو مدل CRS و VRS رتبه اول را کسب نمود. مجله علمی International Review of Sport and Exercise Psychology در دو مدل CRS و VRS رتبه اول را کسب نمود. مجله علمی Annual Review of Psychology در دو مدل CRS و VRS رتبه سوم را کسب نمود. مجله علمی PSYCHOLOGICAL BULLETIN در مدل CRS رتبه چهارم و مجله علمی Frontiers in Psychology در مدل VRS رتبه چهارم را کسب نمودند. مجله علمی PSYCHOLOGICAL INQUIRY در مدل CRS رتبه پنجم و مجله علمی PSYCHOLOGICAL BULLETIN در مدل VRS رتبه پنجم را کسب کردند.

مقایسه رتبه‌بندی مجلات علمی رشته روان‌شناسی بر اساس مدل اندرسون-پیترسون، نشان می‌دهد که تفاوت‌هایی در این دو رتبه‌بندی وجود دارند. تفاوت‌های این دو رتبه‌بندی برگرفته از تفاوت در دو مدل CRS و VRS با یکدیگر است. مجله علمی Psychological Science in the Public Interest هم در مدل CRS و هم در مدل VRS رتبه اول را به خود اختصاص داده است، در مدل CRS نمره کارایی ۳/۸۵۱ و ۳۸۹ درصد ولی در مدل VRS نمره کارایی بی‌نهایت را کسب کرد. مجله علمی International Review of Sport and Exercise Psychology در مدل CRS و هم در مدل VRS رتبه

دوم را به خود اختصاص داده است، در مدل CRS نمره کارایی $1/7455$ و 175 درصد ولی در مدل VRS نمره کارایی $2/3076$ و 231 درصد را کسب کرد. مجله علمی Annual Review of Psychology در مدل CRS و هم در مدل VRS رتبه سوم را به خود اختصاص داده است، در مدل CRS نمره کارایی $1/4759$ و 148 درصد ولی در مدل VRS نمره کارایی $1/6076$ و 161 درصد را کسب کرد. مجله علمی PSYCHOLOGICAL BULLETIN در مدل CRS رتبه چهارم با نمره کارایی $1/316$ و 132 درصد و در مدل VRS رتبه پنجم با نمره کارایی $1/5931$ و 159 درصد را کسب کرد. مجله علمی PSYCHOLOGICAL INQUIRY در مدل CRS رتبه پنجم با نمره کارایی $0/7446$ و 74 درصد و در مدل VRS رتبه یازدهم با نمره کارایی $0/8051$ و 81 درصد را کسب کرد. تأثیر متفاوت شاخص‌های استنادی مختلف پایگاه کلاریویت آنالیتیکس در رتبه‌بندی مجلات با روش تحلیل پوششی داده‌ها، در پژوهش روزنتال و ویس (۲۰۱۷) نیز گزارش شده است. آن‌ها با همین روش و با کمک شاخص‌های استنادی پایگاه کلاریویت آنالیتیکس به رتبه‌بندی مجلات کسب و کار پرداختند و به نتایج مشابهی دست یافتند. برخی مجلات کسب و کار با اینکه در پایگاه مذکور نمایه نشده بودند اما از رتبه بالایی برخوردار بودند؛ و این یافته نشان می‌دهد که باید با دید وسیع‌تری به ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات نگریده شود.

نتایج پژوهش مردانی و همکارانش (۲۰۱۶) در بررسی جامع رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها در بهره‌وری انرژی نشان داد که استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها می‌تواند ابزار ارزیابی خوبی برای تجزیه و تحلیل کارآمدی انرژی در آینده باشد زیرا محاسبه بهره‌وری که در آن به ورودی‌ها و خروجی‌های انرژی پرداخته شود تقریباً وجود نداشت یا به دست آوردن آن‌ها بسیار دشوار بود.

کتابی و شیخ ابومسعودی (۱۳۹۴) نیز بر این باورند که در ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی با توجه به تفاوت‌های بسیار موجود میان آن‌ها، شاخص‌های تک‌بعدی علم سنجی، با وجود اهمیت بالای خود نمی‌توانند دقیقاً کیفیت مقالات را منعکس نمایند.

از این رو تجزیه و تحلیل نه تنها باید روی تفاوت‌های میان مجلات، بلکه بر اساس دلایل پیش‌زمینه آن‌ها نیز صورت گیرد. بعلاوه مناسب است که برای بهبود استانداردهای علمی مجلاتی که رتبه پایین تری دارند، الگو یا معیاری را از میان مجلات طبقات بالاتر در نظر گرفت. آن‌ها از مدل تحلیل پوششی داده‌ها و مدل اندرسون-پیترسون که الگویی چندمعیاره را ارائه می‌نماید در ارزیابی کارایی مجلات معتبر علمی حوزه مدیریت، استفاده کردند. با توجه به ورودی‌ها و خروجی‌های تعریف‌شده، ۱۱ مجله کارا و ۱۱ مجله دیگر ناکارا، ارزیابی گردید. آنان به این نتیجه‌گیری رسیدند که علی‌رغم کاربرد وسیع عامل تأثیر در ارزیابی مجلات، این ابزار کاستی‌ها و محدودیت‌های آشکاری نیز دارد که با توجه به اینکه فن تحلیل پوششی داده‌ها قادر است چندین شاخص یا بعد را به‌طور هم‌زمان برای محاسبه کارایی مجلات، مورد توجه قرار دهد می‌تواند بسیاری از محدودیت‌ها و عیوبی را که از به‌کارگیری تنها یک عامل برای ارزیابی ناشی می‌شود کاهش دهد و ملاک مطمئن تری را برای رتبه‌بندی مجلات فراهم آورد. نتایج پژوهش حاضر با پژوهش کتابی و شیخ ابومسعودی (۱۳۹۴) مطابقت دارد.

پژوهش حاضر با ترکیب فن‌های نوین تحقیق در عملیات و احصاء شاخص‌های بومی و اثرگذار، تلاش نموده راهنمایی برای دانشجویان، اساتید و دانشگاهیان حوزه روان‌شناسی فراهم آورد. برای این منظور علاوه بر مرور و تحلیل مطالعات پیشین و نظام‌های ارزیابی موجود، رویکردی نوین و بین‌رشته‌ای ارائه و نتایج حاصله مقایسه و تحلیل گردیده است. آنچه از تحلیل‌های این پژوهش به‌دست آمده، تأکید بر بازنگری در روش‌های ارزیابی فعلی مجلات بر اساس شاخص‌های آی.اس.آی است. پیشنهاد کاربردی حاصل از این پژوهش، استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها در تکمیل سایر روش‌های ارزیابی مجلات است. هر چند فهرست مجلات آی.اس.آی به‌تنهایی از اعتبار بالایی در میان دانشجویان و پژوهشگران روان‌شناسی برخوردار است، اما رتبه‌بندی به‌دست آمده می‌تواند اطلاعات دقیق‌تری از وضعیت مجلات روان‌شناسی برای آنان فراهم کند و حتی برای رتبه‌بندی مجلات داخلی روان‌شناسی و سایر رشته‌ها نیز مورد استفاده قرار گیرد.

درنهایت با توجه به نتایج به دست آمده و نیاز جامعه علمی کشور، انجام پژوهش با جامعه پژوهشی دیگر (حوزه‌ها و رشته‌های مختلف علمی)، انجام پژوهش با دیگر شاخص‌های استنادی و شاخص‌های نرمال شده و ... برای ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی پیشنهاد می‌شود.

ORCID

Maryam Karami

<https://orcid.org/0000-0003-4773-4354>

Golnessa Galyani-

<https://orcid.org/0000-0002-0815-1298>

Moghaddam

Farhad Hadinejad

<https://orcid.org/0000-0003-4440-857X>

منابع

- اسماعیل پور بندینی، محمد، رضانی پاکپور، فاطمه و رضانی، ابوذر. (۱۳۹۵). بررسی شاخص‌های ارزیابی دو نظام رتبه‌بندی مجلات سالمندی. *نشریه سالمندشناسی*، ۱ (۲)، ۲۷-۳۵.
<http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.joge.1.2.27>
- زمانی، غلامحسین و عزیزی خالخیلی، طاهر. (۱۳۹۰). جایگاه مجلات علمی کشور در پایگاه‌های اطلاعاتی: مورد مطالعه نشریات کشاورزی و منابع طبیعی. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۲۶ (۴)، ۸۰۳-۸۲۳.
- صالحی، کیوان و رحیمی، حسین. (۱۳۸۵). تبیین فرایند ارزیابی مجلات در موسسه اطلاعات علمی (آی.اس.آی). *فصلنامه کتاب*، ۱۷ (۶۶)، ۱۴۱-۱۶۰.
https://nastinfo.nlai.ir/article_534_286421a9859049224db516c579a46ce3.pdf
- فضایلی، رضا. (۱۳۸۷). شاخص‌های ارزیابی مجلات و مقالات علمی از دیدگاه ISI. *تولید علم*، - (۹)، ۰-۰. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=160564>
- فلاح زاده، علیرضا. (۱۳۹۷). سنجش همبستگی بین رتبه‌بندی بر مبنای سنج‌های جایگزین نرمال شده و شاخص‌های استنادی IF، SJR و SNIP: مقایسه‌ای بین رشته‌ای در سطح مجلات علمی و پیشنهاد سنج جایگزین ترکیبی. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز)، شیراز.
- کتابی، سعیده و شیخ ابومسعودی، علی. (۱۳۹۴). ارزیابی کارایی مجلات معتبر حوزه مدیریت بر اساس تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها. *مدیریت اطلاعات سلامت*، ۱۲ (۳)، ۳۱۷-۳۲۷.
<https://doi.org/10.22122/him.v12i3.2159>
- محمد اسماعیل، صدیقه، ریاحی، عارف و صحبتی‌ها، فریبا. (۱۳۹۲). ارزیابی کمی و کیفی مجلات ایران در پایگاه استنادی اسکوپوس طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۲. *مجله علم‌سنجی کاسپین*، ۱ (۱)، ۳۳-۳۹.
<http://dx.doi.org/10.22088/acadpub.BUMS.1.1.33.39-33>
- محمدنژاد عالی زمینی، یوسف (۱۳۹۱). *شیوه‌نامه پژوهش و نگارش علمی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی مطالعات فرهنگی.
- معتمدی، فاطمه و رضانی پاکپور، فاطمه. (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی IF و SJR مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی. *علم‌سنجی کاسپین*، ۲ (۱)، ۵۰-۵۶.
<http://dx.doi.org/10.22088/acadpub.BUMS.2.1.50>

موسوی، چلک افشین، ریاحی، عارف و زارع، امین. (۱۳۹۷). ارزیابی کمی و کیفی و تعیین جایگاه مجلات نمایه‌شده‌ی حوزه‌ی پزشکی ایران در پایگاه اسکوپوس. *پیاورد سلامت*,

۱۲ (۱)، ۱۱-۲۴. <https://civilica.com/doc/>

مهرگان، محمد رضا. (۱۳۸۷). *مدل‌های کمی در ارزیابی عملکرد سازمان‌ها (تحلیل پوششی داده‌ها)*. تهران: انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.

یوسف پور، الهام. (۱۳۹۷). استفاده از تولاکنیک تحلیل پوششی داده‌ها برای رتبه‌بندی مؤسسات مالی اعتباری نور استان مازندران. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی طبری)، بابل.

References

- Andersen, P. & Petersen, N.C. (1993) A Procedure for Ranking Efficient Units in Data Envelopment Analysis. *Management Science*, 39(10), 1261-1264. <https://doi.org/10.1287/mnsc.39.10.1261>
- Bou-Hamad, I., Anouze, A. L. & Larocque, D. (2017). An integrated approach of data envelopment analysis and boosted generalized linear mixed models for efficiency assessment. *Annals of Operations Research*, 253(1), 77-95. <https://doi.org/10.1007/s10479-016-2348-4>
- Franceschini, F. & Maisano, D. (2011). Criticism on the hg-index. *Scientometrics*. 86(2), 339-346. <https://doi.org/10.1007/s11192-010-0261-1>
- Garfield, E. (1972). Citation analysis as a tool in journal evaluation. *Science*. 178(4060), 471-479. DOI: 10.1126/science.178.4060.471
- Gross, P.L.K. & Gross, E.M. (1927). College libraries and chemical education. *Science*, 66(1713), 385-389. <https://doi.org/10.1126/science.66.1713.385>
- Kao, E. H., Hsu, C. H., Lu, Y. & Fung, H. G. (2016). Ranking of finance journals: A stochastic dominance analysis. *Managerial Finance*, 42(4), 312-323. <https://doi.org/10.1108/MF-04-2015-0125>
- Lamp, J. W. (2009). Journal ranking and the dreams of academics. *Online information review*, 33(4), 827-830. <https://doi.org/10.1108/14684520910985747>
- Mardani, A., Zavadskas, E. K., Streimikiene, D., Jusoh, A., & Khoshnoudi, M. (2017). A comprehensive review of data envelopment analysis (DEA) approach in energy efficiency. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 70(c), 1298-1322. DOI: 10.1016/j.rser.2016.12.030
- Martin, D. H., Kocher, G. & Sutter, M. (2000). Measuring Efficiency of German Football Teams by DEA. *Central European Journal of*

- Operations Research and Economics*, 12(3), 251-268.
- McKinnon, A. C. (2013). Starry-eyed: Journal rankings and the future of logistics research. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 43(1), 6-17. <https://doi.org/10.1108/09600031311293228>
- Nisonger, T.E. (1999). JASIS and library and information science journal rankings: A review and analysis of the last half-century. *Journal of the American Society for Information Science*, 50(11), 1004-1019. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(1999\)50:11%3C1004:AID-ASI6%3E3.0.CO;2-K](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(1999)50:11%3C1004:AID-ASI6%3E3.0.CO;2-K)
- Ogawa, R. & Collom, E. (1998). Educational indicators: What are they? *University of California, Riverside, CA: ERIC*.
- Pajić, D. (2015). On the stability of citation-based journal rankings. *Journal of Informetrics*, 9(4), 990-1006. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2015.08.005>
- Rosenthal, E. C. & Weiss, H. J. (2017). A data envelopment analysis approach for ranking journals. *Omega*, 70(c), 135-147. <https://doi.org/10.1016/j.omega.2016.09.006>
- Walters, W. H. (2017). Composite journal rankings in library and information science: A factor analytic approach. *The Journal of Academic Librarianship*, 43(5), 434-442. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2017.06.005>
- Zuccala, A., Guns, R., Cornacchia, R. & Bod, R. (2015). Can we rank scholarly book publishers? A bibliometric experiment with the field of history. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66(7), 1333-1347. <https://doi.org/10.1002/asi.23267>

References [In Persian]

- Fazayeli, R. (2008). Evaluation indexes of journals and scientific articles from the perspective of ISI. *Production of science*, -(9), 0-0. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=160564>. [In Persian]
- Fallahzadeh, A. (2017). Measuring the correlation between ranking based on normalized alternative metrics and IF, SJR and SNIP citation indices: an interdisciplinary comparison at the level of scientific journals and the proposal of a combined alternative metric. (Master's Thesis, Department of information science and epistemology, Faculty of Education and Psychology, Shiraz university). Shiraz. [In Persian]
- Ismail-Pour Bandbani, M., Ramezani Pakpour, F. & Ramezani, A. (2015). Examining the evaluation indices of two rating systems of geriatric journals. *Journal of Gerontology*, 1(2), 27-35. [In Persian]
- Ketabi, S. & Sheikh Abu Masoudi, A. (2013). Evaluating the effectiveness of authoritative magazines in the field of management based on data

- coverage analysis technique. *Health Information Management*, 12(3), 317-327. [In Persian]
- Mohammad Ismail, S., Riahi, A. & Sohbatiha, F. (2012). Quantitative and qualitative evaluation of Iranian journals in Scopus citation database during 2000-2012. *Caspian Journal of Scientometrics*, 1 (1), 33-39. [In Persian]
- Mohammadnejad Aali Zamini, Y. (2011). *Methodology of research and scientific writing*. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Motamedi, F. & Ramazani Pakpour, F. (2014). Comparative study of IF and SJR of library and information journals. *Caspian science*, 2(1), 50-56. [In Persian]
- Mousavi Chalak, A., Riahi, A. & Zare, A. (2017). Quantitative and qualitative evaluation and determining the position of indexed Iranian medical journals in the Scopus database. *Journal of Payavard Salamat* 12 (1), 11-24. <https://civilica.com/doc/> [In Persian]
- Mehregan, M. R. (2008). *Quantitative models in evaluating the performance of organizations (coverage analysis of data) (second edition)*. Tehran: Tehran University School of Management Publications. [In Persian]
- Salehi, K. & Rahimi, H. (2006). Explanation of the journal evaluation process in the Institute of Scientific Information (ISI). *Book Quarterly*, 17(66), 141-160. [In Persian]
- Yusefpour, E. (2017). Using data envelopment analysis technique for ranking Noor credit financial institutions in Mazandaran province. (Master's thesis, Tabari Institute of Higher Education), Babol. [In Persian]
- Zamani, G. H. & Azizi Khalkheili, T. (2011). Status of national scientific journals in databases: The case of agriculture and natural resources journals. *Iranian Journal of Information Processing and Management*, 26(4), 803-823. [In Persian].

استناد به این مقاله: کرمی، مریم، گلینی مقدم، گلنسا و هادی نژاد، فرهاد. (۱۴۰۲). ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی با استفاده از مدل تحلیل پوششی داده‌ها (DEA). فصلنامه علمی بازیابی دانش و نظام‌های معنایی، ۱۰(۳۷)، ۳۱-۶۶. DOI: 10.22054/jks.2023.74247.1586

Name of Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Research Data Services (RDS) in Central Libraries of Public Universities Affiliated to the Ministry of Science, Research and Technology (MSRT)

Zoya Abam *

Assistant Professor, Department of Information Science, Faculty of Education and Psychology, Al-Zahra University, Tehran, Iran.

Mohaddeseh Afzali

M.A. in Information Science, Faculty of Education and Psychology, Al-Zahra University, Tehran, Iran.

Abstract

Research Data Services (RDS) are defined as services that support the research data lifecycle. The purpose of this study was to identify the status of research data services (RDS) in central libraries of public universities affiliated to the Ministry of Science, Research and Technology (MSRT) and to determine the status and identify its importance and requirements. The present research is an applied one in terms of purpose which has conducted in a descriptive-survey method. A researcher-made questionnaire was used for data collection. The questionnaire consists of 4 parts and contains a total of 49 items. The statistical population consists of 94 managers of central libraries of public universities affiliated to the ministry of science, research and technology. Finally, 72 (76.59%) managers answered the questionnaire. The data were analyzed using descriptive and inferential statistics. Research findings indicated that library managers have a positive attitude towards the importance of research data services and the more than 70% of them strongly agree that library data research services are of great importance. The findings also showed that all the requirements for research data services are very important. But based on average ratings, availability of appropriate technology infrastructure for research data services (8.85), development of enterprise repository software for research data management (8.85), existence of a research data plan for research data services (8.76), development of librarians' knowledge and skills in research data services

* Corresponding Author: zoya.abam@alzahra.ac.ir

How to Cite: Abam, Z. & Afzali, M. (2023). Research Data Services (RDS) in Central Libraries of Public Universities Affiliated to the Ministry of Science, Research and Technology (MSRT). *Journal of Knowledge Retrieval and Semantic Systems*, 10(37), 67-112. DOI: 10.22054/JKS.2022.68719.1519

(8.42) and librarians' desire to develop their knowledge and skills in research data services (8.33) were the most important requirements for providing research data services. In addition, currently, many libraries intend to perform research data services (between one to three years or more over the next three years), some of which have no plans to provide these services and few of them provide these services partially or completely. The findings also indicated that from the point view of managers the librarians' knowledge and skills of central libraries of public universities affiliated to the ministry of science, research and technology (3.1 average) are generally above average for performing research data services. Considering the importance of providing research data services by academic libraries, paying attention to the requirements of these services can be effective in improvement of performing the research data services in academic libraries. There is also a fundamental need to develop librarians' knowledge and skills in research data services. The results of this research can be used in universities, especially the central libraries of universities, to plan research data services.

Keywords: Research and Technology, Research Data Services, University Libraries, Organizational Repositories, Ministry of Science.

1. Introduction

Research Data Services (RDS) are defined as services that support the research data lifecycle. Introduction: Although researchers are responsible for the stages of creating and collecting, processing, and analyzing their research data, the responsibility for the reuse of data, the stages of tracking and obtaining research data files, evaluation and selection, secure storage, description, organization, protection, and long-term preservation in the data lifecycle is not with researchers. All of these stages are areas in the data lifecycle that should be carried out by "Research Data Services". The purpose of this study was to identify the status of research data services (RDS) in central libraries of public universities affiliated with the Ministry of Science, Research and Technology (MSRT) and to determine the status and identify its importance and requirements.

2. Literature Review

The need for infrastructure in the field of research, including the challenges of managing research data, is essential (Osareh, Sam & Ghaebi, 2022; Singh, Bharti and Madalli, 2022; Kim, 2021; Chiware & Becker, 2018; Nhendodzashe & Pasipamire, 2017; Tenopir et al., 2017). Many research findings have indicated that the provision of these services in universities is still in its early stages. (Singh, Bharti & Madalli, 2022; Chiware & Becker, 2018; Nhendodzashe & Pasipamire, 2017). However, these services are recently being offered in the university libraries of some developed countries. (Yu, 2017; Tenopir et al., 2017; Cox, et al., 2017; Kerby, 2016; Si et al., 2015). Some research findings have acknowledged that librarians and libraries are the best resources for providing research data services. Additionally, librarians believe that conducting these services through libraries is of great importance, considering it enhances the library's collection and services (Kim, 2021; Faniel & Connaway, 2017; Tenopir et al., 2017; Si et al., 2015; Searle et al., 2015). Meanwhile, other research findings have shown the need to increase librarians' professional knowledge in this area (Cox, et al., 2017; Chiware & Becker, 2018; Faniel & Connaway; Nhendodzashe & Pasipamire, 2017; Searle, 2015; Hiom, 2015). By surveying and summarizing the research on research data services, one may conclude that the field of research data services is a relatively new area with its specific issues

and subjects.

3. Methodology

The present research is an applied one in terms of purpose which has been conducted in a descriptive survey method. A researcher-made questionnaire was used for data collection. The questionnaire consists of 4 parts and contains a total of 49 items. The statistical population consists of 94 managers of central libraries of public universities affiliated with the Ministry of Science, Research, and Technology (MSRT). Finally, 72 (76.59%) managers answered the questionnaire. The data were analyzed using descriptive and inferential statistics.

4. Results

Research findings indicated that library managers have a positive attitude towards the importance of research data services and more than 70% of them strongly agree that library data research services are of great importance. The findings also showed that all the requirements for research data services are very important. But based on average ratings, availability of appropriate technology infrastructure for research data services (8.85), development of enterprise repository software for research data management (8.85), existence of a research data plan for research data services (8.76), development of librarians' knowledge and skills in research data services (8.42) and librarians' desire to develop their knowledge and skills in research data services (8.33) were the most important requirements for providing research data services. In addition, currently, many libraries intend to perform research data services (between one to three years or more over the next three years), some of which have no plans to provide these services and few of them provide these services partially or completely. The findings also indicated that from the point of view of managers, the librarians' knowledge and skills of central libraries of public universities affiliated to MSRT (3.1 average) are generally above average for performing research data services.

5. Discussion

The provision of research data services by the library is important for various reasons. Among these, the benefits and advantages include

adequate responsiveness to the research needs of the university by the library, allocation of scientific, executive, and functional credit for executing innovative research services to the library, increased collaboration between the library and faculty members, postgraduate students, and planning for allocating more budget to library services. Undertaking research data services leads to the integrated management of various research resources generated in the university, enhancement of library collections and services, and the benefit of researchers from library-based research data services. Considering the mentioned points and the current status of research data services in libraries, it can be stated that with appropriate planning for creating and developing the identified essential requirements, steps toward the advancement and improvement of the current situation can be taken. However, preparing the prerequisites for providing these services itself is somewhat of facing the challenges of its execution and overcoming obstacles in operationalizing such services. This matter requires comprehensive and all-encompassing support from the university for the library and timely and effective efforts by the library.

6. Conclusion

Considering the importance of providing research data services by academic libraries, paying attention to the requirements of these services can be effective in the improvement of performing the research data services in academic libraries. There is also a fundamental need to develop librarians' knowledge and skills in research data services. The results of this research can be used in universities, especially the central libraries of universities, to plan research data services.

خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

* زویا آبام

استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران.

 محدثه افضلی

کارشناس ارشد، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران.

چکیده

این پژوهش با هدف شناسایی وضعیت خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) و تعیین وضعیت و شناسایی اهمیت و ملزومات آن انجام شد. پژوهش از نظر هدف کاربردی است که به روش توصیفی-پیمایشی انجام شد. جهت گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته با ۴۹ گویه استفاده شد. نمونه پژوهش را ۷۲ نفر از مدیران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت عتف تشکیل دادند. طبق یافته‌ها نگرش مدیران کتابخانه‌ها نسبت به اهمیت انجام این خدمات توسط کتابخانه مثبت است و همه ملزومات ذکر شده، اهمیت دارند. وجود زیرساخت‌های فناوری مناسب، با میانگین ۸/۸۵؛ تهیه و توسعه نرم افزار مخزن سازمانی برای مدیریت داده‌های پژوهشی، با میانگین ۸/۸۵؛ وجود برنامه‌ای مدون برای انجام این خدمات، با میانگین ۸/۷۶؛ توسعه دانش و مهارت کتابداران در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی، با میانگین ۸/۴۲ و تمایل کتابداران به توسعه دانش خود مهم‌ترین ملزومات انجام خدمات داده‌های پژوهشی، با میانگین ۸/۳۳ هستند. تعداد زیادی از کتابخانه‌ها قصد انجام خدمات داده‌های پژوهشی بین یک تا سه سال آینده و یا بیش از سه سال آینده را دارند، تعدادی از آن‌ها هیچ برنامه‌ای برای انجام این خدمات ندارند، تعداد اندکی این خدمات را تا حدودی انجام می‌دهند. شمار خیلی کمی این خدمات را به‌طور کامل انجام می‌دهند. از دید مدیران کتابخانه‌ها میانگین میزان مهارت کتابداران کتابخانه‌های مورد مطالعه در حد متوسط است. با توجه به اهمیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه‌های دانشگاهی، تمهید کردن ملزومات انجام این خدمات می‌تواند در بهبود وضعیت انجام این خدمات در کتابخانه‌های دانشگاهی مؤثر واقع شود.

کلیدواژه‌ها: خدمات داده‌های پژوهشی، کتابخانه‌های دانشگاهی، مخازن سازمانی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، مدیریت داده‌های پژوهشی.

مقدمه

«داده‌های پژوهشی^۱» واحدهای اطلاعاتی خام هستند که در بستر پژوهش‌های علمی خلق و یا گردآوری می‌شوند. این داده‌ها می‌توانند درون‌داد پژوهش باشند و هم می‌توانند برون‌داد و نتیجه‌ای باشند که از انجام پژوهش حاصل شده‌اند. آن‌ها رکوردهای حقیقی همچون داده‌های کمی جدولی، داده‌های جغرافیایی، داده‌های کیفی، داده‌های تصویری دیجیتال، داده‌های صوتی دیجیتال، داده‌های ویدیویی دیجیتال، اسناد و هر نوع دیگر شناسایی شده از داده هستند که در پژوهش‌های علمی از آن‌ها استفاده می‌شود و برای اهداف تحلیل و اعتبارسنجی یافته‌های پژوهش ضروری هستند (Erway, 2013; Eynden et al., 2011; OECD^۲, 2007). داده‌های پژوهشی هر سند مورد استفاده برای بازسازی و یا ارزیابی نتایج گزارش شده و یا منتشر شده توسط پژوهش‌های علمی است (Johns Hopkins University, 2008) و به‌عنوان داده‌هایی که به‌منظور تحلیل نتایج اصیل پژوهشی به‌صورت رقمی گردآوری، مشاهده و یا تولید می‌شود (University of Edinburgh, 2015) تعریف می‌شود.

اگرچه داده‌های پژوهشی برای انجام پژوهش‌های علمی ضروری هستند اما در صورتی می‌توانند مفیدتر باشند که مجدداً از آن‌ها استفاده شود. وقتی به حجم بزرگی از این داده‌ها دسترسی داشته باشیم، نه تنها این داده‌ها به ما دید وسیع‌تری می‌دهند، بلکه باعث انسجام بیشتر پژوهش‌ها می‌شوند. داده‌های بیشتر به تحلیل‌های دقیق‌تر می‌انجامد. تحلیل‌های دقیق‌تر منجر به تصمیم‌گیری‌های مطمئن‌تری شده و تصمیمات بهتر می‌تواند به معنای کارایی بیشتر عملیات، کاهش هزینه‌ها و کاهش ریسک‌ها باشد (سهرابی، ۱۳۹۳). به‌منظور استفاده مجدد از داده‌های پژوهشی به‌عنوان منابعی ارزشمند برای اهداف علمی و پژوهشی باید به چرخه حیات آن‌ها توجه ویژه‌ای مبذول نمود. داده‌های پژوهشی اغلب از عمر طولانی‌تری نسبت به پروژه پژوهشی که در بستر آن تولید شده‌اند، برخوردار هستند.

---

^۱. research Data

^۲. Organisation for Economic Co-operation and Development

این داده‌ها می‌توانند پس از خلق، گردآوری و استفاده اولیه مجدداً توسط پژوهشگران دیگر یا توسط خود پژوهشگر خالق داده‌ها برای انجام پژوهش‌های جدید مورد استفاده قرار بگیرند. به چرخه تولید تا مصرف مجدد این داده‌ها «چرخه حیات داده‌های پژوهشی»^۱ گفته می‌شود (UK Data Services, 2013).

اگرچه پژوهشگران مسئول انجام مراحل خلق و گردآوری، پردازش و تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهشی خود هستند اما برای استفاده مجدد از داده‌ها، مسئولیت مراحل پیگیری و دریافت فایل‌های داده‌های پژوهشی، ارزیابی و انتخاب، ذخیره‌سازی امن، توصیف، سازمان‌دهی، حفاظت و نگهداری بلندمدت از آن‌ها در چرخه حیات داده‌های پژوهشی با پژوهشگران نیست. تمام این مراحل، مناطقی در چرخه حیات داده‌های پژوهشی هستند که باید توسط «خدمات داده‌های پژوهشی»^۲ پوشش داده شوند. خدمات داده‌های پژوهشی به‌عنوان خدمات پشتیبانی‌کننده از چرخه حیات داده‌های پژوهشی تعریف می‌شود و به دو صورت خدمات مشاوره‌ای/اطلاعاتی^۳ و خدمات فنی انجام می‌پذیرد. خدمات داده‌های پژوهشی مشاوره‌ای یا اطلاعاتی شکل نوین و توسعه‌یافته خدمات مرجع رایج در کتابخانه‌های دانشگاهی است که به پژوهشگران در زمینه جستجو و بازیابی داده‌های پژوهشی کمک می‌کند. خدمات فنی که دسته‌ای دیگر از خدمات داده‌های پژوهشی است، به نسبت خدمات مشاوره‌ای و یا اطلاعاتی پیچیده‌تر است و برای ارائه نیازمند مهارت‌ها و دانش تخصصی‌تر است. انجام این خدمات با مشارکت مستقیم در چرخه حیات داده‌های پژوهشی و مدیریت داده‌های پژوهشی^۴ امکان‌پذیر می‌شود. این خدمات در هر دو صورت، موجب ایجاد داده‌های پژوهشی مؤثر می‌شود، حفظ و دسترس‌پذیری آن‌ها را تضمین می‌کند و از پژوهشگران برای استفاده مجدد آن‌ها حمایت می‌نماید (Koltay, 2017; Yu, 2017; Si et al., 2015; Curdt & Hoffmeister, 2015; Tenopir et al., 2012).

^۱. Research Data Lifecycle (RDL)

^۲. Research Data Services (RDS)

^۳. informational / consulting

^۴. Research Data Management (RDM)

هر سازمان یا موسسه‌ای که در آن پژوهش‌های علمی انجام می‌گیرد، به خدمات داده‌های پژوهشی برای پشتیبانی از چرخه حیات داده‌های پژوهشی و استفاده مجدد از این داده‌ها نیاز دارد (Tenopir, 2013). یکی از این سازمان‌ها، دانشگاه است که از جمله مهم‌ترین مراکز انجام پژوهش‌های علمی محسوب می‌شود. در طی انجام پژوهش‌های علمی توسط اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان حجم عظیمی از داده‌های پژوهشی تولید می‌شوند. این داده‌ها به‌عنوان یک دارایی ارزشمند در دانشگاه شناخته می‌شوند و از قابلیت بالقوه بالایی برای استفاده مجدد جهت اهداف پژوهشی دیگری در آینده برخوردار هستند. لکن، اگر با شیوه و رویکرد مناسب، مدیریت نشوند، استفاده مجدد از آن‌ها غیرممکن خواهد بود.

از آنجایی که این داده‌های پژوهشی منشأ سازمانی دارند، به‌عنوان یکی از دارایی‌های پژوهشی دانشگاه در نظر گرفته می‌شوند. بدون شک، نیاز رو به رشدی برای دانشگاه‌ها وجود دارد که به‌منظور حفظ این دارایی‌ها که حاصل سرمایه‌گذاری‌های فکری، مالی، زمانی پژوهشگران هستند، از آن‌ها حمایت کنند؛ برای مدیریت آن‌ها برنامه‌ریزی کنند؛ و خدمات داده‌های پژوهشی را برای تمامی رشته‌های دانشگاهی ارائه دهند (Renwick et al., 2017; Henderson & Knott, 2015). آن، استفاده مجدد از این داده‌ها، منجر به ایجاد فرصت‌های جدیدی برای دانشگاه‌ها، پژوهشگران و کتابخانه‌ها می‌شود (Fecher et al., 2015).

انجام خدمات داده‌های پژوهشی در دانشگاه از نظر تأمین زیرساخت‌ها، تخصص و مهارت‌ها و تغییرات فرهنگی نیازمند همکاری گروهی از متصدیان است. به‌بیان دیگر، این خدمات کاری گروهی است که مراکز مختلفی در دانشگاه باید برای انجام آن باهم همکاری کنند. یکی از مهم‌ترین این مراکز، کتابخانه است (صراف‌زاده، ۱۳۹۴؛ Lewis, 2010). به‌طور سنتی، کتابخانه‌های دانشگاهی همواره نقش یک شریک را در انجام پژوهش ایفا کرده‌اند. لذا با توجه به تجربه و خدمات گسترده آن‌ها در زمینه حمایت از فعالیت‌های پژوهشی می‌توان خدمات داده‌های پژوهشی را توسعه نقش سنتی کتابخانه‌ها در

پشتیبانی از فعالیتهای پژوهشی دانست (Dora & Kummar, 2015).

از آنجایی که خدمات داده‌های پژوهشی تأثیر پژوهش‌های سازمانی را افزایش خواهند داد، ارائه این خدمات فرصتی مهم برای افزایش هم‌ترازی بین خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی و مأموریت پژوهشی دانشگاه ایجاد می‌کند. اکنون کتابخانه‌های دانشگاهی باید در حال گذار از خدمات صرفاً مبتنی بر مجموعه به خدمات مبتنی بر داده باشند و برای این مهم نیاز به تنظیم مجدد اولویت‌ها، تجدیدنظر درباره مسئولیت‌ها و ارائه فرصت‌های آموزشی به کتابداران برای توسعه مهارت‌های مربوط به خدمات داده‌های پژوهشی دارند (Tenopir et al., 2012). کتابخانه‌های دانشگاهی می‌توانند برحسب مسئولیت، تخصص پیشین خود در زمینه پشتیبانی از انجام پژوهش‌ها، اقدام به توجه موشکافانه‌تری به نیازهای پژوهشی اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان خود کنند و به اقدامات گسترده‌تری برای مشارکت در پژوهش‌ها از طریق انجام این خدمات مبادرت نمایند و بدین طریق نقش خود را در حمایت از فعالیتهای پژوهشی دانشگاه برجسته‌تر نمایند.

با توجه به مطالب بیان‌شده، کتابخانه می‌تواند به‌عنوان مناسب‌ترین مرکز در دانشگاه با کارآمدترین تشکیلات در سمت رهبری و عهده‌داری انجام خدمات داده‌های پژوهشی قرار بگیرد. کتابخانه‌ها می‌توانند اطمینان داشته باشند که با شروع گفتگو درباره خدمات داده‌های پژوهشی در دانشگاه، در میز مذاکره حضور داشته‌باشند و تخصص آن را تأمین نمایند (Erway, 2013). کتابخانه‌های دانشگاهی می‌توانند با همکاری سایر مراکز مرتبط همچون واحد فناوری اطلاعات و دفتر پژوهشی دانشگاه جبهه‌ای متحد برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی در دانشگاه تشکیل دهند. توسعه یک رویکرد تیمی با اتکا به مهارت‌های از قبل موجود، یک راهبرد است که می‌تواند توسط کتابخانه‌ها اتخاذ شود (Lewis, 2010).

اگر کتابخانه‌های دانشگاهی در سمت رهبری انجام این خدمات قرار بگیرند، می‌توانند خدمات قابل قبولی داشته باشند که به‌طور مناسب و حرفه‌ای این نیازها را برطرف کنند (Koltay, 2017). افزون بر آن، اگر کتابخانه‌های دانشگاهی برای انجام خدمات

داده‌های پژوهشی به جامعه پژوهشی دانشگاه پیشگام نشوند و مسئولیت انجام این خدمات را بر عهده نگیرند، علاوه بر اینکه امتیاز انجام این خدمات را از دست می‌دهند، نقش آن‌ها نیز به‌عنوان یک شریک مهم در روند پژوهش‌ها کم‌رنگ می‌شود. به‌علاوه اینکه این خدمات به کتابخانه‌های دانشگاهی راه نخواهند یافت و این کتابخانه‌ها با توجه به شایستگی‌های کلیدی خود در جایگاه مسئولان اصلی انجام این خدمات قرار نمی‌گیرند و پژوهشگران از مزایای آن مبتنی بر کتابخانه منتفع نخواهند گشت.

با توجه به فرصت‌های ایجادشده توسط خدمات داده‌های پژوهشی و اهمیت انجام آن لازم است تا کتابخانه‌های دانشگاهی در راستای نیازها و اهداف پژوهشی سازمان مادر خود و به‌منظور همگام‌سازی خود با تغییرات و نیازهای جدید جامعه پژوهشی و حفظ موقعیت خود به‌عنوان شریک در پژوهش‌ها نقش رهبری در انجام خدمات داده‌های پژوهشی را بر عهده بگیرند و فعالیت‌های کتابخانه را به‌سوی انجام، ارائه و توسعه این خدمات هدایت نمایند (Saunders, 2015).

کتابخانه‌های دانشگاهی برای اتخاذ هر راهبرد، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی در دانشگاه نیاز به تجدیدنظر در اولویت‌ها با توجه به اهمیت این خدمات برای کتابخانه، شناسایی مهم‌ترین ملزومات برای انجام این خدمات، شناسایی وضعیت فعلی انجام این خدمات در کتابخانه و شناسایی وضعیت دانشی و مهارتی کتابداران دارند؛ بنابراین شناخت و آگاهی از این موارد در کتابخانه‌ها بیش‌ازپیش ضروری می‌نماید و مستلزم انجام پژوهش‌هایی در این زمینه است. مزایای انجام خدمات داده‌های پژوهشی برای کتابخانه نیز قابل توجه است که ازجمله این مزایا می‌توان به پاسخگویی مناسب به مطالبات پژوهشی دانشگاه توسط کتابخانه، مدیریت یکپارچه انواع منابع پژوهشی تولیدشده در دانشگاه توسط کتابخانه، کامل‌تر شدن مجموعه و خدمات کتابخانه، ایجاد فرصت برای همکاری بیشتر کتابخانه با اعضای هیئت‌علمی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی، معاونت پژوهشی و واحد فناوری اطلاعات در دانشگاه و اختصاص امتیاز علمی، اجرایی و عملکردی انجام خدمات نوین پژوهشی به کتابخانه اشاره نمود (Chiware &

(Becker, 2018).

در خارج از ایران پژوهش‌های زیادی با موضوعات گوناگون در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی در سطح بین‌المللی و ملی و در قلمرو سازمان‌های علمی و مؤسسات پژوهشی، به‌ویژه کتابخانه‌های دانشگاهی صورت گرفته است. لکن، علی‌رغم انجام پژوهش‌های نسبتاً گسترده در خارج از ایران، حوزه خدمات داده‌های پژوهشی در ایران چندان مورد توجه واقع نشده است. تا جایی که بررسی شده است، به نظر می‌رسد که تاکنون در ایران پژوهشی به حوزه خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی نپرداخته است و وضعیت خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مشخص نیست. همچنین مشخص نیست برای انجام و ارائه خدمات داده‌های پژوهشی به چه ملزومات، امکانات، قوانین و مهارت‌هایی نیاز است و کتابخانه‌ها برای اجرا و ارائه‌ی آن با چه چالش‌های بالقوه و بالفعلی روبرو هستند.

پژوهش حاضر در نظر دارد به شناسایی وضعیت خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت علوم بپردازد. یافته‌های این پژوهش موجب آگاه‌سازی مسئولان دانشگاه و پژوهشگران از وضعیت کنونی انجام این خدمات در دانشگاه‌ها می‌شود. همچنین این یافته‌ها به مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی در برنامه‌ریزی مناسب برای انجام و توسعه خدمات داده‌های پژوهشی از طریق شناسایی میزان اهمیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه و طبقه‌بندی ملزومات انجام خدمات داده‌های پژوهشی بر اساس میزان تأثیر آن‌ها کمک می‌نماید. این یافته‌ها ضمن اینکه به وضعیت دانشی و مهارتی کتابداران به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دارایی‌های کتابخانه برای ارائه خدمات داده‌های پژوهشی از دیدگاه مدیران کتابخانه‌ها می‌پردازد، با شناسایی وضعیت دانشی و مهارتی کتابداران، به اساتید و متخصصان رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی به‌منظور تجدیدنظر در برنامه‌ریزی‌های درسی ارائه‌شده به دانشجویان رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی برای آماده‌سازی متخصصانی در حوزه خدمات داده‌های پژوهشی کمک می‌نماید.

پیشینه پژوهش

برای جستجوی پیشینه‌های مرتبط، پایگاه‌های اطلاعات علمی داخلی و خارجی مورد جستجو قرار گرفتند. در بخش پیشینه پژوهش در ایران به دلیل عدم وجود پژوهش‌های کاملاً مرتبط با موضوع خدمات داده‌های پژوهشی، مرتبط‌ترین پژوهش‌ها ذکر شده‌اند.

نتایج پژوهش عصاره و همکاران (۱۴۰۰) نشان داد که اجرای صحیح مدیریت داده‌های پژوهشی در مراکز علمی به پنج مؤلفه وابسته است: سیاست، برنامه‌ریزی، خدمات، ذی‌نفعان و فناوری که هر یک ابعاد گسترده و فرآیندهای متعددی را در بر می‌گیرند.

وزیری و همکاران (۱۳۹۸) مهم‌ترین موانع و چالش‌های پیش روی اشتراک‌گذاری داده‌های پژوهشی را به پنج دسته کلی، موانع فردی شامل تلاش، زمان و هزینه صرف شده، از دست رفتن فرصت‌های نشر، سوء تفسیر یا سوء استفاده از داده‌ها، موانع فرهنگی، رفتاری و انگیزشی شامل کمبود پاداش‌ها و مشوق‌های لازم جهت اشتراک‌گذاری، عدم تقدیر و تشکر مناسب توسط استفاده‌کنندگان مجدد از داده‌ها، عدم جبران متقابل از سوی پژوهشگران ثانویه و عدم اعتماد بین پژوهشگران در اشتراک‌گذاری داده‌ها می‌داند. همچنین، موانع سازمانی شامل عدم حمایت مناسب سازمانی، کمبود منابع مالی و انسانی مناسب، عدم وجود سیاست اشتراک‌گذاری داده‌ها توسط سازمان‌ها یا وجود خط‌مشی‌های سخت‌گیرانه و موانع مالی و اقتصادی است. موانع فنی شامل عدم وجود واسطه‌های مناسب، عدم استفاده از استانداردهای داده‌ای و ابرداده‌ای مناسب و موانع زبانی و کیفیت داده‌ها و موانع حقوقی و قانونی شامل مالکیت داده‌ها و حق مؤلف، حساسیت داده‌ها، دسترسی و حق استفاده از داده‌ها و همچنین عدم آگاهی از مسائل حقوقی و قانونی مربوطه دسته‌بندی می‌شوند.

عروجی (۱۳۹۷) به ارزیابی ظرفیت برنامه‌های درسی مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران جهت توانمندسازی دانشجویان برای تصدی فرصت‌های شغلی مدیریت داده‌های پژوهشی پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که برخی

از دروس این دو مقطع قابلیت ایجاد مهارت‌های موردنیاز یک مدیر داده‌های پژوهشی را دارند، اما کافی نیستند. از طریق بازنگری در برنامه‌های درسی و در صورت لزوم اضافه کردن برخی دروس، بالأخص در مقطع کارشناسی می‌توان به توسعه مهارت‌های مربوطه پرداخت تا از ابتدای تحصیل، دانشجویان بتوانند به‌عنوان مدیران داده‌های پژوهشی تربیت شوند و شاید حتی بتوان پیشنهاد کرد که درسی ویژه به این منظور طراحی شود.

مجیدی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله مروری خود به مطالعه مبانی، مدل‌ها و مسائل گزینش و مدیریت داده‌های پژوهشی در محیط‌های علمی اقدام کردند. نتایج تحلیل‌ها نشان داد که کتابخانه‌ها و کتابداران از صلاحیت لازم برای برعهده گرفتن نقش‌ها و مسئولیت‌های گزینش و مدیریت داده‌های پژوهشی در دانشگاه و مؤسسات علمی برخوردار هستند.

در خارج از ایران پژوهش‌های گسترده‌ای در ارتباط با داده‌های پژوهشی انجام گرفته‌است. از جمله آن‌ها پژوهش سینگ و همکاران^۱ (۲۰۲۲) است که به ارزیابی خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی هند پرداختند. نتایج نشان داد کتابخانه‌های دانشگاهی هند به دلیل فقدان خط‌مشی در مدیریت داده‌های پژوهشی، عدم پشتیبانی سازمانی و چالش‌های فناورانه هنوز در پذیرش مدیریت داده‌های پژوهشی توسعه لازم را نداشته‌اند. به‌طوری‌که ۹۵/۰۵ درصد ذکر کرده‌اند که از زیرساخت مناسب برای مدیریت داده‌های پژوهشی برخوردار نیستند. همچنین ۹۷/۰۷ درصد بیان کرده‌اند که خط‌مشی رسمی در مدیریت داده‌های پژوهشی وجود ندارد و ۹۸/۰۲ درصد بیان کرده‌اند در خصوص ایجاد مدیریت داده‌های پژوهشی هیچ‌گونه پژوهشی برای آگاهی از نظرات اعضای هیئت‌علمی انجام نداده‌اند.

کیم^۲ (۲۰۲۱) در پژوهشی به تعیین بلوغ خدمات داده‌های پژوهشی پرداخته است. او نقش کتابخانه‌ها را در سه حالت بررسی کرده است؛ به‌عنوان رهبر، به‌عنوان یک شرکت‌کننده‌ی دارای نقش و بدون مشارکت در توسعه خط‌مشی و خدمات داده‌های

1. Singh et al.

2. kim

پژوهشی. همچنین این پژوهش تفاوت در بلوغ خدمات داده‌های پژوهشی را در وضعیتی که کتابخانه‌ها دارای ذی‌نفعان خارجی هستند، در مقابل وضعیت فاقد ذی‌نفعان خارجی مقایسه کرده است. یافته‌های این پژوهش شواهد تجربی در حمایت از ارزش رهبری کتابخانه و مشارکت ذی‌نفعان در توسعه خط‌مشی و خدمات داده‌های پژوهشی ارائه می‌دهد. بر اساس یافته‌ها، کتابخانه‌ها زمانی که مسئولیت اصلی توسعه خط‌مشی و خدمات را بر عهده می‌گیرند، تمایل به ارائه خدمات گسترده‌تری دارند. همچنین این پژوهش دریافت که هر چه ذی‌نفعان داخلی بیشتر در توسعه خط‌مشی و خدمات دخیل باشند، خدمات داده‌های پژوهشی از سطح بالاتری از بلوغ خدمات برخوردار خواهد بود. مشارکت با ذی‌نفعان خارجی منجر به خدمات جامع‌تر و عمیق‌تر می‌شود.

کاکس و همکاران^۱ (۲۰۱۹) دریافتند در اکثر کتابخانه‌ها این خدمات در حال انجام بوده است. توسعه خدمات به صورت توسعه خدمات سنتی کتابخانه برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی بوده و همچنان نیاز به توسعه دانش و مهارت‌های کتابداران وجود داشته است.

پژوهش چیور و بکر (۲۰۱۸) باهدف بررسی آمادگی کتابخانه‌های دانشگاهی و تحقیقاتی در آفریقای جنوبی برای ارائه خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که این خدمات هنوز در مراحل اولیه توسعه خود در این کتابخانه‌ها بوده است و آن‌ها در سطوح مختلف آمادگی برای ارائه خدمات داده‌های پژوهشی بودند. ۱۹ درصد از کتابخانه‌ها در حال ارائه خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی بودند، ۴۲ درصد در حال برنامه‌ریزی برای ارائه این خدمات در طی یک تا سه سال آینده و یا بیش از سه سال آینده بودند و ۳۸ درصد از آن‌ها هیچ برنامه‌ای برای ارائه این خدمات نداشتند. همچنین یافته‌های آن‌ها نشان داد که مخزن‌های سازمانی نقش عمده‌ای در ارائه خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی دارند. پس از آن مدیران کتابخانه‌ها، توسعه مهارت‌های کتابداران موجود، اقدام به جذب کارکنان تخصصی جدید، همکاری با سایر واحدها در

---

^۱. Cox et al.

دانشگاه، همکاری با سایر سازمان‌ها و مؤسسات پژوهشی دیگر و استفاده از متخصصان حوزه مدیریت داده‌های پژوهشی به‌عنوان مشاور را به ترتیب از مسائل پراهمیت برای ارائه این خدمات دانستند. چالش‌های اصلی ارائه این خدمات، به ترتیب مسائل ساختاری سازمانی، توصیف‌های شغلی محدود بدون وجود نقش‌های خاص برای مدیریت داده‌ها، عدم وجود سیاست‌هایی برای اطمینان از گردآوری داده‌های پژوهشی سازمان، عدم وجود برنامه‌های ایجاد ظرفیت برای توسعه مهارت‌ها برای کارکنان، فقدان چارچوب سیاست‌گذاری برای ارائه خدمات، ناکافی بودن امکانات و راهکارهای ذخیره‌سازی داده‌های سازمانی خاص، فقدان پیوند مناسب با نوآوری‌های ملی، عدم تخصیص بودجه برای استخدام نیروهای متخصص، فقدان زیرساخت‌های فناوری اطلاعات، فقدان کتابداران ماهر برای انجام خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی فنی، فقدان انگیزه مدیران ارشد دانشگاه برای پیاده‌سازی این خدمات و عدم درک مفهوم خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی توسط پژوهشگران بوده است.

فانیل و کناوی^۱ (۲۰۱۸) پژوهشی با هدف بررسی عوامل مؤثر بر برنامه‌های مدیریت داده‌های پژوهشی در ده کتابخانه دانشگاهی آمریکا انجام دادند و دریافتند که مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر این برنامه‌ها به ترتیب منابع انسانی (استخدام نیروی متخصص و یا توسعه دانش‌ها و مهارت‌های کتابداران موجود)، ارتباطات، هماهنگی‌ها و همکاری‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی، زیرساخت‌های فناوری، حمایت‌های سازمانی و آگاهی پژوهشگران از خدمات کتابخانه است. همچنین کتابداران معتقد بودند انجام این خدمات توسط کتابخانه بسیار اهمیت دارد و مهم‌ترین دلیل آن را کامل‌تر شدن مجموعه و خدمات کتابخانه دانستند.

ننودزاسه و پاسیپامیر^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی به بررسی آمادگی کتابخانه دانشگاه زیمبابوه برای ارائه خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی پرداختند. در بخش اول، یافته‌ها نشان داد پژوهشگران خواستار ارائه این خدمات از سوی کتابخانه هستند. با توجه به این که

^۱. Faniel & Connaway

^۲. Nhendodzashe & Pasipamire

پژوهشگران در مورد مسائل مربوط به حق نسخه‌برداری از داده‌های خود و نحوه دسترسی دیگران به آن‌ها نگرانی دارند، کتابخانه‌ها باید سیاست‌های دقیقی در مورد مالکیت داده‌ها، دسترسی، کنترل، حفاظت از داده‌ها و نیز نظارت بر آن‌ها داشته باشند. در بخش دوم، یافته‌ها نشان داد که در کتابخانه دانشگاه زیمبابوه چارچوب‌های قانونی مشخص برای ارائه خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی تعریف نشده و کتابداران فاقد مهارت‌های لازم برای ارائه خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی، به‌خصوص در زمینه آشنایی با انواع پژوهش‌ها و انواع داده‌های پژوهشی بودند. توسعه مهارت‌های حرفه‌ای کتابداران به‌عنوان یکی از عمده‌ترین ملزومات مطرح شد.

یو (۲۰۱۷) وضعیت موجود در ارائه خدمات داده‌های پژوهشی در دانشگاه‌ها را مورد توجه قرار داد و نشان داد ارائه این خدمات به رهبری کتابخانه‌ها نشانه‌هایی از افزایش داشته‌اند. یافته‌ها نشان داد برنامه‌ای مدون و خط‌مشی‌هایی تنظیم‌کننده برای ارائه این خدمات در دانشگاه‌ها به‌طور گسترده موجود نیست و زیرساخت‌های فناوری یا وجود ندارند یا نیاز به توسعه دارند. آن‌ها خدماتی را نیز همچون مشاوره به پژوهشگران برای استفاده یا به اشتراک‌گذاری داده‌ها، راه‌اندازی مخزن سازمانی برای حفظ داده‌ها، پیگیری و دریافت داده‌ها از پژوهشگران، توصیف داده‌ها توسط استانداردهای فراداده‌ای، ذخیره‌سازی داده‌ها، حفاظت بلندمدت از داده‌ها و انتشار داده‌ها و دسترسی کاربران انجام می‌دادند.

تنویر و همکاران (۲۰۱۷) پژوهشی انجام دادند که طی آن ۱۱۹ کتابخانه عضو انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی-تحقیقاتی اروپا^۱ از ۲۲ کشور، پرسشنامه‌ای را درباره خدمات داده‌های پژوهشی تکمیل کردند. یافته‌ها نشان داد که بیشتر این کتابخانه‌ها به ارائه خدمات داده‌های پژوهشی یا برنامه‌ریزی برای ارائه آن پرداخته بودند. مدیران کتابخانه‌ها به‌شدت موافق بوده‌اند که انجام خدمات داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه اهمیت بسیار زیادی دارد و مهم‌ترین دلیل آن را لزوم مدیریت یکپارچه انواع منابع پژوهشی تولیدشده در

---

^۱ LIBER: Association of European Academic Research Libraries

دانشگاه، از جمله داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه ذکر کرده‌اند. اکثر این کتابخانه‌ها به دنبال تدوین برنامه‌ای مشخص برای انجام و ارائه این خدمات و توسعه خط‌مشی‌ها، همکاری با سازمان‌های دیگر و توسعه مهارت‌های کتابداران برای ارائه خدمات داده‌های پژوهشی بوده‌اند.

پژوهشی توسط کاکس و همکاران (۲۰۱۷) با هدف بررسی فعالیت‌های خدمات داده‌های پژوهشی و قابلیت‌های موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی انجام گرفت. نمونه پژوهشی شامل ۱۷۰ نفر از مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی هفت کشور استرالیا، کانادا، آلمان، ایرلند، هلند، نیوزیلند و انگلستان بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین این هفت کشور، تعداد قابل توجهی از کتابخانه‌های دانشگاهی استرالیا، هلند و انگلستان در حال انجام خدمات داده‌های پژوهشی و یا برنامه‌ریزی برای انجام یا توسعه این خدمات بوده‌اند. به‌طور خاص، توسعه سیاست‌ها، افزایش ظرفیت کارکنان از طریق جذب کارکنان جدید، توسعه مهارت‌های آن‌ها و همکاری با سایر واحدهای دانشگاه به‌عنوان کانون‌های اصلی اقدامات مربوط به توسعه این خدمات در این کتابخانه‌ها شناسایی شد. چالش‌های عمده انجام این خدمات کمبود بودجه مالی، میسر نبودن امکان همکاری با سایر کتابخانه‌های دانشگاهی و عدم دستیابی به داده‌های پژوهشی پژوهشگران است. کتابداران در زمینه‌های سازمان‌دهی و مستندسازی منابع، مسائل حقوقی و قانونی مربوط به مالکیت منابع، فراهم‌آوری و مجموعه‌سازی، ارزیابی و انتخاب منابع کتابخانه‌ای، آشنایی با انواع روش‌های پژوهش، ذخیره‌سازی امن منابع دیجیتال و حفاظت و نگهداری بلندمدت از آن‌ها و طراحی و توسعه پایگاه داده از دانش و مهارت نسبتاً بالایی برخوردار بودند و در زمینه‌های آشنایی با چرخه حیات پژوهش‌ها و آشنایی با انواع داده‌های پژوهشی نیاز به توسعه دانش و مهارت کتابداران وجود داشته است.

کربی^۱ (۲۰۱۶) در پژوهشی به شناسایی روند ارائه خدمات داده‌های پژوهشی در ۹۴ کتابخانه دامپزشکی دانشگاه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات در آمریکای شمالی پرداخت. یافته‌ها

^۱. Kerby, E. E.

نشان داد که ۶۶ درصد پاسخ‌دهندگان در کتابخانه‌های خود این خدمات را ارائه می‌دادند. اکثر پاسخ‌دهندگان معتقد بودند که ارائه این خدمات یکی از مأموریت‌های اصلی کتابخانه است. برخی دیگر عقیده داشتند که ارائه این خدمات تا حدودی کمتر از سایر فعالیت‌های حرفه‌ای آن‌ها اهمیت دارد. اگرچه بسیاری از کتابداران به خدمات داده‌های پژوهشی علاقه‌مند بوده‌اند؛ لیکن کمبود زمان، عدم آمادگی و عدم آشنایی کتابداران برای انجام این خدمات، فقدان تعریفی استاندارد از داده‌های پژوهشی و خدمات داده‌های پژوهشی باعث شده که کتابداران و کتابخانه‌ها با دشواری‌هایی برای انجام این خدمات مواجه شوند. باین‌وجود، آن‌ها علاقه‌مند به یادگیری بیشتر در مورد این خدمات و ارائه آن بوده‌اند. همچنین یافته‌ها نشان داد عده‌ای از کتابداران از طریق کتابخانه یا سازمان خود به‌طور مستقیم در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی آموزش دیده بودند؛ عده‌ای زیادی از طریق شرکت در دوره‌های آموزشی یا اجلاس‌های مربوطه اقدام به توسعه دانش و مهارت‌های خود در زمینه این خدمات کرده بودند و عده کمی اظهار کردند که هرچند آموزش ندیده بودند، اما این خدمات را انجام می‌دهند.

تنوپر و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی به تعیین سطوح مختلف خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی بر اساس عوامل جمعیت شناختی، سنجش رشد مدیریت داده‌های پژوهشی از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴ و بررسی موانع رشد و توسعه این خدمات پرداختند. نمونه پژوهش مدیران کتابخانه‌های مؤسسات دانشگاهی عضو انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و تحقیقاتی ایالات متحده آمریکا و کانادا بودند. یافته‌ها نشان داد که بین سال‌های بررسی شده هیچ تغییری در انجام این خدمات ایجاد نشده است. تعدادی از کتابخانه‌ها در حال انجام خدمات داده‌های پژوهشی بودند و تعدادی این خدمات را انجام نمی‌دادند، لیکن بسیاری از آن‌ها برای انجام این خدمات در آینده برنامه‌ریزی کرده بودند. مدیران کتابخانه‌ها معتقد بودند که برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی، باید به جذب کارکنان ماهر و یا ایجاد فرصت‌های آموزشی برای کتابداران خود پردازند که این ممکن است به دلیل محدودیت‌های بودجه‌ای امکان‌پذیر نباشد. تعداد کمی از این

کتابخانه‌ها، کتابدارانی برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی به صورت نیمه وقت استخدام کرده بودند. مدیران کتابخانه‌ها معتقد بودند که این خدمات باید با همکاری واحدهای دیگر در سازمان، از جمله واحد فناوری اطلاعات و دفتر پژوهشی انجام شود. آن‌ها پیشنهاد کردند که برای توسعه خدمات داده‌های پژوهشی، یک «شبکه داده‌های پژوهشی» متشکل از کتابداران و پژوهشگران دارای تخصص در زمینه‌های مختلف ایجاد شود و در آن به تبادل ایده‌ها، به روز نگه داشتن اطلاعات درباره خدمات داده‌های پژوهشی و تمرکز بر مسائل مربوط به خدمات داده‌های پژوهشی پرداخته شود.

سی و همکاران (۲۰۱۵) به بررسی وضعیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی ۱۰۰ دانشگاه برتر جهان پرداختند. یافته‌ها نشان داد که به طور کلی از میان ۸۷ نمونه مورد بررسی، ۵۷/۵٪ کتابخانه‌های دانشگاهی در هفت کشور (آمریکا ۲۴/۴۸٪، انگلستان ۱۲/۲۴٪، استرالیا ۱۲/۱۲٪، هلند ۴/۸٪، کانادا ۴/۴٪، چین ۱/۲٪) و سوئد ۱/۲٪) در حال انجام خدمات داده‌های پژوهشی بودند. همچنین به تفکیک ۲۴ کتابخانه از ۳۱ کتابخانه دانشگاهی ایالات متحده، ۱۲ کتابخانه از ۱۸ کتابخانه دانشگاهی بریتانیا، ۶ کتابخانه از ۶ کتابخانه دانشگاهی استرالیا و ۴ کتابخانه از ۴ کتابخانه دانشگاهی هلند در حال انجام این خدمات بودند. از میان ۵۰ دانشگاه، در ۳۶ دانشگاه کتابخانه مسئول انجام خدمات بوده است، در پنج دانشگاه خدمات داده‌های پژوهشی به طور مشترک توسط کتابخانه و دانشگاه انجام ارائه شده است و در ۹ دانشگاه این خدمات توسط خود دانشگاه و بدون حضور فعال کتابخانه انجام شده است.

سیرل^۱ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی به تشریح سیر تحول خدمات داده‌های پژوهشی در دانشگاه گریفیث استرالیا با تمرکز بر نقش کتابداران پرداختند. یافته‌ها نشان می‌دهد ساختار سازمانی و رویکرد کلی دانشگاه نسبت به انجام خدمات داده‌های پژوهشی، پشتیبانی از این خدمات و توسعه‌ی آن را تسهیل کرده است و کتابداران جزئی از آن می‌باشند. عمده‌ترین چالش‌ها برای انجام این خدمات، سطح پایین دانش و مهارت

^۱. Searle et al.

کتابداران در این حوزه، فقدان زیرساخت‌های فناوری لازم و فقدان طرح خدمات داده‌های پژوهشی بود.

پژوهش هیوم^۱ و همکاران (۲۰۱۵) مراحل انجام خدمات داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه مرکزی دانشگاه بریستول را مورد مطالعه قرار داد. یافته‌های حاصل از مشاهدات دوساله خدمات آزمایشی داده‌های پژوهشی نشان داد برای ایجاد این خدمات در این کتابخانه، نیاز به توسعه دانش‌ها و مهارت‌های گروه انجام‌دهنده خدمات وجود دارد. بر اساس یافته‌ها، تخصیص بودجه، توسعه مهارت کتابداران، توسعه زیرساخت‌ها، توسعه سیاست‌ها و همکاری با دیگر دانشگاه‌ها و سازمان‌ها برای انجام این خدمات اهمیت بسیاری دارد.

مقاله‌ای توسط تنوپر و همکاران (۲۰۱۳) ارائه شد و طی آن نتایج حاصل از دو پژوهش را گزارش کردند: ۱. بررسی وضعیت خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی-تحقیقاتی ایالات متحده آمریکا و کانادا از دیدگاه کتابداران و ۲. بررسی وضعیت همان کتابخانه‌ها و کتابخانه‌های مشابه از دیدگاه مدیران آن‌ها. یافته‌ها نشان داد کتابداران ارائه خدمات داده‌های پژوهشی را فعالیت مهمی برای کتابخانه‌های دانشگاهی-تحقیقاتی می‌دانستند و عقیده داشتند که ارائه این خدمات با مأموریت و نقش کتابخانه‌ها سازگار است. با این حال، آن‌ها معتقد بودند که نیاز به فرصت‌های آموزشی برای توسعه دانش و مهارت‌های خود در زمینه این خدمات در آینده دارند. همچنین یافته‌ها نشان داد که اکثر مدیران کتابخانه‌ها فرصت‌هایی را برای کتابداران به منظور توسعه دانش‌ها و مهارت‌های مربوط به خدمات داده‌های پژوهشی ایجاد کرده‌اند تا تعداد کتابدارانی که این خدمات را انجام می‌دهند، افزایش یابد. در اکثر کتابخانه‌ها بین ادراک مدیران کتابخانه برای ایجاد فرصت‌های آموزشی و ادراک کتابداران از وجود چنین فرصت‌هایی همبستگی وجود نداشت. همچنین یافته‌ها حاکی از آن است که این خدمات در اغلب کتابخانه‌ها انجام نمی‌شد؛ لیکن برای انجام بسیاری از خدمات برنامه‌ریزی شده بود.

---

^۱. Hiom et al.

تنوپر و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی به ارزیابی پایه‌ای از وضعیت فعلی و برنامه‌های آینده خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی عضو انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی-تحقیقاتی در ایالات متحده و کانادا پرداختند. اعضای نمونه ۳۵۱ نفر از مدیران همان کتابخانه‌ها بودند. یافته‌ها نشان داد تنها تعداد کمی از کتابخانه‌ها خدمات داده‌های پژوهشی را انجام می‌دهند و یک‌سوم از آن‌ها در حال برنامه‌ریزی برای انجام خدمات در عرض دو سال آینده بوده‌اند. حمایت دانشگاه از انجام این خدمات، تخصیص بودجه برای انجام آن، وجود خط‌مشی‌های مربوطه، همکاری کتابخانه با دفتر پژوهشی و واحد فناوری اطلاعات و سایر بخش‌های مرتبط در دانشگاه، توسعه دانش و مهارت کتابداران در این زمینه، ایجاد پست کتابدار مسئول خدمات داده‌های پژوهشی و انتصاب مجدد کارکنان موجود در کتابخانه برای انجام وظایف مربوط به این خدمات به‌عنوان مهم‌ترین ملزومات برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی شناخته شدند. کتابخانه‌ها تنها به برگزاری فرامه‌ی‌ها و کارگاه‌های آموزشی برای آموزش کتابداران خود در زمینه این خدمات بسنده کرده بودند.

با بررسی و جمع‌بندی مطالب پژوهش‌های انجام‌شده در مورد خدمات داده‌های پژوهشی در خارج از ایران و پژوهش‌های مرتبط در ایران می‌توان به چنین نتایجی دست یافت: حوزه خدمات داده‌های پژوهشی حوزه نسبتاً جدیدی با مسائل و موضوعات خاص خود است. این حوزه دارای مفاهیم و فعالیت‌های فعال، پویا، پیچیده و چندوجهی است. هرچند در خارج از ایران پژوهش‌های زیادی در زمینه این خدمات در قلمروهای دانشگاه‌ها و سازمان‌های علمی صورت گرفته است، لیکن در ایران چندان مورد توجه قرار نگرفته است و پژوهشی در این خصوص انجام نشده است. پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه در محیط‌های دانشگاهی صورت گرفته است. بر اساس مروری که بر پژوهش‌های انجام‌گرفته در این حوزه در خارج از کشور به عمل آمد، پژوهش در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی در خارج از ایران هم نسبتاً نوپا و جدید است، لیکن بسیاری از دانشگاه‌های برتر دنیا آن را انجام می‌دهند و یا انجام آن را در برنامه جاری خود

به‌طورجدی لحاظ کرده‌اند. تمرکز پژوهش‌های داخل کشور، همانند پژوهش‌های عصاره و همکاران (۱۴۰۰) و وزیری و همکاران (۱۳۹۸) بیشتر بر «اشتراک‌گذاری داده‌های پژوهشی» و «مدیریت داده‌های پژوهشی» بوده تا انجام خدمات داده‌های پژوهشی، در صورتی که پژوهش‌های خارج از کشور علاوه بر بررسی وضعیت حوزه اشتراک‌گذاری و مدیریت داده‌های پژوهشی، به حوزه خدمات داده‌های پژوهشی توجه خاصی نشان داده‌اند. مطالعات در مورد این خدمات به‌وضوح نشان می‌دهد که فرصت‌های جدیدی برای کتابخانه‌ها و کتابداران دانشگاهی در زمینه این خدمات وجود دارد. کتابداران قبلاً خود را به‌عنوان کارشناس فعالیت‌های مرتبط با مدیریت داده‌ها ثابت کرده‌اند و از این‌رو اکنون می‌توانند نقش خود را در خدمات داده‌های پژوهشی نیز گسترش دهند؛ درعین‌حال، برای این کار نیز به آموزش و کسب مهارت بیشتر نیاز دارند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است و به لحاظ ماهیت و روش گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی-پیمایشی محسوب می‌شود. در ابتدا، ۱۴۰ دانشگاه، دانشکده و مرکز آموزش عالی تحت نظارت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری شناسایی شد که ۴۵ مورد از آن‌ها شامل دانشگاه پیام نور، دانشگاه جامع علمی-کاربردی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، دو مورد دانشگاه غیرانتفاعی، پنج مورد دانشگاه به‌علت وابستگی به دستگاه اجرایی، ۹ مورد دانشکده و ۲۶ مورد مرکز آموزش عالی به‌منظور یک‌دست نمودن جامعه آماری پژوهش حذف گردیدند و ۹۵ دانشگاه برای بررسی انتخاب شدند. از بین ۹۵ دانشگاه، یک دانشگاه دارای کتابخانه مرکزی نبود و سرانجام فهرستی از ۹۴ دانشگاهی که دارای کتابخانه مرکزی بودند، تهیه شد. همه مدیران کتابخانه‌های مرکزی این دانشگاه‌ها به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند و انتخاب نمونه مورد مطالعه به روش سرشماری انجام گرفت. از بین ۹۴ نفر از مدیران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ۷۲ نفر (۷۶/۵۹ درصد) به پرسشنامه پاسخ دادند. ابزار مورد استفاده برای گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته بود. از مجموع ۲۰۷ گویه استخراج شده از دیگر

پرسشنامه‌های موجود در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی و همچنین بررسی ادبیات پژوهش تعداد ۴۹ گویه استخراج گردید. پرسشنامه برای پاسخگویی به چهار سؤال پژوهش، به چهار قسمت تقسیم‌بندی شد. برای بررسی هر یک از سؤالات پژوهش تعدادی گویه در نظر گرفته شد که به این صورت قابل تفکیک می‌باشند: الف) ۹ گویه، برای شناسایی نگرش مدیران کتابخانه نسبت به اهمیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه؛ ب) ۱۴ گویه، برای شناسایی میزان اهمیت نسبی ملزومات انجام خدمات داده‌های پژوهشی از دیدگاه مدیران کتابخانه؛ ج) ۱۰ گویه، برای شناسایی وضعیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌ها؛ د) ۱۶ گویه، برای شناسایی میزان دانش و مهارت کتابداران کتابخانه‌ها برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی از دیدگاه مدیران کتابخانه‌ها. گویه‌های پرسشنامه در مقیاس لیکرت پنج نقطه‌ای طراحی شد. پرسشنامه در اختیار ۹ نفر از اعضای هیئت‌علمی مطلع در خصوص داده‌های پژوهشی قرار گرفت که طی آن گویه‌ها به لحاظ جمله‌بندی و خوانایی بازنویسی شد و نیز یک گویه حذف و دو گویه اضافه شد. نتایج به‌دست‌آمده از بررسی گروه آزمایش حاکی از آن است که ضریب آلفای کرونباخ مجموع گویه‌ها ۰/۹۴۶ و بزرگ‌تر از ۰/۷ است که بر این اساس پرسشنامه پژوهش از پایایی مطلوبی برخوردار است. داده‌های گردآوری‌شده با استفاده از آماره‌های توصیفی و آماره‌های استنباطی از قبیل آزمون تی تک نمونه‌ای و آزمون فریدمن تجزیه و تحلیل شدند. برای بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش نیز از آزمون کلموگروف اسمیرنوف استفاده شد. ابزار مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز نرم‌افزار SPSS نگارش ۲۳ است.

یافته‌ها

در اینجا پرسش‌های پژوهش مطرح خواهد شد و بر اساس یافته‌های پژوهش به آن‌ها پاسخ داده خواهد شد.

پرسش اول: نگرش مدیران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت

علوم، تحقیقات و فناوری نسبت به اهمیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه چگونه است؟

از طریق داده‌های به‌دست‌آمده مربوط به پرسش یک می‌توان نگرش مدیران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نسبت به اهمیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه را بررسی کرد. در جدول ۱ شاخص‌های آماری (میانگین و انحراف معیار) مربوط به آن مشاهده می‌شود.

جدول ۱. توصیف آماری متغیر نگرش مدیران کتابخانه نسبت به اهمیت انجام خدمات پژوهشی توسط کتابخانه (میانگین و انحراف معیار)

انحراف معیار	میانگین	گویه
۰/۲۶۲	۴/۹۶ ۰/۲۶۲	کتابخانه برای پاسخگویی مناسب به مطالبات پژوهشی دانشگاه نیاز به انجام خدمات داده‌های پژوهشی دارد.
۰/۲۸۵	۴/۹۴	کتابخانه برای اختصاص امتیاز علمی، اجرایی و عملکردی انجام خدمات نوین پژوهشی به کتابخانه در دانشگاه نیاز به انجام خدمات داده‌های پژوهشی دارد.
۰/۸۰۳	۴/۵۶	کتابخانه برای زمینه‌سازی و برنامه‌ریزی برای تخصیص بودجه بیشتر به خدمات کتابخانه‌ای نیاز به انجام خدمات داده‌های پژوهشی دارد.
۰/۷۸۶	۴/۵۴	کتابخانه برای همکاری بیشتر با اعضای هیئت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی نیاز به انجام خدمات داده‌های پژوهشی دارد.
۰/۳۴۲	۴/۹۰	کتابخانه برای عدم محرومیت پژوهشگران از منافع خدمات داده‌های پژوهشی نیاز به انجام این خدمات دارد.
۰/۳۸۱	۴/۹۰	کتابخانه مناسب‌ترین مکان در دانشگاه برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی است.
۰/۲۶۲	۴/۹۶	مدیریت یکپارچه انواع منابع پژوهشی تولیدشده در دانشگاه، از جمله داده‌های پژوهشی یک ضرورت برای کتابخانه است.
۰/۳۶۶	۴/۹۲	کتابخانه برای کامل‌تر شدن مجموعه و خدمات خود نیاز به انجام خدمات داده‌های پژوهشی دارد.
۰/۳۸۱	۴/۹۰	این یکی از مأموریت‌های کتابخانه است که علاوه بر انجام سایر خدمات کتابخانه‌ای، خدمات داده‌های پژوهشی را نیز انجام دهد.

شایان ذکر است که در اینجا میانگین فرضی ۳ است. مطابق با داده‌های جدول ۱، بیشترین میزان موافقت با گویه‌های این متغیر مربوط به گویه‌های «کتابخانه برای پاسخگویی مناسب به مطالبات پژوهشی دانشگاه نیاز به انجام خدمات داده‌های پژوهشی دارد» و «مدیریت یکپارچه انواع منابع پژوهشی تولیدشده در دانشگاه، از جمله داده‌های پژوهشی یک ضرورت برای کتابخانه است» هست. هیچ‌یک از پاسخ‌دهندگان با هیچ‌کدام از ۹ گویه مطرح شده مخالف یا کاملاً مخالف نبوده‌اند. با توجه به نتایج بیان شده، به‌طور کلی نگرش مدیران کتابخانه‌های مرکزی مثبت ارزیابی می‌شود. مدیران کتابخانه‌ها مهم‌ترین دلایل این اهمیت را پاسخگویی مناسب کتابخانه به مطالبات پژوهشی دانشگاه و مدیریت یکپارچه انواع منابع پژوهشی تولیدشده در دانشگاه، از جمله داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه دانسته‌اند. دلیل این اهمیت را می‌توان آن دانست که مهم‌ترین هدف این کتابخانه‌ها از انجام خدمات نوین پژوهشی، حمایت از نیازهای سازمان مادر خود، یعنی دانشگاه است و هدف دیگر مدیریت و حفظ بهینه دارایی‌های پژوهشی دانشگاه توسط کتابخانه است.

پرسش دوم: رتبه‌بندی ملزومات انجام خدمات داده‌های پژوهشی بر اساس میزان اهمیت نسبی آن‌ها از دیدگاه مدیران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری چگونه است؟

این پرسش از آن جهت مطرح شده است با تعیین میزان اهمیت هر یک از ملزومات انجام و ارائه خدمات داده‌های پژوهشی، می‌توان پی برد فقدان هر یک از آن‌ها تا چه میزان می‌تواند در مسیر انجام این خدمات مانع ایجاد کرده و محل چالش باشد. در این بخش به‌منظور اولویت‌بندی و شناسایی ملزومات از آزمون فریدمن استفاده شد (جدول ۲).

جدول ۲. آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی گویه‌های متغیر اهمیت نسبی ملزومات انجام خدمات پژوهشی بر اساس میانگین رتبه آن‌ها

سطح معناداری	رتبه	میانگین رتبه	گویه
۰/۰۰۰	۱	۸/۸۵	تهیه و توسعه نرم‌افزار مخزن سازمانی برای مدیریت داده‌های پژوهشی
	۱	۸/۸۵	وجود زیرساخت‌های فناوری مناسب برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی (مخزن سازمانی، سخت‌افزارهای مناسب، شبکه و مانند آن)
	۲	۸/۷۶	وجود برنامه‌ای مدون برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی (طرحی شامل راهبردها، سیاست‌ها، دستورالعمل‌ها و غیره)
	۳	۸/۴۲	توسعه دانش و مهارت کتابداران موجود در کتابخانه در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی (از طریق برگزاری کارگاه، دوره آموزشی، کنفرانس، هم‌اندیشی، همایش و مانند آن و یا تشویق کتابداران برای شرکت در آن‌ها)
	۴	۸/۳۳	تمایل کتابداران به توسعه دانش و مهارت‌های خود در زمینه خدمات داده‌های
	۵	۸/۲۶	حمایت دانشگاه از انجام خدمات داده‌های پژوهشی
	۶	۸/۲۵	ایجاد پست مسئول خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه (مدیر داده‌های پژوهشی یا کتابدار داده‌های پژوهشی)
	۷	۷/۱۹	تخصیص بودجه برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی
	۸	۷/۰۴	همکاری کتابخانه با واحد فناوری اطلاعات، معاونت پژوهشی و گروه‌های آموزشی در دانشگاه برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی
	۹	۶/۸۱	همکاری کتابخانه با کتابخانه‌های دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی دیگر در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی
	۱۰	۶/۴۱	جذب نیروی انسانی متخصص و ماهر در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه
	۱۱	۶/۳۲	آگاه نمودن پژوهشگران از مزایای خدمات داده‌های پژوهشی
	۱۲	۶/۰۸	استفاده از متخصصان حوزه خدمات داده‌های پژوهشی و متخصصان موضوعی به‌عنوان مشاور در مراحل اولیه راه‌اندازی خدمات
۱۳	۵/۴۴	ارائه مشوق‌های مادی و معنوی به پژوهشگران به‌منظور توسعه فرهنگ به اشتراک‌گذاری داده‌های پژوهشی	

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، مقدار سطح معناداری از ۰/۰۵ کمتر است؛ بنابراین تفاوت میان رتبه میانگین گویه‌های متغیر میزان اهمیت نسبی ملزومات انجام

خدمات پژوهشی از لحاظ آماری معنادار است.

بدین ترتیب، با توجه به نتایج پژوهش که در جدول ۲ آمده است، اگرچه همه ملزومات انجام خدمات داده‌های پژوهشی از دیدگاه مدیران کتابخانه‌ها دارای اهمیت هستند، لیکن در بین همه این ملزومات، وجود زیرساخت‌های فناوری مناسب برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی با میانگین ۸/۸۵ تهیه و توسعه نرم‌افزار مخزن سازمانی برای مدیریت داده‌های پژوهشی با میانگین ۸/۸۵ وجود برنامه‌ای مدون برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی با میانگین ۸/۷۶ توسعه دانش و مهارت کتابداران موجود در کتابخانه در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی با میانگین ۸/۴۲ و تمایل کتابداران به توسعه دانش و مهارت‌های خود در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی با میانگین ۸/۳۳ به‌عنوان مهم‌ترین ملزومات انجام این خدمات شناخته شدند. فقدان این عوامل یا تدارک آن‌ها با توجه به میزان اهمیت، می‌تواند مهم‌ترین چالش‌های انجام خدمات داده‌های پژوهشی باشد.

پرسش سوم: وضعیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری چگونه است؟
در جدول ۳ شاخص‌های آماری (فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار) مربوط به گویه‌های متغیر وضعیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌ها مشاهده می‌شود.

جدول ۳. توصیف آماری متغیر وضعیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌ها (فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار)

گویه	در حال حاضر انجام آن نداریم		بیش از ۳ سال طول می‌کشد تا انجام شود		بین ۱ تا ۳ سال آینده انجام خواهد شد		در حال حاضر تا حدودی انجام می‌شود		در حال حاضر به طور کامل انجام می‌شود	
	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی
تهیه فهرستی از مخازن و پایگاه داده‌های معتبر حاوی داده‌های پژوهشی عمومی یا تخصصی برای معرفی به پژوهشگران با کمک به پژوهشگران برای جستجو و بازیابی داده‌های پژوهشی مرتبط با پژوهش خودشان	۱۴	۱۹/۴	۲۱	۲۹/۲	۲۷	۳۷/۵	۸	۱۱/۱	۲	۲/۸
دایر کردن و راه‌اندازی مخزنی سازمانی برای حفظ و انتشار داده‌های پیگیری و دریافت فایل‌های داده‌های پژوهشی از پژوهشگران	۱۴	۱۹/۴	۲۲	۳۰/۶	۲۷	۳۷/۵	۷	۹/۷	۲	۲/۸
کسب رضایت آگاهانه و مجوزهای قانونی از پژوهشگران برای انتشار و استفاده مجدد از داده‌های	۱۷	۲۳/۶	۱۹	۲۶/۴	۲۸	۳۸/۹	۶	۸/۳	۲	۲/۸
ارزیابی و انتخاب داده‌های پژوهشی (ورود	۲۱	۲۹/۲	۲۰	۲۷/۸	۲۳	۳۱/۹	۶	۸/۳	۲	۲/۸

درحال حاضر به طور کامل انجام می‌شود		درحال حاضر تا حدودی انجام می‌شود		بین ۱ تا ۳ سال آینده انجام خواهد شد		بیش از ۳ سال طول می‌کشد تا انجام شود		درحال حاضر برنامه‌ای برای انجام آن نداریم		گویه
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۲/۸	۲	۸/۳	۶	۳۷/۵	۲۷	۳۰/۶	۲۲	۲۰/۸	۱۵	ذخیره‌سازی داده‌های پژوهشی با استفاده از
۲/۸	۲	۸/۳	۶	۳۱/۹	۲۳	۱۹/۴	۱۴	۳۷/۵	۲۷	استفاده از استانداردهای فراداده‌ای مناسب برای توصیف داده‌های
۲/۸	۲	۸/۳	۶	۳۸/۹	۲۸	۳۰/۶	۲۲	۱۹/۴	۱۴	سازمان‌دهی داده‌های
۲/۸	۲	۸/۳	۶	۳۸/۹	۲۸	۳۰/۶	۲۲	۱۹/۴	۱۴	حفاظت و نگهداری بلندمدت از داده‌های
۲		۷/۳		۲۷/۴		۱۸/۹		۱۶/۴		میانگین وضعیت انجام خدمات داده‌های

مطابق با جدول ۳، برای بررسی وضعیت انجام خدمات داده‌های پژوهشی ۱۰ گویه در پنج وضعیت بر اساس زمان مطرح شد. میانگین یافته‌های ارائه‌شده در جدول ۳ به صورت ذیل قابل شرح است: به طور متوسط، ۱۶/۴ پاسخ مبتنی بر آن بود که در زمان حاضر (زمان انجام پژوهش) برنامه‌ای برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی در آن کتابخانه وجود ندارد. ۱۸/۹ پاسخ بر این اشاره داشت که بیش از ۳ سال طول می‌کشد آن کتابخانه‌ها خدمات داده‌های پژوهشی ارائه دهند. در مجموع گویه‌ها به طور متوسط ۲۷/۴ پاسخگو بیان کردند که آن کتابخانه‌ها ۱ تا ۳ سال آینده اقدام به ارائه این خدمات خواهند کرد. به طور متوسط، ۷/۳ پاسخ مبتنی بر آن بود که در آن کتابخانه‌ها تا حدودی خدمات داده‌های پژوهشی به جامعه دانشگاهی ارائه می‌شود. در انتها، در این بخش از پژوهش مشخص شد در مجموع

گویه‌ها، به‌طور متوسط فقط دو کتابخانه به‌طور کامل خدمات داده‌های پژوهشی خود را در دانشگاه خود ارائه می‌دهند.

پرسش چهارم: نگرش مدیران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نسبت به دانش و مهارت کتابداران این کتابخانه‌ها برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی چگونه است؟

برای مقایسه میانگین متغیر نگرش مدیران نسبت به میزان دانش و مهارت کتابداران برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی با مقدار متوسط (۳) از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد. از آزمون فریدمن نیز برای رتبه‌بندی گویه‌های این متغیر استفاده گردید (جدول ۴).

جدول ۴. آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی گویه‌های مربوط به نگرش مدیران کتابخانه‌های مرکزی نسبت به دانش و مهارت کتابداران این کتابخانه‌ها برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی بر اساس میانگین رتبه آن‌ها

سطح معناداری	رتبه	میانگین رتبه	گویه
۰/۰۰۰	۱	۱۳/۶۹	دانش و مهارت در زمینه سازمان‌دهی انواع منابع کتابخانه‌ای (توصیف، نمایه‌سازی، طبقه‌بندی، مستندسازی و اختصاص شناسه‌گر)
	۲	۱۳/۱۰	دانش و مهارت در زمینه ذخیره‌سازی امن منابع دیجیتال و حفاظت و نگهداری بلندمدت از آن‌ها (پشتیبان‌گیری، رمزنگاری، تعیین سطوح دسترسی برای کاربران و آشنایی با مسائل مربوط به امنیت فیزیکی و امنیت شبکه)
	۳	۱۲/۹۰	مهارت‌های ارتباطی سطح بالا
	۴	۱۲/۰۵	آشنایی با مسائل قانونی و حقوقی مربوط به مالکیت اثر (قوانین نسخه‌برداری و حق مؤلف و مانند آن)
	۵	۱۲/۰۲	دانش و مهارت در زمینه ارزیابی و انتخاب منابع کتابخانه‌ای
	۶	۱۱/۹۹	دانش و مهارت در زمینه خدمات مرجع الکترونیکی
	۷	۱۱/۰۳	دانش و مهارت در زمینه طراحی و توسعه پایگاه داده (آشنایی با مفاهیم پایگاه داده، معماری پایگاه داده و مانند آن)
	۸	۹/۸۵	آشنایی با شناسه‌گر شیء دیجیتال (DOI)
	۹	۶/۷۶	آشنایی با انواع روش‌های پژوهش

سطح معناداری	رتبه	میانگین رتبه	گویه
	۱۰	۶/۷۴	آشنایی با فرآیند پژوهش‌ها
	۱۱	۶/۵۷	آشنایی با انواع مختلف داده‌های پژوهشی و فرمت‌های ذخیره‌سازی آن‌ها
	۱۲	۵/۹۲	آشنایی با نوع و نحوه کار با نرم‌افزارهای آماری (مانند SPSS)
	۱۳	۵/۲۳	دانش و مهارت در زمینه طراحی و توسعه وبسایت (آشنایی با زبان‌های برنامه‌نویسی، زبان‌های نشانه‌گذاری، مفاهیم رابط کاربری و مانند آن)
	۱۴	۴/۶۵	آشنایی با مخازن و پایگاه داده‌های معتبر حاوی داده‌های پژوهشی عمومی یا تخصصی
	۱۵	۱/۷۶	آشنایی با نوع و نحوه کار با نرم‌افزارهای مخزن سازمانی (DSpace, Eprints) و مانند آن (Fedora)
	۱۶	۱/۸۳	آشنایی با استانداردهای فراداده‌ای مربوط به انواع داده‌های پژوهشی

با توجه به داده‌های جدول ۴، مقدار سطح معناداری برابر با ۰/۰۰۰ است. پس تفاوت میان رتبه میانگین گویه‌های متغیر میزان دانش و مهارت کتابداران کتابخانه برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی از لحاظ آماری معنادار است. نتایج نشان می‌دهد که رتبه یک مربوط به گویه «دانش و مهارت در زمینه سازمان‌دهی انواع منابع کتابخانه‌ای» است. همچنین نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد در رابطه با مخازن و پایگاه داده‌های معتبر حاوی داده‌های پژوهشی عمومی یا تخصصی، نوع و نحوه کار با نرم‌افزارهای مخزن سازمانی و استانداردهای فراداده‌ای مربوط به انواع داده‌های پژوهشی دانش کتابداران کمتر و نیاز به آموزش بیشتری دارند. سپس، جهت مقایسه میانگین متغیر میزان دانش و مهارت کتابداران کتابخانه برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی با مقدار متوسط (۳) از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد (جدول ۵).

جدول ۵. آزمون تی تک نمونه‌ای جهت مقایسه میانگین متغیر میزان دانش و مهارت کتابداران

کتابخانه برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی با مقدار متوسط (۳)

متغیر	میانگین	تفاوت میانگین	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
میزان دانش و مهارت کتابداران کتابخانه برای انجام خدمات پژوهشی	۳/۱۰	۰/۲۷۳	۳/۸۱۷	۷۱	۰/۰۰۰

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که میانگین متغیر میزان دانش و مهارت کتابداران کتابخانه برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی برابر ۳/۱۰ است. مقدار t برابر با ۳/۸۱۷، با سطح معناداری به دست آمده ($p < 0.05$) نشان می‌دهد که میزان دانش و مهارت کتابداران به طور معناداری بیشتر از مقدار متوسط (میانگین مفروض) است.

بحث و نتیجه‌گیری

در مجموع، طبق یافته‌های پژوهش حاضر، از دیدگاه مدیران کتابخانه‌ها انجام خدمات داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه به دلایل مختلفی حائز اهمیت است. مدیران کتابخانه‌ها عقیده دارند یکی از دلایل این اهمیت، منافع و مزایایی همچون پاسخگویی مناسب به مطالبات پژوهشی دانشگاه توسط کتابخانه، اختصاص امتیاز علمی، اجرایی و عملکردی انجام خدمات نوین پژوهشی به کتابخانه، همکاری بیشتر کتابخانه با اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی و زمینه‌سازی و برنامه‌ریزی برای تخصیص بودجه بیشتر به خدمات کتابخانه‌ای است.

افزون بر آن، این مدیران اظهار کردند که انجام خدمات داده‌های پژوهشی موجب مدیریت یکپارچه انواع منابع پژوهشی تولیدشده در دانشگاه از جمله داده‌های پژوهشی، کامل‌تر شدن مجموعه و خدمات کتابخانه و بهره‌مندی پژوهشگران از منافع خدمات داده‌های پژوهشی مبتنی بر کتابخانه خواهد شد. از سوی دیگر، آن‌ها موافقت کامل خود را با این موضوع که کتابخانه مناسب‌ترین مکان در دانشگاه برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی است و این یکی از مأموریت‌های آن است که علاوه بر انجام سایر خدمات کتابخانه‌ای، این خدمات را نیز ارائه دهد، اعلام کردند. این نشان از آن دارد که آن‌ها به‌خوبی از پتانسیل‌های کتابخانه و کتابداران، به‌عنوان مناسب‌ترین مرجع برای انجام چنین فعالیتی در دانشگاه آگاهی دارند و انگیزه‌های لازم برای این کار در آن‌ها وجود دارد؛ بنابراین دانشگاه‌ها می‌توانند از چنین پتانسیل و علاقه‌مندی در جهت هر چه سریع‌تر محقق کردن انجام و ارائه خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های دانشگاهی استفاده کنند.

چنین یافته‌ای در کتابخانه‌های ایران، یافته‌های پژوهش‌های کیم (۲۰۲۱)؛ چیور و بکر

(۲۰۱۸)؛ کربی (۲۰۱۶)؛ تنوپر و همکاران (۲۰۱۳) و تنوپر و همکاران (۲۰۱۲) را تأیید می‌کند. در یافته‌های پژوهش آن‌ها کتابداران خدمات داده‌های پژوهشی را برای کتابخانه‌های دانشگاهی-تحقیقاتی بااهمیت دانسته و معتقد بوده‌اند که این خدمات با مأموریت و نقش این کتابخانه‌ها سازگار است. در نتایج مشابهی که از پژوهش‌های دیگر به دست آمد، مدیران کتابخانه‌ها به شدت موافق بوده‌اند انجام خدمات داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه اهمیت زیادی دارد. در نتایج پژوهش فانیثل و کناوی (۲۰۱۸) دلیل آن کامل‌تر شدن مجموعه و خدمات کتابخانه و در پژوهش تنوپر و همکاران (۲۰۱۷) لزوم مدیریت یکپارچه انواع منابع پژوهشی تولیدشده در دانشگاه، از جمله داده‌های پژوهشی توسط کتابخانه ذکر شده است.

لیکن در ادامه، نتایج پژوهش حاکی از آن است که علی‌رغم اینکه مدیران کتابخانه‌ها به وضوح از پتانسیل‌های موجود و سودمندی حاصل از انجام خدمات داده‌های پژوهشی آگاهی دارند و انجام این خدمات را کاملاً به نفع کتابخانه، پژوهشگران و دانشگاه می‌دانند، در حال حاضر، یا در اکثر کتابخانه‌ها چنین خدماتی انجام و ارائه نمی‌گردد و یا اینکه برای اجرای آن در سال‌های آینده برنامه‌ریزی شده است.

با توجه به داده‌های جدول ۳، در میان گویه‌های مطرح‌شده، گویه «کمک به پژوهشگران برای جستجو و بازیابی داده‌های پژوهشی مرتبط با پژوهش خودشان» که زیرمجموعه خدمات داده‌های پژوهشی مشاوره‌ای است (Tenopir et al., 2012)، بالاترین میانگین را با مقدار ۲/۶۸ به خود اختصاص داده است. این میانگین نشان از آن دارد که این خدمت بیشتر از سایر خدمات در کتابخانه‌ها انجام و ارائه می‌شود. همچنین، کمترین میانگین مربوط به گویه «استفاده از استانداردهای فراداده‌ای مناسب برای توصیف داده‌های پژوهشی» با مقدار ۲/۱۹ است.

کاکس و همکاران (۲۰۱۹)، یو (۲۰۱۷) تنوپر و همکاران (۲۰۱۷)، کاکس و همکاران (۲۰۱۷)، کربی (۲۰۱۶) و سی و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهش خود نشان دادند که در اکثر کتابخانه‌ها خدمات داده‌های پژوهشی در حال انجام بوده است. درحالی‌که

خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته...؛ آدام و افضلی | ۱۰۱

نتایج پژوهش حاضر نشان داد تنها شمار کمی از کتابخانه‌های مورد مطالعه در حال انجام خدمات داده‌های پژوهشی هستند و در اکثر آن‌ها خدمات داده‌های پژوهشی در مرحله برنامه‌ریزی است.

مشابه با یافته‌های پژوهش حاضر، در خارج از ایران هم چیور و بکر (۲۰۱۸)، تنوپر و همکاران (۲۰۱۵)، تنوپر و همکاران (۲۰۱۳) و تنوپر و همکاران (۲۰۱۲) نیز در پژوهش‌های جداگانه نشان دادند که تعدادی از کتابخانه‌های مورد بررسی در حال انجام خدمات داده‌های پژوهشی بودند و تعدادی هیچ برنامه‌ای برای ارائه این خدمات نداشتند، لیکن بسیاری از آن‌ها برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی در آینده برنامه‌ریزی کرده بودند. با توجه با جدید بودن پژوهش‌های انجام شده، چنین یافته‌هایی بر نوظهور بودن ارائه این خدمات در بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی در جهان دلالت دارد و در کشورهای در حال توسعه اقدامات زیادی در این خصوص انجام نشده است (Singh et al., 2022; Chiware & Becker, 2018).

شاید بتوان دلیل عدم انجام خدمات داده‌های پژوهشی، با توجه به میزان بالای اهمیت آن، فراهم نبودن امکانات و تمهیدات انجام این خدمات در دانشگاه دانست. همان‌گونه که یافته‌های پژوهش نشان داد، انجام چنین خدماتی نیازمند تمهید کردن ملزوماتی در حوزه‌های فناوری، نیروی انسانی، آموزشی، فرهنگی، سازمانی و مالی است. از سوی دیگر، این ملزومات، خود به‌نوعی می‌توانند محل چالش برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی باشند و برای اجرای موفقیت‌آمیز آن مانع ایجاد کنند؛ بنابراین، نخستین گام برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی توجه به اولویت‌بندی این ملزومات بر اساس میزان اهمیت نسبی آن‌ها است؛ تا برخی از این ملزومات که اهمیت بیشتری دارند، در اولویت نخست و آن‌هایی که اهمیت کمتری دارند در اولویت‌های بعدی برای مهیا شدن قرار بگیرند.

نتایج پژوهش حاکی از آن است که تمهیدات مربوط به فناوری که شامل زیرساخت‌های فناوری چه به لحاظ سخت‌افزاری و چه به لحاظ نرم‌افزاری است، پراهمیت‌ترین عامل برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی است. پس از آن تدوین طرحی جامع که کلیه مسائل مربوط به انجام و ارائه این خدمات را در بر بگیرد و آموزش نیروی

انسانی کتابخانه از مهم‌ترین مواردی هستند که باید برای اجرای خدمات داده‌های پژوهشی به آن‌ها توجه ویژه‌ای مبذول نمود؛ بنابراین، این موارد باید در اولویت‌های نخست برای تمهید شدن قرار بگیرند و سایر ملزومات نیز می‌توانند در لیست اولویت‌های بعدی جای داشته باشند.

همسو با یافته‌های پژوهش حاضر، یافته‌های پژوهش چیور و بکر (۲۰۱۸) نشان داد زیرساخت‌های فناوری به‌ویژه مخزن‌های سازمانی نقش عمده‌ای در انجام خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی دارند. علاوه بر آن، یافته‌های پژوهش نودزاسه و پاسیامیر (۲۰۱۷) نشان داد برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی نیاز به برنامه‌ای مدون و توسعه دانش و مهارت‌های کتابداران وجود دارد. همچنین، نتایج پژوهش در این بخش همسو با نتایج پژوهش کاکس و همکاران (۲۰۱۹)، فانیل و کناوی (۲۰۱۸)، تنوپر و همکاران (۲۰۱۷)، کریبی (۲۰۱۶)، تنوپر و همکاران (۲۰۱۵)، سیرل و همکاران (۲۰۱۵)، سایمونز و سیرل^۱ (۲۰۱۴) و تنوپر و همکاران (۲۰۱۲) است که نشان دادند همه ملزومات انجام خدمات داده‌های پژوهشی دارای اهمیت هستند، لیکن در این پژوهش‌ها مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر انجام خدمات داده‌های پژوهشی، توسعه منابع انسانی از طریق توسعه دانش و مهارت کتابداران موجود و یا استخدام نیروی متخصص شناخته شد.

کاکس و همکاران (۲۰۱۷) نیز نشان دادند تخصیص بودجه و میسر بودن امکان همکاری با سایر کتابخانه‌های دانشگاهی از مهم‌ترین ملزومات خدمات داده‌های پژوهشی هستند که نتایج پژوهش حاضر چنین یافته‌ای را نیز مورد تأیید قرار داد. همچنین، هیوم و همکاران (۲۰۱۵) نشان دادند ملزوماتی همچون تخصیص بودجه، توسعه دانش و مهارت کتابداران، توسعه زیرساخت‌ها، توسعه سیاست‌ها و همکاری با دیگر دانشگاه‌ها و سازمان‌ها برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی اهمیت بسیاری دارد. علاوه بر آن، یافته‌های پژوهش حاضر همسو با یافته‌های پژوهش تنوپر و همکاران (۲۰۱۳) و تنوپر و همکاران (۲۰۱۲) است که نشان دادند مهم‌ترین ملزومات انجام این خدمات توسعه زیرساخت‌های فناوری،

---

^۱. Simons & Searle

ایجاد فرصت‌های آموزشی برای کتابداران و همکاری کتابخانه‌ها یا سایر بخش‌های مربوطه در دانشگاه است.

پرواضح است که کتابداران هر کتابخانه دانشگاهی مهم‌ترین دارایی‌های آن برای انجام خدمات نوین پژوهشی هستند و وجود دانش و مهارت در آن‌ها در زمینه این خدمات تا حدود زیادی به انجام مناسب و شایسته آن کمک می‌نماید؛ بنابراین، این موضوع مهمی است که کتابداران در هر نقشی که در آن به انجام خدمات داده‌های پژوهشی می‌پردازند، دارای دانش و مهارت تخصصی برای انجام آن باشند. همچنین، این کتابخانه‌ها باید از میزان دانش و مهارت کتابداران خود به‌طور کلی آگاه بوده و بدانند در کدام زمینه‌ها نیاز به توسعه دانش و مهارت‌ها وجود دارد. در ادامه، مشخص شد طبق دیدگاه مدیران کتابخانه‌های مورد مطالعه، کتابداران برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی، به ترتیب در زمینه‌های سازمان‌دهی انواع منابع کتابخانه‌ای، ذخیره‌سازی امن منابع دیجیتال و حفاظت و نگهداری بلندمدت از آن‌ها، مهارت‌های ارتباطی سطح بالا، آشنایی با مسائل قانونی و حقوقی مربوط به مالکیت اثر، ارزیابی و انتخاب منابع کتابخانه‌ای، انجام خدمات مرجع الکترونیکی و طراحی و توسعه پایگاه داده دارای میزان بالایی از دانش و مهارت هستند. چنین یافته‌ای از این جهت قابل توجه است که به‌طور سنتی کتابداران در امور مربوط به سازمان‌دهی اطلاعاتی، ارزیابی مجموعه و کار با سامانه‌های الکترونیکی از دانش کافی برخوردارند. چنین زمینه‌ی مهارتی بر صلاحیت کتابداران برای انجام این خدمات صحه می‌گذارد؛ اما میزان دانش و مهارت کتابداران در حوزه‌های تخصصی خدمات داده‌های پژوهشی، همچون حوزه‌های آشنایی با انواع روش‌های پژوهش، فرآیند پژوهش‌ها و انواع مختلف داده‌های پژوهشی، آشنایی با مخازن و پایگاه داده‌های حاوی داده‌های پژوهشی، آشنایی با نوع و نحوه کار با نرم‌افزارهای مخزن سازمانی و آشنایی با استانداردهای فراداده‌ای مربوط به انواع داده‌های پژوهشی در حد متوسط رو به پایینی است. کتابخانه‌ها می‌توانند از طریق یافته‌های این پژوهش نقاط ضعف و قوت کتابداران را شناسایی نمایند و در صورت نیاز به ایجاد فرصت‌های آموزشی برای کتابداران خود بپردازند؛ تا آن‌ها بتوانند

تخصص لازم را برای انجام و ارائه طیف کاملی از خدمات داده‌های پژوهشی به دست آورند.

بدین ترتیب با توجه به نتایج بیان‌شده، میانگین میزان دانش و مهارت کتابداران کتابخانه‌های مورد مطالعه در مجموع در حد متوسط است (۳/۱۰). این یافته‌ها مؤید آن است که با وجود اینکه کتابداران مناسب‌ترین افراد به لحاظ شایستگی‌های دانشی و مهارتی برای در دست گرفتن فعالیت‌های مربوط به خدمات داده‌های پژوهشی در دانشگاه‌ها هستند، در عین حال، در برخی از زمینه‌های مربوط به خدمات داده‌های پژوهشی نیاز به توسعه دانش و مهارت در کتابداران وجود دارد.

همسو با یافته‌های پژوهش حاضر، کاکس و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهش خود نشان دادند که کتابداران در زمینه‌های سازمان‌دهی و مستندسازی منابع، مسائل حقوقی و قانونی مربوط به مالکیت منابع، فراهم‌آوری و مجموعه‌سازی، ارزیابی و انتخاب منابع کتابخانه‌ای، آشنایی با انواع روش‌های پژوهش، ذخیره‌سازی امن منابع دیجیتال و حفاظت و نگهداری بلندمدت از آن‌ها و طراحی و توسعه پایگاه داده از دانش و مهارت نسبتاً بالایی برخوردار بودند. در زمینه‌های آشنایی با چرخه حیات پژوهش‌ها و آشنایی با انواع داده‌های پژوهشی نیاز به توسعه دانش و مهارت کتابداران وجود داشته است. در هر دو پژوهش یافته‌ها نشان می‌دهد که با وجود اینکه کتابداران در بسیاری از زمینه‌های مربوط به خدمات داده‌های پژوهشی دارای دانش و مهارت زیادی هستند، لیکن در برخی از زمینه‌های مربوط به این خدمات نیاز به توسعه دانش‌ها و مهارت‌های آن‌ها وجود دارد. با توجه به نسبتاً جدید بودن پژوهش کاکس و همکاران (۲۰۱۷)، می‌توان چنین دریافت کرد در برخی از دانشگاه‌های کشورهای دیگر هم گام‌های برداشته‌شده برای تحقق این امر در کتابخانه‌های دانشگاهی اولیه و نوظهور است. مشابه با نتایج پژوهش حاضر، اویراین و ریچاردسون^۱ (۲۰۱۵) بیان داشتند که داده‌های پژوهشی دارای ویژگی‌هایی متمایز و پیچیده هستند و نیازمند توصیف‌های پیچیده و وسیعی هستند تا قابل استفاده مجدد باشند. این سطح توصیف به

---

^۱. O'Brien & Richardson

کتابداری متخصص نیاز دارد که دانش خود را در زمینه آشنایی با انواع داده‌های پژوهشی و استانداردهای فراداده‌ای مربوط به آن‌ها توسعه داده‌باشد.

در مجموع، با توجه به مطالب بیان‌شده و وضعیت کنونی انجام خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که با برنامه‌ریزی مناسب برای ایجاد و توسعه مهم‌ترین ملزومات شناسایی‌شده شاید بتوان در جهت ترقی و بهبود وضعیت موجود گام مناسبی برداشت. در هر حال، اقدام به تمهید نمودن ملزومات انجام این خدمات خود به‌نوعی به‌منزله رؤیایی با چالش‌های اجرای آن و برطرف کردن موانع در مسیر عملیاتی ساختن چنین خدماتی است و این مهم، نیازمند حمایت‌های گسترده و همه‌جانبه دانشگاه از کتابخانه و تلاش‌های به‌موقع و مؤثر کتابخانه است.

پیشنهاد‌های پژوهش

۱. پیشنهاد می‌شود با توجه به اهمیت خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌ها، مدیران نسبت به فراهم کردن ملزوماتی که در این پژوهش شناسایی شد، برای انجام و یا برنامه‌ریزی برای انجام این خدمات توجه جدی و اقدام عملی نمایند.
۲. نرم‌افزار مناسب برای مدیریت محتوای مخزن سازمانی یکی از مهم‌ترین ملزومات انجام این خدمات است؛ بنابراین، در مراحل اولیه تدارک و راه‌اندازی مخزنی سازمانی، انتخاب نرم‌افزاری مناسب برای مدیریت محتوای آن ضروری است. این مهم می‌تواند از کنترل و مدیریت مؤثر همه مراحل انجام خدمات داده‌های پژوهشی پشتیبانی نماید. در این زمینه کتابخانه می‌تواند اقدام به تهیه نرم‌افزاری سفارشی نماید و یا یکی از نرم‌افزارهای منبع باز موجود را با توجه به نیازها و ویژگی‌های سازمان خود توسعه دهد.
۳. با توجه به اینکه یکی از ملزومات انجام خدمات داده‌های پژوهشی وجود طرحی است که الزامات سازمان مادر را برآورده کند و مطابق با سیاست‌ها و امکانات آن باشد، تهیه و تدوین طرح توسط کتابخانه ضروری می‌نماید. از آنجایی که دانشگاه‌ها دارای چشم‌اندازها، راهبردها، چارچوب‌های قانونی و خط‌مشی‌های مخصوص به خود هستند، تهیه طرح و برنامه‌ای بدون برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی که این ابعاد را در نظر بگیرد و نقشه

راهی برای انجام این خدمات ترسیم نماید، در هر دانشگاهی لازم است. پیشنهاد می‌شود هر چه سریع‌تر چنین طرحی که می‌تواند شامل راهبردها، سیاست‌ها، دستورالعمل‌ها، فرآیندها و فناوری‌های مربوط به انجام خدمات داده‌های پژوهشی باشد، تدوین شود.

۴. تکمیل و توسعه ظرفیت نیروی انسانی کتابخانه برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی ضرورت دارد. در این راستا پیشنهاد می‌شود:

- کتابخانه‌ها از طریق تنظیم مجدد خط‌مشی‌های مربوط به نیروی انسانی خود نسبت به ایجاد پست مسئول خدمات داده‌های پژوهشی با عنوان کتابدار داده‌های پژوهشی و یا مدیر داده‌های پژوهشی اقدام نمایند.

- تکمیل ظرفیت نیروی انسانی کتابخانه به منظور انجام خدمات داده‌های پژوهشی از طریق جذب و به‌کارگیری نیروی متخصص و یا توسعه دانش و مهارت‌های کتابداران موجود در کتابخانه صورت پذیرد.

- کتابخانه‌ها از طریق ایجاد فرصت‌های آموزشی برای کتابداران و برگزاری کارگاه‌های آموزشی، دوره‌های آموزشی، فراهمایی‌ها، هم‌اندیشی‌ها و مانند آن از توسعه دانش و مهارت کتابداران خود در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی حمایت کنند و یا کتابداران خود را تشویق به استفاده از فرصت‌های آموزشی در این زمینه نمایند.

- پیشنهاد می‌شود به جهت آموزش تخصصی دانشجویان کتابداری برای تصدی پست‌های مدیریت و کتابداری داده‌های پژوهشی در برنامه‌های درسی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی هم در مقطع کارشناسی و هم در مقطع کارشناسی ارشد بازنگری و تجدیدنظر صورت پذیرد تا بتوان دروسی مرتبط با حوزه خدمات داده‌های پژوهشی را در آن‌ها جای داد که موجب ایجاد دانش و مهارت‌های جدید در کتابداران شود.

۵. حمایت دانشگاه از خدمات داده‌های پژوهشی یکی از عوامل مؤثر بر انجام این خدمات است. لازم است تا کتابخانه‌ها در مورد خدمات داده‌های پژوهشی با مسئولان و مدیران دانشگاه محل کار خود طی جلساتی مذاکره نمایند و آن‌ها را متقاعد کنند که از انجام این

خدمات در عرصه‌های قانونی، حقوقی، مالی و سازمانی حمایت و پشتیبانی نمایند. با توجه به اینکه تأمین منابع، توسعه ظرفیت نیروی انسانی و ایجاد، تهیه، توسعه و حفظ زیرساخت‌های فناوری چه به لحاظ سخت‌افزاری و چه به لحاظ نرم‌افزاری هزینه‌بر است، مذاکره با مسئولان دانشگاه و متقاعد نمودن آنها می‌تواند منجر به کسب حمایت‌های گسترده سازمانی از سوی آنها برای انجام خدمات داده‌های پژوهشی و زمینه‌سازی برای تأمین منابع، امکانات و تخصیص بودجه به آن شود.

۶. استفاده از متخصصان حوزه خدمات داده‌های پژوهشی و متخصصان موضوعی به‌عنوان مشاور می‌تواند عاملی مؤثر در مراحل اولیه راه‌اندازی خدمات باشد. پیشنهاد می‌شود قبل از شروع هر فعالیتی، مروری بر اقدامات و تجربیات کتابخانه‌های دانشگاهی دیگر در سراسر دنیا در زمینه خدمات داده‌های پژوهشی انجام پذیرد. در این راستا، به کارگیری فرد مطلع و متخصص حوزه مدیریت داده‌های پژوهشی به‌عنوان مشاور نیز می‌تواند تا حدودی کارگشا باشد.

ORCID

Zoya Abam

Mohaddeseh Afzali

<https://orcid.org/0000-0003-1709-3197>

<https://orcid.org/0009-0001-4625-2663>

منابع

- سهرابی، بابک. (۱۳۹۳). بیگ دیتا چیست و چرا اهمیت دارد. بازیابی شده در ۱۳۹۸/۱۱/۲۳ از: <http://www.babaksohrabi.com/show-content.aspx?ID=6&Type=1>
- صراف‌زاده، مریم. (۱۳۹۴). مدیریت کلان داده‌های پژوهشی: نقشی نوین برای کتابخانه‌های دانشگاهی. *نقد کتاب اطلاع‌رسانی و ارتباطات*، ۲(۶)، ۲۶۵-۲۷۳.
- عروجی، مژگان. (۱۳۹۷). ارزیابی ظرفیت برنامه‌های درسی علم اطلاعات و دانش‌شناسی برای تصدی فرصت‌های شغلی مدیریت داده‌های پژوهشی. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی)، تهران.
- عصاره، فریده، سام، شهلا و غائبی، امیر. (۱۴۰۰). شناسایی ابعاد توسعه خدمات مدیریت داده‌های پژوهشی در مراکز علمی. *فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۴(۲)، ۱۱۱-۱۱۵.
- مجیدی، اکبر، نادر نقشینه، محمدرضا اسماعیلی و محمود رضا هاشمی (۱۳۹۶). مطالعه مبنایی، مدل‌ها و مسائل گزینش و مدیریت داده‌های پژوهشی در محیط‌های علمی و دانشگاهی. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۴(۲)، ۳۱-۵۷.
- وزیری، اسماعیل، نقشینه، نادر، نوروزی چاکلی، عبدالرضا. (۱۳۹۸). موانع و چالش‌های اشتراک‌گذاری داده‌های پژوهشی. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۹(۲)، ۲۳-۵.

References

- Chiwere, E. R. T., & Becker, D. A. (2018). Research Data Management Services in Southern Africa: A Readiness Survey of Academic and Research Libraries. *African Journal of Library, Archives and Information Science*, 28(1), 1-16.
- Cox, A. M., Kennan, M. A., Lyon, L. & Pinfield, S. (2017). Developments in research data management in academic libraries: Towards an understanding of research data service maturity. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(9), 2182-2200. DOI:<https://doi.org/10.1002/asi.23781>
- Cox, A. M., Kennan, M. A., Lyon, L., Pinfield, S. & Saffi, L. (2019). Maturing research data services and the transformation of academic libraries. *Journal of Documentation*, 75(6), 1432-1462. DOI:<https://doi.org/10.1108/JD-12-2018-0211>
- Curdt, C. & Hoffmeister, D. (2015). Research data management services for a multidisciplinary, collaborative research project. *Program: electronic library and information systems*, 49(4), 494-512. DOI:10.1108/PROG-02-2015-0016

- Dora, M. & Kumar, H. A. (2015). *Managing Research Data in Academic Institutions: Role of Libraries*. Paper presented at the 10th International CALIBER, HP University and IAS, Shimla, Himachal Pradesh, India.
- Erway, R. (2013). Starting the Conversation: University-Wide Research Data Management Policy. *OCLC Online Computer Library Center, Inc.* Retrieved 2020/4/12 from: <https://eric.ed.gov/?id=ED564819>
- Eynden, V. V., Corti, L., Woolard, M., Bishop, L. & Horton, L. (2011). *Managing and Sharing Data*. In: UK Data Archive University of Essex. Retrieved 2020/4/29 from: <https://ukdataservice.ac.uk/media/622417/managingsharing.pdf>
- Faniel, I. M. & Connaway, L. S. (2018). Librarians' perspectives on the factors influencing research data management programs. *College & Research Libraries*, 79(1), 100 - 119. DOI:<https://doi.org/10.5860/crl.79.1.100>
- Fecher, B., Friesike, S. & Hebing, M. (2015). What Drives Academic Data Sharing? *PLOS ONE*, 10(2), e0118053. DOI:<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0118053>
- Henderson, M. E. & Knott, T. L. (2015). Starting a research data management program based in a university library. *Med Ref Serv Q*, 34(1), 47-59. DOI:10.1080/02763869.2015.986783
- Hiom, D., Fripp, D., Gray, S., Snow, K. & Steer, D. (2015). Research data management at the University of Bristol. *Program: electronic library and information systems*, 49(4), 475-493. DOI:10.1108/PROG-02-2015-0019
- Johns Hopkins University. (2008). *Policy on Access and Retention of Research Data and Materials*. Retrieved 2020/ 3/11 from <https://dataservices.library.jhu.edu/>
- Kerby, E. E. (2016). Research data services in veterinary medicine libraries. *Journal of Medical Library Association*, 104(4), 305-308. DOI:10.3163/1536-5050.104.4.010
- Kim, J. (2021). Determining research data services maturity: The role of library leadership and stakeholder involvement. *Library & Information Science Research*, 43(2), 101092. DOI:<https://doi.org/10.1016/j.lisr.2021.101092>
- Koltay, T. (2017). Research 2.0 and Research Data Services in academic and research libraries: priority issues. *Library Management*, 38(6/7), 345-353. DOI: <https://doi.org/10.1108/LM-11-2016-0082>
- Lewis, M. J. (2010). *Libraries and The Management of Research Data*. In McKnight, S, (ed.) *Envisioning Future Academic Library Services* (pp. 145-168). London: Facet Publishing.
- Nhendodzashe, N. & Pasipamire, N. (2017). *Research data management*

- services: are academic libraries in Zimbabwe ready? The case of University of Zimbabwe librar.* Paper presented at the IFLA WLIC: Libraries. Wrocław, Poland. Retrieved 2020/3/12 from: <http://library.ifla.org/id/eprint/1728>
- O'Brien, L. & Richardson, J. (2015). *Supporting Research Through Partnerships*. In book: *Partnerships and New Roles in the 21st-Century Academic Library: Collaborating, Embedding, and Cross-Training for the Future* (pp.191-211). Retrieved 2020/3/12 from: https://www.researchgate.net/publication/282356136_Supporting_Research_Through_Partnerships
- OECD. (2007). *OECD Principles and Guidelines for Access to Research Data from Public Funding*. Retrived 2020/7/19 from: <http://www.oecd.org/sti/inno/38500813.pdf>
- Renwick, S., Winter, M. & Gill, M. (2017). Managing research data at an academic library in a developing country. *IFLA Journal*, 43(1), 51-64. DOI:<https://doi.org/10.1177/0340035216688703>
- Saunders, L. (2015). Academic Libraries' Strategic Plans: Top Trends and Under-Recognized Areas. *The Journal of Academic Librarianship*, 41(3), 285-291. DOI:<https://doi.org/10.1016/j.acalib.2015.03.011>
- Searle, S., Wolski, M., Simons, N. & Richardson, J. (2015). Librarians as partners in research data service development at Griffith University. *Program: electronic library and information systems*, 49(4), 440-460. DOI:<https://doi.org/10.1108/PROG-02-2015-0013>
- Si, L., Xing, W., Zhuang, X., Hua, X. & Zhou, L. (2015). Investigation and analysis of research data services in university libraries. *The Electronic Library*, 33(3), 417-449. DOI:<https://doi.org/10.1108/EL-07-2013-0130>
- Singh, R. K., Bharti, S. & Madalli, D. P. (2022). Evaluation of Research Data Management (RDM) services in academic libraries of India: A triangulation approach. *The Journal of Academic Librarianship*, 48(6), 102586. DOI:<https://doi.org/10.1016/j.acalib.2022.102586>
- Simons, N. & Searle, S. (2014). *Redefining 'The Librarian' in the Context of Emerging eResearch Services*. Paper presented at the VALA Melbourne. Retrieved 2020/7/19 from: <https://www.vala.org.au/vala2014-proceedings/vala2014-session-15-simons/>
- Tenopir, C. (2013). *Research Data Services: A New Focus for Librarians*. Paper presented at the CONCERT Proceedings, CONSortium on Core Electronic Resources in Taiwan, Taiwan.
- Tenopir, C., Birch, B. & Allard, S. (2012). Academic Libraries and Research Data Services: Current Practices and Plans for the Future. An ACRL White Paper. In *ACRL: Association of College and Research*

Libraries.

- Tenopir, C., Hughes, D., Allard, S., Frame, M., Birch, B., Sandusky, R., Langseth, M. L. & Lundeen, A. (2015). Research data services in academic libraries: Data intensive roles for the future? *Journal of eScience Librarianship*, 4(2), e1085
DOI:<https://doi.org/10.7191/jeslib.2015.1085>
- Tenopir, C., Sandusky, R., Allard, S. & Birch, B. (2013). Academic librarians and research data services: preparation and attitudes. *IFLA Journal*, 39(1), 70-78.
DOI:<https://doi.org/10.1177/0340035212473089>
- Tenopir, C., Talja, S., Horstmann, W., Late, E., Hughes, D., Schmidt, B., Baird, L., Sandusky, R., Allard, S. (2017). Research Data Services in European Academic Research Libraries. *LIBER Quarterly*, 27(1), 23-44. DOI:<http://www.doi.org/10.18352/lq.10180>
- UK Data Services. (2013). *Research Data Life cycle*. Retrieved 2020/3/10 from: <https://www.ukdataservice.ac.uk/manage-data/lifecycle.aspx>
- University of Edinburgh. (2015). Why is Data Management Important? Retrieved 2020/3/10 from: www.ed.ac.uk/schools-departments/information-services/research-support/datamanagement/whymanage-data
- Yu, H. H. (2017). The role of academic libraries in research data service (RDS) provision. *The Electronic Library*, 35(4), 783-797. DOI:<https://doi.org/10.1108/EL-10-2016-0233>

References [In Persian]

- Majidi, A., Naghsineh, N., Esmaili, M. & Hashemi, M. R. (2016). Studying the basics, models, and issues of selection and management of research data in scientific and academic environments. *Human and Information Interaction*, 4(2), 31-57. [In Persian]
- Orouji, M. (2017). *Evaluation of the capacity of information science and knowledge Studies curricula to take up job opportunities in research data management*. Master's degree, Khwarazmi University, Tehran. [In Persian]
- Osareh, F., Sam, Sh. & Ghaebi, A. (2021). Identifying the dimensions of development of research data management services in scientific centers. *Quarterly Journal of Library and Information Technology*, 24 (2), 85-111. [In Persian]
- Sohrabi, B. (2014). *What is Big Data and why is it important?*. Retrieved on 23/11/2018 from: <http://www.babaksohrabi.com/show-content.aspx?ID=6&Type=1>. [In Persian]
- Sarafzadeh, M. (2014). Research big data management: a new role for academic libraries. *Review of information and communication book*, 2

(6), 265-273. [In Persian]

Vaziri, I., Naghshineh, N. & Norouzi Chakeli, A. (2018). Obstacles and challenges of sharing research data. *Library and Information Research Journal*, 9(2), 5-23. [In Persian]

استناد به این مقاله: آدام، زویا و افضل، محدثه. (۱۴۰۲). خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، فصلنامه علمی بازیابی دانش و نظام‌های معنایی، ۱۰(۳۷)، ۶۷-۱۱۲. DOI: 10.22054/JKS.2022.68719.1519

Name of Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Investigating the Relationship between Librarians' Personal Knowledge Management and Manpower Productivity (Case Study: Public Libraries of Khuzestan Province)

- Hassan Khodravaan** Assistant Professor, Department of Theology and Islamic Studies, Payam-e Noor University, Iran.
- Ali Biranvand** * Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Payam-e Noor University, Iran.
- Armin Rajabzadeh** Assistant Professor, Department of Business Management and Information Technology Management, Payam-e Noor University, Iran.
- Mehrnoosh Darabi** M.A. in Knowledge and Information Science, Payam-e Noor University, Iran.

Abstract

Personal knowledge management plays an important role in the knowledge management process for the individual and the organization. Personal knowledge management discusses self-efficacy and making people more valuable to the organization and thus creating more value for each employee. Accordingly, the present study investigates the relationship between the personal knowledge management of public library librarians and the productivity of human resources in these libraries. The type of research is descriptive-analytical based on the basic purpose and method of data collection. The statistical population of this study includes all employees of public libraries in Khuzestan province in 2020 (378 people) who were selected as a statistical sample of the research by simple random sampling method and with the help of Cochran's table. To collect data, Mahmoudi and Bagheri questionnaire (2013) in the field of personal knowledge

* Corresponding Author: biranvand@gmail.com

How to Cite: Khodravaan, H., Biranvand, A., Rajabzadeh, A. & Darabi, M. (2023). Investigating the Relationship between Librarians' Personal Knowledge Management and Manpower Productivity (Case Study: Public Libraries of Khuzestan Province). *Journal of Knowledge Retrieval and Semantic Systems*, 10(37), 113-154. DOI: 10.22054/jks.2022.65367.1484

management and Hershey and Goldsmith questionnaire (1980) in the field of human resource productivity have been used. In this study, one-sample t-test to determine the significance of differences between variables, Pearson correlation test to examine the presence or absence of relationship between two variables and two-sample independent t-test and variance test in SPSS software 24 has been used. The results of the research findings show that public library staff with a score of 3.18 are at the desired level in personal knowledge management. Among personal knowledge management skills, they have a higher average in ability skills and this shows that they have the necessary confidence to learn other aspects of knowledge management.

Keywords: Knowledge Management, Personal Knowledge Management, Manpower Productivity, Public Libraries.

1. Introduction

Personal knowledge management (PKM) discusses self-efficacy and making people more valuable to the organization, thus creating more value for each employee. Public libraries are one of the service organizations in the society. The application of knowledge management strategies in a knowledge-based institution such as a public library, which is engaged in the supply of knowledge, has a double importance. The use of knowledge management (KM) helps knowledge-based organizations such as libraries to turn the knowledge in organizations into a permanent resource. Investigating the PKM of public library employees can lead to more productivity of employees. Accordingly, the present study investigates the relationship between the PKM of public library librarians and the productivity of human resources in these libraries.

2. Literature Review

A review of the conducted research shows that one of the influencing factors on employee productivity is PKM. An operational definition of participation in PKM is that PKM is an individual's perception of knowledge that involves the degree of participation in the organization's knowledge management (OKM) activities (Tseng and Fan, 2011). PKM ensures that people acquire, create, and share knowledge, and by influencing the KM architecture, it improves decision-making, efficiency, and productivity. (Butt; Nawa; Hussain; Sousa; Wang; Sumbal, Muhammad Saleem & Shujahat, 2019; Shujahat; Razzaq; Wang; & Durst, 2019). There is a positive relationship between KM and employee productivity. In other words, productivity is a direct result of KM (Shoujahat et al., 2019). Hence, PKM participation, as an aspect or a micro-component of KM, should affect productivity (But et al., 2019).

3. Methodology

The type of research is descriptive-analytical based on the basic purpose and method of data collection. The statistical population of this study includes all employees of public libraries in Khuzestan province in 2020 (378 people) who were selected as a statistical sample of the research by simple random sampling method and with the help of Cochran's table. To collect data, Mahmoudi and Bagheri's questionnaire (2013) in the field of personal knowledge management

and Hershey and Goldsmith's questionnaire (1980) in the field of human resource productivity have been used. In this study, a one-sample t-test to determine the significance of differences between variables, a Pearson correlation test to examine the presence or absence of a relationship between two variables, and a two-sample independent t-test and variance test in SPSS software 24 have been used.

4. Results

Considering the effect of KM on organizational performance, librarians manage their learning and increase information literacy and continuous learning in order to maintain their position and the organization. The results of this research showed that the librarians of the public libraries of Khuzestan province in all aspects of PKM (self-learning evaluation, self-learning management, information literacy, Exploration skills, Network of knowledge assistants, knowledge awareness, perception skills, creative skills, collaborative skills, interest -variation and personal knowledge management) are at an optimal level. The feeling of wanting to grow and progress in the workplace leads employees to self-learning, self-evaluation and adaptation to the work environment. In this regard, the results obtained regarding the variable of productivity of human resources of librarians show that the dimensions of ability, feedback, credibility, and adaptability, related to the variable of productivity of human resources are at a favorable level. Other dimensions such as understanding and recognition, organizational support, and motivation are not at a favorable level. Investigating the relationship between human resource productivity and PKM of public library librarians in Khuzestan province, the results show that the dimensions of ability, understanding and recognition, and adaptability have a positive and significant relationship with PKM. However, other dimensions such as organizational support, motivation, feedback, and credit are not related to PKM. Also, there is a positive and significant relationship between the dimensions of PKM and human resource productivity, only in the dimensions of skill and exploration, knowledge awareness, and collaborative skill. In other dimensions, there is no relationship between these two variables.

5. Discussion

Based on the results of this research, PKM plays a significant role in the productivity of human resources in public libraries. Considering the effect of KM on the productivity of the organizational force, librarians should try to manage their learning and increase information literacy and continuous learning in order to maintain their position and the organization. The present research was conducted for the first time among the employees of public libraries in Khuzestan province.

بررسی رابطه بین مدیریت دانش شخصی کتابداران با بهره‌وری نیروی انسانی (مورد مطالعه: کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان)

حسن خودروان استادیار، گروه هیات و معارف اسلامی، دانشگاه پیام نور، ایران.

علی بیرانوند * استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، ایران.

آرمین رجبزاده استادیار، گروه مدیریت بازرگانی و مدیریت فناوری اطلاعات، دانشگاه پیام نور، ایران.

مهرنوش دارابی کارشناسی ارشد، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، ایران.

چکیده

نوع پژوهش بر اساس هدف بنیادی و از نظر روش گردآوری اطلاعات، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه کارکنان کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در سال ۱۳۹۹ (۳۷۸ نفر) بودند که با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و با کمک جدول کوکران ۱۹۱ نفر به‌عنوان نمونه آماری پژوهش انتخاب شدند. جهت گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه محمودی و باقری (۱۳۹۲) در بعد مدیریت دانش شخصی و پرسشنامه هرسی و گلداسمیت (۱۹۸۰) در بعد بهره‌وری نیروی انسانی استفاده شده است. در این پژوهش از آزمون t تک نمونه‌ای برای تعیین معنی‌داری اختلاف بین متغیرها، آزمون همبستگی پیرسون برای بررسی وجود یا عدم وجود رابطه بین دو متغیر و آزمون t مستقل دو نمونه‌ای و آزمون واریانس در نرم‌افزار اسپاس ۲۴ استفاده شده است. نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش نشان داد که کارکنان کتابخانه‌های عمومی با کسب نمره ۳/۱۸ در سطح مطلوب در مدیریت دانش شخصی قرار دارند. بین مهارت‌های مدیریت دانش شخصی، در مهارت توانایی از متوسط بالاتری برخوردار بوده و این نشان داد که از اعتماد به نفس لازم جهت فراگیری سایر ابعاد مدیریت دانش لازم برخوردارند. برخلاف انتظار، افزایش تجربه و دانش ناشی از بالا رفتن مدرک تحصیلی و سابقه خدمت بر مهارت مدیریت دانش شخصی

کارکنان مؤثر واقع نشد و تنها متغیر شخصی سن با مهارت‌های مدیریت دانش شخصی ارتباط دارد. متغیر سن به لحاظ برخورداری از تجربه و اعتماد به نفس بالاتر در این سطح از میانگین نسبت به سایر متغیرها قرار گرفته است. مدیریت دانش شخصی نقش بسزایی در موفقیت مدیریت دانش سازمانی دارد. کتابداران کتابخانه‌های عمومی نیز مانند کارکنان سایر سازمان‌ها نیازمند برخورداری از مهارت‌های مدیریت دانش شخصی هستند تا بتوانند عملکرد شخصی و سازمانی را بهبود بخشیده و در نهایت بهره‌وری سازمان خود را افزایش دهند. مدیریت دانش شخصی نقش مهمی در فرایند مدیریت دانش برای فرد و سازمان ایفا می‌کند. مدیریت دانش شخصی به بحث خود کارآمدی و ارزشمندتر ساختن افراد برای سازمان و در نتیجه ایجاد ارزش بیشتر برای تک‌تک کارکنان می‌پردازد. بر این اساس پژوهش حاضر به بررسی رابطه بین مدیریت دانش شخصی کتابداران کتابخانه‌های عمومی با بهره‌وری نیروی انسانی در این کتابخانه‌ها پرداخته است.

کلیدواژه‌ها: مدیریت دانش، مدیریت دانش شخصی، بهره‌وری نیروی انسانی، کتابخانه‌های عمومی.

مقدمه

بدون تردید رشد و توسعه‌ی جوامع امروزی در گرو رشد نرخ بهره‌وری سازمان‌ها و ارگان‌های مختلفی است که در چرخه‌ی پیشبرد مقاصد جامعه هر یک نقش بخصوصی بر عهده دارند. به عبارتی، حفظ و ارتقاء نرخ بهره‌وری سازمانی و به‌ویژه، استفاده از منابع انسانی مطلوب در ساختارها و نهادهای یک جامعه عاملی تعیین‌کننده در دستیابی به اهداف کلان جوامع و حرکت در جهت توسعه‌ی موزون و همه‌جانبه است. می‌توان گفت، عناصر انسانی در هر سازمان در صورتی که قابلیت‌ها، مهارت‌ها، استعداد، توانمندی‌ها و دانششان (اعم از دانش شخصی و دانش تخصصی) به‌درستی مدیریت شود موجب ایجاد عملکرد مطلوب نیروی انسانی در جهت رسیدن به اهداف سازمان خواهد شد.

دراکر^۱ (۱۹۹۹) معتقد است ارزشمندترین منبع هر سازمان دانش کارکنان است. بر این اساس در هر سازمان، هر چه میزان دانش کارکنان بیش‌تر باشد به همان نسبت شاهد عملکرد بهتر آنان در سازمان خواهیم بود. از این‌رو، ضروری است که به‌نحوی کارآمد مجموعه‌های دانش افراد اعم از شخصی و سازمانی مدیریت گردد. ضرورت تجهیز کارکنان به مجموعه‌های موردنیاز از دانش و به‌کارگیری روش‌های ارتقاء و به‌روزرسانی، گزینش و اولویت‌بندی، به‌کارگیری و تسهیم آن از جمله موارد حائز اهمیت است که هر سازمان به‌منظور ارتقاء بهره‌وری و دستیابی به اهداف تعریف‌شده‌ی خویش بایستی در دستور کار قرار دهد. به‌کارگیری و استفاده‌ی این‌چنینی از دانش جز از طریق مدیریت بهینه‌ی آن میسر نیست. از این‌رو است که امروزه «مدیریت دانش» به یکی از حوزه‌های مطالعاتی پراهمیت در مباحث مدیریتی بدل شده است و جایگاه خود را در مجموعه‌ی تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری‌های مربوط به مدیریت نیروی انسانی شرکت‌ها و سازمان‌ها تثبیت کرده است.

ادبیات سنتی، بهره‌وری یک فرد را به‌عنوان نسبت واحدهای خروجی تولیدشده به واحدهای ورودی مورد استفاده تعریف می‌کند (Fernandez, 2013). دلیل آن این است که

---

^۱. Drucker

ادبیات سنتی که متعلق به قرن بیستم است، عمدتاً متمرکز بر بهره‌وری کارگران دستی بود که بخش عمده‌ای از نیروی کار را در قرن بیستم در بخش تولید غالب اقتصادها در زیر چتر بزرگ نظریه مدیریت علمی و مکتب فکری تشکیل می‌دادند. از این رو، برجسته‌ترین چالش برای رشته‌های مدیریت و متصدیان در قرن بیستم افزایش بهره‌وری کارگران دستی است (Druker, 1999; Turriago-Hoyos et al., 2016). در مقابل، چالش مدیران در قرن بیست و یکم به منابع دانش و دانش مرتبط است که زیر چتر اقتصاد دانش‌محور و مدیریت دانش قرار دارند. در این زمینه، حضور کارگران دانشی برای سازمان‌های دانش‌بنیان قرن بیست و یکم مانند کارگران دستی قرن بیستم امری ضروری است. مهم‌ترین فعالیت سازمان‌های امروزی، بهره‌وری از دانش و ایجاد دانش است که در نهایت می‌تواند خلاقیت و نوآوری کارکنان را ارتقا بخشد (Wright, 2018; Shujahat et al., 2019; Iranzadeh & Pakdelbona, 2014). از این رو، بخش عمده‌ای از نیروی کار در قرن بیست و یکم، کارگران دانشی هستند که در اقتصادهای دانش‌محور مشغول به کار هستند و به نوآوری مداوم نیاز دارند. افزایش بهره‌وری این بخش از نیروی کار، مهم‌ترین چالش برای مدیریت سازمان‌ها در قرن بیست و یکم است (Butt et al., 2019).

به گفته‌ی پاولین^۱ (۲۰۰۹) مدیریت دانش شخصی کمک به افراد است تا در محیط اجتماعی سازمان و شخصی اثربخش‌تر باشند. به عبارتی مدیریت دانش شخصی باعث توانمندی افراد برای عملکرد موفق در سازمان‌های دانش‌بنیان است. از این رو مدیریت دانش شخصی کارکنان و کتابداران کتابخانه به سازمان در ایجاد دانش کمک می‌کند. کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان یک سازمان دانش‌محور علاوه بر دانش آشکار و رسمی در منابع اطلاعاتی کتابخانه، با دانش ضمنی و شخصی افراد در ارتباط با کتابخانه سروکار دارند و از آنجا که کتابداران به‌عنوان اعضای کلیدی این سازمان محسوب می‌شوند، دانش آنان برای کتابخانه و سازمان مهم است. اگر این دانش به‌درستی مدیریت شود سازمان می‌تواند از آن بهره‌ی بسیاری برده و در نتیجه مدیریت دانش شخصی کتابداران باعث

---

1. Pauleen

ارتقای سطح مدیریت دانش سازمانی و افزایش بهره‌وری شخصی و سازمانی شود.

ادبیات نظری و پیشینه پژوهش

دانش

دانش، عقیده مبتنی بر حقیقت است. دانش یک مفهوم جامع است که به تجربیات و تفکرات فرد بستگی دارد. دانش اطلاعاتی است که با خلاقیت، شهود، متن و تجربه ترکیب شده است (Novakovic, 2020).

بولیسانی و براتیانو^۱ (۲۰۱۸) معتقدند که دانش یک مفهوم بسیار گسترده است که تاکنون تعریف مشخصی از آن ارائه نشده است. از فلاسفه یونانی تا به امروز کارشناسان مدیریت دانش، مردم سعی در تعریف دانش داشتند اما نتایج هنوز هم بسیار فازی است. تعریفی که اغلب از دانش پذیرفته می‌شود، عبارت است از «باور واقعی موجه» (Nonaka & Takeuchi, 1997).

این تعریف شامل سه شرط اساسی است، واقعیتی که بعضی از نویسندگان آن را حساب سه‌جانبه دانش می‌نامند. این شرایط به شرح زیر است:

- شرط حقیقت. مستلزم این است که اگر یک گزاره را بدانند، آن گزاره باید درست باشد. اگر گزاره صحیح نباشد، آن شخص آن چیزی را که مدعی است می‌داند نمی‌داند. شرط حقیقت باعث تفاوت بین عقیده و دانش می‌شود.
- شرط اعتقاد. این شرط اقتضا می‌کند که اگر گزاره‌ای را بدانند، آن گزاره را باور کند.

- شرط توجه. این شرط نیاز به روشی عملی برای توجه درست بودن باور دارد (Bolisani & Bratianu, 2018).

با کنار هم قرار دادن این شرایط برای دانستن، می‌توان نتیجه گرفت که «شرایط لازم و کافی برای دانستن اینکه چیزی واقعیت دارد، اول این است که آنچه گفته می‌شود صحیح است، دوم اینکه شخص از آن اطمینان داشته باشد و سوم اینکه شخص باید داشته

^۱. Bolisani & Bratianu

باشد (Novakovic, 2020).

مدیریت دانش

مفهوم مدیریت دانش را می‌توان به‌عنوان مدیریت سامانمند دانش در سازمان دانست. ابعاد اصلی مدیریت دانش شامل درک دانش به‌عنوان یک مفهوم مستقل و به دنبال آن تعیین انواع دانش، مفهوم تبدیل دانش و در آخر درک مدیریت دانش است (Novakovic, 2020).

دانش و مدیریت آن از جمله عناصری است که امروزه توجه همه سازمان‌ها را به خود جلب نموده است. روابط میان مدیریت دانش، نوآوری و عملکرد سازمانی در طیف گسترده‌ای از مطالعات تجربی و کمی مورد تأکید قرار گرفته است (Butt et al., 2019). معماری مدیریت دانش را می‌توان به سه عنصر طبقه‌بندی کرد: زیرساخت‌های مدیریت دانش، فرآیندهای مدیریت دانش و تعامل بین این دو عنصر (Shujahat et al., 2019). زیرساخت‌های مدیریت دانش شامل عناصری مانند پشتیبانی از رهبری عالی برای اجرای مدیریت دانش، پاداش فعالیت‌های دانش‌بنیان و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات است. در حالی که عناصر فرآیند مدیریت دانش شامل جریان دانش (ایجاد دانش، اشتراک دانش و کاربرد دانش) در بین عملکردها و واحدهای مختلف در یک سازمان مبتنی بر دانش هستند. زیرساخت‌های مدیریت دانش از جمله زیرساخت فناوری اطلاعات توسط عواملی مانند هستی‌شناسی، اینترنت و نظام‌های دانش‌بنیان امکان‌پذیر است. در نتیجه، زیرساخت‌های مدیریت دانش فرآیندهای مدیریت دانش را قادر می‌سازند که از عملکرد سازمانی بالا، نوآوری و مزیت رقابتی برای یک سازمان اطمینان حاصل کنند (Shujahat et al., 2019).

مرور تحقیقات صورت گرفته نشان می‌دهد که یک ساختار مهم اما نادیده گرفته شده برای عملکرد مؤثر معماری مدیریت دانش، مدیریت دانش فردی است. یک تعریف عملیاتی از مشارکت در مدیریت دانش فردی این است که مدیریت دانش فردی ادراک فردی از دانش است که میزان شرکت در فعالیت‌های مدیریت دانش سازمان را درگیر

می‌کند (Tseng and Fan, 2011). معماری مدیریت دانش، متشکل از فرآیندهای مدیریت دانش و زیرساخت‌های مدیریت دانش، زمانی بیشترین تأثیر را در عملکرد و نوآوری سازمانی خواهد داشت که یک کارگر دانش شخصی در تعامل و استفاده از این عناصر به ویژه زیرساخت‌های مدیریت دانش به منظور دستیابی، اشتراک و استفاده از دانش برای انجام به موقع و کارآمد از وظایف شغلی خود، نوآوری و بنابراین عملکرد سازمانی بالاتر بهره‌برند (Butt et al., 2019; Tseng and Fan, 2011).

بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که مشارکت در مدیریت دانش فردی تضمین می‌کند که افراد دانش را به دست می‌آورند، ایجاد می‌کنند، به اشتراک می‌گذارند و با تأثیر در معماری مدیریت دانش، باعث بهبود تصمیم‌گیری، کارایی و بهره‌وری می‌شود (Butt et al., 2019; Shujahat et al., 2019). بین مدیریت دانش و نوآوری رابطه مثبت وجود دارد. به عبارتی نوآوری نتیجه مستقیم مدیریت دانش است (Shujahat et al., 2019). از این رو، مشارکت مدیریت دانش شخصی، به عنوان یک جنبه یا یک مؤلفه خرد از مدیریت دانش، باید بر نوآوری نیز تأثیر بگذارد (Butt et al., 2019).

دانش شخصی

توجه به دانش فردی و ضمنی اولین بار توسط مایکل پولانی در آثار او با عنوان «مدیریت دانش» و «بعد ذهنی» مطرح گردید. پولانی در آثار خود به نقش دانشمندان در تولید و اعتباربخشی به دانش اشاره کرده و این که دانشمندان بخش مهمی از دانش را ایجاد می‌کنند. اگرچه تا آن زمان دانش را غیرشخصی می‌دانستند، اما این تفکر مطرح شد که دانش از انسان نشئت می‌گیرد و به عنوان بخشی ضروری از تلاش دانشمندان در طول زندگی و فعالیت‌های آن‌هاست که به درک از تجربه ایشان می‌انجامد؛ بنابراین به دانش شخصی اهمیت ویژه‌ای داده شد. نوناکا (۱۹۹۴) نیز علی‌رغم توجه بسیار به دانش سازمانی، به این مسئله صحنه گذاشته است که افراد درون سازمان دانش را به وجود می‌آورند (Nonaka, 1994).

دانش شخصی از طریق منابع رسمی یا غیررسمی فراهم می‌شود. خاطرات،

داستان‌هایی که گفته یا شنیده‌ایم، تماس‌ها و روابط شخصی، کتاب‌های نوشته یا خوانده شده، یادداشت‌ها، اسناد، عکس‌ها، آموخته‌های روزانه ما از محیط زندگی مان و بسیاری مطالب که درباره جهان پیرامون خود می‌دانیم، دانش ما را تشکیل می‌دهند. این نوع دانش از مطالب بسیار عادی تا مطالب تخصصی که در محیط رسمی آموخته‌ایم، تشکیل شده‌اند. بخشی از این مطالب می‌تواند به صورت مکتوب درآید (دانش عینی) و بخشی از آن امکان تبدیل شدن به دانش عینی را ندارد یا به سختی قابل تبدیل شدن به دانش عینی است (دانش ضمنی/نهان). هر دو نوع دانش عینی و ضمنی برای زندگی شخصی و حرفه‌ای ما ضروری است. هر فرد هر دو نوع دانش مزبور را دارد (Martin, 2011).

بنابراین با توجه به مطالب فوق، دانش یا ضمنی است یا ریشه در دانش ضمنی دارد. اگرچه در برخی از منابع، دانش شخصی از دانش ضمنی تفکیک شده است، اما در بسیاری منابع این دو به صورت توأمان به کار رفته است. آنچه باعث تفکیک این دو می‌شود این است که دانش ضمنی به خود فرد به عنوان یک موجودیت توجهی ندارد، بلکه به نقش این نوع دانش در سازمان‌ها می‌پردازد. در حالی که دانش فردی به افراد و نقشی که دانش فردی در زندگی فرد دارد می‌پردازد. در این مورد فرد به عنوان خالق دانش اهمیت دارد؛ بنابراین می‌توان گفت زمانی که از دانش شخصی صحبت به میان می‌آید، در واقع به فرد هویت بخشیده می‌شود.

جدول ۱. تعاریف مدیریت دانش شخصی بر اساس مطالعات پیشین

منبع	تعریف
(Schoenherr et al., 2014)	مدیریت دانش فردی، به افراد در جذب دانش ضروری و راه و روش یادگیری مادام‌العمر کمک می‌کند، باعث پیشرفت توانایی‌های فرد شده، در نتیجه مهارت‌های تخصصی و قدرت رقابتی فرد را افزایش می‌دهد.
(Frاند & Hixson, 1998)	راهکاری برای گسترش و بسط دانش فردی است تا بتوان از طریق آن بخشی از دانش خود را سازمان‌دهی و متمرکز نمود.
(Jarrahi at al., 2019)	مدیریت دانش فردی شامل فعالیت‌هایی است که فرد برای ایجاد محیط کار تعامل‌پذیر با دیگران انجام می‌دهد. این فعالیت‌ها به طور معمول مجموعه‌ای از نظام‌های فنی و حرفه‌ای هستند که شخص برای تضمین بهره‌وری خود از آن‌ها استفاده می‌کند.

منبع	تعریف
(Jones, 2016)	مدیریت دانش فردی به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از مدیریت اطلاعات شخصی است که نمی‌توان آن را مستقیم مدیریت کرد، بلکه تنها از طریق اطلاعات قابل مدیریت است.
(Wiggins, 2013)	درک درستی از خودآگاهی شخصی و چگونگی دستیابی به چیزهایی که فرد را از سایر افراد متمایز می‌کند.
(Higgison et al., 2004)	مدیریت دانش فردی مفهومی که به‌منظور تسهیل دانش و داده‌های شخصی که برای فرد قابل کنترل، معنی‌دار و باارزش‌اند بکار می‌رود.
(Jefferson, 2006)	مدیریت دانش فردی بر روی روش پایین به بالا در مدیریت دانش متمرکز است و این امکان را برای افراد فراهم می‌کند تا نسبت به شیوه در اختیار داشتن اطلاعات، چگونگی سازمان‌دهی و تبادل آن تصمیم بگیرند.
(Martin, 2008)	مدیریت دانش فردی شامل مدیریت، بازیابی و به‌کارگیری دانش شخصی به‌منظور تحقق اهداف سازمانی است.
(Frاند & Hixson, 1998)	مدیریت دانش فردی یک استراتژی است برای تبدیل چیزهای تصادفی از اطلاعات به چیزی که به‌صورت سامانمند قابل استفاده است و دانش شخصی ما را گسترش می‌دهد فراهم می‌کند.
(Higgison, 2004)	مدیریت دانش فردی مدیریت و پشتیبانی از دانش و اطلاعات شخصی است، به‌گونه‌ای که در دسترس، معنادار و باارزش برای فرد باشد.
(Volkel & Abecker, 2008)	مدیریت دانش فردی به بیان فرایند مدیریت دانش توسط افراد می‌پردازد.
(Martin, 2008)	مدیریت دانش فردی، شناسایی، ساماندهی، به‌کارگیری و ایجاد دانش جدید است.
(Jarche, 2010)	یک فرآیند انضباطی فردی است که با استفاده از آن، ما از اطلاعات، مشاهدات و ایده‌ها استفاده می‌کنیم.
(Pauleen, 2009)	مدیریت دانش فردی ترکیبی از مدیریت اطلاعات شخصی، مهارت‌های فردی و مدیریت دانش است که طیف وسیعی از سایر رشته‌های علمی نظیر روان‌شناسی، مدیریت و فلسفه را دربر می‌گیرد.

مدیریت دانش شخصی

مدیریت دانش شخصی شامل فعالیت‌هایی است که فرد برای ایجاد محیط کار تعامل‌پذیر با دیگران انجام می‌دهد. این فعالیت‌ها به‌طور معمول مجموعه‌ای از نظام‌های فنی و حرفه‌ای

هستند که شخص برای تضمین بهره‌وری خود از آن‌ها استفاده می‌کند (Jarrahi et al., 2019).

مدیریت دانش فردی ماهیتی چند رشته‌ای دارد که یکی از آشکارترین آن‌ها مدیریت اطلاعات فردی/شخصی است (Jones, 2009). مدیریت دانش فردی و مدیریت اطلاعات فردی نخست برای پاسخ دادن به توسعه فن آوری و مشکلات ناشی از گرانباری اطلاعات شکل گرفت. رویکردهای اخیر بحث‌هایی از قبیل ارتباطات، خلاقیت، حل مسئله، شبکه‌های اجتماعی و رهبری را به مدیریت دانش فردی افزوده است (روح‌بخش، ۱۳۹۴). این رویکردها باعث شده تا مدیریت دانش فردی به سطح بالاتری از مدیریت اطلاعات تبدیل شود و می‌تواند به افراد در درک بهتر دانش و اطلاعات و استفاده‌ی مؤثرتر آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های مربوط به شغل و زندگی کمک کند (Jefferson, 2006).

به عقیده سچعنهر و دیگران^۱ (۲۰۱۴) مدیریت دانش شخصی، به افراد در جذب دانش ضروری و راه و روش یادگیری مادام‌العمر کمک می‌کند، باعث پیشرفت توانایی‌های فرد شده، در نتیجه مهارت‌های تخصصی و قدرت رقابتی فرد را افزایش می‌دهد (Schoenherr et al., 2014).

فرند و هیکسون^۲ معتقدند که مدیریت دانش در واقع راهکاری برای گسترش و بسط دانش شخصی افراد است تا بتوانند از طریق آن بخشی از دانش خود را سازمان‌دهی و متمرکز سازند. همچنین به عقیده‌ی این دو مدیریت دانش شخصی شامل توسعه دانش شخصی و تبدیل دانش ضمنی به صریح است (Frاند & Hixson, 1998). با توجه به فوق، فرضیه زیر مطرح می‌گردد.

فرضیه ۱. مدیریت دانش شخصی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در حد مطلوبی است.

---

^۱. Schoenherr et al.

^۲. Frاند & Hixson

بهره‌وری نیروی انسانی

بهره‌وری برای اولین بار در سال ۱۷۶۶ توسط کوئیزنی^۱ مطرح شد و در سال ۱۸۸۳ لیتر^۲، بهره‌وری را قدرت و توانایی تولید کردن بیان کرد (Taghipour et al., 2015).

بهره‌وری مفهومی برای نشان دادن نسبت خروجی به ورودی یک فرد، واحد و سازمان است. برای تعریف بهره‌وری ابتدا باید به دو مفهوم کارایی و اثربخشی اشاره کرد. کارایی به معنی نسبت ستانده به داده که برابر با مصرف بهینه منابع است. اثربخشی نیز به معنی تحقق اهداف سازمان است. با ادغام این دو مفهوم به بهره‌وری دست می‌یابیم. بدین معنا که هم منابع درست مصرف می‌شود و هم اهداف سازمان تحقق می‌یابد (دانشنامه آزاد ویکی‌پدیا).

بهره‌وری از جمله عواملی است که دوام و بقای سازمان‌ها را در دنیای پرقاب‌ت فعلی تضمین می‌کند. حاکم شدن فرهنگ بهره‌وری، موجب استفاده بهینه از کلیه امکانات مادی و منوی سازمان‌ها می‌شود و دائماً توان‌ها، استعدادها و امکانات بالقوه سازمان‌ها شکوفا می‌شود و بدون اضافه کردن فناوری و نیروی انسانی جدید می‌توان از امکانات، شرایط، توان و قابلیت‌های نیروی انسانی موجود با خاصیت زایشی و خلاقیت در جهت تحقق هدف‌های سازمان حداکثر بهره را برد (هنری و دیگران، ۱۳۸۵).

بیشتر تعاریف بهره‌وری شامل کارایی، اثربخشی، سودآوری، کیفیت زندگی، نوآوری، فرهنگ و مانند آن است. به‌طور کلی اگر بخواهیم در تمام زمینه‌های جامعه بهره‌وری داشته باشیم باید دانش را در جامعه گسترش دهیم. دانش و توسعه اثر متقابل بر هم دارند. در جامعه توسعه یافته دانش نیز توسعه می‌یابد (Kianto et al., 2019). بر این اساس با توجه به ارتباط بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی کتابداران کتابخانه‌های عمومی، فرضیه‌های زیر مطرح می‌گردد:

فرضیه ۲. سطح بهره‌وری نیروی انسانی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در

^۱. Quizni

^۲. Litr

وضعیت مطلوبی است.

فرضیه ۳. بین ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه ۴. بین ابعاد مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه ۵. بین جنسیت کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان و متغیرهای مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه ۶. بین سن کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان و متغیرهای مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه ۷. بین میزان تحصیلات کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان و متغیرهای مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه ۸. بین سابقه کاری کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان و متغیرهای مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی رابطه معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی است که به شیوه توصیفی به گردآوری داده‌ها پرداخته است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه کارکنان کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان (۳۷۸ نفر) می‌باشند که با استفاده از فرمول کوکران ۱۹۱ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده است. در این پژوهش از پرسش‌نامه محمودی و باقری (۱۳۹۲) در بعد مدیریت دانش شخصی و پرسشنامه هرسی و گلداسمیت^۱ (۱۹۸۰) در بعد بهره‌وری نیروی انسانی برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. پرسشنامه مدیریت دانش شخصی شامل ۳۷ پرسش در ۹ خرده مقیاس «ارزیابی خودآموزی»، «مدیریت یادگیری خویشتن»، «میزان سواد اطلاعاتی»، «مهارت‌های کاوشگری»، «شبکه همیاران دانشی»، «هوشیاری دانشی»،

¹. Hersey & Goldsmith

«مهارت‌های خلاقانه» و «مهارت‌های مشارکتی»؛ و پرسشنامه بهره‌وری نیروی انسانی شامل ۲۶ پرسش در ۷ خرده مقیاس «توانایی»، «درک و شناخت»، «حمایت سازمانی»، «انگیزش»، «بازخورد»، «اعتبار»، «سازگاری» است. توزیع گویه‌های پرسشنامه در جدول ۱ ارائه شده است.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی از نرم‌افزار اس پی اس نسخه ۲۴ استفاده شد. از آمار توصیفی مانند توزیع فراوانی و میانگین برای توصیف داده‌های جمعیت شناختی و از آمار استنباطی مانند آزمون کولموگروف - اسمیرونف برای نرمال بودن، آزمون t تک عضوی برای تعیین معنی داری اختلاف بین متغیرها، آزمون همبستگی پیرسون برای بررسی وجود یا عدم وجود رابطه بین دو متغیر و آزمون t مستقل دو نمونه‌ای و آزمون واریانس استفاده شده است.

جدول ۱. طبقه‌بندی گویه‌های پرسشنامه بر اساس متغیرهای پژوهش

متغیرها	مؤلفه‌های پرسشنامه	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
مدیریت دانش شخصی	ارزیابی خودآموزی	۴ گویه (۱ و ۱۰ و ۲۴ و ۲۸)	.۹۵۳
	مدیریت یادگیری خویشتن	۵ گویه (۲ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۹ و ۲۰)	
	میزان سواد اطلاعاتی	۴ گویه (۳ و ۲۱ و ۲۲ و ۲۹)	
	مهارت‌های کاوشگری	۴ گویه (۴ و ۱۳ و ۱۴ و ۳۰)	
	شبکه همیاران دانشی	۴ گویه (۱۸ و ۲۳ و ۳۲ و ۳۳)	
	هوشیاری دانشی	۴ گویه (۶ و ۱۶ و ۳۴ و ۳۵)	
	مهارت‌های ادراکی	۴ گویه (۷ و ۱۷ و ۱۵ و ۲۵)	
	مهارت‌های خلاقانه	۴ گویه (۸ و ۳۱ و ۳۶ و ۳۷)	
بهره‌وری نیروی انسانی	مهارت‌های مشارکتی	۴ گویه (۵ و ۹ و ۲۶ و ۲۷)	.۸۹۲
	توانایی	۳ گویه (۱ و ۲ و ۳)	
	درک و شناخت	۴ گویه (۴ و ۵ و ۶ و ۷)	
	حمایت سازمانی	۴ گویه (۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱)	
	انگیزش	۴ گویه (۱۲ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۵)	

بررسی رابطه بین مدیریت دانش شخصی کتابداران با بهره‌وری نیروی انسانی...؛ خودروان و همکاران | ۱۳۱

متغیرها	مؤلفه‌های پرسشنامه	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
	بازخورد	۴ گویه (۱۶ و ۱۷ و ۱۸ و ۱۹)	
	اعتبار	۴ گویه (۲۰ و ۲۱ و ۲۲ و ۲۳)	
	سازگاری	۳ گویه (۲۴ و ۲۵ و ۲۶)	

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

ویژگی‌های جمعیت شناختی

اطلاعات جمعیتی از قبیل جنسیت، تحصیلات، رشته تحصیلی و سابقه کاری کتابداران در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت شناختی کتابداران

دسته‌بندی	ویژگی	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۸۱	۴۳٪
	زن	۱۰۸	۵۷٪
تحصیلات	کاردانی و کمتر	۱۹	۱۰٪
	کارشناسی	۱۱۵	۶۰٪
	تحصیلات تکمیلی	۵۷	۳۰٪
رشته تحصیلی	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	۸۹	۴۷٪
	سایر رشته‌ها	۱۰۲	۵۳٪
سابقه کاری	کمتر از ۵ سال	۴۳	۲۳٪
	بین ۵ تا ۱۰ سال	۵۹	۳۰٪
	بین ۱۰ تا ۱۵ سال	۴۹	۲۶٪
	بیش از ۱۵ سال	۴۰	۲۱٪

بر اساس اطلاعات جمعیت شناختی ارائه شده در جدول ۲، ۵۷ درصد جامعه آماری به زنان

و ۴۳ درصد مران اختصاص دارد. از نظر سطح تحصیلات دانشگاهی، به ترتیب کارشناسی با ۶۰ درصد بیشترین درصد و کارشناسی ارشد و کاردانی با ۳۰ و ۱۰ درصد در مراتب بعدی قرار دارند. مدارک تحصیلی غیر مرتبط با ۵۳ درصد و مدارک تحصیلی علم اطلاعات با ۴۷ درصد می‌باشند. از دیدگاه سابقه کار، کارکنان با سابقه کاری ۵ تا ۱۰ سال با ۳۰ درصد، بیشترین تعداد و کارکنان بین ۱۰ تا ۱۵ سال با ۲۶ درصد در مرتبه بعدی قرار دارند.

آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

آمار توصیفی مؤلفه‌های مربوط به متغیرهای بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی در جدول ۴-۵ ارائه شده است. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش بر اساس پارامترهای مرکزی (میانگین، میانه، مد) و پارامترهای پراکندگی (انحراف معیار، واریانس و دامنه تغییرات) برای عامل‌های اصلی پژوهش در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. تحلیل توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	مؤلفه‌ها	تعداد	میانگین	میانه	مد	انحراف معیار	واریانس	دامنه تغییرات	کمینه	بیشینه
بهره‌وری نیروی انسانی	توانایی	۶۰	۳/۷۱۱	۳/۶۶۷	۳/۳۳۳	۰/۶۸۷	۰/۴۷۳	۲/۶۶۷	۲/۳۳۳	۵/۰۰۰
	درک و شناخت	۶۰	۳/۱۲۹	۳/۱۲۵	۳/۲۵۰	۰/۶۰۶	۰/۳۶۸	۳/۷۵۰	۱/۲۵۰	۵/۰۰۰
	حمایت سازمانی	۶۰	۲/۸۶۷	۲/۷۵۰	۳/۵۰۰	۰/۹۲۲	۰/۸۵۱	۴/۰۰۰	۱/۰۰۰	۵/۰۰۰
	انگیزش	۶۰	۲/۸۰۰	۲/۶۲۵	۲/۲۵۰	۰/۹۸۱	۰/۹۶۱	۴/۰۰۰	۱/۰۰۰	۵/۰۰۰
	بازخورد	۶۰	۳/۲۸۳	۳/۲۵۰	۳/۰۰۰	۰/۷۸۲	۰/۶۱۱	۳/۲۵۰	۱/۷۵۰	۵/۰۰۰
	اعتبار	۶۰	۳/۳۵۸	۳/۲۵۰	۳/۲۵۰	۰/۸۸۷	۰/۷۸۷	۳/۲۵۰	۱/۷۵۰	۵/۰۰۰
	سازگاری	۶۰	۳/۱۷۲	۳/۱۶۷	۲/۰۰۰	۱/۰۲۶	۱/۰۵۳	۴/۰۰۰	۱/۰۰۰	۵/۰۰۰
مدیریت دانش شخصی	ارزیابی خودآموزی	۶۰	۳/۹۲۲	۴/۰۰۰	۳/۵۰۰	۰/۶۱۸	۰/۳۸۱	۲/۲۵۰	۲/۷۵۰	۵/۰۰۰
	مدیریت یادگیری ...	۶۰	۳/۸۶۰	۳/۸۰۰	۴/۰۰۰	۰/۵۶۶	۰/۳۲۰	۲/۲۰۰	۲/۸۰۰	۵/۰۰۰
	سواد اطلاعاتی	۶۰	۴/۰۰۸	۴/۰۰۰	۴/۰۰۰	۰/۵۳۹	۰/۲۹۰	۲/۰۰۰	۳/۰۰۰	۵/۰۰۰

متغیرها	مؤلفه‌ها	تعداد	میانگین	میانه	مد	انحراف معیار	واریانس	دامنه تغییرات	کمینه	بیشینه
	مهارت کاوشگری	۶۰	۳/۹۶۷	۴/۰۰۰	۴/۰۰۰	۰/۶۵۲	۰/۴۲۵	۲/۲۵۰	۲/۷۵۰	۵/۰۰۰
	شبکه همیاران دانشی	۶۰	۳/۶۶۷	۳/۷۵۰	۳/۷۵۰	۰/۷۲۷	۰/۵۲۹	۳/۲۵۰	۱/۷۵۰	۵/۰۰۰
	هوشیاری دانشی	۶۰	۳/۸۷۹	۴/۰۰۰	۳/۵۰۰	۰/۶۱۸	۰/۳۸۲	۲/۵۰۰	۲/۵۰۰	۵/۰۰۰
	مهارت ادراکی	۶۰	۳/۹۱۷	۴/۰۰۰	۴/۰۰۰	۰/۶۳۶	۰/۴۰۴	۳/۰۰۰	۲/۰۰۰	۵/۰۰۰
	مهارت خلاقانه	۶۰	۳/۸۶۳	۴/۰۰۰	۴/۰۰۰	۰/۶۳۵	۰/۴۰۳	۲/۷۵۰	۲/۲۵۰	۵/۰۰۰
	مهارت مشارکتی	۶۰	۴/۱۵۰	۴/۲۵۰	۴/۰۰۰	۰/۵۵۸	۰/۳۱۲	۲/۰۰۰	۳/۰۰۰	۵/۰۰۰
	بهره‌وری	۶۰	۳/۱۸۹	۳/۱۹۵	۲/۸۰۰	۰/۵۸۳	۰/۳۳۹	۲/۷۸۰	۲/۰۸۰	۴/۸۶۰
	مدیریت دانش شخصی	۶۰	۳/۹۱۵	۳/۹۲۵	۳/۵۱۰	۰/۵۲۱	۰/۲۷۲	۲/۰۴۰	۲/۹۳۰	۴/۹۷۰

بر اساس داده‌های مندرج در جدول ۳ میانگین نمرات متغیرها بین ۳/۵ تا ۴ است. تنها در زمینه دو متغیر حمایت سازمانی و انگیزش میزان میانگین از حد وسط طیف لیکرت کوچک‌تر است. همچنین میانه و مد نشان می‌دهد اکثر افراد گزینه ۳ و ۴ یعنی «متوسط» و «زیاد» طیف لیکرت را در پرسشنامه انتخاب کرده‌اند. میزان پراکندگی از لحاظ شاخص دامنه تغییرات کوچک است. به طوری که دامنه تغییرات بیشتر متغیرهای پژوهش کمتر از ۴ است.

یافته‌های استنباطی

بررسی وضعیت متغیرهای پژوهش

به منظور بررسی دیدگاه کتابداران پیرامون وضعیت ابعاد مختلف بهره‌وری و مدیریت دانش شخصی از آزمون t تک نمونه استفاده شده است. خلاصه نتایج آزمون t تک نمونه برای متغیرهای مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی به ترتیب در جداول ۴ و ۵ ارائه شده است.

جدول ۴. وضعیت متغیرهای مدیریت دانش شخصی

متغیرهای پژوهش	میانگین	مقدار t	مقدار معناداری	فاصله اطمینان ۹۵٪	
				حد پائین	حد بالا
ارزیابی خودآموزی	۳/۹۲۲	۱۱/۵۶۸	۰/۰۰۰	۰/۷۶۳	۱/۰۸۲
مدیریت یادگیری خویشتن	۳/۸۶۰	۱۱/۷۶۹	۰/۰۰۰	۰/۷۱۴	۱/۰۰۶
سواد اطلاعاتی	۴/۰۰۸	۱۴/۴۹۹	۰/۰۰۰	۰/۸۶۹	۱/۱۴۷
مهارت کاوشگری	۳/۹۶۷	۱۱/۴۹۰	۰/۰۰۰	۰/۷۹۸	۱/۱۳۵
شبکه همیاران دانشی	۳/۶۶۷	۷/۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۴۷۹	۰/۸۵۵
هوشیاری دانشی	۳/۸۷۹	۱۱/۰۱۳	۰/۰۰۰	۰/۷۱۹	۱/۰۳۹
مهارت ادراکی	۳/۹۱۷	۱۱/۱۷۲	۰/۰۰۰	۰/۷۵۲	۱/۰۸۱
مهارت خلاقانه	۳/۸۶۳	۱۰/۵۱۸	۰/۰۰۰	۰/۶۹۸	۱/۰۲۷
مهارت مشارکتی	۴/۱۵۰	۱۵/۹۵۱	۰/۰۰۰	۱/۰۰۶	۱/۲۹۴
مدیریت دانش شخصی	۳/۹۱۵	۱۳/۵۹۵	۰/۰۰۰	۰/۷۸۰	۱/۰۴۹

بر اساس اطلاعات جدول ۴، در اثبات فرضیه اول پژوهش «مدیریت دانش شخصی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در حد مطلوبی قرار دارد» مشاهده می‌گردد که میانگین دیدگاه پاسخ‌دهندگان در زمینه متغیرهای ارزیابی خودآموزی (۳/۹۲۲)، یادگیری خویشتن (۳/۸۶۰)، سواد اطلاعات (۴/۰۰۸)، مهارت کاوشگری (۳/۹۶۷)، شبکه همیاران دانشی (۳/۶۶۷)، هوشیاری دانشی (۳/۸۷۹)، مهارت ادراکی (۳/۹۱۷)، مهارت خلاقانه (۳/۸۶۳)، مهارت مشارکتی (۴/۱۵۰)، بهره‌وری (۳/۱۸۹)، مدیریت دانش شخصی (۳/۹۱۵) به دست آمده است که بزرگ‌تر از حد وسط طیف لیکرت است. مقدار معناداری محاسبه شده در موارد مزبور کوچک‌تر از سطح خطای ۰/۰۵ و مقدار آماره t در تمامی موارد بزرگ‌تر از مقدار بحرانی ۱/۹۶ است؛ بنابراین در تمامی مؤلفه‌های مدیریت دانش شخصی، فرضیه دوم پژوهش تأیید می‌گردد.

جدول ۵. وضعیت متغیرهای بهره‌وری نیروی انسانی

فاصله اطمینان ۹۵٪		مقدار معناداری	مقدار t	میانگین	مؤلفه‌ها
حد بالا	حد پایین				
۰/۸۸۹	۰/۵۳۴	۰/۰۰۰	۸/۰۱۳	۳/۷۱۱	توانایی
۰/۲۸۶	-۰/۰۲۷	۰/۱۰۴	۱/۶۵۰	۳/۱۲۹	درک و شناخت
۰/۱۰۵	-۰/۳۷۲	۰/۲۶۷	-۱/۱۲۰	۲/۸۶۷	حمایت سازمانی
۰/۰۵۳	-۰/۴۵۳	۰/۱۱۹	-۱/۵۸۰	۲/۸۰۰	انگیزش
۰/۴۸۵	۰/۰۸۱	۰/۰۰۷	۲/۸۰۷	۳/۲۸۳	بازخورد
۰/۵۸۷	۰/۱۲۹	۰/۰۰۳	۳/۱۲۹	۳/۳۵۸	اعتبار
۰/۴۳۷	-۰/۰۹۳	۰/۱۹۹	۱/۳۰۰	۳/۱۷۲	سازگاری
۰/۳۳۹	۰/۰۳۸	۰/۰۱۵	۲/۵۰۸	۳/۱۸۹	بهره‌وری

بر اساس اطلاعات جدول ۵، در اثبات فرضیه دوم پژوهش «سطح بهره‌وری نیروی انسانی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در حد مطلوبی قرار دارد». مشاهده می‌گردد که میانگین نظرات پاسخ‌دهندگان در زمینه مؤلفه‌های توانایی (۳/۷۱۱)، اعتبار (۳/۳۵۸)، سازگاری (۳/۱۷۲) و بازخورد (۳/۲۸۳) به‌دست آمده است که بزرگ‌تر از حد وسط طیف لیکرت است. با توجه به این که مقدار معناداری به‌دست آمده در موارد مزبور کوچک‌تر از سطح خطای ۰/۰۵ است و مقدار آماره t محاسبه شده از مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگ‌تر است، می‌توان گفت که در این موارد فرضیه اول پژوهش تأیید می‌گردد.

میانگین نظرات پاسخ‌دهندگان در زمینه مؤلفه‌های درک و شناخت (۳/۱۲۹)، حمایت سازمانی (۲/۸۶۷) و انگیزش (۲/۸۰۰) به‌دست آمده است. با توجه به این که مقدار معناداری به‌دست آمده در موارد مزبور از سطح خطای ۰/۰۵ بزرگ‌تر است و مقدار آماره t نیز در فاصله [۱/۹۶ و -۱/۹۶] قرار دارد، فرضیه اول پژوهش در مورد مؤلفه‌های درک و شناخت، حمایت سازمانی و انگیزش تأیید نمی‌گردد.

بررسی رابطه بین متغیرهای پژوهش

با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها، جهت بررسی روابط میان متغیرهای موردبررسی از ضریب همبستگی گشتاوری پیرسون استفاده شده است.

- رابطه بین بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی
 نتایج حاصل از بررسی رابطه بین دو متغیر بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی در جدول ۵ آمده است.

جدول ۶. ضریب همبستگی بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی

متغیرهای پژوهش	ضریب همبستگی	مقدار معناداری
بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی	۰/۳۷۷	۰/۰۰۰

بر اساس اطلاعات جدول ۶، ضریب همبستگی پیرسون میان دو متغیر بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی ۰/۲۵۵ به دست آمده است. مقدار معناداری نیز ۰/۰۴۹ محاسبه شده است که از سطح خطای ۵٪ کوچک تر بوده و نشان می‌دهد همبستگی مشاهده شده معنادار است؛ بنابراین با اطمینان ۹۵٪ بین بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی رابطه معناداری دارد.

- رابطه بین ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی
 پس از آنکه مشخص شد بین بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی رابطه وجود دارد، میزان رابطه هر یک از ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی با مدیریت دانش شخصی بررسی شده است.

جدول ۷. ضریب همبستگی ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی

نتیجه	معناداری	ضریب همبستگی	متغیرهای پژوهش
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۴۰۶	توانایی
تأیید	۰/۰۱۱	۰/۳۲۷	درک و شناخت
رد	۰/۱۴۸	۰/۱۸۹	حمایت سازمانی
رد	۰/۴۸۹	۰/۰۹۱	انگیزش

نتیجه	معناداری	ضریب همبستگی		متغیرهای پژوهش
رد	۰/۱۸۸	۰/۱۷۲		بازخورد
رد	۰/۸۶۲	۰/۰۲۳		اعتبار
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۴۵۱		سازگاری

بر اساس اطلاعات جدول ۷، در اثبات فرضیه سوم پژوهش «بین ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش شخصی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان رابطه معناداری وجود دارد». مشاهده می‌شود که مقدار معناداری بین ابعاد توانایی، درک و شناخت و سازگاری با مدیریت دانش شخصی از سطح خطای ۰/۰۵ کوچک‌تر است؛ بنابراین در سطح اطمینان ۹۵٪ بین ابعاد مزبور و مدیریت دانش شخصی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ و فرضیه سوم پژوهش در ارتباط با این ابعاد تأیید می‌گردد. با توجه به این که مقدار معناداری محاسبه شده بین ابعاد حمایت سازمانی، انگیزش، بازخورد و اعتبار، با مدیریت دانش شخصی از سطح خطای ۵٪ بزرگ‌تر است، در سطح اطمینان ۹۵٪ بین ابعاد مزبور و مدیریت دانش شخصی رابطه مثبت و معناداری وجود ندارد؛ بنابراین در این موارد فرضیه سوم پژوهش تأیید نمی‌گردد.

- رابطه بین ابعاد مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی
نتایج حاصل از بررسی رابطه ابعاد مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی در جدول ۷ آمده است.

جدول ۸ ضریب همبستگی ابعاد مدیریت دانش شخصی با بهره‌وری نیروی انسانی

بهره‌وری	متغیرهای پژوهش	
۰/۱۳۱	ضریب همبستگی	ارزیابی خودآموزی
۰/۳۱۸	معناداری	
۰/۱۴۴	ضریب همبستگی	مدیریت یادگیری خویشتن
۰/۲۷۲	معناداری	
۰/۲۳۵	ضریب همبستگی	سواد اطلاعاتی

بهره‌وری	متغیرهای پژوهش	
۰/۰۷۰	معناداری	
۰/۲۶۲	ضریب همبستگی	مهارت و کاوشگری
۰/۰۴۳	معناداری	
۰/۲۴۲	ضریب همبستگی	شبکه همیاران دانشی
۰/۰۶۲	معناداری	
۰/۲۶۴	ضریب همبستگی	هوشیاری دانشی
۰/۰۴۲	معناداری	
۰/۲۱۸	ضریب همبستگی	مهارت ادراکی
۰/۰۹۵	معناداری	
۰/۱۵۷	ضریب همبستگی	مهارت خلاقانه
۰/۲۳۰	معناداری	
۰/۲۹۳	ضریب همبستگی	مهارت مشارکتی
۰/۰۲۳	معناداری	

با توجه به اطلاعات جدول ۸، در پاسخ به فرضیه چهارم پژوهش «بین ابعاد مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان رابطه معناداری وجود دارد» مشاهده می‌شود که مقدار معناداری حاصل از محاسبه ضریب همبستگی بین مهارت کاوشگری، هوشیاری دانشی، مهارت مشارکتی، بزرگ‌تر از سطح خطای ۰/۰۵ است؛ بنابراین در این موارد رابطه معناداری با بهره‌وری نیروی انسانی مشاهده نمی‌شود.

مقدار معناداری محاسبه شده در مورد ارتباط بین ابعاد ارزیابی خودآموزی، مدیریت یادگیری، سواد اطلاعاتی، شبکه همیاران دانشی، مهارت ادراکی و مهارت خلاقانه با مدیریت دانش شخصی کوچک‌تر از سطح خطای ۰/۰۵ است؛ بنابراین بین ابعاد مزبور و مدیریت دانش شخصی رابطه معناداری وجود دارد و فرضیه چهارم پژوهش در این موارد تأیید می‌گردد.

بررسی رابطه بین مدیریت دانش شخصی کتابداران با بهره‌وری نیروی انسانی؛ خودروان و همکاران | ۱۳۹

بررسی رابطه متغیرهای جمعیت شناختی با مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی

انسانی

در این بخش به بررسی اختلاف دیدگاه پاسخگویان در ارتباط با متغیرهای پژوهش بر اساس ویژگی‌های جمعیت شناختی آن‌ها پرداخته شده است. ویژگی‌های جمعیت شناختی بررسی شده در این پژوهش عبارت‌اند: از جنسیت، سابقه کاری، سن و میزان تحصیلات.

- بررسی رابطه متغیر جنسیت با مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی به منظور بررسی اختلاف دیدگاه جنسیت کتابداران در ارتباط با متغیرهای مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی از آزمون t مستقل استفاده شده است.

جدول ۹. نتایج آزمون t مستقل بر اساس جنسیت

متغیرهای پژوهش	ابعاد متغیرهای پژوهش	جنسیت	میانگین	اختلاف		فرض برابری واریانس		معناداری اختلاف میانگین	
				میانگین	میانگین	F	معناداری	T	معناداری
توانایی	مرد	۳/۶۷	-۰/۱۷۳	۰/۰۰۲	۰/۹۶۴	۰/۷۲۵	۰/۴۷۱	زن	۳/۷۴۰
	زن	۳/۷۴۰							
درک و شناخت	مرد	۲/۹۵۰	-۰/۲۱۵	۰/۲۰۴	۰/۶۵۳	-۱/۰۲۴	۰/۳۶۷	زن	۳/۱۶۵
	زن	۳/۱۶۵							
انگیزش	مرد	۳/۱۵۰	۰/۳۴۰	۳/۲۰۶	۰/۰۷۹	۱/۰۶۵	۰/۲۹۱	زن	۲/۸۱۰
	زن	۲/۸۱۰							
انگیزش	مرد	۲/۹۷۵	۰/۲۱۰	۱/۰۴۸	۰/۳۱۰	۰/۶۱۵	-۰/۵۴۱	زن	۲/۷۶۵
	زن	۲/۷۶۵							
بازخورد	مرد	۳/۳۷۵	۰/۱۱۰	۰/۵۶۷	۰/۴۵۱	۰/۴۰۳	۰/۶۸۸	زن	۳/۲۶۵
	زن	۳/۲۶۵							
اعتبار	مرد	۳/۳۷۵	۰/۰۲۰	۳/۶۷۱	۰/۰۶۰	۰/۰۶۵	۰/۹۴۹	زن	۳/۳۵۵
	زن	۳/۳۵۵							
سازگاری	مرد	۳/۷۶۷	۰/۷۱۳	۰/۰۱۷	۰/۸۹۸	۲/۰۶۲	۰/۰۶۴		

بهره‌وری نیروی انسانی

میانگین	جنسیت	میانگین	اختلاف میانگین	فرض برابری واریانس		معناداری اختلاف میانگین	
				F	معناداری	T	معناداری
۳/۰۵۳	زن					۲/۱۱۲	۰/۰۵۴
۳/۳۷۵	مرد	۰/۵۹۲	۰/۲۹۱	-۰/۶۵۷		-۳/۳۲۰	۰/۱۰۲
۴/۹۳۲	زن					-۲/۸۰۳	۰/۱۱۷
۳/۶۴۰	مرد	۰/۴۴۴	۰/۵۹۵	۰/۲۶۴		-۱/۳۵۶	۰/۱۸۰
۳/۹۰۴	زن					-۱/۲۰۰	۰/۲۵۴
۳/۹۷۵	مرد	۰/۷۲۰	۰/۱۲۹	-۰/۰۴۰		-۰/۲۱۳	۰/۸۳۲
۴/۰۱۵	زن					-۰/۲۱۲	۰/۸۳۶
۳/۷۲۵	مرد	۰/۰۵۷	۳/۷۶۱	-۰/۲۹۰		-۱/۲۹۲	۰/۲۰۲
۴/۰۱۵	زن					۱/۷۷۸	۰/۰۹۰
۳/۳۵۰	مرد	۰/۳۹۰	۱/۰۵۴	-۰/۳۸۰		-۱/۵۲۵	۰/۱۳۳
۳/۷۳۰	زن					-۱/۵۹۶	۰/۱۳۴
۳/۸۵۰	مرد	۰/۸۱۰	۰/۰۵۸	-۰/۰۳۵		-۰/۱۶۲	۰/۸۷۲
۳/۸۸۵	زن					-۰/۱۶۴	۰/۸۷۲
۳/۶۰۰	مرد	۰/۹۱۷	۰/۰۱۱	-۰/۳۸۰		-۱/۷۵۶	۰/۰۸۴
۳/۹۸۰	زن					-۱/۸۰۶	۰/۰۹۵
۳/۵۲۵	مرد	۰/۴۲۱	۰/۶۵۸	-۰/۴۰۵		-۱/۸۸۰	۰/۰۶۵
۳/۹۳۰	زن					-۲/۲۰۲	۰/۰۵۳
۳/۹۷۵	مرد	۰/۴۴۳	۰/۵۹۷	-۰/۲۱۰		-۱/۰۸۷	۰/۲۸۱
۴/۱۸۵	زن					-۰/۹۵۸	۰/۳۵۸
۳/۳۰۹	مرد	۰/۰۸۵	۳/۰۷۱	۰/۱۴۴		۰/۷۱۳	۰/۴۷۹
۳/۱۶۵	زن					۰/۹۷۸	۰/۳۴۰
۳/۶۶۸	مرد	۰/۴۲۵	۰/۶۴۵	-۰/۲۹۶		-۱/۶۶۴	۰/۱۰۱
۳/۹۶۴	زن					-۱/۸۴۲	۰/۰۸۶

مدیریت دانش شخصی

بر اساس اطلاعات جدول ۹، در پاسخ به فرضیه پنجم پژوهش «بین جنسیت کتابداران

بررسی رابطه بین مدیریت دانش شخصی کتابداران با بهره‌وری نیروی انسانی ...؛ خودروان و همکاران | ۱۴۱

کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان و متغیرهای پژوهش اختلاف معناداری وجود دارد». مشاهده می‌گردد که سطح معناداری به‌دست آمده از آزمون برابری واریانس‌های مربوط به تمامی ابعاد مورد مطالعه، اختلاف معناداری بین جنسیت‌های مرد و زن کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان دیده نمی‌شود؛ بنابراین فرضیه پنجم پژوهش در هیچ کدام از ابعاد مورد مطالعه تأیید نمی‌گردد.

خروجی آزمون لوین (فرض برابری واریانس) نشان می‌دهد که در تمامی موارد آزمون با فرض عدم برابری واریانس صورت گرفته است. مقدار معناداری در تمامی موارد بزرگ تر از سطح خطا (۰/۰۵) به‌دست آمده است بنابراین نتایج نشان داده است اختلاف دیدگاه مردان و زنان معنادار نیست.

- بررسی رابطه متغیرهای سن، تحصیلات و سابقه کاری با مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی.

به منظور بررسی رابطه بین متغیرهای سن، تحصیلات و سابقه کاری کتابداران با مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی از آزمون تحلیل واریانس استفاده شده است.

جدول ۱۰. نتایج آزمون تحلیل واریانس

متغیرهای پژوهش	ابعاد متغیرهای پژوهش	سن		تحصیلات		سابقه کاری	
		آماره F	مقدار معناداری	آماره F	مقدار معناداری	آماره F	مقدار معناداری
بهره‌وری نیروی انسانی	توانایی	۰/۴۴۲	۰/۶۴۵	۰/۱۱۴	۰/۹۵۱	۰/۷۴۶	۰/۵۶۵
	درک و شناخت	۳/۴۹۴	۰/۰۰۰	۱/۵۲۳	۰/۲۱۹	۱/۷۹۲	۰/۱۴۴
	حمایت سازمانی	۳/۱۸۴	۰/۰۰۰	۱/۳۱۲	۰/۲۷۹	۱/۰۴۵	۰/۳۹۲
	انگیزش	۲/۱۴۳	۰/۰۳۷	۰/۱۷۸	۰/۹۱۱	۱/۵۹۱	۰/۱۹۰
	بازخورد	۰/۲۳۳	۰/۰۰۰	۰/۷۲۵	۰/۵۴۱	۰/۰۱۳	۰/۴۰۹
	اعتبار	۰/۷۷۸۴	۰/۰۰۰	۰/۸۶۷	۰/۴۶۴	۲/۰۳۶	۰/۱۰۲
	سازگاری	۰/۴۲۱	۰/۰۴۹	۰/۲۴۸	۰/۸۶۲	۲/۳۳۷	۰/۰۶۷

متغیرهای پژوهش	ابعاد متغیرهای پژوهش	سن		تحصیلات		سابقه کاری	
		آماره F	مقدار معناداری	آماره F	مقدار معناداری	آماره F	مقدار معناداری
مدیریت دانش شخصی	ارزیابی خودآموزی	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۷۳۶	۰/۵۳۵	۱/۰۱۶	۰/۴۰۷
	مدیریت یادگیری خویشتن	۰/۲۴۵	۰/۰۰۰	۰/۴۳۴	۰/۷۲۹	۲/۰۱۷	۰/۱۰۵
	سواد اطلاعاتی	۰/۴۳۶	۰/۱۲۷	۱/۵۰۵	۰/۲۲۳	۱/۹۲۹	۰/۱۱۹
	مهارت کاوشگری	۰/۲۱۹	۰/۰۰۰	۱/۲۸۱	۰/۲۹۰	۰/۵۵۵	۰/۶۹۷
	شبکه همیاران دانشی	۰/۰۴۲	۰/۰۰۰	۲/۱۵۲	۰/۱۰۴	۰/۶۵۵	۰/۶۲۶
	هوشیاری دانشی	۰/۰۵۵	۰/۷۹۳	۰/۴۸۹	۰/۶۹۱	۱/۱۹۵	۰/۳۲۳
	مهارت ادراکی	۰/۰۷۰	۰/۰۰۰	۰/۸۵۸	۰/۴۶۸	۰/۹۹۷	۰/۴۱۷
	مهارت خلاقانه	۰/۰۲۸	۰/۰۰۰	۱/۷۷۹	۰/۱۶۲	۳/۱۰	۰/۸۷۹
	مهارت مشارکتی	۱/۲۲۱	۰/۴۶۱	۰/۹۵۵	۰/۴۲۰	۱/۷۰۳	۰/۱۶۳
	بهره‌وری	۱/۵۶۵	۰/۰۰۰	۰/۳۷۶	۰/۷۷۱	۱/۵۱۲	۰/۲۱۱
مدیریت دانش شخصی	۰/۱۰۱	۰/۹۰۴	۱/۲۳۴	۰/۳۰۶	۱/۰۹۶	۰/۳۶۸	

با توجه به اطلاعات جدول ۱۰ در پاسخ به فرضیه ششم پژوهش «بین سن کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان و متغیرهای پژوهش اختلاف معناداری وجود دارد»، مشاهده می‌شود که سطح معناداری به دست آمده در آزمون تحلیل واریانس‌های مربوط به رابطه بین ابعاد درک و شناخت، حمایت سازمانی، انگیزش، بازخورد، اعتبار، سازگاری، ارزیابی خودآموزی، مدیریت یادگیری خویشتن، مهارت کاوشگری، شبکه همیاران دانشی، مهارت ادراکی، مهارت خلاقانه، مهارت مشارکتی، بهره‌وری، با سن افراد رابطه معناداری وجود دارد؛ بنابراین فرضیه ششم پژوهش در مورد رابطه ابعاد مزبور با سن افراد تأیید می‌گردد.

با توجه به این که سطح معناداری به دست آمده در آزمون تحلیل واریانس بین ابعاد توانایی، سواد اطلاعاتی، هوشیاری دانشی و مهارت مشارکتی با سن افراد بزرگ‌تر از سطح

خطای ۰/۰۵ است، عدم وجود رابطه معنادار در این مورد تأیید می‌گردد؛ بنابراین فرضیه ششم پژوهش در مورد وجود رابطه بین ابعاد مزبور و سن افراد معنادار نیست. با توجه به سطح معناداری ۰/۹۰۴ به دست آمده در آزمون تحلیل واریانس‌های مربوط به رابطه مدیریت دانش شخصی با سن افراد، در سطح اطمینان ۹۵٪ می‌توان ادعا کرد: رابطه مثبت و معناداری بین این دو متغیر وجود دارد.

در پاسخ به فرضیه هفتم پژوهش «بین تحصیلات کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان و متغیرهای پژوهش اختلاف معناداری وجود دارد»، نتایج بیان‌کننده این است که مقدار معناداری بر اساس عامل تحصیلات در تمامی موارد بزرگ‌تر از سطح خطای ۰/۰۵ است؛ بنابراین بین تحصیلات کتابداران و متغیرهای مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی رابطه معناداری وجود ندارد و فرضیه هفتم پژوهش تأیید می‌گردد.

در پاسخ به فرضیه هشتم پژوهش «بین سابقه کاری کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان و متغیرهای پژوهش اختلاف معناداری وجود دارد»، مقدار معناداری بر اساس عامل سابقه کاری در تمامی موارد از سطح خطا ۰/۰۵ بزرگ‌تر است؛ بنابراین سابقه کاری کتابداران تأثیری بر متغیرهای مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی ندارد. بر این اساس فرضیه هشتم پژوهش تأیید می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

کتابخانه‌ها در چند دهه اخیر میدان تحولات بسیاری بوده‌اند. حوزه‌هایی همچون فناوری اطلاعات و مدیریت دانش از جمله تأثیرگذارترین حوزه‌ها در کتابخانه‌ها به شمار می‌روند. مدیریت دانش خود یک میدان در حال تحول است. مدیریت دانش در زمینه توسعه حافظه نهادی سازمان تا افزایش نوآوری و ایجاد اثربخشی داخلی و خارجی تأثیرات بسیاری را در جوامع و محیط‌های اطلاعاتی گذاشته است. از آنجا که مدیریت دانش فردی بر روی موضوعات انسانی مانند دانش ضمنی و اعتماد در زمینه به اشتراک‌گذاری دانش فردی تمرکز دارد، داشتن مهارت‌ها و شایستگی‌ها مرتبط برای کتابداران لازم است تا در جامعه خود تأثیرگذار باشند (Liebowitz & Paliszkievicz, 2019). به کارگیری راهبردهای

مدیریت دانش در یک نهاد دانش‌بنیان مانند کتابخانه عمومی که به عرضه‌ی دانش مشغول است اهمیتی دوچندان دارد. استفاده از مدیریت دانش به سازمان‌های دانش‌محور مانند کتابخانه‌ها کمک می‌کند تا دانش موجود در سازمان‌ها را به منبع دائمی تبدیل کند.

با توجه تأثیر مدیریت دانش در عملکرد سازمانی، کتابداران برای حفظ جایگاه خود و سازمان، به مدیریت یادگیری خود، افزایش سواد اطلاعاتی و یادگیری مداوم می‌پردازند (Hakkak et al., 2015). نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در تمامی ابعاد مدیریت دانش فردی (ارزیابی خودآموزی، مدیریت یادگیری خویشتن، سواد اطلاعاتی، مهارت کاوشگری، شبکه همیاران دانشی، هوشیاری دانشی، مهارت ادراکی، مهارت خلاقانه، مهارت مشارکتی، بهره‌وری و مدیریت دانش فردی) در حد مطلوبی قرار دارند. این بخش از یافته‌ها با نتایج رحمانی و دیگران (۱۳۹۳)، گلچین نژاد (۱۳۹۵) و چونگ (۲۰۱۱) همسو است.

احساس تمایل به رشد و پیشرفت در محل کار، کارکنان را به راه‌ی خودآموزی، خودارزیابی و سازگاری با محیط کار سوق می‌دهد. در این رابطه، نتایج به‌دست آمده در مورد متغیر بهره‌وری نیروی انسانی کتابداران نشان می‌دهد که ابعاد توانایی، بازخورد، اعتبار، سازگاری، مربوط به متغیر بهره‌وری نیروی انسانی در سطح مطلوبی قرار دارند. سایر ابعاد همچون درک و شناخت، حمایت سازمانی و انگیزش در سطح مطلوبی قرار ندارند.

بررسی رابطه بین ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی با مدیریت دانش فردی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان، نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهند که ابعاد توانایی، درک و شناخت و سازگاری با مدیریت دانش فردی رابطه مثبت و معناداری دارند؛ اما سایر ابعاد همچون حمایت سازمانی، انگیزش، بازخورد، اعتبار با مدیریت دانش فردی رابطه‌ای وجود ندارد. همچنین بین ابعاد مدیریت دانش فردی و بهره‌وری نیروی انسانی، تنها در مورد ابعاد مهارت و کاوشگری، هوشیاری دانشی و مهارت مشارکتی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در سایر ابعاد، رابطه‌ای بین این دو متغیر دیده نمی‌شود. نتایج

بررسی رابطه بین مدیریت دانش شخصی کتابداران با بهره‌وری نیروی انسانی...؛ خودروان و همکاران | ۱۴۵

تحقیقات عزیزی (۱۳۹۱)، کیسلینگ و همکاران^۱ (۲۰۰۹) و حیدری (۱۳۹۷) به وجود رابطه میان مدیریت دانش شخصی و بهره‌وری نیروی انسانی اشاره نموده‌اند.

نتایج حاصل از بررسی رابطه بین جنسیت کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان و متغیرهای پژوهش نشان می‌دهد که هیچ‌کدام از جنسیت‌های زن و مرد به تنهایی رابطه‌ای با متغیرهای پژوهش ندارند. همچنین بین جنسیت‌های زن و مرد نیز در وجود رابطه با متغیرهای پژوهش، اختلاف معناداری مشاهده نشده است. با توجه به عدم وجود رابطه معنادار بین جنسیت و مدیریت دانش شخصی کتابداران، یافته‌ها با نتایج روح‌بخش (۱۳۹۴)، پابخش (۱۳۹۵)، عبدالمهی (۱۳۹۶)، جمالی و همکاران (۱۳۹۸) همسو بوده و با نتایج مقدسی (۱۳۹۲) مغایرت دارد.

بررسی رابطه بین سن کتابداران و متغیرهای پژوهش نتایج نشان داد که از میان ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی، تنها بعد توانایی با سن کتابداران رابطه معناداری ندارد. سایر ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی با سن کتابداران رابطه معناداری دارند. همچنین از میان ابعاد مدیریت دانش فردی، دو بعد سواد اطلاعاتی و هوشیاری اطلاعاتی با سن کتابداران رابطه‌ای ندارند. سایر ابعاد مدیریت دانش فردی با سن کتابداران رابطه دارند.

وجود رابطه بین متغیر تحصیلات با مدیریت دانش فردی و بهره‌وری نیروی انسانی می‌تواند تحت تأثیر دوره‌های آموزشی، علایق فردی و روابط کاری درون سازمان باشد. نتایج حاصل از بررسی وجود رابطه بین تحصیلات کتابداران و متغیرهای پژوهش، نتایج نشان می‌دهد که هیچ‌کدام از ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش فردی با تحصیلات کتابداران رابطه معناداری ندارند. نتایج این بخش با یافته‌های گزارش شده در تحقیقات رحمانی و همکاران (۱۳۹۳)، درویش و همکاران (۲۰۱۳)، روح‌بخش (۱۳۹۴)، ابراهیمی (۱۳۹۴)، پابخش (۱۳۹۵) مطابقت داشته و با نتایج تحقیقات عبدالمهی (۱۳۹۶)، گلچین نژاد (۱۳۹۵) و جمالی و همکاران (۱۳۹۸) مطابقت ندارد.

نتایج پژوهش در خصوص بررسی رابطه بین سابقه کاری کتابداران و متغیرهای

---

^۱. Kiessling et al.

پژوهش، نتایج نشان می‌دهد که از هیچ‌کدام از ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی و مدیریت دانش فردی با سابقه کاری کتابداران رابطه معناداری ندارند. یافته‌های این بخش با نتایج پژوهش محمدی و باقری (۱۳۹۲)، رحمانی و همکاران (۱۳۹۳) مطابقت دارد؛ اما با نتایج ابراهیمی (۱۳۹۴)، خادمزاده و همکاران (۲۰۱۹) در تضاد است. تحقیقات مزبور سابقه کاری را عامل تأثیرگذار بر فرایند مدیریت دانش فردی دانسته‌اند. عدم یکدستی جوامع در اغلب پژوهش‌های صورت گرفته عامل اصلی مغایرت نتایج حاصل از این تحقیقات هست. انتظار می‌رود که هرچه قدر سطح تحصیلات جامعه مورد بررسی بالاتر باشد ارتباط عمیق‌تری بین ابعاد مدیریت دانش فردی و بهره‌وری نیروی انسانی وجود داشته باشد؛ اما این ارتباط در تحقیقاتی پیشین دیده نمی‌شود و ارتباط چندانی بین میزان تحصیلات و ابعاد مورد مطالعه ندارد.

پیشنهادها

- با توجه به نتایج حاصل از بررسی وضعیت ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان، پیشنهاد می‌گردد تا جهت بهبود وضعیت ابعاد درک و شناخت، حمایت سازمانی و انگیزش کارکنان کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان، از عوامل انگیزشی و حمایت‌های سازمانی استفاده گردد.
- با توجه به نتایج حاصل از بررسی رابطه بین ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی با مدیریت دانش فردی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان، تلاش لازم جهت بهبود ابعاد حمایت سازمانی، انگیزش، بازخورد، اعتبار با مدیریت دانش شخصی صورت گیرد.
- بر اساس نتایج پژوهش، بین جنسیت و متغیرهای پژوهش، هیچ‌گونه رابطه معناداری مشاهده نشد؛ بنابراین پیشنهاد می‌گردد نگرش‌های جنسیتی در بهره‌مندی از مزایای سازمانی و یا موقعیت‌های شغلی تأثیرگذار نباشد.
- بر اساس نتایج حاصل از این پژوهش تنها بعد توانایی با سن کتابداران رابطه معناداری ندارد. سایر ابعاد بهره‌وری نیروی انسانی با سن کتابداران رابطه معناداری دارند. همچنین از میان ابعاد مدیریت دانش فردی، دو بعد سواد اطلاعاتی و هوشیاری اطلاعاتی با سن

بررسی رابطه بین مدیریت دانش شخصی کتابداران با بهره‌وری نیروی انسانی ...؛ خودروان و همکاران | ۱۴۷

کتابداران رابطه‌ای ندارند؛ بنابراین پیشنهاد می‌گردد، جهت بهره‌وری بهتر گروه‌های سنی مختلف، دوره‌های آموزشی خاصی را جهت افزایش سواد اطلاعاتی ایشان تعریف کنند.

ORCID

Hassan Khodravaan

Ali Biranvand

Armin Rajabzadeh

Mehrnoosh Darabi

<https://orcid.org/0000-0002-3387-4201>

<https://orcid.org/0000-0003-2316-0405>

<https://orcid.org/0000-0002-9467-8204>

<https://orcid.org/0009-0005-7253-4436>

منابع

- ابراهیمی، نسیم. (۱۳۹۴). بررسی وضعیت مدیریت دانش شخصی اعضای هیأت علمی دانشگاه ابراهیمی، نسیم. (۱۳۹۴). بررسی وضعیت مدیریت دانش شخصی اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی جندی‌شاپور اهواز بر اساس مدل نیومن و کانراد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز. بازیابی از <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/7e653e69bc32fd323831872a49417716>
- پابخش، زیلا. (۱۳۹۵). بررسی میزان برخورداری اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز از مهارت‌های مدیریت دانش شخصی بر اساس مدل PKM2.0 چئونگ و تسوئی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز. بازیابی از <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/8e385610a57bb7b9c75dd336880d7b3a>
- جمالی، زهرا، گیوی، علیرضا و نوروزی، علیرضا. (۱۳۹۸). واکاوی ابعاد مدیریت دانش شخصی و تحلیل نقش واسطه‌ای آن در تأثیر ویژگی‌های روان‌شناختی بر شایستگی‌های سازمانی در خدمات اطلاعاتی و دانشی. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۹(۱)، ۸۵-۱۰۶.
- حیدری، نازلی. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر مدیریت دانش بر بهره‌وری نیروی انسانی با توجه به نقش واسطه‌ای تعهد سازمانی (مورد مطالعه یک شرکت دانش‌بنیان دولتی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان تهران، مرکز پیام نور تهران غرب. بازیابی از <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/4287d587b211c719386a50bd0610e1c6>
- رحمانی، محمدنور، محمدی، مهدی، ناصری جهرمی، رضا و رحمانی، هادی. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین ادراک از حمایت سازمانی و مهارت مدیریت دانش شخصی اعضای هیئت علمی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، ۸(۲)، ۲۷-۴۷. بازیابی از http://edu.journals.iau-garmsar.ac.ir/article_541147.htm
- روح‌بخش، هاجر. (۱۳۹۴). توصیف و تحلیل مهارت‌های مدیریت دانش شخصی در بین کارکنان دانشگاه فردوسی مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی،

بررسی رابطه بین مدیریت دانش شخصی کتابداران با بهره‌وری نیروی انسانی...؛ خودروان و همکاران | ۱۴۹

دانشگاه فردوسی مشهد. بازیابی از

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/7a4a9760d48ec20d809531e5bd95335d7>

عبداله‌ی، فرزانه. (۱۳۹۶). بررسی میزان برخورداری کارکنان دانشگاه شهید چمران اهواز از مهارت‌های مدیریت دانش شخصی بر اساس مدل آوری و همکاران (۲۰۰۱). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز. بازیابی از

گلچین نژاد، شادی. (۱۳۹۵). بررسی رابطه‌ی مؤلفه‌های مدیریت دانش شخصی با توانمندی شغلی از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی شهر اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز. بازیابی از

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/ef2133a36e314320bd8e287a41f93e6e>

مقدسی، خسرو. (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین مهارت مدیریت دانش شخصی اعضای هیئت‌علمی و کیفیت عملکرد آموزشی آنان از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد دانشکده علوم دانشگاه شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز. بازیابی از

هنری، حبیب، چیان، هاشم کوزه، رضاییان، علی و احسانی، محمد. (۱۳۸۵). رابطه انگیزه و بهره‌وری نیروی انسانی در سازمان تربیت‌بدنی جمهوری اسلامی ایران. حرکت، (۲۷).

References

- Bolisani, E. & Bratianu, C. (2018). The Elusive Definition of Knowledge. In E. Bolisani & C. Bratianu (eds.), *Emergent Knowledge Strategies: Strategic Thinking in Knowledge Management*, chapter 1, 1-22. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-60657-6_1
- Butt, M. A., Nawaz, F., Hussain, S., Sousa, M. J., Wang, M., Sumbal, M. S. & Shujahat, M. (2019). Individual knowledge management engagement, knowledge-worker productivity, and innovation performance in knowledge-based organizations: the implications for knowledge processes and knowledge-based systems. *Computational and Mathematical Organization Theory*, 25(3), 336-356.

<https://doi.org/10.1007/s10588-018-9270-z>

- Cheong, K. F. (2011). *The roles and values of personal knowledge management*. Southern Cross University. Retrieved from https://scu.esploro.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay/alma991012822290602368/61SCU_INST:ResearchRepository
- Darvish, H., Ahmadnia, H. & Qryshyan, S. A. (2013). Studying the Personal Knowledge Management Profile: a Case Study at Payame Noor University. *Economic Insights-Trends & Challenges*, 65(4), 1-12.
- Drucker, P. F. (1999). Knowledge-Worker Productivity: The Biggest Challenge. *California Management Review*, 41(2), 79-94. <https://doi.org/10.2307/41165987>
- Fernandez, R. (2013). *The factors determining knowledge worker productivity within the Irish IT Industry*. Dublin Business School. Retrieved from <https://esource.dbs.ie/handle/10788/1753>
- Frاند, J. & Hixson, C. (1998). Personal Knowledge Management: Who? What? Why? When? Where? How? *Former USFSP Scholars*. 246 Retrieved from <http://digital.usfsp.edu/former-pub/246>
- Hakkak, M., Nazarpoori, A., Mousavi, S. N. & Ghodsi, M. (2015). Investigating the effects of emotional intelligence on social-mental factors of human resource productivity. *Revista de Psicología del Trabajo y de las Organizaciones*, 31(3), 129-134. <https://doi.org/10.1016/j.rpto.2015.06.005>
- Higgison, S., Gill, L., Greenfield, P., Macaulay, K. & Ridley, M. (2004). YOUR SAY: LINKING INTERNAL FUNCTIONS WITH KM: about the relationships between knowledge management, internal communications and human resources. *KNOWLEDGE MANAGEMENT-LONDON*, 7(6), 10-12.
- Higgison, S. (2004). Your say: personal knowledge management. *KNOWLEDGE MANAGEMENT-LONDON-*, 7(7), 11-12.
- Iranzadeh, S. & Pakdelbona, M. (2014). Investigating the role of knowledge management implementation in labor productivity in Islamic Azad University Tabriz Branch. *PRODUCTIVITY MANAGEMENT (BEYOND MANAGEMENT)*, 7(28), 51-74. Retrieved from <https://www.sid.ir/en/journal/ViewPaper.aspx?id=477900>
- Jarche, H. (2010). Personal knowledge management: Working and learning smarter. *Information Outlook*, 14(6), 13-15.
- Jarrahi, M. H., Philips, G., Sutherland, W., Sawyer, S. & Erickson, I. (2019). Personalization of knowledge, personal knowledge ecology, and digital nomadism. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 70(4), 313-324.

- Jefferson, T. L. (2006). Taking it personally: personal knowledge management. *VINE*. <https://doi.org/10.1108/03055720610667345>
- Jones, R. (2009). Personal knowledge management through communicating. *Online Information Review*, 33(2), 225-236. <https://doi.org/10.1108/14684520910951186>
- Jones, W. (2016). No knowledge but through information. *Personal knowledge management: individual, organizational and social perspectives*, 165–188.
- Khademzadeh, Sh., Abdolahi, F. & Bigdeli, Zahed. (2019). The Study of Personal Knowledge Management Status of Shahid Chamran University (of Ahvaz) Staff. *Journal of Academic librarianship and Information Research*, 53(1), 1-1. <https://doi.org/10.22059/jlib.2019.252628.1301>
- Kianto, A., Shujahat, M., Hussain, S., Nawaz, F. & Ali, M. (2019). The impact of knowledge management on knowledge worker productivity. *Baltic Journal of Management*, 14(1) <https://doi.org/10.1108/BJM-12-2017-0404>
- Kiessling, T. S., Richey, R. G., Meng, J. & Dabic, M. (2009). Exploring knowledge management to organizational performance outcomes in a transitional economy. *Journal of World Business*, 44(4), 421-433. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2008.11.006>
- Liebowitz, J. & Paliszkievicz, J. (2019). The next generation of knowledge management: Implications for LIS educators and professionals. *Online Journal of Applied Knowledge Management (OJAKM)*, 7(2), 16-28. [https://doi.org/https://doi.org/10.36965/OJAKM.2019.7\(2\)16-28](https://doi.org/https://doi.org/10.36965/OJAKM.2019.7(2)16-28)
- Martin, J. (2008). Personal knowledge management: the basis of corporate and institutional knowledge management. *Managing Knowledge: Case Studies in Innovation*, 6.
- Martin, J. (2011). *Personal Knowledge Management, the Basic of Corporate and institutional knowledgement*.
- Nonaka, I. (1994). A Dynamic Theory of Organizational Knowledge Creation. *Organization Science*. <https://doi.org/10.1287/orsc.5.1.14>
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1997). A new organizational structure. *Knowledge in Organisations*, 99–133.
- Novakovic, D. (2020). Knowledge management inside of a small organization: case study on knowledge sharing in product-based company. Retrieved from <https://run.unl.pt/handle/10362/97479>
- Pauleen, D. (2009). Personal knowledge management: Putting the “person” back into the knowledge equation. *Online Information Review*. <https://doi.org/10.1108/14684520910951177>

- Schoenherr, T., Griffith, D. A. & Chandra, A. (2014). Knowledge management in supply chains: The role of explicit and tacit knowledge. *Journal of Business Logistics*, 35(2), 121–135.
- Shujahat, M., Sousa, M. J., Hussain, S., Nawaz, F., Wang, M., & Umer, M. (2019). Translating the impact of knowledge management processes into knowledge-based innovation: The neglected and mediating role of knowledge-worker productivity. *Journal of Business Research*, 94, 442-450. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.11.001>
- Tseng, F. Ch. & Fan, Y. J. (2011). Exploring the Influence of Organizational Ethical Climate on Knowledge Management. *Journal of Business Ethics*, 101(2), 325-342. <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0725-5>
- Turriago-Hoyos, A., Thoene, U. & Arjoon, S. (2016). Knowledge Workers and Virtues in Peter Drucker's Management Theory. *SAGE Open*, 6(1), 2158244016639631. <https://doi.org/10.1177/2158244016639631>
- Volkel, M. & Abecker, A. (2008). Cost-Benefit Analysis for the Design of Personal Knowledge Management Systems. *ICEIS*, 2.
- Wiggins, B. (2013). Personal Knowledge Management, David J. Pauleen, GE Gorman (Eds.), Gower Publishing, Farnham (2011), 269 pp., Price: pounds 70, ISBN: 978-0-566-08892-6. *International Journal of Information Management*, 33(2), 416–417.
- Wright, M. (2018). Knowledge Worker Mobility in Context: Pushing the Boundaries of Theory and Methods. *Journal of Management Studies*, 55(1), 1-26. <https://doi.org/10.1111/joms.12316>.

References [In Persian]

- Abdulahi, F. (2017). *Examining the level of employees of Shahid Chamran University of Ahvaz having personal knowledge management skills based on the model of Avery et al. (2001)*. Master's thesis, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz. [In Persian]
- Ebrahimi, N. (2015). *Investigating the status of personal knowledge management of faculty members of Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences based on the Newman and Conrad model*. Master's thesis, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz. [In Persian]
- Golchin Nejad, Sh. (2016). *Investigating the relationship between the components of personal knowledge management and job capability from the point of view of the librarians of university libraries in Ahvaz*. Master's thesis, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz. [In Persian]

- Heydari, N. (2018). *Investigating the impact of knowledge management on human resource productivity with regard to the mediating role of organizational commitment (a case study of a state-owned knowledge company)*. Master's Thesis, Payam Noor University, Tehran Province, Payam Noor Center, West Tehran. [In Persian]
- Henry, H., Chian, H. K., Rezaian, A. & Ehsani, M. (2006). The relationship between motivation and productivity of human resources in the physical education organization of the Islamic Republic of Iran. *movement*, (27). [In Persian]
- Hersey, H. & Goldsmith, M. (1980). A situational approach to performance planning. *Training and Development Journal, Madison*, 34 (11), 38.
- Jamali, Z., Givi, A. & Nowrouzi, A. (2018). Analyzing the dimensions of personal knowledge management and analyzing its mediating role in the effect of psychological characteristics on organizational competencies in information and knowledge services. *Journal of Library and Information Science*, 9(1), 85–106. [In Persian]
- Moghadasi, Kh. (2014). *Investigating the relationship between faculty members' personal knowledge management skills and the quality of their educational performance from the perspective of Shiraz University Faculty of Science Master's students*. Master's Thesis, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz University. [In Persian]
- Pabakhsh, Zh. (2016). *Examining the extent to which faculty members of Shahid Chamran University of Ahvaz have personal knowledge management skills based on Cheong and Tsui's PKM2.0 model*. Master's thesis, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz. [In Persian]
- Rahmani, M. N., Mohammadi, M., Naseri Jahormi, R. & Rahmani, H. (2014). Investigating the relationship between the perception of organizational support and the personal knowledge management skills of faculty members of the Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Bandar Abbas Branch. *Educational Leadership and Management Quarterly*, 8(2), 27-47. [In Persian]
- Rouhbakhsh, H. (2015). *Description and analysis of personal knowledge management skills among employees of Ferdowsi University of Mashhad*. Master's thesis, Faculty of Educational Sciences and

Psychology, Ferdowsi University of Mashhad. [In Persian]
Taghipour, M., Mahboobi, M., Nikoeifar, A. & Mowloodi, E. S. (2015).
Analysing the effects of physical conditions of the workplace on
employee's productivity (including case study). *International Journal
of Environmental Protection and Policy*, 3(4), 111-119.

استناد به این مقاله: خودروان، حسن، بیرانوند، علی، رجب‌زاده، آرمین و دارابی، مهرنوش. (۱۴۰۲). بررسی رابطه
بین مدیریت دانش شخصی کتابداران با بهره‌وری نیروی انسانی (مورد مطالعه: کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان).
فصلنامه علمی بازیابی دانش و نظام‌های معنایی، ۱۰(۳۷)، ۱۱۳-۱۵۴.
DOI: 10.22054/jks.2022.65367.1484

Name of Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Analysis of Effective Factors in Creating Creativity and Innovation in University Libraries from the Perspective of Tabriz University Librarians

Faegheh Mohammadi *

Assistant Professor, Department of Knowledge & Information Studies, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Rahim Pouri

Ph.D., Sociology, National Elite Foundation, Tehran, Iran.

Abstract

The purpose of this qualitative research is to examine the factors influencing creativity and innovation in university libraries from the perspective of Tabriz University librarians. The statistical population of this research includes all the librarians working in the central library and the libraries affiliated to the University of Tabriz, and the research sample was obtained from among these people in a targeted snowball method and includes 14 librarians. The data collection tool of current research was semi-structure interview. Glaser and Strauss coding method was used to analyze the data. Based on the findings, the key factors effective in creating creativity and innovation in university libraries from the perspective of Tabriz University librarians are divided into three categories including: individual factors, organizational factors, and idea characteristics. Individual factors include things such as having the spirit of innovation and creativity, having the motivation to present creative ideas, having job-related education by employees and managers, having the spirit of risk-taking. Organizational factors include the support of librarians' ideas and budget allocation. Also, the characteristics of the idea include factors such as cost-effectiveness, coordination with the goals of the library, visibility by other people and organizations, and the ability to implement the idea in the library environment. From the results of this research, it appears that library

* Corresponding Author: f-mohammadi@tabrizu.ac.ir

How to Cite: Mohammadi, F. & Pouri, R. (2023). Analysis of Effective Factors in Creating Creativity and Innovation in University Libraries from the Perspective of Tabriz University Librarians. *Journal of Knowledge Retrieval and Semantic Systems*, 10(37), 155-199. DOI: 10.22054/JKS.2023.71857.1560

managers' acceptance of librarians' ideas motivates creative librarians, so it is suggested that library managers welcome the creative ideas of their employees and try to increase the dynamics of libraries and implementing them. Also, since the implementation of the ideas requires the financial support of the parent organization, it is necessary for the library managers to allocate sufficient funds to the libraries in order to implement the ideas by consulting with the superior managers and justifying them to be able to receive sufficient funds for the library. So that they can increase the productivity of the library by implementing creative ideas.

Keywords: Creativity in Libraries, Innovation in Libraries, Tabriz University Librarians, University Libraries.

1. Introduction

Organizations and social institutions should be innovative in order to avoid harmful changes in the environment. In educational institutions, such as universities, in which the head of the institution lacks funds, there are two columns related to the library, and the first is the head of the head of the head of the head of the head. Karol's budget reduction due to lack of turnover. Increase the cost of personnel, increase the service level, and expand the planning ability.

In the culture of an academic library, many librarians are expected to be entrepreneurial and innovative, but how can an academic librarian be an entrepreneur? And how does an academic library create a completely new service? There are few methods of managing and evaluating the success of innovation, and academic librarians are not well-versed in these methods.

Despite the benefits mentioned above that the use of creativity and innovation can bring to libraries, factors such as the lack of resources and budgets in libraries have caused them not to try to provide the right environment for the cultivation of this creativity. Accordingly, librarians should not have the desire to exchange knowledge and experience and develop their innovative and creative abilities.

What seems obvious in the meantime is that the mere presence of equipment and facilities in the library, as well as the mere presentation of ideas by people in theory, cannot guarantee the success of libraries in using creative ideas in practice, unless they use technology creatively. With more than 50 librarians as intellectual assets, the libraries of Tabriz University are among the important research centers in the country, which can play an important role in increasing productivity by valuing the creative ideas of their librarians and putting their ideas into practice.

2. Research Questions:

The general goal of this research is to investigate the factors influencing creativity and innovation in university libraries from the point of view of the librarians of this university. Therefore, considering this goal, in this research, an attempt has been made to answer the basic questions such as the concept of creativity and innovation from the point of view of librarians, as well as encouraging

and inhibiting factors in order to propose new ideas by librarians from their own point of view.

3. Literature Review:

In 2019, Llewellyn conducted a review of the literature on academic library innovations for learning and teaching. In this research, he identified issues related to the roles of university librarians in innovation. Some of these roles include digital learning/e-learning skills; information literacy; participation and learning. Llewellyn concluded in this research that the innovations that affect society are more than the innovations that are only for learning and education.

Jantz (2013) has conducted a research related to innovation in university research libraries. Jantzen's analysis showed that average age, average work experience, level of education, field of study, and managers' view of librarians' creative ability cannot significantly predict innovation in university research libraries.

Vaughan (2013) examined technological innovation in academic libraries. The research results were collected through a questionnaire. The questions in the questionnaire evaluate issues such as managers' understanding of what constitutes innovation, technological developments that can be recognized as innovation, important considerations when deciding to implement an innovation, and how managers support innovation in the libraries under their management. Vaughan provided significant evidence of the importance of innovation in the academic library community, however, the methodology used by him in this study has little precision.

4. Methodology:

In this research, a qualitative method of phenomenological study has been used to investigate the issue more deeply. The required data have been collected using semi-structured interviews until reaching theoretical saturation.

The statistical population included all the librarians working in the central library and the libraries affiliated to the University of Tabriz, and the sample of the research was obtained from among these people by a purposeful snowball method. At the end of each interview, each of the librarians introduced a few of their colleagues who were specialists in information science and were interested in making changes and innovations in libraries to the researchers.

Finally, with 14 qualified librarians, the required data was reached and completed

5. Discussion:

Based on the findings, the key factors effective in creativity and innovation in university libraries from the perspective of Tabriz University librarians are divided into three categories including: individual factors, organizational factors, and idea characteristics.

Individual factors include things such as having the spirit of innovation and creativity, having the motivation to present creative ideas, having job-related education by employees and managers, and having the spirit of risk-taking.

Organizational factors include the support of librarians' ideas and budget allocation.

The characteristics of the idea include factors such as cost-effectiveness, coordination with the goals of the library, visibility by other people and organizations, and the ability to implement the idea in the library environment. From the results of this research, it appears that library managers' acceptance of librarians' ideas motivates creative librarians, so it is suggested that library managers welcome the creative ideas of their employees and try to increase the dynamics of libraries and implement them. Also, since the implementation of the ideas requires the financial support of the parent organization, it is necessary for the library managers to allocate sufficient funds to the libraries in order to implement the ideas by consulting with the superior managers and justifying them to be able to receive sufficient funds for the library. So that they can increase the productivity of the library by implementing creative ideas.

تحلیل عوامل مؤثر در ایجاد خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی از دیدگاه کتابداران دانشگاه تبریز

فائمه محمدی * استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

رحیم پوری دکترای جامعه‌شناسی، بنیاد ملی نخبگان، تهران، ایران.

چکیده

پژوهش کیفی حاضر، بررسی عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی از دیدگاه کتابداران دانشگاه تبریز است. جامعه آماری این پژوهش، شامل کلیه کتابداران شاغل در کتابخانه مرکزی و کتابخانه‌های وابسته به دانشگاه تبریز هستند که نمونه مورد پژوهش، از بین این افراد، به روش هدفمند از نوع گلوله برفی به دست آمده و شامل ۱۴ کتابدار است. ابزار گردآوری داده‌های این پژوهش، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از شیوه کدگذاری گلاسر و استراوس استفاده شده است. بر اساس یافته‌ها، عوامل کلیدی مؤثر در ایجاد خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی از دیدگاه کتابداران دانشگاه تبریز به سه دسته عوامل فردی، عوامل سازمانی و ویژگی‌های ایده تقسیم می‌شود. عوامل فردی شامل مواردی از قبیل داشتن روحیه نوآوری و خلاقیت، داشتن انگیزه ارائه ایده خلاق، داشتن تحصیلات مرتبط با شغل توسط کارکنان و مدیران، داشتن روحیه ریسک‌پذیری است. عوامل سازمانی دربرگیرنده دو عامل پشتیبانی از ایده‌های کتابداران و تخصیص بودجه است. همچنین عامل ویژگی‌های ایده شامل عواملی چون مقرون‌به‌صرفه بودن، هماهنگی با اهداف کتابخانه، قابلیت دیده شدن توسط سایر افراد و سازمان‌ها، قابلیت اجرایی ایده در محیط کتابخانه است. از نتایج این پژوهش، چنین برمی‌آید که استقبال مدیران کتابخانه‌ها از ایده‌های کتابداران، باعث ایجاد انگیزه در کتابداران خلاق می‌گردد، لذا پیشنهاد می‌شود جهت پویایی هرچه بیشتر کتابخانه‌ها، مدیران کتابخانه از ایده‌های خلاقانه کارکنانشان استقبال نموده و سعی در اجرایی کردن آن‌ها نمایند. همچنین از آنجا که عملی کردن ایده‌ها نیازمند حمایت

تحلیل عوامل مؤثر در ایجاد خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های ...؛ محمدی و پوری | ۱۶۱

مالی سازمان مادر است، لذا لازم است مدیران کتابخانه جهت تخصیص بودجه کافی به کتابخانه‌ها در راستای اجرایی نمودن ایده‌ها با رایزنی با مدیران مافوق و توجیه نمودن آنان بتوانند بودجه کافی برای کتابخانه دریافت کنند تا بتوانند با عملی ساختن ایده‌های خلاقانه، بهره‌وری از کتابخانه را بالا ببرند.

کلیدواژه‌ها: خلاقیت در کتابخانه‌ها، نوآوری در کتابخانه‌ها، کتابداران دانشگاه تبریز، کتابخانه‌های دانشگاهی.

مقدمه

سازمان‌ها به منزله نهادهای اجتماعی برای در امان ماندن از پیامدهای آسیب‌رسان تغییرات در محیط نیاز به نوآوری دارند. در سازمان‌های آموزشی از قبیل دانشگاه‌ها زمانی که این سازمان‌ها با مشکلاتی از قبیل کمبود بودجه مواجه می‌شوند کتابخانه‌های وابسته به آن‌ها نخستین مکانی هستند که از این کمبود ضرر می‌بینند، لذا استفاده از فن‌های نوآورانه در کتابخانه‌ها باعث می‌شود که علیرغم کاهش بودجه، با هزینه و کارکنان کمتر سطح ارائه خدماتشان را توسعه بخشیده و کارایی خود را گسترش دهند (Falciani-White, 2021).

نوآوری به معنای توانایی انجام امری ابتکاری است که به خلق محصول یا خدمتی جدید در سازمان‌ها منجر می‌شود. پژوهشگران در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که متغیر نوآوری سازمانی از متغیرهای فناوری اطلاعات و عملی سازی در سازمان تأثیر می‌پذیرد. به این صورت که سطح تغییرات متغیرهای فناوری اطلاعات و عملی سازی در سازمان می‌تواند در سطح نوآوری سازمانی تغییر ایجاد نماید (Zhang et al., 2019). کتابخانه‌ها نیز به منزله سازمان‌های اجتماعی برای آنکه خود را با تغییرات منطبق کنند نیاز به نوآوری دارند. کتابخانه‌های دانشگاهی که در بستر آموزش عالی فعالیت می‌کنند با تحولاتی همچون استقبال چشمگیر از تحصیلات تکمیلی، رشد و گسترش رشته‌ها، گرایش‌های جدید تحصیلی، متنوع شدن نیازهای علمی، افزایش تعداد دانشجویان و ... مواجه بوده و هستند. برای موفقیت در چنین شرایطی نیاز به اتخاذ استراتژی‌های نوآورانه است. (بابایی و همکاران، ۱۳۹۴). کتابداران باید از مرز عادت‌های فکری معمولی و روزمره خود عبور کنند. آنان به منظور کسب یک تصویر کلی از محیط اطراف خود و دیدن جایگاه دقیق شیء، جایگاه شخص در داخل یک سازمان و آگاهی از چگونگی تأثیر محیط بر مراجعان کتابخانه، باید یک گام به عقب برگردند. افراد عموماً بیش از اندازه به این مسئله توجه می‌کنند که تغییرات محیط کاری چه تأثیر فردی بر آنان دارد ولی به چگونگی تأثیرپذیری سازمان در کلیت آن و مراجعان آن از محیط کاری، کمتر می‌پردازند. درک این نکته که چطور راه‌حل‌ها کل یک سازمان را تحت تأثیر قرار می‌دهند، ممکن است دید جدید یا

متفاوتی در کارکنان درباره چگونگی تغییر بخشی که در آن کار می‌کنند، به وجود آورد. اگر هر شخصی در سازمان این کار را انجام دهد، ممکن است نظام به شکل کارآمدتری عمل کند که در نهایت به نفع کتابخانه تمام شود و خدمات بهتر و مؤثرتری به مراجعان بدهد (طلاکوب، ۱۳۸۸).

در فرهنگ یک کتابخانه دانشگاهی، انتظار می‌رود بسیاری از کتابداران، کارآفرین و نوآور باشند، اما چگونه یک کتابدار دانشگاهی می‌تواند کارآفرین باشد؟ و چگونه یک کتابخانه دانشگاهی، خدمات کاملاً جدیدی را ایجاد می‌کند؟ روش‌های اندکی از مدیریت و ارزیابی موفقیت نوآوری وجود دارند و کتابداران دانشگاهی به خوبی به این روش‌ها آشنا نیستند.

دریگر^۱ (۲۰۱۱) اظهار می‌کند که مؤسسات خدماتی «باید مانند هر کسب و کار دیگری به طور کامل کارآفرین و نوآور باشند». در نظرات دریگر، یک ایده کلیدی را می‌توان یافت: نهادهای خدماتی مثل کتابخانه دانشگاهی، باید بیش از کسب و کارهای سودآور، نوآوری داشته باشند. یک کتابخانه دانشگاهی باید ارزیابی کند که خدمات نوآورانه اش چقدر موفق می‌شود و باید اغلب چنین موفقیتی را به ذینفعان در خارج از کتابخانه ترویج کند (مردمی، ۱۳۹۵).

خلاقیت یا آفرینش برگردانی از واژه انگلیسی *creativity* و به معنای خلق کردن است. در یک مفهوم کلی خلاقیت به معنی ارائه فکر و طرح نوین برای بهبود و ارتقاء کمیت یا کیفیت فعالیت‌های سازمان از قبیل افزایش بهره‌وری، افزایش تولیدات یا خدمات، کاهش هزینه‌ها، ارائه تولیدات یا خدمات جدیدتر و بهتر هست. به عبارت دیگر، خلاقیت به معنی تلاش برای ایجاد یک تغییر هدف‌دار در توان اجتماعی یا اقتصادی سازمان و به کارگیری توانایی‌های ذهنی برای ایجاد یک فکر یا مفهوم جدید است. از طرفی، نوآوری نیز کسب اندیشه‌ای خلاق و تبدیل آن به محصول و خدمت و یا یک روش عملیاتی مفید هست (آقایی فیشانی، ۱۳۸۹).

---

^۱. Draker

امروزه توانایی برای نوآوری مستمر و بهبود محصولات، خدمات و فرآیندها، برای سازمان‌ها امری حیاتی است؛ چراکه هر سازمانی زمانی مزیت رقابتی را کسب می‌کند که یک راهکار خلق ارزش را به اجرا درآورد. کتابخانه‌ها نیز مانند هر سازمان دیگری می‌توانند با آگاهی از میزان خلاقیت و نوآوری حاکم بر سازمان و کاربردی کردن خلاقیت‌ها کتابخانه را به سازمانی خلاق تبدیل کنند. نوآوری یا خلاقیت دست کم برای جامعه سه فایده دارد: آن باعث افزایش رشد اقتصادی می‌شود، بهره‌وری را بالا می‌برد و باعث به وجود آمدن فناوری، کالاها و خدمات جدید می‌گردد (همان). اصولاً بهره‌وری به بهبود فنون یا فن‌های تولید مربوط می‌شود و این کار، از وظایف اصلی نوآوری یا خلاقیت است.

علی‌رغم مزایای مطرح شده در فوق که استفاده از خلاقیت و نوآوری می‌تواند برای کتابخانه‌ها به ارمغان آورد، عواملی از قبیل کمبود نیرو و بودجه در کتابخانه‌ها باعث شده تا آن‌ها به دنبال تلاش برای فراهم کردن محیط مناسب برای پرورش این خلاقیت‌ها نبوده و به تبع آن کتابداران نیز رغبت و تمایلی برای مبادله دانش و تجربه و پرورش توانایی‌های نوآورانه و خلاق خود نداشته باشند (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴).

آنچه در این میان بدیهی به نظر می‌رسد این است که صرف وجود تجهیزات و امکانات در کتابخانه و همچنین صرف ارائه ایده توسط افراد به صورت نظری، نمی‌تواند تضمین‌کننده موفقیت کتابخانه‌ها در به کارگیری ایده‌های خلاق به صورت عملی باشد، مگر اینکه از فناوری به صورت خلاقانه در راستای رسیدن به اهداف کتابخانه استفاده شود. لذا، بکارگرفتن فرهنگ به کارگیری فناوری‌های خلاقانه و جایگزینی آن با شیوه‌های قدیمی باعث رونق کار کتابخانه‌ها می‌گردد (Falciani-White, 2021).

کتابخانه‌های دانشگاه تبریز با دارا بودن بیش از ۵۰ کتابدار به عنوان سرمایه‌های فکری از جمله مراکز مهم تحقیقاتی و پژوهشی در کشور هستند که می‌توانند با بها بخشیدن به ایده‌های خلاق کتابدارانشان و کاربردی نمودن ایده‌های آن‌ها به طور عملی نقش مهمی در افزایش بهره‌وری داشته باشند. از آنجا که تاکنون تحقیقی جامع که به صورت کیفی به

بررسی عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاه تبریز از دیدگاه کتابداران پردازد صورت پذیرفته است، لذا هدف کلی این پژوهش، بررسی عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی از دیدگاه کتابداران این دانشگاه است. لذا با در نظر گرفتن این هدف، در این پژوهش سعی شده تا به سؤالات اساسی از قبیل مفهوم خلاقیت و نوآوری از دیدگاه کتابداران و همچنین عوامل مشوق و نیز بازدارنده در راستای ارائه پیشنهاد ایده‌های نو توسط کتابداران از دیدگاه خود آنان پاسخ داده شود. برای جمع آوری داده‌ها از روش پژوهش کیفی استفاده شده و جامعه آماری، شامل کلیه کتابداران شاغل در کتابخانه مرکزی و کتابخانه‌های وابسته به دانشگاه تبریز است که نمونه مورد پژوهش، از بین این افراد، به روش هدفمند از نوع گلوله برفی به تعداد چهارده نفر به دست آمده است.

پیشینه پژوهش

کلته و اعرابی (۱۴۰۱) تحقیقی را با هدف بررسی رابطه مهارت‌های مدیریت دانش کتابداران با نوآوری خدمات در کتابخانه‌های عمومی استان سمنان انجام دادند. یافته‌های این پژوهشگران نشان داد که در تمامی متغیرهای مورد بررسی، میانگین نمونه از میانگین نظری بالاتری برخوردار بود، این امر نشانگر آن است که کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان سمنان ایده‌های نو دارند و به کاربران خدمات جدید ارائه می‌دهند. همچنین نتایج حاکی از آن بود که مدیریت دانش نقش مهمی در فرهنگ‌سازی تسهیم دانش در کتابخانه‌ها در فرآیند نوآوری بر عهده دارد.

آقاکیشی زاده و همکاران (۱۳۹۸) در طی یک تحقیق پیمایشی تحلیلی که باهدف شناسایی رابطه میان خلاقیت سازمانی کتابخانه‌ها و مهارت‌های اطلاعاتی و ارتباطی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی آذربایجان شرقی انجام دادند دریافتند که خلاقیت سازمانی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی و مهارت‌های اطلاعاتی و ارتباطی آنان در سطح خوبی قرار دارد و میان خلاقیت سازمانی کتابخانه‌ها با مهارت‌های اطلاعاتی و ارتباطی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی آذربایجان شرقی رابطه مستقیم، مثبت و

معناداری وجود دارد.

بابایی و همکاران (۱۳۹۴) در قالب پژوهشی کیفی، تجربه‌های نوآوری مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی به منظور دستیابی به شناخت فرآیند نوآوری و کشف مدلی جدید را بررسی کردند. این پژوهشگران ۷ نوع چالش را پیش روی مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی شناسایی کردند که شامل: چالش نیروی انسانی، محیط سازمانی، زیرساختی، محیط خارجی، فردی - مدیریتی، استراتژی و فکری - فرهنگی. عمده‌ترین آن‌ها چالش نیروی انسانی بود.

حسن‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش خود رابطه تسهیم دانش با خلاقیت و نوآوری در بین کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های تربیت مدرس، آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات و علوم پزشکی تهران را مورد بررسی قرار داده‌اند و یافته‌های آن‌ها نشان داد که بین تسهیم دانش و خلاقیت همبستگی معناداری وجود ندارد. بدین معنی که هر نوع تغییری که در اشتراک دانش در کتابخانه‌ها صورت گیرد، الزاماً این‌گونه نیست که تغییر در خلاقیت کتابداران را به همراه داشته باشد؛ اما بین متغیرهای تسهیم دانش و نوآوری همبستگی معناداری وجود دارد.

تفرشی و همکاران (۱۳۹۱) در طی تحقیقی عوامل موثر در خلاقیت و نوآوری کتابداران دانشگاهی اصفهان را بررسی کردند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که به نظر کتابداران، کلیه عوامل فردی و سازمانی بیش از حد متوسط در خلاقیت و نوآوری آنان مؤثرند و در میان زیرمجموعه‌های عوامل فردی مؤثر در خلاقیت، عوامل مربوط به علم، دانش، تخصص کتابدار مهم‌ترین عامل فردی مؤثر شناخته شد؛ و در میان زیرمجموعه‌های عوامل سازمانی مؤثر در خلاقیت، عوامل مربوط به سیستم پاداش مهم‌ترین عامل سازمانی مؤثر در خلاقیت کتابداران شناخته شد.

کریمی و همکاران (۱۳۹۱) تحقیقی را با روش پیمایشی و باهدف شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی شهر اصفهان انجام دادند. یافته‌ها نشان داد که باور کتابداران شرکت‌کننده، کلیه عوامل فردی و سازمانی

بیش از حد متوسط در خلاقیت و نوآوری آنان مؤثر هستند. طبق این تحقیق، از بین عوامل مهم فردی، داشتن دانش تخصصی و خلق و خوی نیک کتابداران و از بین مهم‌ترین عوامل سازمانی، داشتن فرهنگ سازمانی از جمله عوامل مهم مؤثر در ایجاد خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌ها گزارش شده است.

در سال ۲۰۱۹، لولین^۱ یک بررسی در بین ادبیات تحقیق در مورد نوآوری‌های کتابخانه دانشگاهی برای یادگیری و آموزش انجام داد. او در این تحقیق موضوعات مرتبط با نقش‌های کتابدار دانشگاهی را جهت نوآوری شناسایی کرد. برخی از این نقش‌ها شامل مهارت یادگیری دیجیتال/آموزش الکترونیکی؛ سواد اطلاعاتی؛ مشارکت و یادگیری بودند. لولین در این تحقیق نتیجه‌گیری کرد که نوآوری‌هایی که تحت تأثیر جامعه قرار می‌گیرند فراتر از نوآوری‌هایی هستند که صرفاً برای یادگیری و آموزش می‌باشند.

در سال ۲۰۱۵، کورتیس بروندی^۲ مطالعه (از جمله پایان‌نامه) را در رابطه با کتابخانه‌های دانشگاهی و نوآوری بررسی کرد. او نتیجه گرفت که هیچ‌یک از مطالعات به تنهایی، راهکار قطعی برای بهبود نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی ارائه نمی‌دهند اما این مطالعات در کنار هم یک طرح کلی از کتابخانه‌ای با ساختار سازمانی که مشارکت در تصمیم‌گیری را تشویق می‌کند و امکان‌پذیر می‌کند، ارائه می‌دهند.

جانتز^۳ (۲۰۱۳) تحقیقی را در ارتباط با نوآوری در کتابخانه‌های پژوهشی دانشگاهی انجام داده است. تجزیه و تحلیل جانتز نشان داد که میانگین سن، میانگین سابقه کاری، سطح تحصیلات، رشته تحصیلی و دیدگاه مدیران نسبت به توانایی خلاق کتابداران به لحاظ معنی‌داری نمی‌تواند نوآوری در کتابخانه‌های پژوهشی دانشگاهی را پیش‌بینی کند.

واگان^۴ (۲۰۱۳) نوآوری فناورانه را در کتابخانه‌های دانشگاهی بررسی کرد. نتایج پژوهش مبتنی بر داده‌هایی است که از طریق پرسشنامه گردآوری شده است. سؤالات

---

¹. Liewellyn

². Curtis Brundy

³. Jantz

⁴. Vaughan

موجود در پرسشنامه به ارزیابی مواردی از قبیل درک مدیران از آنچه نوآوری محسوب می‌شود، تحولات فناورانه که می‌تواند به‌عنوان نوآوری شناخته شود، ملاحظات مهم به هنگام تصمیم‌گیری برای پیاده‌سازی یک نوآوری و نحوه حمایت مدیران از نوآوری در کتابخانه‌های تحت مدیریتشان پرداخته است. بسیاری از مدیران معتقد بودند که قبل از پیاده‌سازی هرگونه نوآوری، باید تأثیر آن بر روی کاربران کتابخانه و نیز ارتباط آن با اهداف کتابخانه مدنظر قرار گیرد. واگان شواهد قابل توجهی را درباره اهمیت دادن به نوآوری در جامعه کتابخانه دانشگاهی ارائه کرد. با این حال روش شناسی بکار رفته توسط او در این مطالعه از دقت کمی برخوردار است.

جانتر (۲۰۱۲) با بهره‌گیری از رویکرد مطالعه موردی و روش‌های کیفی به توصیف دیدگاه ۶ نفر از کتابداران دانشگاهی در رابطه با نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی پرداخت. جانتر پی برد که کتابداران دانشگاهی درک خوبی از فرایند نوآوری در کتابخانه‌هایشان دارند. بسیاری رویکرد مدیریتی خود را در قالب کلماتی مثل مبتنی بر همکاری، مشارکتی، کار جمعی، توانمندسازی توصیف کرده‌اند. یکی از این کتابخانه‌ها در جهت ترغیب افراد به نوآوری، اقدام به دادن پاداش در قبال ارائه ایده‌های جدید و همچنین تخصیص بخشی از بودجه به پروژه‌هایی که نوآورانه محسوب می‌شوند، کرده است. دو کتابدار در مورد این موضوع که چگونه کاهش بودجه به‌مثابه یک کاتالیزگر باعث تسریع نوآوری در کتابخانه‌های محل خدمتشان شده صحبت کردند. چند نفر از پاسخ‌دهندگان نگرانی خود را درباره ناتوانایی کتابداران در اتخاذ ابتکار عمل ابراز کردند، اما این مسئله بیشتر به‌عنوان مشکل مدیریتی تشخیص داده شد. در رابطه با سرعت نوآوری، جانتر اظهار داشت که کتابداران دانشگاهی به نوآوری بیشتر به‌عنوان فرایندی تدریجی و نه فرایندی یک‌باره نگاه می‌کنند و از آنجایی که نوآوری در رابطه با نظام‌های موجود اتفاق می‌افتد؛ بنابراین درجه بالایی از سازگاری را با محصولات و فرایندهای موجود دارند.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش برای بررسی عمیق‌تر موضوع از روش کیفی از نوع مطالعه پدیدارشناسی

استفاده شده است. داده‌های موردنیاز، با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته تا رسیدن به اشباع نظری گردآوری شده‌اند. جامعه آماری، شامل کلیه کتابداران شاغل در کتابخانه مرکزی و کتابخانه‌های وابسته به دانشگاه تبریز بودند که نمونه مورد پژوهش، از بین این افراد، به روش هدفمند از نوع گلوله برفی به تعداد چهارده نفر به دست آمده است. بر این اساس، بنا به درخواست پژوهشگران، در پایان هر مصاحبه، هر کدام از کتابداران مصاحبه شونده یک یا چند نفر از همکاران خود را که اولاً مدرک تحصیلی آن‌ها علم اطلاعات و دانش‌شناسی بوده و ثانیاً از نظر آن‌ها کتابداران خلاق و علاقه‌مند به ایجاد تغییر و نوآوری در کتابخانه‌ها باشند به پژوهشگران معرفی می‌شدند. در نهایت از طریق مصاحبه با ۱۴ کتابدار واجد شرایط، داده‌های موردنیاز به حد اشباع رسیده و تکمیل شد.

برای راحتی کتابداران، مصاحبه در محل کار آن‌ها صورت می‌گرفت. جمع‌آوری داده‌ها حدود ۴۵ روز به طول انجامید. با توجه به میزان علاقه‌مندی شرکت‌کنندگان به موضوع پژوهش و نحوه پاسخگویی به سؤالات مصاحبه، مدت‌زمان هر مصاحبه از سی دقیقه تا یک ساعت متغیر بود.

در مرحله بعد از انجام مصاحبه، جهت کدگذاری داده‌ها از روش کدگذاری^۱ گلاسر و استراوس^۲ (۱۹۶۷) استفاده شد. در گام اول ابتدا تمامی مصاحبه‌ها توسط پژوهشگر تایپ شد. سپس از طریق کدگذاری باز سعی شد بیشترین کدهای حقیقی، با استفاده از کلمات ارائه شده توسط مصاحبه‌شوندگان استخراج گردید. در گام دوم برای شناسایی کدهای محوری^۳ کدهای مشابه به هم در زیر یک مقوله کلی که تمام کدهای زیرمجموعه خود را بتواند پوشش دهد قرار گرفتند؛ در نهایت مقوله‌های اصلی استخراج گردید.

گوبا و لینکلن^۴ (۱۹۸۵) برای کسب روایی و پایایی در پژوهش‌های کیفی روش تأیید صحت بیانات توسط خود مصاحبه‌شوندگان را پیشنهاد کرده‌اند که در حال حاضر این روش مورد استفاده برخی از پژوهشگران کیفی قرار می‌گیرد. بر همین اساس، در پژوهش

1. Coding

2. Glaser & Strauss

3. Axial codes

4. Guba & Lincoln

کیفی حاضر نیز برای کسب روایی و پایایی از این شیوه استفاده شده است. برای این منظور مصاحبه‌ها پس از تایپ و اختصاص کدهای باز (مرحله اول کدگذاری)^۱ توسط پژوهشگران به خود مصاحبه‌شوندگان ایمیل می‌شدند تا صحت بیانات توسط خود مصاحبه‌شوندگان و همچنین همخوانی کدهای باز اختصاص یافته به بیانات آن‌ها توسط خود افراد مورد تأیید قرار گیرد و اگر احیاناً ناهمخوانی وجود داشته باشد برطرف گردد که در این مرحله همه شرکت‌کنندگان آن‌ها را تأیید نمودند. همچنین برای کسب روایی و پایایی در این پژوهش از روش جمع‌آوری و تحلیل هم‌زمان داده‌ها نیز استفاده شده است (Morse et al., 2008).

یافته‌ها

در این بخش از مقاله، یافته‌های پژوهش به ترتیب سؤالات پژوهشی مطرح می‌گردد. در این قسمت از مقاله سعی شده تا به منظور جلوگیری از افزایش بیش از حد تعداد صفحات مقاله، در ارائه جواب‌های پاسخگویان جواب‌های مشابه برای هر کدام از سؤالات در هم ادغام گردد.

سؤال اول پژوهش: مفهوم نوآوری از دیدگاه کتابداران چیست؟

خلاقیت از شیوه تفکر افراد سرچشمه می‌گیرد. خلاقیت اشاره به قدرت ایجاد اندیشه‌های نو دارد که این اندیشه‌های نو در نهایت منجر به خلق یک روش جدید می‌شود که برای اولین بار بکار برده می‌شود و باعث تسریع عملکرد و آسان‌تر شدن کارها می‌گردد. انسان زمانی می‌تواند خلاقیت داشته باشد که بتواند افکارش را در جهت به جریان انداختن توانمندی‌های فکری جهت ایجاد یک اندیشه جدید تغییر دهد. کتابدار دانشکده حقوق و علوم اجتماعی در رابطه با این موضوع به این نکته اشاره کرده که «خلاقیت به صورت کلی یعنی تغییر و تحول در افکار انسان و قدرت به جریان انداختن توانمندی‌های فکری و ذهنی جهت ایجاد یک اندیشه جدید است».

---

^۱. Open coding

همچنین این کتابدار در این باره اشاره به این کرده که «نوآوری به‌عنوان مکمل خلاقیت استفاده می‌شود یعنی به‌کارگیری خلاقیت‌ها و تحولات در ارتقاء اندیشه‌ها».

همچنین کتابدار زبان و ادبیات خارجی گفته که:

«به نظر بنده این دو کلمه مکمل هستند. خلاقیت یک توانایی برای افراد خلاق است که همواره فکر می‌کنند به چالش‌ها. نوآوری هم ممکنه در مرحله اجرایی خودشون نباشه؛ یعنی بشه که ایده‌های خلاق کاربردی بشن».

مرز بین خلاقیت و نوآوری مشخص نیست. خلاقیت به‌عنوان یک استعداد نهفته در همه انسان‌ها وجود دارد و این انسان‌ها هستند که با شکوفا کردن استعدادهای خود می‌توانند از آن بهره ببرند. با این اوصاف می‌توان گفت که خلاقیت‌ها ایده‌ای خامی هستند که در ذهن افراد وجود دارند و زمانی که این ایده‌ها به مرحله اجرا رسیدند و کاربردی شدند به آن‌ها نوآوری گفته می‌شود. خلاقیت و نوآوری با یکدیگر تفاوت دارند. خلاقیت به معنی یافتن یک راه و شیوه جدید که به‌منظور ایجاد یک تغییر هدف‌دار در شیوه‌های قدیمی برای حل چالش‌ها و مشکلات موجود. خلاقیت از ذهن انسان سرچشمه می‌گیرد. نوآوری محصول مادی خلاقیت است. بدین معنی که ایده‌های ذهنی عملی شوند؛ به‌عبارت دیگر خلاقیت اشاره به قدرت ایجاد اندیشه‌های نو دارد و نوآوری به معنای کاربردی ساختن آن افکار نو و تازه است. در این رابطه کتابدار دانشکده شیمی گفته:

«به نظر من خلاقیت یعنی ایده جدید که در ذهن انسان ایجاد می‌شود، همه انسان‌ها بنا به اصل تفاوت‌های فردی دارای خلاقیت می‌باشند؛ که خلاقیت در ذهن تشکیل می‌شود و به‌صورت خام و انتزاعی باقی می‌ماند تا اینکه عملیاتی شود آن زمان است که می‌توانیم بگوییم که نوآوری ایجاد شده است».

مصاحبه‌شونده دیگری نیز در این زمینه چنین گفته است:

«خلاقیت یک توانایی ذهنی در ایجاد و خلق چیزی نو است و چنین توانایی در ذهن

اکثر افراد به‌صورت نهفته وجود دارد که در مرحله نوآوری از ذهنیت به عینیت می‌رسد»

(کتابدار دانشکده الهیات).

بر اساس نظرات کتابداران چنین می‌توان نتیجه گرفت که خلاقیت را می‌توان به‌عنوان عاملی در نظر گرفت که از افکار انسان سرچشمه می‌گیرد. از سویی دیگر نوآوری به معنی خلاقیت عینی و به‌عنوان شکل اجرایی شده و تحقق‌یافته خلاقیت ذهنی است؛ بنابراین همان‌طور که ملاحظه می‌گردد دو واژه خلاقیت و نوآوری دارای دو مفهوم متفاوت جداگانه ولی درعین حال مکمل با یکدیگر می‌باشند.

سؤال دوم پژوهش: خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی از دیدگاه کتابداران به چه لحاظ اهمیت دارد؟

کتابخانه‌های دانشگاهی برای اینکه بقا و پویایی خود را حفظ کنند، باید ایده‌های نو و خلاق را به کار ببرند تا اینکه کیفیت خدماتشان را بهبود بخشند. از آنجا که کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی با پژوهشگران و دانشجویان سروکار دارند و این افراد با جدیدترین یافته‌ها و اطلاعات علمی سروکار دارند کتابداران باید در پی یافتن راه‌حل‌های بهتر برای در اختیار قرار دادن اطلاعات برای این افراد باشند. لذا خلاقیت در این کتابخانه از اهمیت بسزایی برخوردار است. در مورد اهمیت خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی یکی از مصاحبه‌شوندگان چنین گفته:

«برای اینکه کتابخانه‌های دانشگاهی نه تنها برای بهتر شدن و افزایش کیفیت خدمات و محصولات بلکه برای سازگار شدن و حفظ بقا و پویایی خود نیازمند اندیشه‌های نو و نظرهای بدیع و تازه هستند» (کتابدار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی).

بر اساس دیدگاه شرکت‌کنندگان در این پژوهش، خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی از این نظر مهم است که باعث جذب مخاطبان بیشتر به این کتابخانه‌ها می‌گردد. بنا بر نظر کتابداران، برای جذب مخاطبان در کتابخانه‌های دانشگاهی می‌توان از انواع روش‌های خلاقانه استفاده کرد. در این میان بهره‌گیری از ایده‌های نوآورانه و متنوع کارکنان کتابخانه‌های دانشگاهی می‌تواند کمک مؤثری در این راستا باشد. با این حال چنین به نظر می‌رسد که در کتابخانه‌های دانشگاهی، ارائه ایده‌های نواز سوی کتابداران با محدودیت‌های زیادی مواجه بوده و این امر، محیط کتابخانه را به

محیطی را کد و کم مشتری تبدیل کرده است که اجازه هر حرکت جدیدی را از کتابداران گرفته است. جمله قیدشده در زیر، شاهد این مدعا است.

«چون دست ما باز نیست برای ارائه خدمات بیشتر. چون تابع قوانین و محدودیت‌های خاصی هستیم. چون توانایی جذب نیروهای همکار برای ایجاد خلاقیت را نداریم. برنامه‌ی محدود امکان خلاقیت را به ما نمی‌دهند» (ادبیات و زبان‌های خارجی).

یکی دیگر از شرکت‌کنندگان در اهمیت این موضوع چنین تأکید کرده است:

«متأسفانه در حال حاضر علیرغم اینکه در ظاهر مسئولین کتابخانه‌ها مدعی هستند که از ایده‌های خلاق کتابداران برای افزایش تعداد کاربران و پویایی بیشتر کتابخانه استقبال می‌کنند، ولی در عمل، واقعیت غیر از این هست» (کتابدار دانشکده الهیات).

مصاحبه‌شونده دیگری نیز در این راستا چنین گفته است:

«از این نظر که کتابخانه‌های دانشگاهی یکی از ارکان مهم جوامع علمی هستند لذا باید بتوانند با بکار بردن فن‌های خلاقانه، محیط کتابخانه را به محیطی گرم و جذاب و کاربرپسند مبدل کنند. البته این کار نیازمند استقبال مدیران کتابخانه‌ها از ایده‌های خلاق است» (کتابدار دانشکده کشاورزی).

سؤال سوم پژوهش: دیدگاه کتابداران در مورد اهمیت جایگاه آن‌ها در شکل‌گیری و به‌کارگیری ایده‌های خلاق و نوآورانه در کتابخانه چیست؟

امروزه دنیا با شتاب زیادی در حال تغییر و تحول است؛ و تغییر در فناوری و فناوری باعث تغییر در کارها نیز شده است. کتابداران برای اینکه از قافله این تحولات جدید عقب نمانند باید همگام با این تحولات پیش رفته و ایده‌های خلاق و نوآورانه را به کار ببرند، از طرفی کتابداران با محیط کتابخانه آشنا هستند و بر کار خود تسلط کامل دارند، لذا دارای نقش کلیدی در به‌کارگیری ایده‌های خلاق و نوآورانه هستند. کتابداران هستند که کتابخانه و خود را از طریق کاربرد فناوری در کتابخانه و بازآموزی با تغییراتی که در جامعه رخ می‌دهد سازگار می‌کنند. در رابطه با اهمیت این موضوع، کتابدار دانشکده الهیات این‌گونه گفته:

«میتونیم با صراحت بگیم که نقش کتابدار در شکل‌گیری ایده‌های خلاق بسیار بیشتر است، چون کتابدار اولین فردی است که اشراف و آگاهی کامل به مجموعه و محیط کتابخانه دارد».

کتابداران در نقش یک دانشمند کوچک که در همه زمینه‌ها اطلاعات دارد می‌توانند نقش کلیدی اصلی را در ارائه ایده‌های نو داشته باشند. این کتابداران هستند که از میان انبوه اطلاعات، اطلاعات خاص کاربران را در اختیار آنها قرار می‌دهد و از اتلاف وقت آنها جلوگیری می‌کنند. کتابدار دانشکده علوم طبیعی در این مورد چنین می‌گوید: «کتابداران به دانشمند کوچولو تو تمام زمینه‌ها هستند».

در رابطه با جایگاه کتابداران و حمایت از خلاقیت آنها می‌توان به این توصیف از کتابدار دانشکده مکانیک چنین گفته:

«جایگاه کتابداران در به‌کارگیری ایده‌های خلاق در کتابخانه‌های دانشگاهی نسبتاً ضعیف هست؛ چون اختیارات لازم و کافی را به مسئولین کتابخانه‌ها و کتابداران دانشگاهی نمی‌دهند و ابزارها و پشتیبانی لازم را از آنها به عمل نمی‌آورند». از دیگر موقعیت‌هایی که سبب ایجاد خلاقیت و نوآوری می‌شود استفاده کاربران از کتابخانه‌هاست چراکه همه‌ی افراد از شیوه‌های استفاده از کتابخانه آگاهی لازم را ندارند، پیدا کردن راهکارهایی برای استفاده از کتابخانه می‌تواند باعث به وجود آمدن ایده‌های خلاق و نوآورانه باشد همچنین آموزش استفاده از کتابخانه و آموزش شیوه‌های جستجوی منابع اطلاعاتی موردنیاز می‌تواند مؤثر باشد، در صورتی که افراد از این ایده‌ها پشتیبانی و حمایت کنند.

بنابر گفته کتابدار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی به‌عنوان کتابداری که با مراجعه‌کنندگان در تماس مستقیم است در این باره به این امر مهم اشاره کرده‌اند که: «کتابداران به خاطر ارتباط مستقیم با ارباب‌رجوع و نیازهای آنها به منابع و اطلاعات جدید حتماً باید خلاق و در تلاش برای برآوردن نیاز مراجعین در ارتباط با فناوری‌های جدید و روز باشند».

با توجه به گفته‌های بالا می‌توان نتیجه گرفت که عملکرد ضعیف کتابداران در مسئله به کارگیری ایده‌های خلاقانه و نو که حاصل عدم توجه و حمایت بالادستان به این امر است، موجب عدم ایجاد تغییر و تحول در کتابخانه می‌شود که این امر نیز باعث عقب افتادن کتابخانه از پیشرفت و تحولات به‌روز می‌گردد.

کتابدار دانشکده مهندسی عمران در اهمیت دادن به نقش کتابداران در کتابخانه‌ها با توجه به تجربه و سابقه‌ای که در ارتباط با کار در کتابخانه‌ها دارد تجربیات خود را چنین اظهار کرده است:

«من از کتابخانه‌های بیرون اطلاع ندارم اما با توجه به کتابخانه‌های دانشگاه تبریز من این جایگاه رو ضعیف ارزیابی می‌کنم؛ چون کتابخانه‌های دانشگاه تبریز از ده سال پیش هیچ تغییری نکرده‌اند».

همچنین کتابدار دانشکده مکانیک در این زمینه این‌طور گفته است:

«جایگاه کتابداران در به کارگیری ایده‌های خلاق در کتابخانه‌های دانشگاهی نسبتاً ضعیف هست چون اختیارات لازم و کافی را به مسئولین کتابخانه‌ها و کتابداران دانشگاهی نمی‌دهند و ابزارها و پشتیبانی لازم را از آن‌ها به عمل نمی‌آورند».

از سویی شکل‌گیری و به کارگیری ایده‌های خلاق نیازمند حمایت و در اختیار گذاشتن امکانات است و همچنین باید اختیارات لازم را به مسئولین داد تا ایده‌های نو در کتابخانه شکل بگیرد که در غیر این صورت به کارگیری ایده‌ها عملکرد ضعیفی خواهد داشت.

سؤال چهارم پژوهش: به نظر شما در شکل‌گیری ایده‌های خلاق و نوآورانه در ذهن کتابداران دانشگاهی چه عواملی دخیل بوده و کدام‌یک از این عوامل نقش مهم‌تری نسبت به بقیه دارند؟

ارائه ایده‌های خلاق می‌تواند بر اساس ویژگی‌های سازمان و کتابخانه صورت گیرد. سازمان‌ها و کتابخانه‌ها می‌توانند با فراهم کردن امکانات و تسهیلات لازم و تشویق افراد و مدیران، برای افراد و مدیران زمینه‌های شکل‌گیری ایده را فراهم آورند. از طرفی انگیزه

خود کتابدار که نشئت گرفته از علاقه و سطح تحصیلات او هست می‌تواند نقش مهمی داشته باشد. کتابدار دانشکده حقوق و علوم اجتماعی در این زمینه چنین عقیده دارد: «شکل‌گیری ایده‌های خلاق هم عوامل سازمانی و کتابخانه‌ای و هم عوامل فردی می‌تواند دخیل باشد».

ارتباط کتابدار با مراجعه‌کنندگان نیز می‌تواند به‌نوعی در ارائه ایده‌های نو به کتابداران کمک کند؛ زیرا کتابدار در این ارتباط می‌تواند مشکلات و مسائلی که کتابخانه با آن‌ها روبرو است را کشف کند و راه‌حلی برای آن ارائه بدهد. در صورتی این راه‌حل‌ها می‌تواند عملی شود که مدیران نیز آگاه از خط‌مشی رشته باشند و پذیرای خلاقیت باشند و به آن‌ها بها بدهند. کتابدار کتابخانه مرکزی در مصاحبه خود به این موضوع این‌گونه اشاره کرده است «مسائل و مشکلاتی که در حین ارائه خدمات به وجود می‌آید می‌تواند ذهن کتابدار را به تکاپو بیندازد تا برای رفع آن راه‌حل‌های جدیدی ارائه دهد. در جایی که برای ریزترین تصمیمات در کتابخانه مدیر باید نظر بدهد». از دیگر عوامل مختلفی که می‌تواند باعث تشویق کارمند برای انجام کار بهتر و بازده بهتر در کیفیت ارائه خدمات شود علاقه خود کتابدار به رشته و کارش هست. در حقیقت می‌توان گفت که انگیزه و علاقه مهم‌ترین نقش را دارا هستند؛ زیرا اگر فرد انگیزه و علاقه کافی نداشته باشد و مایل به ارائه یا به کارگیری ایده نو نباشد وجود سایر عوامل نیز نمی‌تواند نقشی را ایفا کند.

یکی از کتابداران در این باره چنین گفته است:

«البته انگیزه و علاقه کتابدار به کارش مهم‌ترین نقش را در ایجاد خلاقیت و نوآوری ایفا می‌کند. اگر انگیزه نباشد و در مقابل تمامی عوامل دیگر مهیا باشد، امر مهم خلاقیت ایجاد نخواهد شد ابتدا باید انگیزه باشد» (کتابدار دانشکده شیمی).

بنا بر نظرات مصاحبه‌شوندگان در این پژوهش، داشتن فرصت کافی از سوی کتابداران جهت مطالعه و افزایش تجربیات ذهنی خود می‌تواند به‌عنوان یک عامل در ایجاد خلاقیت در نظر گرفته شود. با این دید که اگر کتابداران زمان‌هایی برای مطالعه داشته باشند می‌تواند اطلاعات خود را به‌روز نمایند و به اطلاعات قبلی خود بیفزایند تا

بتوانند خلاقیت ذهنی خود را افزایش دهند و ایده‌هایی نو کشف کنند.

در کنار عامل فرصت زمانی کتابداران جهت مطالعه برای کشف ایده‌های نو، دارا بودن بودجه کافی توسط کتابخانه نیز به عنوان یک عامل ایجاد انگیزه در کارکنان برای ارائه ایده گزارش شده است که این امید را در کتابداران ایجاد می‌کند که تلاششان بی‌نتیجه نماند. از سویی ساعت کاری متناسب نیز می‌تواند نقش مهمی داشته باشد. اگر ساعت کاری کتابداران فشرده باشد باعث خستگی آن‌ها می‌شود و این خستگی می‌تواند مانعی برای ارائه ایده باشد. این موارد نیز از جمله مواردی بودند که توسط کتابدار دانشکده زبان و ادبیات خارجی مورد تأکید قرار گرفته‌اند.

این کتابدار بنا به تجربیاتی که در مدت اشتغالش در کتابخانه‌ها به دست آورده این‌طور بیان کرده است:

«باید به کتابداران فرصت مطالعه بدهند، ساعات کاری کتابداران خوب باشد، استقبال مدیرانمون در کاربردی کردن ایده‌ها خوب باشد چون مدیران نقش مهمی دارند و بودجه هم باید باشد که فعلاً اصلاً این امکانات برا ما نیست. دست به هر کاری بزنیم کمبود بودجه مارو ناامید میکنه».

سؤال پنجم پژوهش: به نظر شما چه عواملی می‌تواند باعث تشویق کتابداران دانشگاهی به پیشنهاد ایده‌های نو جهت بهبود کیفیت ارائه خدمات کتابخانه‌شان گردد؟ عوامل مشوق عواملی هستند که فرد را در جهت ارائه ایده‌های نو تشویق می‌کنند. ایده‌های نو نیز به نوبه خود می‌توانند سبب بهبود کیفیت ارائه خدمات کتابخانه‌ای گردد؛ که این خود سبب جذب دانشجویان و اساتید به کتابخانه‌ها می‌گردد. اگر کتابخانه‌ها می‌خواهند نوآور باشند باید به کتابداران اهمیت دهند و امکانات لازم را در اختیار آن‌ها قرار دهند تا کتابداران احساس کنند این فعالیت‌ها ارزشمندند.

کتابدار دانشکده حقوق و علوم اجتماعی چنین عقیده دارد:

«از جمله عوامل تشویق کتابداران جهت پیشنهادهای خلاقانه، یکی ارزش دادن به یافته‌ها است که چه به صورت بالقوه و چه به صورت بالفعل پیشنهاد می‌شود و باید تسهیلات

و امکانات لازم در اختیار کتابداران قرار داده شود و در ساختار سازمان کتابخانه جایگاه کتابدار تعریف بشود».

این کتابدار در ادامه گفته‌های خود چنین بیان می‌کند:

«درواقع کتابداران می‌توانند با اولویت‌بندی نیازهای کتابخانه، راه‌حل‌های بهتری ارائه دهند تا در نتیجه آن بتوانند خدماتشان را بهبود بخشند. مدیران نیز در این راستا، با توجه کردن به این ایده‌ها و کاربردی کردن آن‌ها می‌توانند کتابداران را به ارائه ایده تشویق نمایند».

از نظر شرکت‌کنندگان در این مصاحبه، داشتن مدرک تحصیلی مرتبط با کار کتابدار، عامل مهمی در ارائه ایده‌های خلاق از سوی کتابداران در کتابخانه‌ها هست. یکی از کتابداران در این مورد چنین گفته:

«اگر کتابدار فردی باشد که کارش با رشته تحصیلی‌اش مرتبط است هم به مشکلات آن و هم به نقطه قوت کارش آشناست و انگیزه بیشتری نیز برای حل آن مشکلات دارد» (کتابدار دانشکده مکانیک).

در همین حال چنین به نظر می‌رسد که علاوه بر سازگاری مدرک تحصیلی کتابدار با حرفه خود، یادگیری مهارت‌های جدید نیز می‌تواند به‌عنوان یک نیروی محرکه در ایجاد انگیزه برای پیشنهاد ایده‌های جدید توسط کتابدار باشد. در اهمیت این موضوع یکی از کتابداران چنین بیان می‌کند:

«یادگیری مهارت‌های جدید یکی از عوامل مهم در ایجاد انگیزه است. زمانی که بتوانیم مهارت‌های جدیدتری یاد بگیریم و با استفاده از آن‌ها در کار و شغلمان پیشرفت کنیم قطعاً انگیزه‌ی ما برای کار و تلاش بیشتر خواهد شد. مدیران نیز می‌توانند فضایی ایجاد کنند که به خلاقیت فرصت بروز بدهد و افراد را در ارائه ایده‌هایشان تشویق کند» (کتابدار دانشکده فیزیک).

در این مورد می‌توان به گفته‌های یکی از کتابداران مصاحبه‌شونده اشاره کرد که در این باره چنین اظهار کرده:

«کسی که به‌عنوان کتابدار استخدام شده انگیزه و علاقه دارد و باید حس مسئولیت داشته باشد. اون فرد بدون هیچ خواسته‌ای میاد و فعالیت‌ها رو بسط میده و پیشنهادهای جدیدی ارائه میده. باید از ایده‌ها استقبال بشه و همین‌طور کارگاه‌های آموزشی باشه» (کتابدار دانشکده زبان و ادبیات فارسی).

سؤال ششم پژوهش: به نظر شما چه عواملی می‌تواند مانع بیان و ارائه ایده‌های پیشنهادی کتابداران دانشگاهی جهت بهبود کیفیت ارائه خدمات کتابخانه‌شان گردد؟ کتابخانه‌های دانشگاهی با موانع بسیاری برای ارائه ایده‌های نو مواجه می‌شوند. کتابخانه‌ها سازمان‌های توسعه‌یافته‌ای هستند که روی ثبات و تکرارپذیری در برخورد با نیازها و مسائل مشتری هدف‌گذاری می‌کنند و به‌طور کلی مخالف ریسک هستند. مدیران کتابخانه بر فعالیت‌های کتابخانه‌ها تأثیرات فراوان می‌گذارند و در صورتی که برای کتابخانه‌ها ارزش قائل باشند و به شغل کتابداری آشنا باشند می‌توانند تأثیر مثبت بگذارند. می‌توان این ادعا را داشت که مدیران کتابخانه در صورتی می‌توانند کتابداران و ایده‌های آنان را درک کنند و به آن‌ها جامه عمل بپوشانند که تخصص کتابداری داشته باشند. با استناد به گفته کتابدار کتابخانه مرکزی که نقل می‌کند:

«در یک کتابخانه بزرگ مدیریت کتابخانه باید متخصص کتابداری باشد و محقق نشدن این امر یک ضعف محسوب می‌شود که پیامدهای خودش را دارد. بی‌توجهی و یا بی‌تفاوتی یا تحقیر از طرف مدیران غیرمتخصص از موانع جدی محسوب می‌شود». می‌توان تا حدودی این ادعا را ثابت کرد. مدیر باید برای رشته کتابداری ارزش قائل باشد تا ایده مطرح شده از سوی کتابداران را ارزشمند بشمارد. همچنین مصاحبه‌شونده دیگری نیز در این مورد چنین گفته:

«متأسفانه مسئولان از ایده‌های خلاق و نو استقبال نکرده و کتابداران را تشویق نمی‌کنند، در کل استقبالی از طرف مسئولان نمی‌شود و شاید هم دلیلش این هست که بعضی از مسئولان رشته‌شون مرتبط با کتابخانه نیست» (کتابدار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی).

از جمله موانع دیگر، منابع مالی یا همان بودجه به‌عنوان مانع اصلی تشویق کتابداران به ارائه ایده نو مطرح است. نبود پشتوانه مالی سبب می‌شود که کتابداران امیدی به عملی شدن ایده‌های خود نداشته باشند. کتابدار دانشکده الهیات یکی از موانع مهم را این عامل می‌داند و در این زمینه چنین می‌گوید:

«برای نوآوری منابع مالی یک عامل مهم محسوب می‌شود که در صورت فقدان منابع مالی ایجاد نوآوری و خلاقیت در کتابخانه‌ها امکان‌پذیر نمی‌شود» (کتابدار دانشکده الهیات).

کارکنان کتابخانه می‌توانند با همکاری یکدیگر و از طریق تبادل اطلاعات به ایده‌های نو دست یابند و موجبات تشویق یکدیگر شوند و جو رقابتی مثبتی نیز بین خودشان ایجاد کنند که در نهایت به پیشرفت کتابخانه منجر می‌شود. همچنین عدم استقبال مدیران از ایده‌های نو و بی‌تفاوتی آن‌ها نسبت به خلاقیت کتابداران را می‌توان به‌عنوان موانع بیان و ارائه ایده نام برد.

سؤال هفتم پژوهش: به نظر شما کتابدارانی که مایل به به‌کارگیری شیوه‌های جدید و نوآورانه در ارائه خدمات کتابخانه‌شان هستند چه ویژگی‌های و مهارت‌های منحصر به فردی در مقایسه با سایر کتابداران دارند؟

علاقه و اشتیاق و داشتن مهارت و تخصص در کار باعث به وجود آمدن ایده‌های خلاق متناسب با حوزه کاری می‌شود و فرد چون به همه‌ی جوانب کارش آگاهی و تسلط دارد ایده‌های جدید زیادی می‌تواند ارائه دهد.

یکی از کتابداران شرکت‌کننده در مصاحبه چنین اظهار می‌کند:

«علاقه و مهارت و تجربه در کار، اعتماد به نفس، سطح تحصیلات، مرتبط بودن رشته تحصیلی با کار، کارا بودن، توجه به محیط کار و جزئیات مربوط به وظایف و کار از جمله مهارت‌های منحصر به فرد کتابدار است. به عبارتی دیگر یک کتابدار خلاق علاوه بر داشتن تخصص لازم در زمینه کار خود باید دارای انگیزه و علاقه لازم در استفاده از شیوه‌های جدید باشد و استعداد های خود را در جهت ارائه شیوه‌های نو شکوفا نماید تا از آن‌ها در

شناسایی نیازهای اطلاعاتی کاربران خود و برطرف کردن این نیازها در سریع‌ترین زمان ممکن، استفاده کند» (کتابدار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی).

کتابدار کتابخانه مرکزی نظر خود را در این مورد این‌طور بیان کرده:

«به نظر من کتابدار خلاق کسی هست که عشق و علاقه داشته باشد و از ایده‌هاش استقبال هم بشه. مثلاً بعضی‌ها میگن ما کتابخونه میایم تا زمان بگذره و فقط حقوق بگیریم و بی سروصدا بریم، منظورم از بی سروصدا اینه که مثلاً کتابدار عشق و علاقه داره ولی رئیس‌ها فقط از این حضور فیزیکی استقبال می‌کنند و از نظر کیفی اهمیت نمی‌دهند و این کار هم گاهی اوقات باعث میشه که عشق و علاقه از بین بره».

همچنین این کتابدار در ادامه صحبت‌های خود، وجود اعتماد به نفس را یکی از ارکان مهم برای پیشرفت شغلی کتابدار عنوان کرده و چنین گفته است:

«وجود اعتماد به نفس، همراه با تحصیلات و انگیزه و علاقه در کتابدار باعث میشه که به مهارت‌ها و توانایی‌های خود در ارائه ایده خلاق ایمان داشته باشه و برای حل مشکلات و مسائل و همچنین برای ارائه خدمات بهتر ایده‌های خلاق و نوآورانه به کار ببره» (مرکزی).

همچنین کتابدار دانشکده علوم پایه معتقد است که:

«اولین مورد، علاقه و انگیزه است. دوم تحصیلات بالا و تجربه بیشتر و سوم، اعتماد به نفس بالا».

در مورد مهارت‌های منحصربه‌فردی که کتابداران می‌توانند داشته باشند، کتابداری دیگر، درون‌گرایی و برون‌گرایی را به‌عنوان دو عامل مهم مطرح کرده: و چنین گفته است: «به نظر من این برمی‌گردد به شخصیت کتابدار که می‌تونه درون‌گرا یا برون‌گرا باشه و این تأثیر داره روی اینکه آن‌ها مایل به به‌کارگیری شیوه‌های جدید هستند یا نه. در واقع برون‌گرایی و درون‌گرایی یک صفت شخصیتی و یک بُعد اصلی در نظریه شخصیت انسان است. درون‌گراها انرژی خود را از درون خود دریافت می‌کنند و ایده‌ها و مفاهیم را از ذهن خود می‌گیرند و برون‌گراها انرژی خود را از دنیای بیرون خود و در ارتباط با دیگران

دریافت کرده و به ارائه ایده می‌پردازند» (کتابدار دانشکده مهندسی عمران).

سؤال هشتم پژوهش: به نظر شما مدیرانی که مایل به به‌کارگیری شیوه‌های جدید و نوآورانه در ارائه خدمات کتابخانه‌شان هستند چه ویژگی‌ها و مهارت‌های منحصر به فردی در مقایسه با سایر مدیران دارند؟

برای آن که کتابخانه‌ها خلاق باشند می‌بایست افرادی که در رأس آن‌ها قرار دارند برای نوآوری ارزش قائل شوند و بدانند که چگونه با نوآوری‌ها برخورد نموده و کنار بیایند. در حقیقت باید انگیزه لازم را برای استفاده از آن‌ها داشته باشند. مدیرانی که تخصص دارند بیشتر از مدیران غیرمتخصص به اموری که در کتابخانه می‌گذرد آگاه هستند و با روحیات و مشکلات کتابداران آشنایی دارند و با دید جزئی و ریزبینانه به آن‌ها می‌نگرند و درک بیشتری نسبت به آن دارند.

مدیران انعطاف‌پذیر در برابر تغییرات، انتظار دارند اشتباهاتی رخ دهد و قادرند شکست‌های غیرقابل اجتناب را تحمل کنند. کتابدار «کتابخانه مرکزی» در رابطه با این موضوع معتقد است:

«مدیران متخصص کتابداری علاوه بر دید کتابدارانه باید مهارت‌های ارتباطی و روان‌شناسی و اجتماعی داشته باشند؛ و از ایده‌های خلاقانه استقبال کنند. به کیفیت امور اهمیت بدهند و با روحیه کارکنان کتابخانه آشنا بوده و به نقطه نظرات و مشکلات و پیشنهادها آن‌ها توجه کرده و درصدد رفع نواقص برآیند. درج تشویق‌نامه‌ها در پرونده؛ لوح‌های تقدیر و تشکر و... را می‌توان از جمله انگیزه‌های معنوی دانست». در مقابل مدیرانی که از اشتباهات هراس دارند از شکست‌ها در برابر مدیریت بالاتر دفاع نمی‌کنند و روحیه همکاری ضعیفی دارند. در هر سازمانی بین کارکنان و مدیران یک رابطه سلسله مراتبی وجود دارد، دلیل این سلسله مراتبی مشخص کردن حدود و وظایف و ارتباط بین کارکنان و مدیران است؛ و نقش مدیر در این سلسله مراتبی به‌عنوان فردی که اداره‌کننده سازمان و کارکنان است، باید یک شیوه ارتباطی برقرار کند که باعث به وجود آمدن ارتباط اعتماد متقابل بین کارکنان و مدیر باشد. بنا به گفته کتابدار دانشکده مهندسی

عمران: «ویژگی یک مدیر خوب این است که محیطی مبتنی بر اعتماد متقابل بین کتابدار و مدیر ایجاد کند. از طرفی مدیر برای اینکه بتواند کارکنانش را خوب مدیریت و رهبری کند باید نسبت به کارکنانش شناخت و آگاهی داشته باشد، یعنی باید از شیوه مدیریتی مناسب استفاده کند و کارکنانش را برای ارائه ایده و خلاقیت تشویق کند».

کتابدار دانشکده اقتصاد نیز نظر خود را چنین بیان می‌کند:

«به هر حال کار مدیر همیشه با رهبری و مدیریت کارکنانش انجام می‌شود، آنگاه بتونه خوب رهبری بکنه، خوب هدایتش کنه و خوب بتونه اونارو ارزش گذاری بکنه عملکرد خوبی خواهد داشت. اون مدیرایی که کارمند خوب رو تشویق می‌کنن، به کارمند خوب ارزش میدن، موفق تر از مدیرانی هستند که براشون فرقی نداره».

کتابدار دانشکده اقتصاد در ادامه اظهارات خود، به بها دادن جایگاه کتابخانه از سوی

مدیر کتابخانه اشاره کرده و چنین افزوده است:

«از جمله مهم ترین ویژگی که یک مدیر خلاق می‌تونه داشته باشه این است که مدیر ارزش و اهمیت کتابخانه را در پیشرفت و توسعه علمی دانشگاه بدوننه. همچنین مدیر باید از مشکلات کتابخانه مطلع باشه تا برای حل مشکلات به ارائه ایده‌ها و پیشنهادهای نو پردازه». همچنین داشتن انعطاف پذیری و توانایی دست کشیدن از یک قاعده و چارچوب ذهنی و اهمیت دادن به نظرات و انتقادات دیگران از جمله ویژگی‌های یک مدیر خلاق است که این کتابدار بر آن تأکید کرده است.

کتابدار دانشکده مدیریت بازرگانی نیز در این زمینه ویژگی یک مدیر خلاق را این گونه توصیف کرده است: «مدیر خوب و خلاق، مدیری است که متناسب با اهداف سازمان عمل کنه و از ایده‌ها و افکار خلاقانه و نوآورانه در جهت پیشرفت سازمان استفاده کنه».

کتابدار دانشکده علوم پایه در این رابطه گفته:

«به نظرم این‌ها مدیرانی هستند که علاقه به پیشرفت و نوآوری دارند و دلسوز هستند و به اهداف سازمان اهمیت می‌دهند و در برابر پیشنهادهای و انتقادات انعطاف پذیر هستند».

سؤال نهم پژوهش: به نظر شما یک ایده نوآورانه و خلاقیتی که توسط یک کتابدار ارائه می‌شود چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد تا مورد توجه مدیریت و کارکنان کتابخانه واقع شده و قابلیت اجرا داشته باشد؟

در یک نگاه کلی، از دیدگاه برادران هیث^۱ ارائه ایده ساده و جذاب را می‌توان اولین گام برای حل یک مشکل یا نیاز دانست. با این وجود، ایده در عین سادگی و جذابیت باید با ساختار سازمان هماهنگی داشته باشد تا بتواند نظر مدیران و کارکنان کتابخانه را جلب کند و مورد استقبال مراجعه‌کنندگان باشد. ایده باید به‌روز باشد تا با تغییرات جامعه استفاده‌کننده هماهنگ باشد. همچنین ایده باید در زمان مشخص و با هزینه کم قابل اجرا باشد.

کتابدار دانشکده حقوق و علوم اجتماعی در این مورد بر این باور است که:

«ویژگی‌های ایده نو باید بر اساس ساختار کتابخانه‌ها باشد و سعی در برطرف نمودن نیازهای اطلاعاتی جامعه کتابخانه باشد و همچنین باید ضرورت اجرای عمل داشته باشد. به‌طور کلی جوانب بودجه، زمان، مکان و تسهیلات لازم باید موردبررسی قرار گیرد». همچنین طبق نظرات برادران هیث یک ایده خلاق باید به‌گونه‌ای ارائه شود که فارغ از هرگونه مبالغه و ظاهرسازی باشد و به حل مشکلات موجود کمک کند و موجبات پیشرفت را فراهم آورد. ایده‌ها باید موجب آسان شدن کارها شوند و با صرف هزینه کمتر قابل اجرا باشند. گفته‌های کتابدار کتابخانه مرکزی هم اهمیت وجود این ویژگی در ایده خلاق را تأیید می‌کند. او در این زمینه چنین می‌گوید:

«یک ایده خلاقانه نباید اغراق‌آمیز باشد یعنی نباید مشکلات مرتبط با آن را بسیار بزرگ تر و مهم تر از آنچه واقعاً هست جلوه دهد. جنبه خودنمایی نداشته باشد و با واقعیات منطبق باشد. ضمن پیامدهای مثبت باعث پیشرفت علمی و گشایش فکری و ذهنی در کاربران گردد. هزینه اجرایی زیادی نداشته باشد. محدودیت‌های کاربردی کمتری داشته باشد و اجرای آن بسیار سخت نباشد» (مرکزی).

---

^۱. Chip & Dan Heath

برادران هیث در کتاب خود عنوان کرده‌اند که ایده‌ها باید با واقعیت مطابقت داشته باشند؛ بنابراین، در سازمان کتابخانه نیز ایده‌ها باید با اهداف کتابخانه‌ها سازگار باشند تا کتابخانه را از اهداف اصلی خود دور نسازند. همچنین پیاده‌سازی ایده‌ها نباید هزینه‌بر باشد تا ایده‌ها به راحتی از سوی مدیران و مسئولان ارشد پذیرفته شوند. در زمینه ویژگی‌های ایده یکی از کتابداران مصاحبه‌شونده چنین گفته است:

«در حقیقت هر چه ایده‌ها ملموس تر باشند و قابلیت سازگاری بیشتری با ساختار و ظرفیت کتابخانه داشته باشند پذیرش آن‌ها از سوی مدیران و کارکنان کتابخانه راحت تر است و راحت تر می‌توان آن‌ها را به مرحله اجرا رساند» (کتابدار دانشکده حقوق و علوم اجتماعی).

در مجموع می‌توان گفت که ویژگی یک ایده خوب آن است که قابلیت اجرایی داشته باشد؛ یعنی باید از تمام جنبه‌ها جامع و کامل باشد، همچنین ارائه‌دهنده یک راهکار و ایده برای حل مشکل باشد. به گفته کتابدار دانشکده اقتصاد: «عیب و ایرادی نداشته باشه که موقع کار که اجرا میشه به درد نخوره».

سؤال دهم پژوهش: از دیدگاه کتابداران نوآوری در کتابخانه‌ها چگونه در ارتباطات علمی خصوصاً در بین گروه‌های تخصصی جهت ایفای نقش حرفه‌ای تأثیر می‌گذارد؟ محیط اجتماعی در یادگیری افراد نقش مهمی دارد. کتابخانه‌ها به عنوان نهادی که آموزش بخشی از وظایفش است می‌تواند چنین محیط‌هایی را برای کاربران خود ایجاد کند؛ یعنی با ایجاد شبکه‌های مجازی محیطی تعاملی با کاربران خود ایجاد کنند و اخبار جدید کتابخانه را به اطلاع کاربران برسانند حتی از این راه می‌تواند کاربران جدید جذب نماید. کتابخانه می‌تواند با برگزاری جلسات تخصصی در این محیط‌ها بین دانشجویان و اساتید نیز ارتباط برقرار نمایند و محیط‌های علمی با رقابت سالم ایجاد نمایند. کتابدار دانشکده الهیات نیز در مصاحبه خود به این موضوع این گونه اشاره کرده که «مسئول کتابخانه می‌تواند با ایجاد یک گروه در شبکه‌های مجازی مختص دانشکده الهیات و علوم اسلامی

کتاب‌های تازه چاپ‌شده را از طریق این شبکه‌های مجازی برای اساتید دانشکده و دانشجویان اطلاع‌رسانی نمایند و زمانی را نیز برای مناظره و گفت‌وگو بین اساتید داوطلب مشخص نماید. از سویی کتابداران می‌توانند با استفاده از نوآوری ارتباط خودشان را با یکدیگر افزایش دهند و با مشورت با یکدیگر در زمینه‌های مختلف از خلاقیت‌ها و نوآوری‌های یکدیگر بهره ببرند و کیفیت خدمات خود را بهبود بخشند. کتابدار مرکزی نیز با بیان خود به گفته مهر تأیید زده است. «توجه به کیفیت ارائه خدمات به مراجعین توجه کتابداران را به اهمیت روابط با گروه‌های دیگر (بخصوص کتابداران کتابخانه‌های مختلف) جلب می‌کند. اینکه با ایجاد ارتباط از فعالیت‌هایی که در دیگر کتابخانه‌ها رخ می‌دهد ایده بگیرند و در خلاقیت‌ها از آن‌ها استفاده کنند». همچنین می‌توان گفت که متخصص بودن کتابدار و اهمیت دادن به نوآوری در کتابخانه‌ها و همچنین کتابدار مراجعه‌کنندگان که به کتابخانه مراجعه می‌کند به نیازهای آن‌ها آشنایی و آگاهی داشته باشد، باعث می‌شود که کتابدار برای اینکه به این نیازهای مراجعه‌کنندگان پاسخ مناسبی بدهد به دنبال راهکار و تلاش برای ارائه ایده‌های نو خلاقانه باشد. کتابدار دانشکده مهندسی عمران نیز در مصاحبه خود این موضوع را تأکید کرده است «درنهایت هر چه کتابدار آشنا به نیازهای گروه تخصصی و نیاز مراجعان خود آشنا باشد همان‌قدر می‌تواند در جهت نوآوری تلاش کند و راه مناسبی برای پاسخگویی به آن‌ها بیابد». درنهایت می‌توان گفت که در ارتباطات علمی که بین افراد صورت می‌گیرد اکثراً افراد متخصص با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. اگر این ارتباط بین گروه‌های تخصصی درباره نوآوری و خلاقیت باشد باعث می‌شود که آن‌ها درباره همه‌ی جوانب ایده با همدیگر به گفتگو بپردازند و این گفتگو باعث دسترسی به اطلاعات بیشتر و منظم خواهد شد.

سؤال یازدهم پژوهش: چه پیشنهاد یا پیشنهادهایی جهت رفع موانع استفاده از ایده‌های نو در کتابخانه‌های دانشگاهی به منظور ارتقا ارائه خدمات کتابخانه با بهره‌گیری از ایده‌های خلاق و نو دارید؟

یکی از موانع برای ارائه ایده‌های نو توسط کتابداران، غیرمتخصص بودن مدیران است. متخصص فردی است که معلومات نظری تخصصی و تمرینات عملی لازم (کارورزی) را زیر نظر استادان خود کسب کرده است که مدرک تحصیلی مربوط به آن تخصص مؤید مهارت‌های نظری و عملی او نسبت به آن علم و تخصص است. چنین فردی امور کتابخانه را اولویت‌بندی کرده و انرژی کارمندان را برای انجام امور بیهوده هدر نمی‌دهد.

کتابدار کتابخانه مرکزی در این باره گفته: «در سازمان‌ها نظرات مدیران برای پیشبرد امور بسیار حائز اهمیت است. لذا خصوصیات علمی رفتاری و اخلاقی مدیران تعیین‌کننده است. مثلاً اگر مدیری در امر صرفه‌جویی افراط کند و برای خرید لامپ که مورد نیاز سالن است موافقت نکند، کارکنان باید به جای پرداختن به امور مهم‌تر برای هر مسئله پیش‌پاافتاده‌ای مانند خرید لامپ و... درگیر باشند دیگر جایی برای خلاقیت و ارائه ایده‌های نوآورانه باقی نمی‌ماند».

تجربیات کتابداران نشان می‌دهد که مدیران کتابخانه‌ها با مشارکت کتابداران در تصمیم‌گیری‌ها و کاربردی کردن این تصمیمات می‌توانند باعث ایجاد انگیزه در آن‌ها شوند و حمایت آن‌ها، چه از لحاظ معنوی و چه از لحاظ مادی، از کتابداران سبب ارائه ایده‌ها از سوی کتابداران می‌شود و باعث سوق آن‌ها به سوی مطالعات بیشتر در مورد ایده‌های جدید و تفکر خلاق می‌شود.

یکی از مشکلات کتابخانه‌های دانشگاهی این است که با کمبود بودجه مواجه هستند و این مانعی برای پیشرفت و خلاقیت است. با در نظر گرفتن بودجه برای خلاقیت می‌توان کتابداران را تشویق نمود تا ایده‌های نو ارائه دهند؛ چون بودجه موجب هدایت و سازماندهی کارها می‌شود و در این صورت می‌توان برنامه دقیقی برای عملی کردن خلاقیت‌ها نشان داد. در رابطه با این موضوع و اهمیت بودجه می‌توان به دیدگاه‌های چند کتابدار به‌عنوان افرادی که مستقیماً اهمیت بودجه را احساس کرده‌اند، اشاره کرد.

«حمایت‌های جدی و رسمی و پشتیبانی‌های مادی و معنوی از سوی مسئولان و مدیران ارشد برای کاربردی کردن افکار نو باید صورت گیرد» (کتابدار دانشکده حقوق و

علوم اجتماعی).

کتابدار دانشکده زبان و ادبیات خارجی هم گفته: «بودجه باید در سطح کلان درست بشه؛ چون نه تنها واحد ما بلکه تمامی واحدهای دانشگاه دچار این مشکل هستند».

بحث و نتیجه‌گیری

در این بخش به بحث در مورد عوامل کلیدی مؤثر در ارائه و به‌کارگیری ایده‌های خلاق از دیدگاه کتابداران دانشگاه تبریز می‌پردازیم.

از دیدگاه کتابداران دانشگاه تبریز، نوآوری شکل اجرایی شده خلاقیت ذهنی است. کتابداران معتقدند که به‌کارگیری خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی در جذب مخاطبان و حفظ بقا و پویایی کتابخانه نقش بسزایی دارد. تجربیات گوناگون در زمینه مدیریت در سازمان‌ها حاکی از آن است که طی سالیان متمادی، عملیاتی شدن ایده‌های ذهنی در هر سازمانی از قبیل کتابخانه‌ها و مراکز پژوهشی بستگی به چند عامل دارد. طبق یافته‌های این پژوهش، عوامل کلیدی به سه دسته عوامل فردی، عوامل سازمانی و ویژگی‌های ایده طبقه‌بندی شده‌اند که در زیر به بررسی این عوامل می‌پردازیم.

عوامل فردی

کتابداران می‌توانند نقش کلیدی و بسیار مهم در راستای ارائه و اجرای فعالیت‌های نوآورانه در کتابخانه‌ها ایفا می‌کنند. داشتن کتابخانه‌ای پویا و کارآمد در وهله اول منوط به داشتن کتابداران خبیره و علاقه‌مند است. این افراد، با توجه به ارتباط تنگاتنگی که با مراجعان از یک سو و منابع کتابخانه از سوی دیگر دارند به‌عنوان حلقه رابط بین منابع و مراجعان عمل می‌کنند. داشتن دانش تخصصی و خلق و خوی نیک کتابداران از جمله عوامل مؤثر در ایجاد خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌ها گزارش شده است (کریمی و همکاران، ۱۳۹۱).

باین حال، گاهی اوقات ترس از شکست، مقاومت در مقابل تغییر و فقدان اعتماد به نفس در کتابداران به‌عنوان عوامل بازدارنده در راستای ارائه ایده‌های خلاقانه توسط آن‌ها هست (Pellack, 2022).

داشتن روحیه نوآوری و خلاقیت، داشتن انگیزه ارائه ایده خلاق، داشتن تحصیلات مرتبط با شغل توسط کارکنان و مدیران، داشتن روحیه ریسک‌پذیری از جمله عوامل فردی مؤثر در ارائه ایده هستند. وجود کتابداران خلاق، به‌روز و با انگیزه در کتابخانه‌ها، بالأخص کتابخانه‌های دانشگاهی، می‌تواند باعث ارتقای سطح ارائه خدمات گردد. کتابداران شرکت‌کننده در پژوهش حاضر معتقدند که انگیزه و علاقه کتابدار به کارش مهم‌ترین نقش را در ایجاد خلاقیت و نوآوری ایفا می‌کند. اگر انگیزه نباشد و در مقابل تمامی عوامل دیگر مهیا باشد، امر مهم خلاقیت ایجاد نخواهد شد.

تفرشی و همکارانش (۱۳۹۱) نیز از جمله عوامل فردی مؤثر در خلاقیت، به‌عنوان انگیزه و تخصص کتابدار به‌عنوان مهم‌ترین عامل فردی مؤثر در ارائه ایده‌های خلاق تأکید کرده‌اند.

با توجه به نظرات کتابداران شرکت‌کننده در این پژوهش، چنین به نظر می‌رسد که برای به‌کارگیری ایده‌های خلاق در کتابخانه‌ها، نه تنها داشتن کتابداران علاقه‌مند و شایسته، بلکه دارا بودن مدیرانی توانا که مایل به به‌کارگیری شیوه‌های جدید و نوآورانه در ارائه خدمات کتابخانه‌شان هستند نیز از ضروریات است؛ بنابراین، مسائل و مشکلاتی که در حین ارائه خدمات به وجود می‌آید می‌تواند ذهن کتابدار را به تکاپو بیندازد تا برای رفع آن راه‌حل‌های جدیدی ارائه دهد و این در حالی است که حتی برای ریزترین مسائل در کتابخانه مدیر باید توانایی نظردهی داشته باشد و بتواند موضوع را خوب درک کند و با کتابداران هم‌عقیده باشد.

به عقیده مصاحبه‌شوندگان، یکی از دلایل عدم استقبال مدیران از ایده‌های نو و بی‌تفاوتی آن‌ها نسبت به خلاقیت کتابداران را می‌توان نامربوط بودن رشته تحصیلی مدیران و عدم آشنایی مدیران با مسائل مربوط به کتابخانه دانست. آن‌ها معتقدند حتی اگر کتابداران بخواهند ایده‌های نو ارائه دهند مسئولان از ایده‌های خلاق و نو استقبال نمی‌کنند. از منظر آن‌ها شاید دلیل عدم استقبال این‌هاست که بعضی از مسئولان رشته تحصیلی‌شان مرتبط با کتابخانه نیست.

علی‌رغم تصور این شرکت‌کننده در مورد ارتباط رشته تحصیلی مدیران با سمت اجرایی‌شان، جانتز (۲۰۱۳) در تحقیق خود به این نتیجه رسیده است که بین رشته تحصیلی مدیران و میزان استقبال آن‌ها از ایده‌های خلاق رابطه معنی‌داری وجود ندارد. همچنین در تحقیقی مشابه که توسط نیر و جوکار (۱۳۹۱) انجام گرفت، این پژوهشگران نیز به نتیجه مشابه در مورد رابطه رشته تحصیلی مدیران با میزان استقبال آن‌ها از ایده‌های خلاق دست یافتند.

عوامل سازمانی

در عصر کنونی، مزیت رقابتی هر سازمانی در گرو به کارگیری شیوه‌های خلاقانه و نوآورانه هست. پژوهشگران، خدمات نوآورانه در مراکز علمی و پژوهشی را در گروه‌هایی مشتمل بر خدمات دانش‌بنیان (مانند فعالیت‌های پژوهشی در سازمان‌های تحقیقاتی) و خدمات مربوط به اطلاعات (مانند خدمات اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم برای رفع نیازهای اطلاعاتی تلاش می‌کنند) رده‌بندی می‌کنند. (بیرانوند، ۲۰۱۵).

در مبحث مربوط به موضوع خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌ها، یکی از عوامل سازمانی مؤثر در ارائه و به کارگیری ایده‌های خلاق از دیدگاه کتابداران، پشتیبانی از ایده‌های کتابداران است. طبق یافته‌های پژوهش حاضر، ارائه ایده از سوی کتابداران در صورتی عملی خواهد بود که جایگاه کتابدار در کتابخانه به‌طور مشخص تعریف شده باشد. از دیدگاه کتابداران دانشگاه تبریز از جمله عوامل مشوق کتابداران جهت پیشنهادی‌های خلاقانه، ارزش دادن به ایده‌های آن‌ها است که باید تسهیلات و امکانات لازم در اختیار کتابداران قرار داده شود و در ساختار سازمان کتابخانه جایگاه اصلی کتابدار تعریف بشود. پژوهشگران همچنین در تحقیقات پیشین عنوان می‌کنند که جهت ارائه ایده از سوی افراد خلاق، این افراد باید حس کنند که از کار آن‌ها استقبال می‌شود و مشارکت آن‌ها در

---

^۱. Biranvand

پیاپی سازی طرح نوآوری ارزشمند است (Ward, 2013). لذا عدم پشتیبانی از کتابداران در دادن اختیارات لازم به آنها و عدم توجه به ایده‌ها و پیشنهادهای آنها از سوی مدیران یکی از چالش‌های مهم در ترویج فرهنگ نوآوری در کتابخانه‌ها هست. بنا به اظهارات پاسخگویان تحقیق حاضر، این بی‌توجهی باعث ایجاد دل‌سردی در کتابدارانی که پتانسیل ذهنی قوی در ارائه ایده‌های نو و خلاق دارند می‌گردد.

همچنین یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که زمانی که کتابداران احساس کنند که ایده‌های ارائه شده توسط آنها با واکنش‌های منفی از سوی مدیران رده‌بالا مواجه خواهند شد، سکوت اختیار کرده و به همان کارها و فرآیندهای روزمره خود بسنده خواهند کرد. کتابداران شرکت‌کننده در این پژوهش جایگاه کتابداران در به‌کارگیری ایده‌های خلاق در کتابخانه‌های دانشگاهی را نسبتاً ضعیف ارزیابی می‌کنند و علت این امر را عدم وجود اختیارات لازم و کافی مسئولین کتابخانه‌ها و کتابداران دانشگاه جهت پشتیبانی از ایده‌ها می‌دانند. به عقیده کتابداران شرکت‌کننده در این پژوهش، راه‌حل این مشکل، بها دادن به ایده‌های خلاق و در نظر گرفتن پاداش برای کتابداران خلاق از سوی مدیران مافوق است. تفرشی و همکارانش نیز در تحقیق خود برقراری سیستم پاداش را مهم‌ترین عامل سازمانی مؤثر در خلاقیت کتابداران عنوان کرده‌اند. در این راستا بابایی و همکاران اذعان داشته‌اند که مدیران کتابخانه‌ها، خود در درجه اول منشأ نوآوری بوده‌اند. لذا مدیران به‌منظور جلب حمایت افراد کلیدی پروژه‌هایشان را با زیردستان مطرح کرده و هرگاه با موافقت مواجه شوند فرآیند طراحی و برنامه‌ریزی آغاز می‌شود.

از دیگر عوامل سازمانی مؤثر در اهمیت دادن به ایده‌ها تخصیص بودجه توسط کتابخانه‌ها است. بودجه می‌تواند به عنوان یک عامل ایجاد انگیزه در کارکنان برای ارائه ایده باشد و این امید را در کتابداران ایجاد می‌کند که تلاششان بی‌نتیجه نمی‌ماند. کتابداران شرکت‌کننده در پژوهش حاضر معتقدند اگر کتابخانه بتواند بودجه کافی جذب کند طبیعتاً ایده‌های خلاق را هم بیشتر و بهتر به مرحله اجرا درخواهد آورد.

ویژگی‌های ایده

برای اینکه کتابخانه‌ها بتوانند با به‌کارگیری ایده‌های خلاق، سطح ارائه خدمات خود را از لحاظ کمی و کیفی ارتقا بخشند این ایده‌ها باید خصوصیتی داشته باشند. بنا به نظرات کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه تبریز، ایده‌هایی که ارائه می‌شوند باید از نظر اقتصادی مقرون به صرفه بوده^۱، با اهداف کتابخانه هماهنگی داشته^۲ و همچنین از نظر قابلیت اجرایی باید با محدودیت‌های کاربردی همراه نبوده و اجرای آن‌ها زیاد سخت و پیچیده نباشد^۳ تا کارکنان کتابخانه قادر به اجرای عملی این ایده‌ها در محیط کتابخانه^۴ باشند. همچنین به نظر می‌رسد که این ایده‌ها همان‌گونه که راجرز اشاره کرده است باید قابلیت دیده شدن توسط سایر افراد و سازمان‌ها^۵ را داشته باشند. برای رسیدن به این هدف، منطقی به نظر می‌رسد که بهتر است ارائه‌دهنده ایده قبل از اینکه هرگونه ایده و طرح نو و خلاقانه را رسماً برای سایر کارکنان و مدیران و متصدیان کتابخانه ارائه دهد ابتدا به صورت غیررسمی برای کارکنان دیگر مطرح نموده و نظرات آن‌ها را در جهت بهبود آن جویا شود. این عمل باعث می‌شود تا صاحب ایده بتواند محدودیت‌ها و ایرادات احتمالی که ممکن است در مرحله عملی کردن آن به وجود آید از قبل شناسایی کرده و نسبت به اصلاح آن اقدام کند تا از قابلیت اجرایی بودن آن در محیط عملی اطمینان حاصل کند.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که عوامل کلیدی مؤثر در ارائه و به‌کارگیری

ایده‌های خلاق از دیدگاه کتابداران دانشگاه تبریز سه دسته هستند که عبارت‌اند از:

الف: عوامل فردی که شامل مواردی از قبیل داشتن روحیه نوآوری و خلاقیت، داشتن انگیزه ارائه ایده خلاق، داشتن تحصیلات مرتبط با شغل توسط کارکنان و مدیران، داشتن روحیه ریسک‌پذیری هست.

---

^۱. Economic advantages

^۲. Compatability

^۳. Complexity

^۴. Trialability

^۵. Observability

ب: عوامل سازمانی شامل: پشتیبانی از ایده‌های کتابداران و تخصیص بودجه؛
ج: ویژگی‌های ایده شامل: مقرون‌به‌صرفه بودن، هماهنگی با اهداف کتابخانه، قابلیت دیده شدن توسط سایر افراد و سازمان‌ها، قابلیت اجرایی ایده در محیط کتابخانه.

بنابراین چنین به نظر می‌رسد علاوه بر مواردی که مربوط به ویژگی‌های شخصی خود کتابداران و نیز ویژگی‌های خود ایده است که خارج از حیطه ویژگی‌های سازمانی است، مواردی نیز وجود دارند که مربوط به مدیریت سازمانی کتابخانه‌ها بوده و لازم است در سطح خدمات دولتی مورد توجه مسئولان سازمانی قرار گیرند.

براین اساس، برای اینکه کتابخانه‌ها بتوانند از طریق ایده‌های خلاقانه که توسط کارکنان ارائه می‌شوند رشد و ارتقا یابند، پیشنهادهای زیر در ارتباط با وظایف مدیریت سازمانی کتابخانه در جهت دفاع از ایده‌های خلاق کارکنان و به تبع آن، به کارگیری این ایده‌ها به منظور افزایش بالندگی کتابخانه‌های دانشگاه تبریز ارائه می‌شود:

از آنجا که استقبال مدیران کتابخانه‌ها از ایده‌های کتابداران، باعث ایجاد انگیزه و دلگرمی در کارکنان و کتابداران شاغل در این کتابخانه‌ها می‌گردد، لذا توصیه می‌شود که مدیران، هنگام ارائه ایده‌های خلاقانه توسط کارکنانشان با رغبت از آن‌ها استقبال نموده و سعی در اجرایی کردن آن‌ها نمایند. همچنین بهتر است خود مدیران کتابخانه‌ها با استفاده از فن‌های انگیزشی مدیریتی از قبیل دادن پاداش مادی و معنوی به آن دسته از کارکنانی که ایده‌های خلاق و کاربردی ارائه می‌دهند باعث ترویج این فرهنگ در کتابخانه‌ها گردند.

همچنین همان‌طور که در پژوهش‌های پیشین نیز گزارش شده است ترس از شکست و عدم اعتماد به نفس در کتابداران از جمله موانع ارائه ایده توسط کتابداران است. با در نظر گرفتن این موضوع، حمایت عاطفی و احساسی مدیران از کتابداران در کنار حمایت مادی می‌تواند باعث از بین رفتن عدم اعتماد به نفس کتابداران شده و باعث شکوفایی خلاقیت ذهنی کتابداران گردد.

علاوه بر این، از آنجا که عملی کردن ایده‌های ارائه شده توسط کتابداران، نیازمند حمایت مالی سازمان مادر کتابخانه‌های وابسته است، لذا لازم است مدیران کتابخانه‌های

دانشگاه تبریز جهت تخصیص بودجه کافی به کتابخانه‌ها در راستای اجرایی نمودن ایده‌ها با رایزنی با مدیران مافوق و توجیه نمودن آنان بتوانند بودجه کافی برای کتابخانه خود دریافت کنند تا بتوانند با عملی ساختن ایده‌های خلاقانه بهره‌وری از کتابخانه را بالا ببرند.

ORCID

Faegheh Mohammadi <https://orcid.org/0000-0001-8725-5636>

Rahim Pouri <https://orcid.org/0000-0002-4016-6828>

منابع

- آقا کیشی زاده، وحید، عاصمی، عاصفه، شعبانی، احمد و عاصمی، عادل. (۱۳۹۸). خلاقیت سازمانی و مهارت‌های اطلاعاتی و ارتباطی کتابداران. *مطالعات کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات*، ۳۰(۳)، ۷۲-۸۰.
- آقایی فیثانی، تیمور. (۱۳۸۹). *خلاقیت و نوآوری با نگرش سیستمی*، تهران: کتاب پلائی جامع.
- بابائی، پریناز، افشار، ابراهیم و شاهین، آرش. (۱۳۹۴). در تکاپوی تغییر: تجربه‌های نوآوری مدیران کتابخانه‌های دانشگاه‌ها در شماری از دانشگاه‌های ایران. *مجله مطالعات کتابداری در علم اطلاعات*، ۷(۱)، ۱۹-۴۲.
- بیراگل، مارک. (۱۳۹۵). *مدیریت نوآوری در کتابخانه با استفاده از روش استارت‌آپ ناب*. ترجمه سمیه مردمی، ۲(۴).
- تفرشی، شکوه، سپهر، فرشته و کریمی، کبری. (۱۳۹۱). بررسی عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری کتابداران دانشگاهی اصفهان از دیدگاه آنان. *پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲(۱)، ۹۱-۱۱۰.
- حسن زاده، محمد، زارعی، ابراهیم و هلالیان، فاطمه. (۱۳۹۴). رابطه تسهیم دانش با خلاقیت و نوآوری در بین کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های تربیت مدرس، آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات و علوم پزشکی تهران. *فصلنامه نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی* ۴(۳)-۲۳-۳۶.
- کلته، سمیه و اعرابی، طاهره. (۱۴۰۱). رابطه مهارت‌های مدیریت دانش کتابداران با نوآوری خدمات (مطالعه موردی: کتابخانه‌های عمومی استان سمنان). *دانش‌شناسی*، ۱۵(۵۸)، ۹۱-۱۰۱.
- مردمی، سمیه. (۱۳۹۵). *نقش مدیریت دانش در بهره‌وری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی*، تهران: انتشارات سخنوران.
- نیر، نجمه، جوکار، عبدالرسول. (۱۳۹۱). رابطه بین مدیریت دانش و خلاقیت در میان کتابداران کتابخانه دانشگاهی شهر شیراز. *نشریه مدیریت اطلاعات سلامت*، ۹(۲)، ۲۲۴-۲۳۲.

References

Association of Research Libraries. (2014). *Library expenditures as a percent*

- of total university expenditures, 1982-2011* (40 Universities). Retrieved from <http://www.arl.org/focus-areas/statistics-assessment/statisticaltrends#.VNe1SYE8KrV>
- Biranvand, A., Soheili, F. & Khasseh, A. A. (2015). Creativity of Librarians in Public Libraries: case study of public libraries of fars province (Iran). *Library Philosophy and Practice(e-journal)*, 1308.
- Brundy, C. (2015). Academic Libraries and Innovation: A Literature Review. *Journal of Library Innovation*, 6 (1), 22-39.
- Callahan, D. R. (1991). The librarian as change agent in the diffusion of technological innovation. *Electronic Library*, 9(1), 13-15.
- Cervone, H. F. (2007). *The effect of professional advice networks on receptivity to innovation in academic librarians (Doctoral dissertation)*. Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses. (304705076)
- Clayton, P. (1997). *Implementation of organizational innovation: Studies of academic and research libraries*. San Diego, CA: Academic Press, Inc.
- Damanpour, F. & Childers, T. (1985). The adoption of innovation in public libraries. *Library & Information Science Research*, 7(3), 231-246.
- Deiss, K. J. (2004). Innovation and strategy: Risk and choice in shaping user-centered libraries. *Library Trends*, 53(1), 17-32.
- Drake, M. A. (1979). Managing innovation in academic libraries. *College & Research Libraries*, 40(6), 503-510.
- Drake, M. A. & Olsen, H. A. (1979). The economics of library innovation. *Library Trends*, 28(1), 89-106.
- Falciani-White, N. (2021). *Creativity: A Toolkit for Academic Libraries*. Chicago: Association of College & Research Libraries.
- Fowler, R. K. (1998). The university library as learning organization for innovation: An exploratory study. *College & Research Libraries*, 59(3), 220-231.
- Goulding, A. & Walton, J. G. (2014). Distributed leadership and library service innovation. *Advances in Librarianship*, 38, 37-81. DOI:10.1108/S0065-283020140000038002
- Heath, C. & Heath, D. (2007). *Made to stick: Why some ideas survive and others die*. Random House.
- Holland, M. (1997). Diffusion of innovation theories and their relevance to understanding the role of librarians when introducing users to networked information. *The Library*, 15(5), 389-394.
- Howard, H. A. (1981). Organizational structure and innovation in academic libraries. *College & Research Libraries*, 42(5), 425-434.
- Jantz, R. C. (2012a). A framework for studying organizational innovation in research libraries. *College & Research Libraries*, 73(6), 525-541.

<https://doi.org/10.5860/crl-302>

- Jantz, R. C. (2012). Innovation in academic libraries: An analysis of university librarians' perspectives. *Library & Information Science Research*, 34(1), 3-12.
<https://doi.org/10.1016/j.lisr.2011.07.008>
- Jantz, R. C. (2013). *Incremental and radical innovations in research libraries: An exploratory examination regarding the effects of ambidexterity, organizational structure, leadership and contextual factors (Doctoral dissertation)*. Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses, (3597757).
- Lajoie, E. W. & Bridges, L. (2014). Innovation decisions: Using the Gartner Hype Cycle. *Library Leadership and Management*, 28(4), 1-7.
- Leong, J. & Anderson, C. (2012). Fostering innovation through cultural change. *Library Management*, 33(8/9), 490-497.
<http://dx.doi.org/10.1108/01435121211279858>
- Li, X. (2006). Library as incubating space for innovations: Practices, trends and skill sets. *Library Management*, 27(6/7), 370-378.
- Liewellyn, A. (2019). Innovations in Learning and Teaching in Academic Libraries: A Literature Review. *New Review of Academic Librarianship*, 25 (2-4), 129-49.
- Luquire, W. (1983). Attitudes toward automation/innovation in academic libraries. *Journal of Academic Librarianship*, 8(6), 344-351.
- Musmann, K. (1982). The diffusion of innovations in libraries: A review of the literature on organization theory and diffusion research. *Libri*, 32(1), 257-277.
<https://doi.org/10.1515/libr.1982.32.1.257>
- Musmann, K. (1993). *Technological innovations in libraries, 1860 – 1960: An anecdotal history*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Olaisen, J., Løvholden, H. & Djupvik, O. A. (1995). The innovative library: Innovation theory applied to library services. *Libri*, 45(2), 79-90.
- Pellack, L. J. (2022). Academic Library Innovation: A Selective Review. *Library Leadership & Management*, 36(3), 1-19. <https://llm-ojs-tamu.tdl.org/llm/article/view/7528>.
- Rabina, D. L. & Walczyk, D. J. (2007). Information professionals' attitude toward the adoption of innovations in everyday life. *Information Research*, 12(4), 1-15.
- Reynolds, J. & Whitlatch, J. B. (1985), Academic library services: The literature of innovation. *College & Research Libraries*, 46(5), 402-417.
- Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of innovation* (3rd ed.). New York: Free Press.
- Rogers, E. M. (1995). *Diffusion of innovations*. (4th ed.). New York: Free

- Press.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). New York: Free Press.
- Rowley, J. (2011a). Innovation for survival: From cooperation to collaboration. *Advances in Librarianship*, 34, 207-224.
- Rowley, J. (2011b). Should your library have an innovation strategy?. *Library Management*, 32(4/5), 251-265.
- Taylor, R. S. (1973). *Innovation in libraries: Effect on function and organization*. In C. H. Rawski (Ed.), *Toward a theory of librarianship: Papers in honour of Jesse Hauk Shera* (pp. 451- 469). Metuchen, NJ: Scarecrow Press.
- University of Berkeley, Commission on the Future of the Library. (2013). *Report of the Commission on the Future of the UC Berkeley Library*. Retrieved from http://evcp.berkeley.edu/sites/default/files/FINAL_CFUCBL_report_10.16.13.pdf
- Vaughan, J. (2013). Technological innovation: Perceptions and definitions. *Library Technology Reports*, 49(7), 5-74.
- Ward, D. M. (2013). *Innovation in academic libraries during a time of crisis factors (Doctoral dissertation)*. Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses. (1498561688)
- Weiner, S. G. (2003). Resistance to change in libraries: Application of communication theories. *portal: Libraries and the Academy*, 3(1), 69-78.
- White, M. D. (2001). Diffusion of an innovation: Digital reference service in Carnegie Foundation master's (comprehensive) academic institution libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, 27(3), 173-187.
- Zhang, Y., Khan, U., Lee, S. & Salik, M. (2019). The influence of management innovation and technological innovation on organization performance. A mediating role of sustainability. *Sustainability*, 11(2), 495. <https://doi.org/10.3390/su11020495>

References [In Persian]

- Agha Kishizadeh, V., Asemi, A., Shabani, A. & Asemi, A. (2018). Organizational creativity and information and communication skills of librarians. *Library and Information Organization Studies*, 30(3), 72-80. [In Persian]
- Aghaei Fishani, T. (1389). *Creativity and innovation with a systemic approach*. Tehran: Golden Kitab Jame. [In Persian]
- Babaei, P., Afshar, I. & Shahin, A. (2014). In pursuit of change: innovation experiences of university library managers in some Iranian universities. *Journal of Library Studies in Information Science*. 7(1), 19-42. [In Persian]

- Biragel, M. (2015). *Innovation management in the library using lean startup method*. Translated by Somayeh Mardomi. 2(4). [In Persian]
- Hassanzadeh, M., Zarei, I. & Helalian, F. (2014). The relationship between knowledge sharing and creativity and innovation among the librarians of the central libraries of Tarbiat Modares University, Islamic Azad University of Science and Research and Medical Sciences of Tehran. *Journal of Information Systems and Services*, 4 (3 - 4), 23-36. [In Persian]
- Kolte, S. & Arabi, T. (1401). The relationship between librarians' knowledge management skills and service innovation (case study: public libraries of Semnan province). *Journal of Knowledge Studies*, 15(58), 91-101. [In Persian]
- Mardomi, S. (2015). *The role of knowledge management in the productivity of library and information sciences*. Tehran: Sokhanvaran Publications. [In Persian]
- Nir, N. & Jokar, A. R. (2011). The relationship between knowledge management and creativity among the librarians of Shiraz University Library. *Journal of Health Information Management*, 9 (2), 224-232. [In Persian]
- Tafreshi, Sh., Sepehr, F. & Karimi, K. (2017) Investigation of effective factors in creativity and innovation of Isfahan university librarians from their point of view. *Library and information research*, 2(1), 91-110. [In Persian]

استناد به این مقاله: محمدی، فائقه و پوری، رحیم. (۱۴۰۲). تحلیل عوامل مؤثر در ایجاد خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی از دیدگاه کتابداران دانشگاه تبریز. فصلنامه علمی بازرایی دانش و نظام‌های معنایی، ۱۰(۳۷)، ۱۵۵-۱۹۹. DOI: 10.22054/JKS.2023.71857.1560

Name of Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Investigating the Relationship between Self-Confidence and Media Literacy in Using Students' Social Network (Shad) from the Perspective of Female Primary School Teachers in Doroud

Maryam Salimi

M.Sc. Student of Curriculum Planning,
Islamic Azad University, Doroud, Iran.

Mansour Torkiantabar

Assistant Professor, Department of
Knowledge and Information Science,
Islamic Azad university, Doroud, Iran.

Abstract

The aim of this study was to investigate the relationship between self-confidence and media literacy in the use of students' social network from the perspective of female primary school teachers in Dorud by descriptive-correlation method. The statistical population of the study includes 398 female primary school teachers in Doroud. The statistical population of the study includes 398 female primary school teachers in Doroud, of which 196 were selected based on the Krejcie-Morgan table. Cooper-Smith (1967) standard self-confidence questionnaire was used to collect the required data for the research and a researcher-made questionnaire was used to measure teachers' media literacy in using social network (Shad). After collecting the questionnaires, the collected data were classified and analyzed using SPSS24 statistical software. Kolmogorov-Smirnov test was used to determine the normality of data distribution. The result of this test showed the normal distribution of collected data and therefore Pearson test was used to test the research hypotheses. The results of the study showed that from the perspective of female teachers in Doroud, between self-confidence and each of its dimensions (general self-confidence, job self-confidence, social self-confidence and family self-confidence) with media literacy in use Students have a positive and significant relationship with social network.

* Corresponding Author: torkiantabar@yahoo.com

How to Cite: Salimi, M. & Torkiantabar, M. (2023). Investigating the Relationship between Self-Confidence and Media Literacy in Using Students' Social Network (Shad) from the Perspective of Female Primary School Teachers in Doroud. *Journal of Knowledge Retrieval and Semantic Systems*, 10(37), 201-222. DOI: 10.22054/JKS.2021.62915.1464

Keywords: Confidence, Media Literacy, Student Social Network (Shad).

1. Introduction

A teacher is a person who needs to have high self-confidence due to the necessity of his job and profession, because he must act in his work environment and in relation to students, as well as in social communication and interactions outside the work environment in such a way that others can observe the indicators of a self-confident person well and be influenced by it. Nowadays, diversity in teaching and learning methods and patterns is required on the one hand, and advances in the field of information and communication technology on the other hand. So that teachers can strengthen their personal and social characteristics towards others and use them to advance their social and professional activities.

2. Literature Review

The results of studies and researches that have been carried out in Iran and also in foreign countries regarding the issue under study show that virtual space has an effect on the self-confidence of young people, in the sense that with the increase in the use of virtual space, the desire of users to communicate in the virtual space becomes more and in the real space becomes less. The findings of such studies have shown that with the increase in the use of virtual space among the respondents, the level of independence of the respondents increases. Accordingly, with the increase in the use of social networks among the respondents, the level of self-confidence of users who have social limitations increases. There is a relationship between media literacy integration. Also, teachers believe that the use of social networks can have destructive effects on their students, therefore they consider it necessary to teach media literacy skills to their students.

3. Methodology

This research has been done with the purpose of investigating the relationship between self-confidence and media literacy in students' use of social networks from the perspective of female elementary school teachers in Doroud City using a descriptive-correlational method. The statistical population of the research includes 398 female primary school teachers in Doroud City, and the sample size was determined to be 196 based on Cochran's formula. To collect the data required for the research, the questionnaire of Cooper Smith's self-

confidence questionnaire (1967) with a reliability coefficient of (0.84) and a researcher-made questionnaire of media literacy with a reliability coefficient of (0.81) were used. After collecting the questionnaires, the collected data were classified and analyzed using SPSS24 statistical software. Kolmogorov-Smirnov test was used to determine the normality of the data distribution, and the result of this test showed the normal distribution of the collected data, and for this reason, the Pearson test was used to check the research hypotheses.

4. Results

This research has been done with the purpose of investigating the relationship between self-confidence and media literacy in students' use of social networks from the perspective of female elementary school teachers in Doroud City using a descriptive-correlational method. The results of the research showed that from the point of view of female teachers in Doroud City, there is a correlation between self-confidence and each of its dimensions (general self-confidence, occupational self-confidence, social self-confidence, and family self-confidence) with media literacy in use. Students have a positive and meaningful relationship with the social network.

5. Discussion

Correct and optimal use of the media also requires media literacy, which gives a person the ability to search, identify, and use correct and accurate information. This ability has become very important for teachers, especially in today's world, where educational systems have seen many changes and have been tremendously affected by new information and communication technologies, so that lack of media literacy has an adverse effect on the effective presentation and transfer of course materials and concepts to students.

6. Conclusion

According to the results of this research and similar researches, it must be said that self-belief and self-confidence are a basic necessity for doing anything. Self-confidence increases a person's courage and logical courage to do his work and helps him to try to do it with faith in his abilities and capabilities. In the teaching profession, teachers need self-belief and self-confidence in using such media in order to properly and optimally use such media, because media change with

the passage of time, and for this reason, it is necessary for teachers to have knowledge. Update yourself in relation to knowing the media. Undoubtedly, no matter how much knowledge and awareness they have, in other words, high media literacy, this awareness and knowledge can increase their self-confidence in using all kinds of media and new information and communication technologies.

بررسی رابطه بین اعتماد به نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دورود، لرستان، ایران.

مریم سلیمی

استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دورود، لرستان، ایران.

منصور ترکیان تبار *

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین اعتماد به نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان (شاد) از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود به انجام رسیده است. روش پژوهش توصیفی - پیمایشی از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل ۳۹۸ نفر از معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود است که حجم نمونه بر اساس جدول کرجسی - مورگان ۱۹۶ نفر تعیین و به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش از پرسشنامه استاندارد اعتماد به نفس کوپر اسمیت (۱۹۶۷) با ضریب پایایی ۰/۸۸ و برای سنجش میزان سواد رسانه‌ای معلمان در استفاده از شبکه اجتماعی شاد از پرسشنامه محقق ساخته با ضریب پایایی ۰/۸۱ استفاده شده است. داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS24 تجزیه و تحلیل شدند. برای تعیین نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف استفاده شد که نتیجه این آزمون نشان از توزیع نرمال داده‌های گردآوری شده داشت و به همین جهت نیز آزمون پیرسون برای بررسی فرضیه‌های پژوهش مورد استفاده قرار گرفت. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که از دیدگاه معلمان زن شهر دورود بین اعتماد به نفس و هریک از ابعاد آن (اعتماد به نفس عمومی، اعتماد به نفس شغلی، اعتماد به نفس اجتماعی و اعتماد به نفس خانوادگی) با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معنی دار دارند. بر اساس یافته‌های این پژوهش و پژوهش‌های مشابه می‌توان گفت داشتن اعتماد به نفس و تقویت و ارتقاء سطح سواد رسانه‌ای

* نویسنده مسئول: torkiantabar@yahoo.com

می‌تواند باعث افزایش توانایی گروه‌های مختلف جامعه در استفاده از انواع فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی شود و این مهم در حوزه آموزش و پرورش بر توانمندی معلمان در بهره‌گیری و استفاده بهینه از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان (شاد) بسیار مؤثر خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: اعتماد به نفس، سواد رسانه‌ای، شبکه اجتماعی دانش‌آموزان.

مقدمه

اعتماد به نفس بنیادی‌ترین بخش شخصیت انسان است که بر تمام جوانب زندگی فرد نفوذ دارد. برخوردار بودن از اعتماد به نفس سالم و بالا یک ضرورت حیاتی است. اگر انسان ظرفیت‌ها و توانایی‌های خدادادی خود را نشناسد و باور نداشته باشد که می‌تواند با اتکاب به نفس بر مشکلات و حوادث گوناگون فائق آید، بدیهی است که با مواجهه با کمترین مشکلات، خود را در بن‌بستی خواهد دید که سراسر زندگی او را تحت تأثیر خود قرار خواهد داد (بهارلو، هاشمی، ۱۳۹۸، ۱۵۰). اعتماد به نفس، از جمله مهارت‌های اساسی مورد نیاز قرن بیست و یکم است. اعتماد به نفس میزان تأیید، پذیرش و احساس ارزشمندی هر فرد نسبت به خود است، جزء پویا و دینامیک مفهوم خود بوده به طوری که پیشینه اجتماعی، بازخوردها، ارزیابی‌ها، انتظارات جامعه و اطرافیان نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان آن دارد (Srivastava & Joshi, 2014). مفهوم سواد ثابت نیست و مبتنی بر تغییر نیازها و خواسته‌های افراد در یک جامعه است. با ورود رسانه‌های گروهی، واقعیت جدیدی پدیدار شد. متن نوشتاری به نوعی بخشی از برتری اجتماعی خود را از دست داد؛ زیرا قدرت تصویر و صدا به طور گسترده‌ای برای انتقال اطلاعات و دانش به دست آمده است. رسانه‌های جدید نظام‌های نشانه‌ای جدیدی را ایجاد می‌کنند که نیاز به مهارت‌های جدید دارد و فراتر از سواد کلاسیک است (Thoman & Jolls, 2003). پیشرفت‌های رسانه‌ای و فناوریانه به طور چشمگیری تغییر کرده است. با توجه به چشم‌انداز رسانه‌های نوظهور، مفهوم سواد گسترش یافته و نیاز به توسعه یادگیرندگان با سواد رسانه‌ای که تولیدکننده و همچنین مصرف‌کننده هستند، تقویت شده است. سوادآموزی در قرن ۲۱ مستلزم ادغام برنامه‌های درسی جدید در سیستم آموزشی کنونی است تا درک انتقادی دانش‌آموزان را به چالش بکشد و به آن‌ها کمک کند تا کدهای متنوع دخیل در سیستم رسانه‌ای معاصر را جذب کنند (Hattani, 2019). ممکن است در بسیاری از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی امکان اجرای دوره‌های کامل سواد رسانه‌ای برای آموزش معلمان امکان‌پذیر نباشد. با این حال، یکی از راه‌های ارتقاء سواد رسانه‌ای معلمان، گسترش، اشتراک‌گذاری و آموزش

درس‌های متناسب با برنامه درسی و دوره‌های سنتی است که معلمان پیش از خدمت ملزم به گذراندن آن هستند. به این ترتیب، سواد رسانه‌ای به عنوان یک استراتژی آموزشی یا آموزشی برای آموزش و یادگیری نه به عنوان یک موضوع جداگانه بلکه در تمام زمینه‌های موضوعی مورد توجه قرار می‌گیرد (Meehan et al., 2015). منابع انسانی کارآمد و پرانگیزه، در افزایش اثربخشی هر سازمانی نقش مهم و اساسی ایفاء می‌کنند. منابع انسانی عمده‌ترین سرمایه و عامل راهبردی هر سازمانی به حساب می‌آیند، به ویژه معلمان که تربیت‌کننده نسل آینده‌ساز جامعه هستند. معلمی که به مهارت‌های سواد اطلاعاتی مجهز است به خوبی می‌تواند این مهارت‌ها را به دانش آموزان خود منتقل نموده و یادگیرانی مادام‌العمر تربیت کنند. علاوه بر آن می‌تواند با استفاده از این مهارت‌ها به جستجو، بازیابی و ارزیابی منابع علمی در زمینه روش‌های تدریس، مسائل علمی و کتب مکمل کتاب‌های درسی و غیره پرداخته و با دانش‌افزایی خود توانایی‌های فردی و علمی خود را بهبود بخشیده و با اعتمادبه‌نفسی که از این امر به دست می‌آورد انگیزه بیشتری برای تلاش در محیط کاری و در راستای انجام وظایف محوله خود داشته باشد (مقدس زاده و همکاران، ۱۳۹۵، ۳۱۷). دوست محمدی و خجسته (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با اعتمادبه‌نفس و سلامت روان اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان دانشگاه پیام نور مرکز کرمان پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد بین اعتمادبه‌نفس، نشانه‌های جسمانی، اضطراب و بی‌خوابی، کارکردهای اجتماعی و افسردگی، رابطه وجود دارد. نظرات نسبت به استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر حسب جنسیت و رشته تحصیلی یکسان است و بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و سلامت عمومی، اعتمادبه‌نفس، نشانه‌های جسمانی، اضطراب و بی‌خوابی و افسردگی رابطه معناداری وجود دارد؛ اما بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و کارکردهای اجتماعی رابطه معنادار وجود ندارد. سلیمانی و کریمی (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر سطح اعتمادبه‌نفس جوانان پرداختند. نتایج بررسی آنان نشان داد که فضای مجازی بر اعتمادبه‌نفس جوانان تأثیر دارد به این معنا که با افزایش استفاده از

فضای مجازی تمایل کاربران برای ارتباط گرفتن در فضای مجازی بیش تر و در فضای واقعی کمتر می‌شود. همچنین داده‌ها نشان داد که با افزایش استفاده از فضای مجازی در میان پاسخگویان، میزان استقلال طلبی افراد پاسخگو افزایش می‌یابد. بر اساس این پژوهش با افزایش استفاده از شبکه‌های اجتماعی در بین پاسخگویان میزان اعتماد به نفس کاربرانی که دارای محدودیت‌های اجتماعی هستند افزایش پیدا می‌کند. خسروی (۱۳۹۴) در پژوهش خود نتیجه گرفته که رشد روزافزون شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی باعث شده تا این شبکه‌ها به وسیله ارتباطی ضروری تبدیل شوند و با توجه به تأثیر این شبکه‌ها، گمان نمی‌رود که استفاده آن‌ها در آینده‌ای نزدیک کاهش یابد و این خود کاربران هستند که باید آگاهانه تصمیم بگیرند که به چه نحوی در مسیر صحیح و در جهت تعالی خرد جمعی از این شبکه‌ها استفاده کنند. طبرسا و نظر پوری (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای به بررسی عوامل مؤثر بر پذیرش سیستم یادگیری الکترونیکی (ELS) بر اساس مدل پذیرش فناوری (THM) پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که فراگیران برخوردار از اعتماد به نفس در به کارگیری رایانه، به توانایی بیشتر خود در استفاده از سیستم یادگیری الکترونیکی برای دریافت مطالب آموزشی باور دارند و انتظارات بیشتری از توانایی‌های خود برای استفاده از سیستم دارند. در نتیجه سیستم را به عنوان ابزار مفیدی در امر یادگیری تلقی می‌نمایند و آن را می‌پذیرند. محمدی و جعفری (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی رابطه ویژگی‌های سازمانی، دانش، مهارت و نگرش معلمان مقطع دبیرستان با احساس اعتماد به نفس آنان در به کارگیری ICT در تدریس به این نتیجه دست یافته‌اند که:

- ۱- کارآموزی و جو حمایتی مدرسه رابطه مثبت و معناداری با احساس اعتماد به نفس معلمان در به کارگیری دانش و مهارت ICT در تدریس دارد. سابقه تدریس رابطه منفی و معناداری با احساس اعتماد به نفس معلمان در به کارگیری دانش و مهارت ICT در تدریس دارد.
- ۲- کارآموزی و جو حمایتی مدرسه رابطه مثبت و معناداری با دانش، مهارت و نگرش معلمان در کاربرد ICT در تدریس دارد و سابقه تدریس رابطه منفی و معناداری با دانش نرم‌افزاری، مهارت و نگرش معلمان در کاربرد ICT دارد.
- ۳- کارآموزی و جو

حمایتی به واسطه دانش نرم‌افزاری، مهارت و نگرش معلمان رابطه معناداری با احساس اعتمادبه‌نفس در به‌کارگیری دانش ICT دارد. مک نلی و هاروی^۱ (۲۰۲۱) در پژوهشی به بررسی آموزش سواد رسانه‌ای در کلاس‌های درس امروز به لحاظ دانش، اعتماد و یکپارچگی معلمان پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که بین دانش، اعتمادبه‌نفس و ادغام سواد رسانه‌ای رابطه وجود دارد. مالورینو و همکاران^۲ (۲۰۲۱) در پژوهش خود به بررسی رابطه بین اعتمادبه‌نفس، خودکارآمدی، تردید، مفید بودن و سهولت استفاده از بسترهای یادگیری الکترونیکی در آموزش شرکتی در طول همه‌گیری کووید ۱۹ پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که بین هر یک از متغیرهای مورد مطالعه با استفاده از بسترهای یادگیری الکترونیکی رابطه وجود دارد. تاماران^۳ (۲۰۱۸) در پژوهشی به مطالعه اعتمادبه‌نفس معلمان و سواد رسانه‌ای آن‌ها در استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش زبان انگلیسی پرداخت. نتایج پژوهش وی نشان داد که صرف‌نظر از جنسیت، معلمان مورد مطالعه در استفاده از فناوری اطلاعاتی و ارتباطی برای آموزش زبان انگلیسی از اعتمادبه‌نفس بالایی برخوردار بودند. کلیک^۴ (۲۰۱۷) در پژوهشی سطح اعتمادبه‌نفس معلمان موسیقی در استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای آموزش بر اساس متغیرهای قابل‌اندازه‌گیری مورد مطالعه قرار داد. نتایج این پژوهش نشان داد که بین متغیرهای جنسیت و سن تفاوت معنی‌داری در استفاده از فناوری یافت نشد. باین‌حال، سابقه کار حرفه‌ای، داشتن و یا نداشتن کامپیوتر شخصی و دسترسی به اینترنت در منزل، همگی تأثیر قابل‌توجهی بر اعتمادبه‌نفس در استفاده از رسانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی داشتند. آسپاروهوا^۵ (۲۰۱۵) چگونگی تأثیر سواد رسانه‌ای و هنجارهای اجتماعی بر استفاده کودکان انگلیسی از شبکه‌های اجتماعی نشان داد که کودکان مورد بررسی از سواد رسانه‌ای پایینی برخوردار بوده و هنجارهای اجتماعی و سواد رسانه‌ای کودکان تأثیر

1. McNelly & Harvey

2. Malureanu et al.

3. Thamarana

4. KILIÇ

5. Asparouhova

معناداری بر انتخاب کانال‌های ارتباطی و به اشتراک‌گذاری اطلاعات از سوی آن‌ها دارد. پاپایانو^۱ (۲۰۱۱) بررسی سواد رسانه‌ای در میان جوانان استفاده‌کننده از شبکه‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان و معلمان یونان پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان مورد بررسی مهارت‌های فنی برای کار با شبکه‌های اجتماعی از جمله فیس‌بوک را دارند ولی مهارت کافی برای جستجوی انتقادی و ارزیابی اطلاعات را نداشته و نسبت به مقررات و قوانین رسانه‌ها نیز آگاهی کافی ندارند. همچنین معلمان بر این باورند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی می‌تواند اثرات مخربی بر دانش‌آموزان آن‌ها داشته باشد، از این رو آموزش مهارت‌های سواد رسانه‌ای را برای دانش‌آموزان خود ضروری می‌دانند.

معلم فردی است که بنا به ضرورت شغلی و حرفه‌ای نیازمند برخورداری از اعتماد به نفس بالاست؛ زیرا او در محیط شغلی خود و در ارتباط با دانش‌آموزان و همچنین ارتباطات و تعاملات اجتماعی بیرون از محیط کار باید به گونه‌ای عمل نماید که دیگران ویژگی‌ها و شاخص‌های یک فرد برخوردار از اعتماد به نفس را به خوبی مشاهده کنند و تحت تأثیر آن قرار گیرند. امروزه تنوع در روش‌ها و الگوهای یاددهی و یادگیری از یک سو و پیشرفت‌های حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات از سوی دیگر، ایجاب می‌کند تا معلمان بیش از گذشته خصوصیات و ویژگی‌های فردی و اجتماعی خود در قبال دیگران را تقویت کنند و از آن‌ها برای پیشبرد فعالیت‌های اجتماعی و حرفه‌ای خود استفاده نماید. بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در فرآیند آموزش، اهمیت و ضرورت آشنایی و تسلط معلمان را در جهت استفاده از انواع رسانه‌ها را به منظور تدریس موفق و اثربخش دوچندان ساخته است که در این بین برخورداری از سواد رسانه‌ای برای استفاده از انواع رسانه‌ها به ویژه در زمینه آموزش و تدریس یک ضرورت انکارناپذیر است. به همین دلیل نیز معلمان نیز همانند همه گروه‌های اجتماعی که برای به کارگیری انواع رسانه‌ها، به سواد نویینی به نام سواد رسانه‌ای نیاز دارند تا به واسطه آن بتوانند استفاده مطلوبی از رسانه‌ها برای فعالیت‌های شغلی و غیر شغلی خود داشته باشند.

---

^۱. Papaioannou

روش پژوهش

این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین اعتمادبه‌نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش آموزان از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود به روش توصیفی - همبستگی به انجام رسیده است. جامعه آماری پژوهش شامل ۳۹۸ نفر از معلمان زن مقطع ابتدایی شهرستان دورود است که حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۱۹۶ نفر تعیین گردید. برای گردآوری داده‌های موردنیاز پژوهش پرسشنامه‌های ذیل مورد استفاده قرار گرفتند:

پرسشنامه اعتمادبه‌نفس کوپراسمیت: این پرسشنامه مشتمل بر پنج موضوع انجام وظایف شغلی، روابط اجتماعی، خانواده، خود و آینده و دارای چهار خرده مقیاس اعتمادبه‌نفس عمومی، اعتمادبه‌نفس اجتماعی، اعتمادبه‌نفس خانوادگی، اعتمادبه‌نفس شغلی است که دارای ۵۸ سؤال دوگزینه‌ای با گزینه‌های «بلی» و «خیر» است که هر فرد متناسب با وضعیت خود یکی از گزینه‌ها را انتخاب می‌کند. پرسشنامه اعتمادبه‌نفس کوپر اسمیت از اعتبار و روایی قابل قبولی برخوردار است. ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۸ را برای نمره کلی آزمون گزارش کرده‌اند. پایایی پرسشنامه مذکور برای این پژوهش بر اساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۴ برآورد گردید.

پرسشنامه محقق ساخته سواد رسانه‌ای

این پرسشنامه محقق ساخته در قالب ۱۶ سؤال با طیف ۵ تایی لیکرت از (کاملاً مخالف تا کاملاً موافق) طراحی گردید که با استفاده از آن سواد رسانه‌ای معلمان در استفاده از شبکه اجتماعی دانش آموزان (شاد) موردسنجش قرار گیرد. پس از طراحی پرسشنامه و به‌منظور تعیین پایایی آن، پرسشنامه بین یک گروه ۳۰ نفره از جامعه آماری توزیع گردید که پس از گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها، با استفاده از فن آلفای کرونباخ پایایی آن ۰/۸۱ محاسبه شد.

پس از گردآوری پرسشنامه‌ها، داده‌های گردآوری شده طبقه‌بندی و با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS24 تجزیه و تحلیل شدند. برای تعیین نرمال بودن توزیع داده‌ها از

بررسی رابطه بین اعتماد به نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی...؛ سلیمی و ترکیان تبار | ۲۱۳

آزمون کلموگروف- اسمیرنف استفاده شد که نتیجه این آزمون نشان از توزیع نرمال داده‌ها گردآوری شده داشت و به همین جهت نیز آزمون پیرسون برای بررسی فرضیه‌های پژوهش مورد استفاده قرار گرفت.

یافته‌ها

آزمون فرضیه اصلی

- از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود بین اعتماد به نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

جدول ۱. آزمون همبستگی بین اعتماد به نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه

اجتماعی دانش‌آموزان

۰/۶۹۵	ضریب همبستگی پیرسون	اعتماد به نفس
۰/۴۸۳	ضریب تعیین R2	
۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
۱۹۶	تعداد	

نتایج جدول (۱) بیانگر این است که میزان همبستگی محاسبه شده بین اعتماد به نفس و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان (شاد) برابر ۰/۶۹۵ است؛ که با توجه به این که سطح معناداری ۰/۰۰۰ و کمتر از ۰/۰۵ است. با احتمال ۹۵ درصد نتیجه می‌گیریم بین متغیرهای مورد بررسی رابطه معنی‌دار وجود دارد. بر این اساس ادعای محقق مبنی وجود رابطه بین اعتماد به نفس و سواد رسانه‌ای معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان تأیید می‌گردد. ضریب تعیین نشان می‌دهد که متغیر اعتماد به نفس توانسته است ۴۸۳٪ درصد از تغییرات سواد رسانه‌ای معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کند.

آزمون فرضیه فرعی اول

از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود بین اعتماد به نفس عمومی با سواد رسانه‌ای

در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

جدول ۲. آزمون همبستگی بین اعتمادبه‌نفس عمومی با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه

اجتماعی دانش‌آموزان

۰/۵۴۸	ضریب همبستگی پیرسون	اعتمادبه‌نفس عمومی
۰/۳۰۱	ضریب تعیین R2	
۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
۱۹۶	تعداد	

نتایج جدول (۲) بیانگر این است که میزان همبستگی محاسبه‌شده بین اعتمادبه‌نفس عمومی و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان (شاد) برابر ۰/۵۴۸ است. با توجه به این که سطح معناداری ۰/۰۰۰ و کمتر از ۰/۰۵ است. با احتمال ۹۵ درصد نتیجه می‌گیریم بین متغیرهای موردبررسی رابطه معنی‌دار وجود دارد. بر این اساس ادعای محقق مبنی وجود رابطه بین اعتمادبه‌نفس عمومی و سواد رسانه‌ای معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان تأیید می‌گردد. ضریب تعیین نشان می‌دهد که متغیر اعتمادبه‌نفس عمومی توانسته است ۳۰۱٪ درصد از تغییرات سواد رسانه‌ای معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کند.

آزمون فرضیه فرعی دوم

از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود بین اعتمادبه‌نفس اجتماعی با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

بررسی رابطه بین اعتمادبه نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی...؛ سلیمی و ترکیان تبار | ۲۱۵

جدول ۳. آزمون همبستگی بین اعتمادبه نفس اجتماعی با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان

۰/۵۰۵	ضریب همبستگی پیرسون	اعتمادبه نفس اجتماعی
۰/۲۵۵	ضریب تعیین R2	
۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۱۹۶	تعداد	

نتایج جدول (۳) بیانگر این است که میزان همبستگی محاسبه شده بین اعتمادبه نفس اجتماعی و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان (شاد) برابر ۰/۵۰۵ است. با توجه به این که سطح معناداری ۰/۰۰۰ و کمتر از ۰/۰۵ است. با احتمال ۹۵ درصد نتیجه می‌گیریم بین متغیرهای مورد بررسی رابطه معنی دار وجود دارد. بر این اساس ادعای محقق مبنی وجود رابطه بین اعتمادبه نفس اجتماعی و سواد رسانه‌ای معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان تأیید می‌گردد. ضریب تعیین نشان می‌دهد که متغیر اعتمادبه نفس توانسته است ۲۵۵٪ درصد از تغییرات سواد رسانه‌ای معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کند.

آزمون فرضیه فرعی سوم

از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود بین اعتمادبه نفس خانوادگی و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

جدول ۴. آزمون همبستگی بین اعتمادبه نفس خانوادگی و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان

۰/۴۹۵	ضریب همبستگی پیرسون	اعتمادبه نفس خانوادگی
۰/۲۴۵	ضریب تعیین R2	
۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۱۹۶	تعداد	

نتایج جدول (۴) بیانگر این است که میزان همبستگی محاسبه‌شده بین اعتمادبه‌نفس خانوادگی و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان (شاد) برابر $0/495$ است. با توجه به این که سطح معناداری $0/000$ و کمتر از $0/05$ است. با احتمال ۹۵ درصد نتیجه می‌گیریم بین متغیرهای موردبررسی رابطه معنی‌دار وجود دارد. بر این اساس ادعای محقق مبنی وجود رابطه بین اعتمادبه‌نفس خانوادگی و سواد رسانه‌ای معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان تأیید می‌گردد. ضریب تعیین نشان می‌دهد که متغیر اعتمادبه‌نفس خانوادگی توانسته است 245% درصد از تغییرات سواد رسانه‌ای معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کند.

آزمون فرضیه فرعی چهارم

از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود بین اعتمادبه‌نفس شغلی و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

جدول ۵. آزمون همبستگی بین اعتمادبه‌نفس شغلی و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی

دانش‌آموزان

۰/۴۰۴	ضریب همبستگی پیرسون	اعتمادبه‌نفس شغلی
۰/۱۶۳	ضریب تعیین R2	
۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
۱۹۶	تعداد	

نتایج جدول (۵) بیانگر این است که میزان همبستگی محاسبه‌شده بین اعتمادبه‌نفس شغلی و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان (شاد) برابر $0/404$ است. با توجه به این که سطح معناداری $0/000$ و کمتر از $0/05$ است. با احتمال ۹۵ درصد نتیجه می‌گیریم بین متغیرهای موردبررسی رابطه معنی‌دار وجود دارد. بر این اساس ادعای محقق مبنی وجود رابطه بین اعتمادبه‌نفس و سواد رسانه‌ای معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود در

استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان تأیید می‌گردد. ضریب تعیین نشان می‌دهد که متغیر اعتمادبه‌نفس شغلی توانسته است ۱۶۳٪ درصد از تغییرات سواد رسانه‌ای معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کند.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین اعتمادبه‌نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود به روش توصیفی-همبستگی به انجام رسیده است. آزمون فرضیه اصلی پژوهش نشان داد که از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود بین اعتمادبه‌نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. نتیجه آزمون فرضیه فرعی اول پژوهش نشان داد که از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود بین اعتمادبه‌نفس عمومی با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. نتیجه آزمون دومین فرضیه فرعی پژوهش حاکی از آن است که از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود بین اعتمادبه‌نفس اجتماعی با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. نتیجه آزمون سومین فرضیه فرعی پژوهش نشان داد که از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود بین اعتمادبه‌نفس خانوادگی و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. نتیجه آزمون چهارمین فرضیه فرعی پژوهش نیز مبین آن است که از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود بین اعتمادبه‌نفس شغلی و سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. نتایج به‌دست‌آمده از آزمون فرضیه اصلی و فرضیه‌های فرعی این پژوهش با نتایج حاصل از پژوهش‌های دوست‌محمدی و خجسته (۱۳۹۷) ریا و همکاران (۱۳۹۶)، خسروی (۱۳۹۴)، طبرسا و نظری پور (۱۳۹۱)، مک‌نلی و هاروی (۲۰۲۱)، مالرینو و همکاران^۱ (۲۰۲۱)، تامارنا^۲ (۲۰۱۸)، کلیک (۲۰۱۷)،

^۱. Malureanu et al.

^۲. Thamarana

آسپارهاوا (۲۰۱۵) و پاپایانو (۲۰۱۱) که در مطالعات و پژوهش‌های خود بر خورداری از اعتمادبه‌نفس و سواد رسانه‌ای را برای استفاده درست و بهینه از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی و همچنین بهبود فرآیند یاددهی و یادگیری مؤثر دانسته‌اند، همسو بوده است.

در نظام‌های آموزشی عصر حاضر انواع رسانه‌ها و کاربرد آن‌ها در حوزه‌های مختلف ارزش و اهمیت دوچندانی یافته‌اند به گونه‌ای که همه افراد و گروه‌های اجتماعی برآند تا با استفاده و بهره‌گیری از این رسانه‌ها، فعالیت‌های فردی و اجتماعی و سازمانی خود را به شکل مطلوب‌تری انجام دهند. حرفه معلمی در زمره حرفه‌هایی که به دلیل تنوع فراوان در روش‌ها و الگوهای تدریس همانند سایر حرفه‌ها نیازمند استفاده از انواع رسانه‌ها هستند. بهره‌گیری درست و بهینه از رسانه‌ها نیز مستلزم سواد رسانه‌ای است که به فرد توانایی می‌دهد تا بتواند اطلاعات درست و دقیق را جستجو، شناسایی و به‌درستی مورد استفاده قرار دهد. این توانایی برای معلمان به‌ویژه در جهان امروز که نظام‌های آموزشی تحولات فراوانی را به خود دیده‌اند و به طرز شگرفی تحت تأثیر فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی قرار گرفته‌اند اهمیت فراوان یافته است، به گونه‌ای که نداشتن سواد رسانه‌ای تأثیر نامطلوبی در ارائه و انتقال اثربخش مطالب و مفاهیم درسی به دانش آموزان خواهد داشت.

برای انجام هر کاری خودباوری و اعتمادبه‌نفس یک ضرورت اساسی است. اعتمادبه‌نفس جرئت و جسارت منطقی فرد را برای انجام کارهایش افزایش داده و او را یاری می‌کند تا با ایمان به توانایی‌ها و قابلیت‌های خود برای انجام آنان تلاش کند. در حرفه معلمی نیز، معلمان برای استفاده درست و بهینه از انواع رسانه‌ها نیازمند خودباوری و اعتمادبه‌نفس در بهره‌گیری از چنین رسانه‌هایی را دارند؛ زیرا رسانه‌ها با گذشت زمان دچار تحول می‌شوند و به همین دلیل نیز ضرورت ایجاب می‌کند تا معلمان دانش خود را در رابطه با شناخت رسانه‌ها روزآمد سازند. بدون شک به هر میزان که دانش و آگاهی و به عبارت بهتر سواد رسانه‌ای بالایی برخوردار باشند این آگاهی و شناخت می‌تواند اعتمادبه‌نفس آنان را در استفاده از انواع رسانه‌ها و فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی افزایش دهد. برای تحقق این مهم ضرورت دارد از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی هدفمند و کارآمد،

بررسی رابطه بین اعتمادبه‌نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی...؛ سلیمی و تorkیان تبار | ۲۱۹

آموزش‌های لازم برای شناخت هرچه بیشتر روش‌ها و الگوهای تدریس نوین و امکانات لازم برای تدریس اثربخش ارائه شود تا معلمان علاوه بر اشراف و تسلط بر انواع روش‌ها و الگوهای تدریس، با نحوه استفاده درست و بهینه از انواع رسانه‌ها آشنایی پیدا کرده و دانش و سواد رسانه‌ای خود را برای بهره‌گیری هر چه بهتر از رسانه‌ها افزایش دهند. بدون شک افزایش دانش و آگاهی آنان در زمینه سواد رسانه‌ای، بر تقویت اعتمادبه‌نفس آنان در خصوص بهره‌گیری از انواع رسانه‌ها تأثیر مثبت داشته، در نهایت منجر به آموزش و تدریس موفق و اثربخش می‌شود.

ORCID

Maryam Salimi

Mansour Torkiantabar

<https://orcid.org/0000-0001-5957-8630>

<https://orcid.org/0000-0001-5474-0870>

منابع

- بهارلو، فیروزه و هاشمی، سیده آمنه. (۱۳۹۸)، راهکارهای عملی افزایش اعتمادبه‌نفس در کودکان. *پژوهشنامه اورمزد*، شماره ۱۲(۴۷)، ۱۵۰-۱۷۰.
- خسروی، ولی‌الله. (۱۳۹۴). تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر سلامت روحی و روانی افراد جامعه در ایران. دومین فرمایشی ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی. مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، ایران.
- دوست محمدی، مهدیه و خجسته، سعیده. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با اعتمادبه‌نفس و سلامت روان اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان دانشگاه پیام نور مرکز کرمان. *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۸(۲)، ۲۵۱-۲۷۲.
- سلیمانی، ندا و کریمی، لاله. (۱۳۹۶). تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر سطح اعتمادبه‌نفس جوانان. *فصلنامه رسانه*، ۲۸(۲)، ۱۰۱-۱۱۹.
- محمدی، مهدی و جعفری، سکینه. (۱۳۹۱). رابطه ویژگی‌های سازمانی، دانش، مهارت و نگرش معلمان مقطع دبیرستان با احساس اعتمادبه‌نفس آنان در به‌کارگیری ICT در تدریس: ارائه مدل توضیحی. *مجله مطالعات آموزش و یادگیری*، ۴(۱)، ۱۰۵-۱۳۶.
- مقدس زاده، حسن، یمین فیروز، موسی و علی محمدی، خدیجه. (۱۳۹۵). بررسی رابطه مهارت‌های سواد اطلاعاتی با اثربخشی معلمان: مطالعه موردی معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ساری. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۶(۱)، ۳۰۶-۳۲۰.

References

- Asparouhova, K. (2015). *Tweens logged in: How social norms and media literacy relate to children's usage of social media*. Master Thesis, Department of Media and Communication, School of Economics and Political Science, London
- Classrooms: A study of teachers' knowledge, confidence, and integration. *Journal of Media Literacy Education*, 13(1), 108-130. <https://doi.org/10.23860/JMLE-2021-13-1-10>
- Hattani, H. A. (2019). Media Literacy Education in Secondary School: Teachers' Attitudes. *Journal of Media Research*, 12, 1(33), 5-26.
- Kiliç, D.B.C (2017). examining music teachers' self-confidence levels in using Information and communication technologies for education based on measurable variables. *Educational and reviews*, 12(3), 101-107.

- Malureanu, A., Panisoara, G. & Lazar, I. (2021). The Relationship between Self-Confidence, Self-Efficacy, Grit, Usefulness, and Ease of Use of eLearning Platforms in Corporate Training during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 13 (12), 6633. <https://doi.org/10.3390/su13126633>
- McNelly, T. A. & Harvey, J. (2021). Media literacy instruction in today's
- Meehan, R. B., Walker, A. & Wells, S., Schwarz. (2015). Media Literacy in Teacher Education: A Good Fit across the Curriculum. *The National Association for Media Literacy Education's Journal of Media Literacy Education* 7(2), 81-86.
- Papaioannou, T. (2011). Assessing digital media literacy among youth through their use of social networking sites. *Revista de Informatica Sociala*, 8 (15), 36-48.
- Srivastava, R. & Joshi, S. (2014). Relationship between self-concept and self-esteem in adolescents. *International Journal of Advanced Research*, 2(2), 36-43.
- Thamarana, S. (2018). Teachers' Perceived Self-confidence in the Use of ICTs in English Language Teaching. Eltai Tirupathi Chapter 6th Annual International Conference, Tirupathi, India.
- Thoman, E. & Jolls, T. (2003). *Literacy for the 21st century: An overview & Orientation Guide to media literacy education*. Center for Media Literacy (CML).

References [In Persian]

- Baharlo, F. & Hashemi, S. A. (2018), practical ways to increase self-confidence in children. *Ormazd Research*, 12 (47), 150-170. [In Persian]
- Doust Mohammadi, M. & Khojasteh, S. (2017). Investigating the relationship between the use of social networks with self-confidence and mental health of faculty members and students of Payam Noor University, Kerman Center. *Culture in Islamic University*, 8 (2), 251-272. [In Persian]
- Khosravi, V. (2014). *The impact of social networks on the mental health of people in society in Iran*. The second national conference on sustainable development in educational sciences and psychology, social and cultural studies, Tehran, Iran. [In Persian]
- Mohammadi, M. & Jafari, S. (2013). The relationship between high school teachers' organizational characteristics, knowledge, skills and attitudes with their sense of self-confidence in using ICT in teaching: presentation of an explanatory model. *Journal of Teaching and Learning Studies*, 4 (1), 105-136. [In Persian]
- Moghadaszadeh, H., Yamin Firouz, M. & Ali Mohammadi, Kh. (2015).

Investigating the relationship between information literacy skills and teachers' effectiveness: a case study of elementary school teachers in Sari city. *Library and Information Research Journal*, 6(1), 306-320. [In Persian]

Soleimani, N. & Karimi, L. (2016). The effect of using social networks on the self-confidence level of young people. *Media Quarterly*, 28 (2), 101-119. [In Persian]

استناد به این مقاله: سلیمی، مریم و ترکیان تبار، منصور. (۱۴۰۲). بررسی رابطه بین اعتماد به نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود. *فصلنامه علمی بازیابی دانش و نظام‌های معنایی*، ۱۰(۳۷)، ۲۰۱-۲۲۲. DOI: 10.22054/JKS.2021.62915.1464

Name of Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

The Semantic Network of Educational Requirements in the Anthropological Analysis of Morteza Motahari's Works

Abdolhamid Ghouchani Gharavi

Ph.D. Student in Philosophy of Education, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Mohsen Imani Naeini *

Associate Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Alireza Mahmoudnia

Associate Professor, Department of Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Hamidreza Rezazadeh Bahadoran

Assistant Professor, Department of Education and Counseling, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Abstract

The purpose of this research is to analyze the anthropology of Professor Motahari and draw the semantic network of its educational requirements. The method used in this research is descriptive-analytical and inferential, which was done through direct reference to first-hand works and documents. This research shows that Shahid Motahari in his works, first by stating the existing distinctions between humans and other animals, concludes that the superiority of humans over animals lies in special human tendencies that are embedded in human nature. Then, in the next stage, by distinguishing between the good and bad people of history and showing the reason for the privilege of the first group over the second group, he introduces human values as the criteria of humanity and finally argues that human values are

* Corresponding Author: eimanim@modares.ac.ir

How to Cite: Ghouchani Gharavi, A., Imani Naeini, M., Mahmoudnia, A. & Rezazadeh Bahadoran, H. (2023). The Semantic Network of Educational Requirements in the Anthropological Analysis of Morteza Motahari's Works. *Journal of Knowledge Retrieval and Semantic Systems*, 10(37), 223-261. DOI: 10.22054/jks.2023.75005.1598

the special human tendencies that are rooted in his human nature. These values, which are potentially present in human nature, are the special human talents that shahid Motahari calls them human nature. In the light of such knowledge, he believes that in education, it is necessary and necessary to know the human being, human talents, the details of the human mind, emotions and feelings, and even the supernatural root of human existence.

Keywords: Anthropology, Nature, Education, Motahari, Semantic Network.

1. Introduction

A close look at the state of education in Iran and the world shows that despite all efforts to raise the quality of education and upbringing of decent, cultured, and socialized people, human societies are still facing many problems in this field. The way out of these problems is to develop an educational system suitable for human needs and talents. Anthropology is the general title and system of knowledge that includes any understanding of human beings from a philosophical, mystical, moral, and experimental point of view (Khosrupanah, 2014, p. 46). Without knowing human beings, it is not possible to know their talents and needs. With the correct knowledge of man and his various dimensions of existence, one can make the correct use of his talents. In other words, by knowing human beings, human talents can flourish. On the other hand, without knowing humans, the basic problem of education will not reach its final solution; That is, until the human being is unknown, it is not possible to present a correct educational system for the growth of the human being (Nasri, 2014, p. 29).

2. Literature Review

Over the past years, various researches have been conducted in order to analyze the ideas of martyr Motahari. For example, Hosseini (2009) in his work entitled "Religious-Educational Anthropology" has tried to show that the Islamic educational system pays attention to the elements and factors of the divine education of man and all the necessary propositions in the movement towards excellence. Karami (2007) in a research entitled "Human; Known Creature" investigated topics such as succession and guidance, legislative guidance and human perfection, moral guidance and inspiration, human inner desires and instincts, human knowledge and cognition, human psychological personality, and social life. Also, there have been researches in the field of moral education, such as Mousavi Faraz (2017), who in his research mainly focused on moral education based on the relationship between ethics and religion, the place of human dignity in moral education, and the place of truth and affection in moral education. Based on this, it can be seen that a complete semantic network of educational requirements according to the philosophy of Professor Motahari has not been presented. Based on this, in this research, we are trying to analyze the anthropology of

Professor Shahid Morteza Motahari and explore the semantic network of educational requirements related to this anthropology.

3. Methodology

This research has a qualitative approach and has used descriptive-analytical and inferential research methods. The qualitative approach uses qualitative data to understand and explain phenomena and often seeks to understand the meanings, concepts, explanations, and characteristics of the subject under study (Delavar, 2019, p. 308). The first-hand documents used are the works of Professor Motahari and some articles and books of other researchers. To identify, extract, and categorize concepts, MaxQDA software and its coding tool were used. Qualitative content analysis is a method of subjectively interpreting the content of textual data through the processes of systematic classification, coding, and thematization. (Iman, 2011, p. 88). The qualitative content analysis method is a method to find the connection between different concepts and to recognize conceptual relationships.

4. Results

This research shows that Shahid Motahari in his works, first by stating the existing distinctions between humans and other animals concludes that the superiority of humans over animals lies in special human tendencies that are embedded in human nature. Then, in the next stage, by distinguishing between the good and bad people of history and showing the reason for the privilege of the first group over the second group, he introduces human values as the criteria of humanity and finally argues that human values are the special human tendencies that are rooted in his human nature. These values, which are potentially present in human nature, are the special human talents that Shahid Motahari calls them human nature. In light of such knowledge, he believes that in education, it is necessary to know the human being, human talents, the details of the human mind, emotions and feelings, and even the supernatural root of human existence.

5. Discussion

According to Shahid Motahari, a human is a creature with many privileges that distinguish him from other creatures, especially animals. What forms the foundation of human existence in nature (Fetrat), and Professor Motahari explains this issue completely by

presenting the theory of nature. According to him, the main difference between humans and other living beings is the special human tendencies and the existence of freedom and choice. This point divides the duty of the teacher in the field of education into two very important parts. In the first part, the duty of the teacher is to provide the facilities, meet the needs of the student, and remove the existing obstacles and limitations for the flourishing of human talents. In the second part, the teacher has the duty of providing a system among human talents for the harmonious development of all of them

6. Conclusion

It is necessary to maintain a balance among all men's natural talents in human education. Paying attention to some talents and cultivating them, fighting with others, and not creating a balance between them, make a person a dangerous being. Accordingly, in order to answer the question of "how should a human being be educated", from the point of view of Professor Motahari, it can be said that every human being should be educated in such a way that he reaches his own goal; it means that his talents should be recognized and nurtured. That is, based on the knowledge of nature, we should cultivate all our talents in harmony with nature.

شبکه معنایی الزامات تربیتی در واکاوی انسان‌شناسانه آثار مرتضی

مطهری

دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

عبدالحمید قوچانی غروی

دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

محسن ایمانی نائینی *

دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

علیرضا محمودنیا

استادیار، گروه تربیت و مشاوره، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

حمیدرضا رضازاده بهادران

چکیده

هدف این پژوهش واکاوی انسان‌شناسی استاد مطهری و ترسیم شبکه معنایی الزامات تربیتی آن است. روش به کاررفته در این پژوهش توصیفی-تحلیلی و استنباطی است که از طریق مراجعه مستقیم به آثار و اسناد دست‌اول به انجام رسیده است. این پژوهش نشان می‌دهد شهید مطهری در آثار خود ابتدا با بیان تمایزهای موجود میان انسان و سایر حیوانات، نتیجه می‌گیرد که امتیاز انسان بر حیوان در گرایش‌های ویژه انسانی است که در سرشت و طبیعت انسان نهاده شده است. سپس در مرحله بعد با تمایز نهادن میان افراد نیک و بد تاریخ و نشان دادن علت امتیاز گروه اول بر گروه دوم، ملاک انسانیت انسان را ارزش‌های انسانی معرفی می‌کند و در نهایت استدلال می‌کند که ارزش‌های انسانی همان گرایش‌های ویژه انسانی است که ریشه در سرشت و فطرت انسانی او دارد. این ارزش‌ها که به صورت بالقوه در نوع انسان هست همان استعداد‌های ویژه انسان است که شهید مطهری آن‌ها را فطریات انسان می‌نامد. شهید مطهری اعتقاد دارد در تربیت، شناخت انسان، استعداد‌های انسان، شناخت دقایق ذهن و عواطف و مشاعر انسان و حتی ریشه ماوراءالطبیعه وجود انسان لازم و ضروری است.

کلیدواژه‌ها: انسان‌شناسی، فطرت، تربیت، مطهری، شبکه معنایی.

* نویسنده مسئول: eimanim@modares.ac.ir

مقدمه

نگاهی دقیق به وضعیت آموزش و پرورش در ایران و جهان نشان می‌دهد که به‌رغم همه تلاش‌ها جهت بالا بردن کیفیت آموزش و تربیت انسان‌هایی شایسته، فرهیخته و اجتماعی، همچنان جوامع بشری با مشکلات متعددی در این حوزه مواجه هستند. راه برون‌رفت از این مشکلات، تدوین نظام تربیتی مناسب با نیازها و استعداد‌های انسان است. انسان‌شناسی عنوان عام و منظومه معرفتی است که هرگونه شناخت انسان را از حیث فلسفی، عرفانی، اخلاقی و تجربی شامل می‌شود (خسروپناه، ۱۳۹۴، ص ۴۶). بدون شناخت انسان نمی‌توان استعدادها و نیازهای او را شناخت. با شناخت صحیح انسان و ابعاد گوناگون وجود اوست که می‌توان به بهره‌برداری صحیح از استعداد‌های او پرداخت؛ به عبارت دیگر، با شناخت انسان می‌توان به شکوفا کردن استعداد‌های انسان پرداخت. از دیگر سو، بدون شناخت انسان، مسئله اساسی تربیت به حل و فصل نهایی خود نخواهد رسید؛ یعنی تا انسان شناخته نشود، نمی‌توان یک نظام تربیتی صحیح برای رشد انسان عرضه نمود (نصری، ۱۳۹۴، ص ۲۹).

استاد شهید مرتضی مطهری یکی از بارزترین فیلسوفان مسلمان معاصر است که با نگاهی موشکافانه به دنبال ارائه‌ی تصویری صحیح از انسان و به دنبال آن ارائه نظامی متکامل جهت تربیت انسان بود. در طول سالیان گذشته پژوهش‌های مختلفی در راستای تحلیل نظریات این فیلسوف مسلمان صورت گرفته است. از جمله حسینی (۱۳۸۸) در اثر خود با عنوان «انسان‌شناسی دینی-تربیتی» تلاش کرده است با رویه‌ای اثباتی به این موضع پردازد که نظام تربیتی اسلام، به عناصر و عوامل تربیت الهی انسان توجه دارد و تمام گزاره‌های ضروری در حرکت رو به تعالی انسان در این نظام تربیتی وجود دارد. کرمی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «انسان موجود شناخته‌شده» به بررسی موضوعاتی نظیر خلفت و هدایت، هدایت تشریحی و کمال انسان، هدایت و الهامات اخلاقی، تمایلات و غرایز درونی انسان، معرفت و شناخت انسان، شخصیت روانی انسان و زندگی اجتماعی پرداخته است. محمودی (۱۴۰۰) در تحقیق خود با عنوان «مبانی فطری تربیت از منظر شهید

مطهری» توصیف استاد مطهری از فطرت را یک امر تکوینی می‌داند، یعنی جزء سرشت انسان است و اکتسابی نیست و بیان می‌کند که در تعلیم و تربیت فطری اسلام، به مقوله تقوا، تزکیه نفس، خودسازی و سیر و سلوک عرفانی که نمادهایی از گرایش‌های فطری انسان هستند، توجه خاصی نشان داده شده است. همچنین در حوزه تربیت اخلاقی نیز پژوهش‌هایی صورت گرفته است نظیر موسوی فراز (۱۳۹۷) که در تحقیق خود عمدتاً به تربیت اخلاقی مبتنی بر رابطه اخلاق و دین، جایگاه کرامت انسانی در تربیت اخلاقی و جایگاه حق و عاطفه در تربیت اخلاقی پرداخته است. سعیدی‌نیا (۱۴۰۰) نیز در پژوهش خود با عنوان «مقایسه تطبیقی تربیت اخلاقی از دیدگاه جان دیویی و استاد مرتضی مطهری» اصولی که از دیدگاه استاد مطهری برای تربیت موردنظر قرار گیرند را این‌گونه مطرح می‌نماید: هماهنگی با فطرت، اعتدال، جامعیت، تأمین نیازهای واقعی، تأکید بر تربیت کودکی، توازن امور ثابت و متغیر، هدایت خواهی، حکمت جویی، بهره‌گیری از اراده، تلازم علم و عقل، انسانیت دوستی، جذب و دفع، پیوند تربیت با معنویت. به‌رغم تلاش‌هایی که در این زمینه صورت گرفته است مشاهده می‌شود که همچنان یک شبکه معنایی متکامل معنایی از الزامات تربیتی مطابق با فلسفه استاد مطهری ارائه نشده است. دستیابی به این شبکه معنایی متناسب با نیاز روز یکی از اهدافی است که برای محقق شدن آن نیاز به این نوع پژوهش‌ها را دوچندان می‌کند. بر این اساس در این پژوهش در تلاش هستیم ضمن واکاوی انسان‌شناسی استاد شهید مرتضی مطهری شبکه معنایی الزامات تربیتی مترتب بر این انسان‌شناسی را مورد کنکاش قرار دهیم.

روش پژوهش

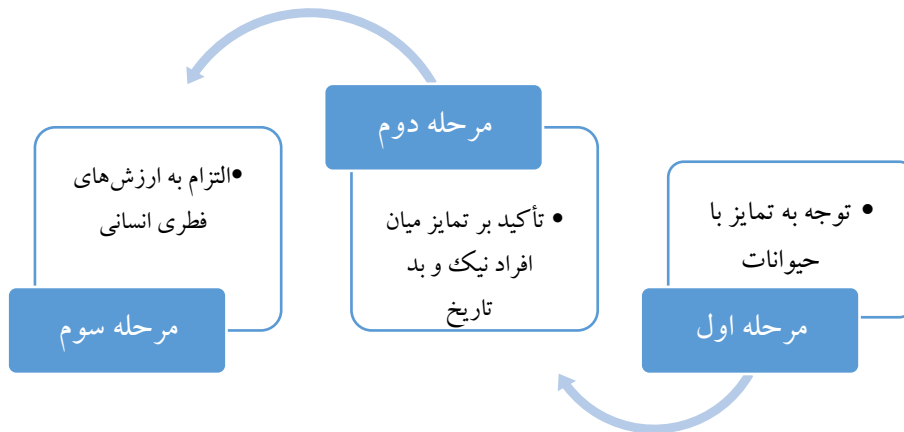
این پژوهش رویکردی کیفی دارد و از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و استنباطی استفاده کرده است. رویکرد کیفی برای درک و تبیین پدیده‌ها، از داده‌های کیفی استفاده می‌کند و اغلب در پی شناخت معانی، مفاهیم، توضیحات و ویژگی‌های موضوع مورد مطالعه است (دلاور، ۱۳۸۹، ص ۳۰۸). یافتن مفاهیم، دسته‌بندی آن‌ها و از همه مهم‌تر ایجاد ارتباط معنایی میان مفاهیم، می‌تواند به بازنمایی دقیق‌تر محتوای متون منجر شود. پژوهشگران در

تحقیق حاضر در پی توصیف انسان‌شناسی استاد مطهری هستند تا از طریق شناسایی، استخراج، مقوله‌بندی مفاهیم، با ایجاد ارتباط میان آن‌ها، شبکه معنایی الزامات تربیتی آن را ترسیم نمایند. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای بوده است و از ابزار فیش‌برداری استفاده گردیده است. اسناد دست‌اولی مورد استفاده، آثار استاد مطهری است و از بعضی مقالات و کتاب‌های دیگر پژوهشگران یاری گرفته شده است. برای شناسایی، استخراج و مقوله‌بندی مفاهیم از نرم‌افزار مکس کیودی‌ای و ابزار کدبندی آن استفاده شده است. تحلیل محتوای کیفی، روشی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از طریق فرآیندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی است. (ایمان، ۱۳۹۰، ص ۸۸). روش تحلیل محتوای کیفی روشی برای جستجوی ارتباط میان مفاهیم مختلف و بازشناسی روابط مفهومی است.

یافته‌ها

شناخت استعداد‌های انسان، برای تحقق تربیت وی منوط به شناسایی ماهیت انسان است که کامل‌ترین حیوان و آخرین حلقه تکامل طبیعی حیوانات شناخته شده است. شهید مطهری در آثار خود ابتدا با بیان تمایزهای موجود میان انسان و سایر حیوانات، نتیجه می‌گیرد که امتیاز انسان بر حیوان در گرایش‌های ویژه انسانی است که در سرشت و طبیعت انسان نهاده شده است. سپس در مرحله بعد با تمایز نهادن میان افراد نیک و بد تاریخ و نشان دادن علت امتیاز گروه اول بر گروه دوم، ملاک انسانیت انسان را ارزش‌های انسانی معرفی می‌کند و در نهایت استدلال می‌کند که ارزش‌های انسانی همان گرایش‌های ویژه انسانی است که ریشه در سرشت و فطرت انسانی او دارد. این ارزش‌ها که به صورت بالقوه در نوع انسان هست همان استعداد‌های ویژه انسان است که شهید مطهری آن‌ها را فطریات انسان می‌نامد. در پرتو چنین شناختی وی اعتقاد دارد که با پرورش و تربیت صحیح این استعدادها که چیزی جز ارزش‌های انسانی نیست، انسانیت انسان رشد و کمال می‌یابد و به «انسان کامل» تبدیل می‌شود و کسی که ارزش‌های انسانی در او رشد نیافته باشد، تفاوتی با حیوان ندارد.

شکل ۱. تثبیت نظریه فطرت و التزام به ارزش‌های فطری از دیدگاه استاد مطهری

بدون باور به ذاتی و سرشتی بودن ارزش‌های انسانی در بشر، دعوت بشر به پایبندی به ارزش‌های انسانی و ارزش‌های اخلاقی فردی و اجتماعی بی‌پایه و نقش بر آب است. جهت ترسیم شبکه معنایی الزامات تربیتی لازم است ابتدا نظریه انسان‌شناسی استاد مطهری را مورد بررسی و تحقیق قرار دهیم.

۱) امتیاز انسان بر حیوان

تفاوت‌های انسان با موجودات دیگر در دو زمینه است:

الف - انسان موجودی است متفکر و درباره جهان خارج می‌اندیشد و آن را ادراک می‌کند. انسان هم از خود و هم از جهان آگاه است و با فکر کردن و برقرار کردن رابطه میان معلومات خود، مجهولات را به معلومات تبدیل می‌کند و حقایق را کشف می‌کند، درحالی‌که آگاهی حیوانات، محدود است و در حد آگاهی انسان نیست.

ب - انسان مانند حیوان بنا به غریزه، ادامه حیات و بقاء را دوست دارد و به هر آنچه به ادامه حیات او کمک کند، علاقه‌مند است و گرایش دارد و این امری طبیعی و منطقی است که انسان به دنبال منافع و سود خود باشد؛ اما انسان دارای گرایش‌های ویژه‌ای است که با منطق سود و نفع‌نا سازگار است. انسان علاوه بر گرایش‌هایی که در آن‌ها هدفی جز خود فردی ندارد، گرایش‌های مقدسی نیز دارد که برخلاف گرایش‌های خودمحو رانه حیوانات و جنبه

حیوانی خود، بر پایه خودمحوری نیست و ناشی از جنبه انسانیت اوست. انسان در وجدان خود این گرایش‌ها را مقدس می‌شمرد به گونه‌ای که انسان‌هایی را که در آن‌ها چنین گرایش‌هایی بیشتر است متعالی تر تلقی می‌کند. این گرایش‌ها که در تمام مکاتب جهان ملاک انسانیت شناخته می‌شود و ارزش‌های انسانی نام دارد، آگاهانه و با اختیار و انتخاب خود انسان صورت می‌گیرد، درحالی که گرایش‌های غیر محورانه‌ی حیوانات در حد بقای نوع و از روی غریزه است، نه با انتخاب آگاهانه (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۴۸۹-۴۹۱). نتیجه اینکه انسان، هرچند موجودی زیستی و حیوان است، ولی از حیوان برتر است. لیکن از نظر شهید مطهری هر موجود دو پا و پهن پایی انسان نیست.

۲) ملاک انسانیت

در اندیشه شهید مطهری انسانیت انسان، به ارزش‌های انسانی است، نه به ساختمان جسمی و وجود زیستی و حیوانی او. انسانیت انسان که حتی مادی‌ترین مکتب‌های عالم هم آن را انکار نمی‌کند، چون امری است غیرمادی با معیارهای مادی نمی‌توان آن را شناخت. نه علم زیست‌شناسی قادر به ارائه معیاری برای ملاک انسانیت است و نه یک زیست‌شناس و پزشک می‌تواند آن را معرفی کنند، تنها خود انسان است که می‌تواند دروازه معنویت برای خود باشد. از این روست که می‌گوید: انسان موجودی زیستی است ولی با علم زیست‌شناسی که درباره موجودات زنده بحث می‌کند نمی‌توان به ملاک انسانیت دست یافت. زیست‌شناسی فقط به جسم انسان می‌پردازد و بحث در آنجا درباره این است که انسان که یک نوع از انواع جانداران است در میان رده‌های مختلف حیوانات در چه رده‌ای است مثلاً پستاندار است یا ... . از نظر زیست‌شناسی، تفاوتی میان انسان‌های نیک و بد نیست. انسانیت انسان به شرافت و کمال انسانی است و تنها علوم انسانی و علوم اخلاقی و اجتماعی می‌توانند معیاری برای ملاک انسانیت ارائه کنند. با چنین ملاکی می‌توان انسان کامل، قابل ستایش و تقدیر و تکریم را از انسان ناقص و شروری که به هیچ وجه قابل ستایش و تعظیم نیست، بلکه شایسته تحقیر است، متمایز ساخت. از نظر زیست‌شناسی ممکن است

تفاوتی میان این دو انسان نباشد و چه بسا اعضای بدن انسان نکوهیده از اعضای انسان متعالی و کامل بهتر کار کند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۶۵۵).

از نظر شهید مطهری ملاک انسانیت که موجب تمایز میان نیکان و بدان تاریخ و میان انسان برتر و فروتر می‌شود، به معنویات و به اصطلاح امروز، ارزش‌های انسانی است و تنها انسانی شایسته این نام است که متصف به چنین ارزش‌هایی باشد و هر چه این ارزش‌ها در او بیشتر باشد، انسانیت و کمال او بیشتر است: انسانیت و آدم بودن به یک سلسله صفات و اخلاق و معانی است که به انسان ارزش و شخصیت می‌دهند. این معنویات که از آن‌ها به ارزش‌های انسانی تعبیر می‌شود اگر در انسان نباشد هیچ تفاوتی با حیوان ندارد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۱۳۰-۱۳۱).

وی گاهی ملاک انسانیت را «درد داشتن» می‌داند: «چیزهایی که به آن‌ها ارزش‌های انسانی گفته می‌شود و معنویات انسانی و ملاک انسانیت انسان است شامل خیلی چیزهاست ولی می‌توان همه ارزش‌ها را در یک ارزش خلاصه کرد و آن، درد داشتن و صاحب درد بودن است» (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۱۴۶-۱۴۷) و گاهی در درد خدا داشتن و درد خداجویی خلاصه می‌کند: این درد انسان است؛ یعنی درد جدایی از حق و آرزو و اشتیاق تقرب به ذات او و حرکت به سوی او و نزدیک شدن به او. تا انسان به ذات حق نرسد، این دلهره و اضطراب از بین نمی‌رود و دائماً این حالت برای او هست. اگر انسان خود را به هر چیز سرگرم کند، آن چیز سرگرمی است، [حقیقت] چیز دیگر است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۱۳۷-۱۳۸).

گاهی ملاک انسانیت را علم و ایمان می‌داند: علم به معنی اعم، یعنی مجموع تفکرات بشری درباره جهان در طی قرون و اعصار که شامل فلسفه هم می‌شود که محصول کوشش جمعی بشر در طی قرون و اعصار است که نظم خاص منطقی یافته است و ایمان به معنی گرایش‌های والا و معنوی و فوق حیوانی انسان که پایه و زیربنای اعتقادی و فکری داشته باشد. «تفاوت عمده و اساسی انسان با جانداران دیگر که ملاک «انسانیت» اوست و

انسانیت وابسته به آن است، علم و ایمان است. انسان حیوانی است که با دو امتیاز «علم و ایمان» از دیگر جانداران امتیاز یافته است». (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۲۴-۲۵)

۳) فطریات انسان

فطرت در اندیشه شهید مطهری نحوه و نوع خلقت انسان را بیان می‌کند: هر امر فطری، سرشتی است ولی هر امری که سرشتی (غیر اکتسابی) است لزوماً فطری نیست، زیرا ممکن است موروثی باشد؛ یعنی ابتدا اکتسابی بوده و سپس سرشتی شده باشد؛ به عبارت دیگر امور سرشتی دو گونه‌اند: سرشتی‌هایی که سابقه اکتسابی دارند، یعنی در ابتدا اکتسابی بودند ولی بعد، در نسل‌های بعدی سرشتی و به خصوصیت ذاتی آن‌ها تبدیل شده‌اند و نوع دوم سرشتی‌هایی است که سابقه اکتسابی نداشته و از ابتدا سرشتی بوده‌اند. فطرت امری ابتدایی است و مفهوم ابتدایی بودن و بی سابقه بودن در آن نهفته است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۱۳، ص ۷۸۶).

انسان همانند سایر حیوانات دارای غریزه است، هرچند از نظر شهید مطهری کلمه غریزه بیشتر در مورد حیوانات و کمتر در مورد انسان به کار می‌رود. انسان علاوه بر غریزه دارای فطریاتی است که مانند غریزه، تکوینی و جزء سرشت انسان است و اکتسابی نیست؛ ولی از غریزه آگاهانه‌تر است و در اثر تلقین و عوامل بیرونی و ضرورت‌های اجتماعی بر انسان تحمیل نشده است. این فطریات که در امور ماوراء حیوانی است، از ویژگی‌های انسان است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۴۶۳-۴۶۶).

ارزش‌های انسانی بالقوه‌ای که ملاک تمایز انسان از غیر انسان است و در صورت شکوفایی آن‌ها به بشر قداست می‌دهند، دو نوع‌اند: ارزش‌های مبتنی بر فطرت ادراکی و ارزش‌های مبتنی بر فطرت احساسی. این استعدادها و گرایش‌ها در کل در پنج مقوله قرار می‌گیرند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۱۱، ص ۷۶).

۱-۳) فطریات انسان در ناحیه شناخت‌ها

انسان دارای معلومات فطری (غیر اکتسابی) است و بعضی امور را که البته تعدادشان کم است، بنا به فطرت خود می‌داند. اصول تفکر انسانی که اصول مشترک تفکرات همه انسان‌هاست، فطری است و فروع و شاخه‌های تفکرات، اکتسابی است. منظور از فطری به مفهوم افلاطونی آن نیست که روح انسان در دنیای دیگر این‌ها را یاد گرفته و اینجا فراموش کرده است، بلکه مقصود این است که انسان در این دنیا متوجه این‌ها می‌شود ولی در دانستن این‌ها نه نیازمند به معلم است و نه نیازمند به صغرا و کبرا و ترتیب قیاس دادن و تجربه کردن. منظور از فطری این است که ساختمان فکر انسان به گونه‌ای است که صرف عرضه این مسائل کافی است که انسان آن‌ها را دریابد و احتیاج به استدلال و دلیل ندارند. اصول اولیه تفکر انسان آموختنی و استدلالی نیست و بی‌نیاز از استدلال است. در ابتدا که انسان متولد می‌شود، حتی همان اصول تفکر را هم ندارد، ولی بعد برای انسان حاصل می‌شود، لیکن حصول آن‌ها از راه تجربه و استدلال و از راه آموزش معلم نیست، بلکه همین قدر که انسان دو طرف قضایا (موضوع و محمول) را تصور کند، ساختمان ذهن طوری است که بلافاصله به طور جزم و یقین حکم به رابطه میان موضوع و محمول می‌کند؛ برای مثال «تناقض - یعنی جمع میان دو نقیض - محال است»، یا «دو شیء متساوی با شیء سوم خودشان با یکدیگر متساوی هستند»، «کل از جزء بزرگ‌تر است» و غیره. برای صدق این گونه گزاره‌ها نمی‌توان دلیل آورد، هرچند مجهول نیستند و می‌دانیم که صادق‌اند.

اصول تفکر فطری ثابت و خطاناپذیرند. با انکار اصول فطری تفکرات، همه دریافت‌ها و علوم بشری بی‌ارزش خواهند بود؛ زیرا علوم بر پایه تعدادی اصل متعارف بنا شده‌اند که خود آن‌ها مبتنی بر قبول همین اصول تفکر فطری‌اند. علم و فکر و فلسفه بشر مبتنی بر قبول فطری بودن اصول اولیه تفکر است: «اگر ما به چنین اصول فطری برای تفکر قائل نشویم نمی‌توانیم برای فروع، ارزش قائل باشیم، چون فروع بر همین اصول بنا شده‌است» (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۴۷۶-۴۸۳).

۲-۳) فطریات انسان در ناحیه خواست‌ها و گرایش‌های روحی

منظور از این فطریات که شهید مطهری آن‌ها را فطریات احساسی نیز می‌نامد، احساساتی است که انسان را به سوی امور روحی می‌کشاند و انسان از درون به آن‌ها گرایش دارد و با رسیدن به این نوع خواست‌ها «لذت روحی» می‌برد. این گرایش‌ها را شهید مطهری در پنج مقوله جای‌داده است:

۱-۲-۳) گرایش به حقیقت یا حقیقت‌جویی

مطابق این فطرت، انسان گرایش به کشف واقعیت‌ها آن‌چنان‌که هستند، دارد. این حس و گرایش درونی به شناخت، موجب شده است که انسان به دنبال فلسفه، یعنی درک حقایق اشیاء و جهان برود؛ از این رو می‌توان این گرایش را حس فلسفی نامید. فیلسوفان، حقیقت و حقیقت‌جویی را کمال نظری انسان می‌دانند.

۲-۲-۳) گرایش به خیر و فضیلت

این گرایش از مقوله «خیر و فضیلت» و به تعبیر دیگر از مقوله اخلاق است. مطابق این فطرت گرایش انسان به برخی امور به دلیل منفعت و از روی خودمحموری، مثل گرایش به پول نیست، بلکه به دلیل فضیلت، یعنی «خیر عقلی» است، در مقابل منفعت که «خیر حسی» است. «فضیلت» مانند گرایش انسان به راستی از آن جهت که راستی است و در مقابل، تنفر از دروغ؛ گرایش انسان به تقوا و پاکی. به‌طور کلی این‌گونه گرایش‌ها که فضیلت است دو نوع است: بعضی فردی است و بعضی اجتماعی: گرایش‌های فردی، مثل گرایش به نظم و انضباط، تسلط بر نفس (مالکیت نفس) و شجاعت به معنی قوت قلب و بسیاری دیگر از مفاهیم اخلاق فردی و گرایش‌های اجتماعی مانند گرایش به تعاون، کمک به دیگران، احسان و نیکوکاری و ایثار و فداکاری که به‌هیچ‌وجه با منطق منفعت‌سازگار نیست زیرا فداکاری یعنی فدا کردن خود، حتی جان خود (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۴۹۲-۵۰۲).

۳-۲-۳) گرایش به جمال و زیبایی

انسان به جمال و زیبایی - چه به معنی زیبایی دوستی و چه به معنی زیبایی آفرینی که هنر نامیده می‌شود - نیز گرایش دارد. کسی از این حس فارغ و خالی نیست و حتی در لباس و پوشش خود نیز این گرایش به زیبایی را نشان می‌دهد.

۳-۲-۴) گرایش به خلاقیت و ابداع

مطابق این گرایش، انسان خواهان خلق و آفرینش چیزی است که نبوده است. هرچند انسان برای رفع نیازهای زندگی خود به صنعت و خلاقیت و ابداع پرداخته است، ولی خلاقیت و ابداع نیز مانند علم، همواره برای انسان هم هدف بوده است و هم وسیله: هم مطلوب بالذات بوده است و هم مطلوب بالغیر. علم و خلاقیت هم برای ذات خویش مطلوب است و هم برای آن که وسیله‌ای است برای حل مشکلات زندگی بشر. خلق نظریه‌ها و اثبات آن‌ها نیز از مقوله خلق و آفرینش است.

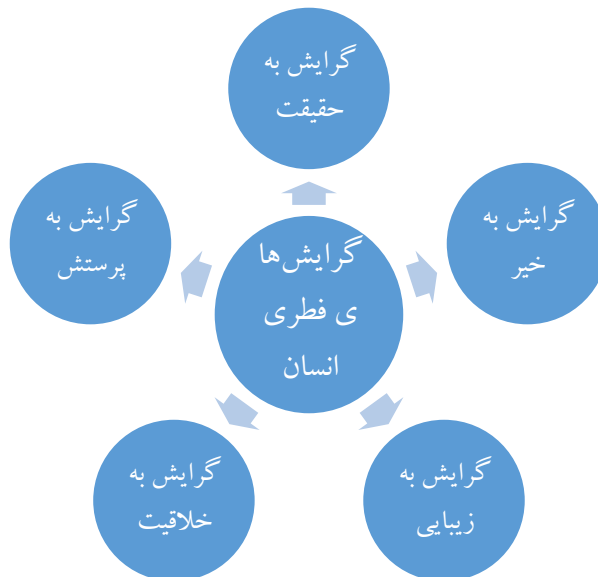
۳-۲-۵) مقوله پرستش و عشق

عشق که امری فراتر از محبت و از ویژگی‌های انسان است آنگاه که به مرحله عشق واقعی و فارغ از شهوات می‌رسد به مرحله پرستش می‌رسد و با پرستش همراه و ملازم می‌شود. اثر چنین عشق تفکیک‌ناپذیر از پرستش، برخلاف محبت عادی، این است که انسان را از حالت عادی خارج می‌کند و خواب و خوراک را از او می‌گیرد و توجه را منحصر به معشوق می‌کند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۴۹۲-۵۰۲).

مطابق با حس دینی که ریشه در سرشت انسان دارد، بشر در طول تاریخ در جستجوی خدا برآمده است و منشأ این حس، حاکم‌بودن «اصل علیت» بر روح بشر است؛ یعنی بشر در جستجوی علت‌ها بوده است و همین جستجو او را به علت‌العلل رسانده است. این بدین معنی است که «عامل» در وجود انسان است و اگر انگیزه کشف علت‌ها در وجود انسان نبود، با دیدن پدیده‌های خارجی، بی تفاوت از کنار آن‌ها می‌گذشت. حیوان‌ها به علت

نداشتن همین عامل و انگیزه است که با مشاهده پدیده‌های خارجی، در جستجوی علت‌العلل و خدا نبوده و از حس دینی برخوردار نیستند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۴۸۸).
دین‌داری انسان بر بی‌دینی او تقدم دارد. انسان پیوند فطری با خدا دارد؛ یعنی در نهاد و سرشت انسان، قبل از هر تعلیم و تربیتی و حتی قبل از اینکه به دنیا بیاید، به ندای الهی پاسخ مثبت داده است. معرفت خداوند در نهاد انسان است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۹، ص ۱۸۱).

شکل ۲. فطریات انسان در ناحیه گرایش‌های روحی

۳-۳) بازگشت فطریات به یک فطرت

از نگاه شهید مطهری همه فطرت‌ها به یک فطرت اصلی بازمی‌گردد و سرچشمه همه فطریات این است که انسان همواره در جستجوی کمال نامتناهی و بی‌پایان است: حقیقت، پرستش، اخلاق، هنر و زیبایی، عشق و تملک همگی به کمال‌جویی انسان برمی‌گردد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۱۱، ص ۶۱۰).

از منظر استاد مطهری کسی که غیر خدا را می‌جوید، محرک اصلی او جستجوی خداست، لیکن در تعیین مصداق اشتباه کرده است: به‌علت همین کمال مطلق‌جویی است

که انسان همیشه طالب چیزی است که ندارد ولی با رسیدن به آن دلزده می‌شود؛ زیرا انسان نمی‌تواند عاشق «محدود» باشد. انسان در واقع طالب کمال مطلق و عاشق ذات حق است ولی در تشخیص مصداق اشتباه می‌کند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۱۴۷).

علت بیزاری انسان از چیزی پس از طلب آن و وصول به آن و سرگردانی مدام انسان، این است که مطلوبش، مطلوب حقیقی و واقعی روح او نیست. انسان اگر به مطلوب حقیقی و روحش که خداوند متعال است برسد، به سعادت حقیقی که همان آرامش حقیقی است، می‌رسد و آرام می‌گیرد و آنگاه چنین امری حاصل می‌شود که قلب انسان، به «حقیقت»، به «او»، به «توحید» رسیده باشد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۵۲۰-۵۳۱).

گرایش‌های پنج‌گانه انسان که برخاسته از حس کمال‌جویی اوست از سرشت روحی او سرچشمه می‌گیرد و خواسته روح او هستند. انسان حقیقتی است مرکب از روح و بدن و روحش حقیقتی است الهی. عناصر طبیعی بدن انسان، او را وابسته به طبیعت کرده‌اند و عنصر غیرطبیعی روح، او را به اموری غیرطبیعی و غیرمادی وابسته کرده است. گرایش به پرستش معشوق، پرتوی از پرستش معشوق حقیقی انسان، یعنی خداست. اگر ما انسان را موجودی صددرصد مادی بدانیم، انسانیت و گرایش‌ها و ارزش‌های انسانی همگی موهوم و بی‌اساس می‌شوند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۵۱۰-۵۱۴).

۴) اصیل و ذاتی بودن ارزش‌های انسانی

از نظر شهید مطهری منشأ گرایش انسان به امور معنوی و ارزش‌ها نهاد و سرشت انسان است؛ زیرا با سود و منطبق سود سازگار نیست: چرا انسان به اموری گرایش دارد که سودی مادی در بر ندارند؟ چنین پرسشی، از نظر شهید مطهری پاسخی جز این ندارد: گرایش انسان به این امور، ذاتی است و امر ذاتی، بی‌نیاز از دلیل است، همچنان که سوزاندن آتش نیازمند دلیل نیست. شهید مطهری مجال نیافت که بر اثبات فطری و سرشتی بودن این گرایش‌ها دلایل خود را بیان کند؛ لیکن در ضمن مباحث مربوط به فطرت، مطلبی را در پاسخ به پرسشی بیان کرد که می‌توان آن را دلیل وجدانی بر ذاتی بودن این گرایش‌ها نامید: خود انسان با علم فطری و وجدان خود گرایش به این امور را در ضمیر خود می‌یابد

(مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۴۶۷-۴۷۲). بر اساس خلقت ویژه‌ای که انسان دارد، ارزش‌های انسانی در وجود و سرشت انسان قرار داده شده‌اند. انسان، بنا بر فطرتش نه تنها گرایش به احسان، نیکوکاری و خدمت را در ضمیر خود می‌یابد، بلکه وجدان اخلاقی نیز دارد و بنا بر حکم آن، افراد نیک و بد در نظر او یکسان نیستند؛ بلکه افراد نیک را تحسین می‌کند و از بدان تاریخ متنفر است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۶۸۰).

۵) اصالت انسان

در اندیشه شهید مطهری اصالت انسان و انسانیت واقعی انسان در گرو قبول فطریات، یعنی ریشه‌داری ارزش‌ها در وجود انسان است؛ بدین معنی که ذاتی بودن ارزش‌های معنوی و اصالت آن‌ها در انسان حاکی از اصالت و شرافت و قداست ذاتی خود انسان است؛ بنابراین انسان، ماشین و موجود مادی و حیوانی صرف نیست، بلکه گرایش اخلاقی او به ارزش‌ها از نهادی نشئت می‌گیرد که نفخه الهی است. روح دمیده خدا در انسان است و باور به این امر او را موجودی مقدس می‌کند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۶۸۲).

بدون باور به مقام نیمه خدایی انسان، با صرف شعار «احترام به حیثیت ذاتی بشر» نمی‌توان در انسان‌ها حس احترام نسبت به حرمت انسان ایجاد کرد و مانع از تجاوز آن‌ها به حقوق یکدیگر شد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۶۶۹-۶۷۲).

۶) خاکی و ملکوتی

انسان از دیدگاه شهید مطهری موجودی است هم خاکی و هم ملکوتی. انسان در میان دو قطب متضاد واقع شده است که از یک قطب به سوی بالا کشیده می‌شود و گرایش به صعود و ترقی و تعالی دارد و از سوی دیگر بنا به سرشت دیگرش، گرایش و میل به سوی پایین دارد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۹، ص ۱۷۳-۱۷۴).

انسان مرکب از دو «من» است و در او دو «من» حاکم است: یک من انسانی و یک من حیوانی. من حقیقی انسان، من انسانی است که او را به تعالی می‌خواند. انسان واقعاً مظهر اصل تضاد است و در هیچ موجودی به اندازه انسان، این تضاد و ضدیت درونی و داخلی

حکومت نمی‌کند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۴۵۵).

انسان به علت همین ترکیب دوگانه وجودش، میل‌ها و جاذبه‌های مادی و معنوی برخاسته از من حیوانی و انسانی خود دارد که در بحث امتیاز انسان بر حیوان بیان شد: در انسان، علاوه بر خواست‌های حیوانی، گرایش‌هایی به سوی معنویات و ارزش‌ها نیز وجود دارد که سایر جانداران عاری از آن‌ها هستند. این جاذبه‌ها به انسان امکان می‌دهد که دایره فعالیتش را از حدود مادیات توسعه دهد و او را به سوی معنویات بکشاند، ولی سایر جاندارها از زندان مادیات نمی‌توانند خارج شوند.

۷) شعاع آگاهی‌ها و سطح خواسته‌های انسان

خواسته‌های انسان متناسب با افق دید و شعاع آگاهی اوست. انسان نیز مانند جانداران دیگر خواسته‌ها و مطلوب‌هایی دارد و در پرتو آگاهی‌ها و شناخت‌های خویش برای رسیدن به آن خواسته‌ها و مطلوب‌ها در تلاش است. تفاوتش با سایر جانداران در وسعت دانش و شناخت او و در نتیجه در متعالی بودن سطح خواسته‌های اوست. این است آنچه به انسان مزیت و تعالی بخشیده و او را از سایر جانداران جدا ساخته است.

از آنجاکه آگاهی حیوان از جهان تنها از طریق حواس ظاهر است، دارای محدودیت‌هایی است: سطحی و ظاهری است و به درون و روابط درونی اشیاء نفوذ نمی‌کند؛ فردی و جزئی است، نه کلی و عمومی؛ محدود به محیط زیست حیوان است؛ محدود به زمان حال است و از گذشته و آینده بریده است. حیوان از نظر آگاهی هرگز از چارچوب ظواهر، فردیت و جزئیت، محیط زیست و زمان حال خارج نمی‌شود، در نتیجه سطح خواسته‌ها و مطلوب‌های حیوان نیز مانند شعاع شناخت و آگاهی‌اش از جهان، دارای محدودیت‌هایی است: مادی است و از خوردن و آشامیدن و غیره فراتر نمی‌رود و خواسته و مطلوب معنوی، ارزش اخلاقی و غیره برای حیوان مطرح نیست؛ شخصی و فردی است و مربوط به خودش و حداکثر به جفت و فرزندش است؛ منطقه‌ای است و مربوط به محیط زیست خودش؛ حالی است و به زمان حال تعلق دارد. حیوان اگر هدفی را تعقیب کند و به سوی غایتی حرکت کند که از این محدوده خارج باشد، مثلاً به نوع تعلق داشته

باشد نه به فرد، به آینده تعلق داشته باشد نه به حال- مانند آنچه در بعضی حیوانات اجتماعی از قبیل زنبور عسل مشاهده می‌شود- ناآگاهانه و به حکم غریزه و فرمان مستقیم نیرویی است که او را آفریده و جهان را تدبیر می‌کند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۲۳).

شعاع آگاهی و بینش و شناخت انسان وسیع‌تر و گسترده‌تر است و در نتیجه سطح خواسته‌ها و مطلوب‌های او نیز گسترده‌تر و متعالی‌تر است. آگاهی و شناخت انسان، از ظواهر اشیاء و پدیده‌ها عبور می‌کند و تا درون ذات و ماهیت آن‌ها و روابط و وابستگی‌های آن‌ها و ضرورت‌های حاکم بر آن‌ها نفوذ می‌نماید؛ نه محدود به منطقه و مکان است و نه محدود به زمان، هم به کرات دیگر شناخت دارد و هم برگزیده و آینده خود؛ آگاهی‌اش کلی و عمومی است و قوانین کلی و حقایق عمومی جهان را کشف می‌کند.

به علت گستردگی شعاع اندیشه انسان، خواسته‌ها و مطلوب‌هایش نیز می‌تواند والاتر باشد. انسان موجودی است ارزش‌جو، آرمان‌خواه و کمال‌مطلوب‌خواه، آرمان‌هایش نه محدود به مادیات و از نوع سود است و نه محدود به خودش، بلکه عام و شامل و فراگیرنده همه بشریت است و به محیط و منطقه خاص یا قطعه‌ای خاص از زمان محدود نمی‌گردد. انسان آن‌چنان آرمان‌جوست که عقیده و آرمانش گاهی ارزشمندتر از همه ارزش‌های دیگر قرار می‌گیرد، آسایش و خدمت به انسان‌ها از آسایش خودش بااهمیت‌تر می‌گردد، با دیگران همدرد می‌شود، از شادی دیگران شاد و از اندوه آنان اندوهگین می‌گردد، به عقیده و آرمان مقدس خود آن‌چنان دل‌بستگی پیدا می‌کند که منافع خود، بلکه حیات و هستی خود را به سهولت فدای آن می‌نماید (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۲۱-۲۳).

به‌طور کلی به‌علت دو بعد حیوانی و انسانی انسان، خواست‌های انسان نیز دو نوع است: جسمی و روحی. خواست جسمی، تقاضایی است که کاملاً وابسته به جسم است. مثل غذا خواستن و میل به غذا پس از احساس گرسنگی که امری مادی و جسمانی و غریزی است و لذت ناشی از آن‌ها «لذت جسمی» است. نوع دوم خواست‌های انسان که شهید مطهری آن‌ها را فطری می‌نامد، مربوط به روح است که در علم روان‌شناسی آن‌ها را

«امور روحی» و لذت ناشی از آن‌ها را «لذت روحی» می‌نامند. مثل میل به فرزند داشتن، برتری طلبی و قدرت طلبی (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۴۸۴).

۸) زندگی مادی و زندگی فرهنگی انسان

در اندیشه شهید مطهری انسانیت انسان بر حیوانیتش، زندگی انسانی او بر زندگی حیوانی اش و زندگی فرهنگی و روحانی او بر زندگی مادی اش اصالت بیشتری دارد و انسانیت روپنا نیست. سیر تکاملی انسان از حیوانیت آغاز می‌شود و به سوی انسانیت کمال می‌یابد. این اصل، هم درباره فرد صدق می‌کند و هم درباره جامعه. انسان در آغاز وجود خویش جسمی مادی است ولی با حرکت تکاملی جوهری تبدیل به روح یا جوهر روحانی می‌شود. «روح انسان» در دامن جسم او زاییده می‌شود و تکامل می‌یابد و به استقلال می‌رسد. حیوانیت انسان نیز کالبدی است که انسانیت او در آن «رشد» می‌یابد و متکامل می‌شود. همان‌طور که خاصیت تکامل این است که موجود متکامل به هر نسبت که تکامل پیدا می‌کند مستقل و قائم به ذات و حاکم و مؤثر بر محیط خود می‌شود، انسانیت انسان - چه در فرد و چه در جامعه - به هر نسبت تکامل پیدا کند به سوی استقلال و حاکمیت بر سایر جنبه‌ها گام برمی‌دارد. یک انسان تکامل یافته فردی است که بر محیط بیرونی و درونی خود تسلط نسبی دارد. فرد تکامل یافته، به عقیده و ایمان، وابسته است و از محکومیت محیط بیرونی و درونی، وارسته. در جامعه تکامل یافته نیز حیات معنوی و فرهنگی از اصالت بیشتری برخوردار است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۲۵-۲۷).

۹) عقل و اراده، توانایی‌های ویژه انسان

انسان دارای قوه‌ای به نام قوه عقل است که خیر و شر و نیک و بد و صلاح و فساد را تمیز می‌دهد و قوه دیگری نیز به نام قوه اراده دارد که اجراکننده اموری است که عقل تشخیص می‌دهد و محرک و بیدارکننده سایر ملکات و قوای انسان است. مادامی که اراده، نیروی فکر یا نیروی عضلانی انسان را تحریک نکند، این نیروها اثری در زندگی انسان ندارند. اراده نیرویی است غیر از میل و این تصور که اراده همان میل بسیار شدید است،

اشتباه است. اراده قوه و نیرویی است وابسته به عقل انسان، برخلاف میل که وابسته به طبیعت انسان است. میل از نوع کشش و جاذبه است که اشیاء موردنیاز انسان، او را به سوی خود می‌کشند و به هراندازه که میل شدیدتر باشد، اختیار از انسان بیشتر سلب می‌شود؛ یعنی انسان در اختیار یک قدرت بیرون از خود قرار می‌گیرد، برعکس اراده که یک نیروی درونی است. انسان، با اراده، خود را از تأثیر نیروهای بیرونی خارج و مستقل می‌کند. اراده هر مقدار که قوی‌تر باشد، بر اختیار انسان افزوده می‌شود و انسان بیشتر مالک خود و کار خود و سرنوشت خود می‌گردد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۸۸۸).

انسان توانایی ایستادگی در برابر میل‌های درونی خود را دارد و می‌تواند از اجرای فرمان آن‌ها سرپیچی کند. این توانایی را انسان به حکم نیروی «اراده» دارد. اراده به نوبه خود تابع فرمان عقل است، یعنی عقل تشخیص می‌دهد و اراده انجام می‌دهد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۲۸۱-۲۸۲).

بنابراین انسان به نیروی «عقل» و «اراده» مجهز است و با این دو نیرو قادر است در مقابل میل‌ها مقاومت و ایستادگی نماید و خود را از تأثیر نفوذ جبری آن‌ها آزاد نماید و بر همه میل‌ها «حکومت» کند. انسان می‌تواند همه میل‌ها را فرمان‌بر عقل خود کند و هیچ میلی را بیش از میزان تعیین شده ارضاء نکند و به این وسیله آزادی «معنوی» که با ارزش‌ترین نوع آزادی است، کسب نماید؛ یعنی آزادی از بند شهوات و حیوانیت خود (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۲۸۲).

۱۰ آزادی و اختیار انسان

انسان به علت برخورداری از عقل و اراده، در اعمال ارادی خویش آزاد و مختار است. از ویژگی‌های انسان «آزادی اراده» است؛ و همین عامل انسان را شایسته «تکلیف» کرده است. انسان در اعمال اختیاری خود همیشه حق انتخاب و دوراه در پیش دارد: سعادت یا شقاوت و ارزش و قیمت انسان مربوط به این گونه اعمال است.

معنی آزادی اراده این نیست که اراده انسان تابع هیچ نظم و قانون و سنتی نیست و خودبه‌خود صورت می‌گیرد، زیرا محال عقلی است که حادثه‌ای در عالم هستی بدون نظم

و اسباب و علل ویژه واقع شود.

علمای فن اخلاق که موضوع علمشان اعمال ارادی است، از قدیم و جدید در جست‌وجوی کشف همین قانون‌های ثابت و قطعی که بر امور نفسی و ارادی ما حکومت می‌کند بوده‌اند. مطابق علم اخلاق و روان‌شناسی اعمال انسان پایه‌ها و مبانی نفسانی دارند، هرچند ما آن پایه‌ها و اساس‌ها را با حواس خودمان ادراک نمی‌کنیم، لکن از راه آثار آنها که همین اعمال ارادی است و به اصطلاح منطقیان از طریق برهان‌اتی به وجود آنها پی می‌بریم.

بنابراین برای کسی که بخواهد یک طریقه اخلاقی پیش بگیرد، اعمال خودش را کنترل کند و یا کسی که بخواهد عهده‌دار تربیت و اصلاحات معنوی جامعه بشود، لازم است که تنها به ظواهر اعمال قناعت نکند بلکه ریشه‌ها و پایه‌های آنها را جست‌وجو نماید. ... فایده تربیت این است که آن پایه‌ها و اساس‌ها را طوری در روح افراد تکوین می‌کند که هیچ‌گاه اراده انسان متوجه کارهای زشت و پست نمی‌شود، همیشه کارهای خیر و شایسته غایت و هدف انسان قرار می‌گیرد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۲، ص ۳۰۳-۳۰۴).

از نظر شهید مطهری اذعان به آزادی اراده و اختیار انسان، بدیهی و وجدانی است زیرا مربوط به طرز انجام یافتن اعمال وجدانی ذهنی خود انسان است و هرکس وجداناً حس می‌کند که نه طبق ادعای اشاعره، خداوند اختیار را از او سلب کرده است و نه طبق ادعای مادیین اوضاع و احوال محیط می‌تواند او را بی‌اختیار از این سو به آن سو ببرد. انسان در ضمیر خود این احساس را می‌یابد که در هر حالتی و در هر اوضاع و احوالی در انتخاب فعل یا ترک آن آزاد است. همچنان که احساس پذیرش تکلیف و قانون و مسئولیت را در خود می‌یابد. اگر چنین احساس فطری و وجدانی را نداشت هرگز با اعمال فکر و اندیشه خود، فعلی را انجام نمی‌داد و یا ترک نمی‌کرد و هرگز اجتماعی با نظامی از امر و نهی و پاداش و تربیت برپا نمی‌کرد.

انکار امور بدیهی و تمسک به سفسطه‌ها دو علت عمده دارد: به هم خوردن تعادل فکری که حاصل ضعف نیروی تعقل و برخورد با استدلال‌های پریپیچ‌وخم است که موجب

می‌شود انسان برخلاف وجدان فطری خود اظهارنظر کند. علت دوم، اغراض فاسد اجتماعی است که باعث می‌شود انسان برای عذرتراشی، متوسل به سفسطه و انکار بدیهیات شود و از خود سلب مسئولیت کند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۶، ص ۶۲۹-۶۳۱).

۱۱) مسئولیت انسان و حدود آن

لازمه آزادی و اختیار انسان، «مسئولیت» و «تکلیف» و تسلط بر سرنوشت خود است: انسان می‌تواند سرنوشت خود را به دست گیرد و تغییر دهد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۹، ص ۱۸۸). انسان هم مسئول خود و هم مسئول اجتماع خود و هم تاندازه‌ای مسئول جهان است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۹، ص ۱۹۵).

بالاترین مسئولیت انسان، ساختن شخصیت خود و انسان‌شدن است و انسان با عمل و چگونگی عملش، به این هدف می‌رسد. نوعی عمل انسان را از انسانیت دور می‌کند و نوعی دیگر، او را به انسانیت نزدیک‌تر می‌کند. علاوه بر عمل و قطع نظر از آن، ایمان نیز پایه و رکن برای انسانیت انسان است و ارزش ذاتی ندارد. انسانیت انسان وابسته به ایمان به خدا و عمل او است هرچند خداشناسی، خود مشاء عمل است و ایمان و عمل تفکیک‌ناپذیرند و هیچ‌یک بدون دیگری کافی نیست، بنابراین انسان از دو بعد ساخته می‌شود: نظری و عملی. از بعد نظری باید به شناخت و ایمان برسد و بعد عملی با انتخاب و انجام عمل محقق می‌شود (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۸، ص ۷۶۱-۷۶۳).

۱۲) شکل‌گیری شخصیت معنوی انسان در دنیا

شخصیت روحی و معنوی انسان در این دنیا ساخته می‌شود. هرچند ساختمان جسمانی او در بدو تولد ساخته و تکمیل شده‌است و تغییراتش محدود است و چندان نیست ولی ساختمان روحانی او یک منزل عقب‌تر از ساختمان جسمانی اوست. ساختمان جسمانی او در اختیار و در دست او نیست ولی ساختمان روحانی او در اختیار خود اوست؛ هرچند عوامل مختلفی در این امر دخالت دارند از جمله محیط که شامل عوامل تاریخی گذشته و عوامل حاضر می‌شود، ولی عامل اصلی در ساختن شخصیت معنوی انسان، اراده و خواست خود انسان

است. انسان سازنده خویشتن است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۹، ص ۱۹۲-۱۹۳).

۱۳) انسان کامل و غیر کامل

پیش از آگاهی از انسان کامل در اندیشه شهید مطهری لازم است که فرق میان «تمام» و «کمال» روشن شود. واژه تمام هنگامی به کار می‌رود که چیزی هر آنچه برای اصل وجودش لازم است، داشته باشد، بنابراین اگر نقصانی در وجود آن چیز باشد، آن چیز در ماهیت خودش ناقص است و تمام نیست (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۲۹۸). واژه کمال در جایی به کار می‌رود که چیزی بعد از آنکه تمام هست درجه بالاتری هم می‌تواند داشته باشد که این درجه بالاتر برای آن چیز کمال محسوب می‌شود؛ بنابراین اگر آن کمال و درجه بالاتر را نداشته باشد، کمبود و نقصانی در وجودش نیست.

کمال برای بیان موقعیت و منزلت چیزی از جهت عمودی و تمام برای بیان وضعیت چیزی از جهت افقی به کار می‌رود: وقتی شیء در جهت افقی به نهایت و حد آخر خود می‌رسد، تمام می‌شود و وقتی در جهت عمودی بالا می‌رود، کمال می‌یابد. هدف عرفان، ساختن انسان کامل است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۹۸).

هر دو واژه تمام و کمال در مقابل ناقص بکار می‌روند؛ پس ناقص در مقابل تمام، یعنی آنکه کمبود در اصل وجود دارد و ناقص در مقابل کامل آن است که به مرحله متعالی خود نرسیده است.

پس انسان ناقص (به معنی ناتمام) دو قسم است: یا معیوب است یعنی بیمار است و اختلال در ترکیبات انسانی روحی او صورت گرفته است، مانند انسان‌های عقده‌ای یا ماشین‌زده و غیره و یا ناتمام است از آن جهت که هنوز فاقد یک شرط و جزء انسانی است مثل انسان جاهل. انسان سالم یا ناتمام دو قسم است: انسان کامل و انسان غیر کامل (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۲۹۸).

پس انسان ممکن است سه حالت داشته باشد: انسان زیر صفر و انسان در حد صفر یعنی انسان بدوی وحشی ناآگاه قریبالافق یا هم‌افق با حیوان و انسان کامل متعالی.

انسان کامل یعنی «انسان نمونه» و «انسان اعلی» و انسانی که حد اعلای انسان است

(مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۹۹). انسان کامل و نمونه و ایده‌آل کسی نیست که به فطرت اولی باقی مانده و منحرف نشده باشد. بقای بر فطرت اصلی لازم است ولی کافی نیست، انسان فطری حداکثر این است که انسان بالقوه است. انسان فطری محض انسان منحرف نیست ولی انسان کامل و نمونه و ایده‌آل هم نیست. باید استعدادهای انسان کشف و شکوفا شود. هرگاه آن استعدادها به ظهور رسید انسان کامل محقق می‌شود، نه قبل از بروز و ظهور استعدادها. «رسالت انسان تنها این نیست که در این جهان منحرف نشود، بلکه جهان مدرسه و دارالتکمیلی است که انسان باید در این جهان خود را از نقص به کمال ارتقاء دهد» (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۳۱۳-۳۱۴).

۱۴) خودفراموشی و خود مجازی

بدیهی است که علم انسان به خود، علمی حضوری است و هرگز ممکن نیست که خود انسان از خود انسان غایب شود؛ بنابراین خودفراموشی در علم حضوری امکان ندارد. بنا بر آنچه گفته شد در اندیشه مطهری «خود واقعی» انسان، خود انسانی و «روح» اوست که باید در جهت سعادت او تلاش کند. انسان گاهی بنا به عللی این خود واقعی را، نه به علم حضوری، بلکه به علم حصولی فراموش می‌کند و از سعادت روح باقی خود غافل می‌شود.

منظور از خودفراموشی، توجه افراطی انسان به اشیاء دیگر است. توجه انسان گاهی به چیزهایی است که آن چیزها غیر از خود انسان است. توجه انسان به اشیاء دیگر باید به نظر غیر استقلالی نگاه کند، یعنی هر چیزی را برای سعادت خودش بخواهد. وقتی به آنها به نظر غیر استقلالی نگاه می‌کند مطلوبش و خواسته‌اش چیزهای دیگری است. به هر نسبت که انسان طالب چیز دیگر باشد در همان چیز دیگر محو می‌شود و لهذا کار انسان به جایی می‌کشد که آن چنان محو آن چیز دیگر می‌شود که باینکه باید او را برای خودش بخواهد، عملاً خودش برای او می‌شود. مثلاً آن چنان شیفته و عاشق و محو در مال و ثروت می‌شود که خودش را فدای ثروت می‌کند درحالی که انسان اگر ناچار از فدا کردن یکی از آن دو باشد، منطقی این است که ثروت باید فدای انسان بشود نه انسان فدای ثروت. انسان به

هراندازه که محو اشیاء دیگر بشود خودش را فراموش می‌کند و در نتیجه سعادت واقعی خود را هم فراموش می‌کند و از سعادت واقعی خودش غافل می‌ماند. لازمه نسیان نفس، خسران نفس، یعنی هدر دادن خود و خود را از دست دادن است. چنین انسانی برده اشیاء دیگر می‌شود و خودش را فدای آن‌ها می‌کند و وجود خودش را هدر می‌دهد و این است معنی «خسران نفس».

خودفراموشی ملازم با خدافراموشی است. با توجه هر چه بیشتر انسان به خدا که خالق اوست، توجهش به خود واقعی‌اش بیشتر می‌شود. انسان با بازیابی خود واقعی که عامل اخلاق است احساس عزت و کرامت می‌کند و به قداست خود پی می‌برد و خود را از تن دادن به پستی‌ها برتر می‌شمارد و همه مقدسات اخلاقی و اجتماعی معنا پیدا می‌کند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۲۳۹-۲۴۰).

این حالت که شهید مطهری از آن به «خود را گم کردن»، «خود را اشتباه کردن»، «خود را باختن»، «خود را از دست دادن»، «با خود بیگانگی» تعبیر می‌کند، حالتی است که در آن، انسان در اثر عواملی خودش از خودش (با خودش) بیگانه می‌شود؛ یعنی انسان خودش را با غیر خودش اشتباه می‌کند؛ یعنی انسان که یک واقعیتی و یک خود واقعی دارد، چیزی را که «ناخود» است خودش را او می‌پندارد- با خود اشتباه می‌کند، به جای اینکه مثلاً برای خود کار کند برای آن «ناخود» کار می‌کند.

پیدا کردن خود واقعی و من واقعی، یعنی دریدن پرده‌های خود خیالی و من خیالی و رسیدن به من واقعی اساس تربیت انسان است و سعادت او را در پی دارد.

به‌طور خلاصه در این حالت انسان «خود عالی» خودش را با «خود دانی‌اش» اشتباه می‌کند: جنبه روحی و معنوی خودش را که خود واقعی است با جنبه نفس و تن اشتباه می‌کند، یعنی خودش را خود خیالی می‌داند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۵۴۹-۵۵۰).

بازیابی «خود عالی» در اندیشه شهید مطهری نقش اساسی در صدور احکام اخلاقی و پای بندی انسان به اخلاق و ارزش‌ها دارد: انسان دارای وجدان اخلاقی است و به انسان به‌طور فطری یک سلسله الهامات شده است که به موجب آن الهامات قبل از تجربه و قبل از

اینکه از راه عقل و فکر و تجربه بفهمد، می‌تواند خیر و شر خود را تشخیص دهد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۹، ص ۱۹۵-۱۹۶).

۱۵) بعد اجتماعی انسان

در اندیشه شهید مطهری، مدنی بالطبع بودن انسان، به معنای نیاز طبیعی انسان به زندگی اجتماعی است نه بدین معنی که طبع و سرشت انسان او را به زندگی اجتماعی می‌کشاند: «در عین اینکه انسان به حسب غریزه به سوی زندگی اجتماعی کشیده نمی‌شود ولی نیاز به زندگی اجتماعی دارد، یک نیاز طبیعی. نیاز طبیعی داشتن غیراز این است که غریزه هم او را به آن سو می‌کشاند، مثلاً بچه طبیعتاً به تعلیم و تربیت نیاز دارد اما غریزه بچه او را به سوی تعلیم و تربیت نمی‌کشاند. مدنی بالطبع بودن انسان در این کلمه خلاصه می‌شود: انسان نیاز به زندگی اجتماعی دارد از نظر به کمال رساندن شخصیت خودش. ... نمی‌شود شک کرد که انسان بالطبع اجتماعی است؛ یعنی واقعاً انسان با این دو گونه استعدادها متولد می‌شود: استعدادهایی که جامعه برای به فعلیت رسیدن آن‌ها باید محرک او باشد و استعدادهایی که باید جامعه‌ای وجود داشته باشد تا او بتواند آن‌ها را تجلی بدهد» (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۱۵، ص ۵۴۲-۵۴۳).

«اگر زندگی انسان انفرادی بود، نه معاویه، معاویه بود، نه ابوذر، ابوذر؛ تا زندگی اجتماعی نباشد معاویه، معاویه بودنش ظهور نمی‌کند، ابوذر هم ابوذر بودنش ظهور نمی‌کند. در زندگی انفرادی هر دوی این‌ها، دو موجود علی‌السویه بودند، ولی در زندگی اجتماعی است که یک انسان تا آن حد تعالی پیدا می‌کند و یک انسان دیگر تا این حد تسافل پیدا می‌کند. آنچه انسانیت انسان نامیده می‌شود - یعنی ارزش‌های معنوی انسان - تنها در زندگی اجتماعی مجال بروز و ظهور دارد. این است که تکامل اجتماعی انسان جز در اجتماع امکان‌پذیر نیست. اگر اجتماع نباشد، انسان تکامل اجتماعی پیدا نمی‌کند» (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۱۵، ص ۵۴۵).

تربیت و الزامات آن

ضرورت تعلیم و تربیت از دیرباز و در همه دوران‌ها مورد توجه و تدقیق فیلسوفان و مربیان تعلیم و تربیت بوده است، زیرا راه رسیدن به بالاترین درجه ارزش‌ها و جلوگیری از سقوط فرد، تعلیم و تربیت است. به قول کانت بشر تنها با تعلیم و تربیت آدم می‌شود و آدمی چیزی جز آنچه تربیت از او می‌سازد، نیست. (شکوهی، ۱۳۶۸، ص ۱۱)

واژه تربیت در لغت به معنی پرورش دادن و پروراندن است و بدیهی است که پرورش دادن مبنی بر قبول وجود استعداد در موضوع تربیت است. از این رو تربیت در مورد موجودات زنده و صنعت و ساختن در مورد اشیاء به کار می‌رود (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۲، ص ۷۱۵؛ مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۶۵۱).

بحث از سیوروت و حرکت یکی از امور عامه فلسفی در فلسفه اسلامی به نام قوه و فعل است. طبق قانون قوه و فعل با عبارت «کلّ حادث مسبوق بقوّة و مادّة تحمل‌ها» بیان می‌شود، موجود زنده، به علت وجود استعدادهای درونی‌ای که بالقوه داراست و بنا به قانون طبیعت، در حال «شدن» و «صیروت» است و با حرکت از قوه به فعل در پی رسیدن به کمال طبیعی و غایی خود است. شهید مطهری درباره تغییر عالم می‌گوید: در کارگاه بزرگ طبیعت دائماً تغییر و تبدل رخ می‌دهد و یک چیز دیگر می‌شود. ... طبیعت جز «شدن» و تغییر و تحول نیست (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۶، ص ۷۲۸).

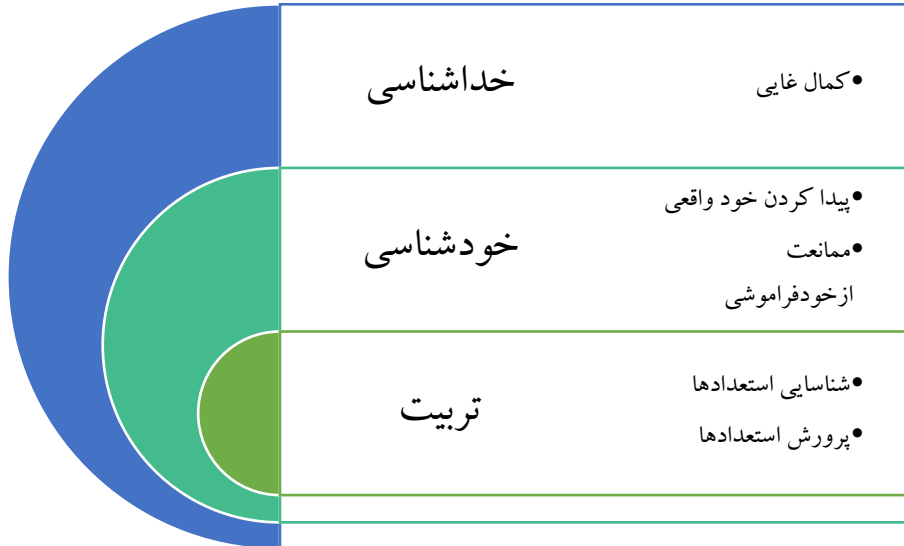
بنابراین طبیعت عین «شدن» است. «شدن» نظام خاصی دارد یعنی هر چیزی صلاحیت و استعداد تبدل به هر چیز را ندارد، فقط استعداد تبدل به شیء یا اشیاء معینی را دارد و به اصطلاح فلسفی هر موجود بالفعلی استعداد هر حالت و هر صورتی را در آینده ندارد، بلکه استعداد یک صورت معین را دارد؛ مثلاً گندم استعداد انسان شدن یا مرغ شدن ندارد، فقط استعداد بوته گندم شدن دارد؛ و از آن طرف هر حالت و صورت مفروض آینده امکان اینکه بدون ماده قبلی به وجود آید یا امکان اینکه از هر ماده‌ای و در هر ماده‌ای به وجود آید ندارد؛ مثلاً بوته گندم یا کودک انسانی که در آینده باید موجود شود امکان اینکه از دانه جو یا تخم مرغ به وجود آید ندارد بلکه فقط امکان پیدایش از ماده مخصوصی را دارد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۶، ص ۷۲۹).

صیوروت و حرکت استکمالی در مورد انسان نیز صادق است: انسان نیز جزئی از طبیعت است و طبق قانون طبیعت موجودی است در حال «شدن» و تکامل و همه تلاشش این است که خود را از قوه به فعل و از نقص به کمال برساند. تمام تلاش‌های انسان نوعی حرکت از قوه به فعل و از نقص به کمال است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۵۴۸).

شهید مطهری در بحث فطریات سعی در اثبات ذاتی بودن امور ماوراء حیوانی یا ارزش‌های انسانی در انسان می‌نماید؛ چراکه بدون سرشتی دانستن این ارزش‌ها چگونه و با چه منطقی می‌توان انتظار داشت که آن‌ها در انسان رشد نمایند، یا انسان به آن‌ها پایبند باشد: انسانیت انسان در نهاد و سرشت انسان به صورت استعداد نهاده شده است و از خارج بر انسان تحمیل نشده است. انسانیت انسان در پرتو تعلیم و تربیت - که باید بر اساس قبول یک سلسله فطریات باشد - رشد می‌کند و انسان به کمال غایی و طبیعی خود می‌رسد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۳، ص ۴۶۷-۴۷۳).

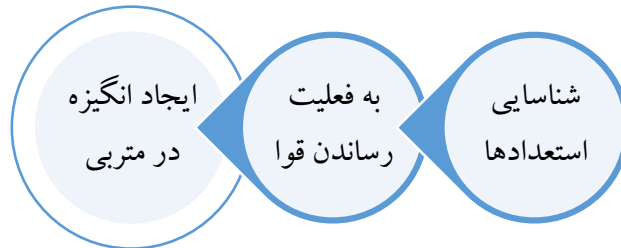
تربیت انسان در اندیشه شهید مطهری باید با توجه به طبیعت انسان و استعدادهای درونی و بالقوه او و پس از شناخت آن‌ها و در جهت شکوفا شدن استعدادهای انسانی او باشد تا او به رشد و کمالی که هدف خلقت و غایت طبیعی اوست برسد. تربیت انسان، عبارت است از پرورش دادن استعدادهای بالقوه او از طریق فراهم کردن زمینه رشد و به فعلیت رسیدن قوا و استعدادهای او و تسهیل رسیدن او به کمال طبیعی و غایی خود؛ بنابراین اگر در امر تربیت به استعدادهای موضوع تربیت توجه نشود، در واقع موجود زنده همچون شیء بی‌جان فرض و ساخته شده است و آنچه محقق شده است، صنعت است، نه تربیت. از این رو مری نظیر گل کاری است که با علم به اینکه نمی‌تواند طبیعت گل را تغییر دهد سعی خود را مصروف توجه به طبیعت گل و گیاه می‌کند و با شناخت استعدادهای درونی آن و شناخت راه رشد و کمالی که در طبیعت برای آن معین شده است بستر لازم برای رشد و پرورش استعدادهایش را آماده می‌کند و آن را در مسیر طبیعی خودش قرار می‌دهد و به غایتی که طبیعت برایش معین کرده است می‌رساند (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۴۵۳).

شکل ۳. مراحل رسیدن به کمال غایی از دیدگاه استاد مطهری

«تربیت حقیقی عبارت است از فراهم آوردن موجبات تجلی شخصیت انسان و به فعلیت رسیدن استعدادهای درونی و نهانی انسان و این با یک تحمیل جبری صورت نمی‌گیرد بلکه با خدمتکار طبیعت شدن و با نرمش و بدون جبر و تحمیل ولی تحت مراقبت عالمانه و مهربانانه موجبات تولد شخصیت واقعی انسان را فراهم آوردن، عملی می‌شود. از این رو در تربیت، شناخت انسان، استعدادهای انسان، شناخت دقایق ذهن و عواطف و مشاعر انسان و حتی ریشه ماوراءالطبیعی وجود انسان لازم و ضروری است» (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۱۷۳).

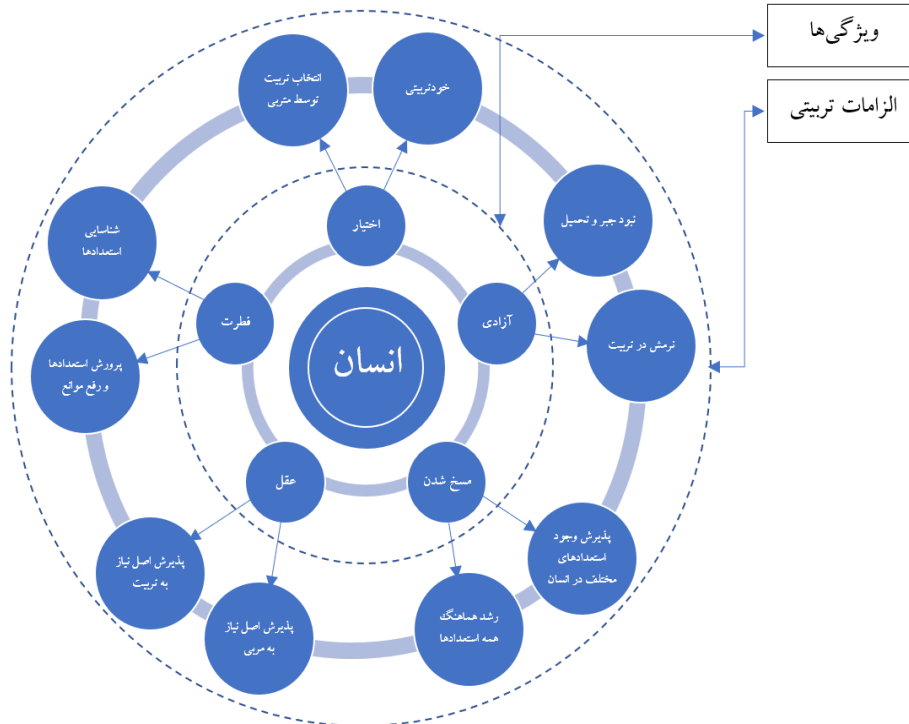
شکل ۴. وظایف مربی از دیدگاه استاد مطهری

هرچند انسان نیازمند معلمان و مربیانی است که هادی و راهنما و سازنده وجود او باشند ولی انسان دارای عقل و اراده است و از استقلال و آزادی اراده برخوردار است و این دو مانع از آن است که انسان صد درصد تابع عوامل خارجی باشد و درنهایت، خود باید درباره خود بیندیشد و تصمیم بگیرد؛ در غیر این صورت، اندیشه و تصمیم دیگران درباره او کافی نیست. هر انسانی باید حالت مربیگری نسبت به خود داشته باشد: از یک نظر فرمانده، پنددهنده، ملامتگر و حسابرس باشد و از یک نظر فرمان‌پذیر، پندپذیر، ملامت‌پذیر و حساب‌ده؛ بنابراین وجود مربیان خارجی لازم است ولی کافی نیست و هر کس باید خودش سمت مربیگری خود را داشته باشد (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۲، ص ۱۱۰-۱۱۲).

اختیار و انتخاب مربی شرط لازم تربیت است. تربیت، همانند دوست داشتن و ایمان، اجباربردار نیست و جز از طریق اختیار و انتخاب امکان ندارد، مثلاً تزکیه نفس و تربیت عالی این چنین است. اگر بخواهیم مردمی را به نحو عالی تربیت کنیم، یعنی به نحوی تربیت کنیم که این مردم فضیلت‌ها را به‌عنوان اینکه فضیلت است بپذیرند و انتخاب کنند و بدی‌ها را به‌عنوان اینکه بد است و نقص در انسانیت است اجتناب کنند، مثلاً از دروغ‌تَنفَر داشته باشند و برای راستی احترام و اهمیت قائل باشند، این کار به‌زور شلاق نمی‌شود (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۲۰، ص ۲۴۶).

شکل ۵. شبکه الزامات تربیتی متناظر با ویژگی‌های انسان

بنابراین تربیت عبارت از زمینه‌سازی و ایجاد امکانات و رفع نیازهای مربی و رفع موانع و محدودیت‌ها جهت شکوفایی و رشد هماهنگ استعدادها است.

بحث و نتیجه‌گیری

از نظر شهید مطهری انسان موجودی است با امتیازات متعدد که آن را از سایر موجودات و خصوصاً حیوانات متمایز می‌کند. آنچه شالوده وجودی انسان را تشکیل می‌دهد فطرت است و استاد مطهری این مسئله را با ارائه نظریه فطرت به‌طور کامل تشریح می‌کند. در این بین از نظر ایشان، تفاوت اصلی میان انسان و سایر موجودات زنده، گرایش‌های ویژه انسانی و وجود آزادی و اختیار است. این نکته وظیفه مربی را در حوزه تربیت به دو بخش بسیار مهم تقسیم می‌کند. در بخش اول وظیفه مربی زمینه‌سازی، ایجاد امکانات، رفع

نیازهای متربی و رفع موانع و محدودیت‌های موجود جهت شکوفایی استعداد‌های انسان است. در بخش دوم مربی وظیفه دارد نظامی میان استعداد‌های انسان جهت رشد هماهنگ همه آن‌ها فراهم آورد؛ به عبارت دیگر ضروری است که در پرورش و تربیت انسان، در میان همه استعداد‌های طبیعی تعادل برقرار باشد. توجه به برخی از استعدادها و پرورش آن و مبارزه کردن با برخی دیگر و عدم ایجاد تعادل میان آن‌ها، انسان را به موجودی خطرناک تبدیل می‌کند.

با بررسی آثار شهید مطهری می‌توان ویژگی‌های اساسی زیر را برای انسان در نظر گرفت که هر یک از این ویژگی‌ها، الزاماتی را در تربیت ایجاد می‌کنند که به ترتیب به آن‌ها اشاره می‌شود:

فطرت:

▪ شناسایی استعدادها؛

▪ رفع موانع جهت پرورش استعدادها؛

عقل:

▪ پذیرش اصل نیاز به تربیت؛

▪ پذیرش اصل نیاز به مربی؛

اختیار:

▪ انتخاب تربیت توسط متربی؛

▪ خودتربیتی؛

آزادی:

▪ نبود جبر و تحمیل؛

▪ نرمش در تربیت؛

امکان مسخ‌شدگی:

▪ پذیرش وجود استعدادها مختلف در انسان؛

▪ رشد هماهنگ همه استعدادها؛

استعدادهای متربی نشانگر و تعیین‌کننده‌ی جهت تربیت است و هدف و غایت تربیت نباید بیرون از خود انسان باشد، بلکه شکوفایی استعدادها و تکمیل و سعادت متربی باید هدف و غایت اصلی تربیت قرار گیرد.

تربیت انسان در اندیشه شهید مطهری باید با توجه به طبیعت انسان و استعدادهای درونی و بالقوه او و پس از شناخت آن‌ها و در جهت شکوفا شدن استعدادهای انسانی او باشد تا او به رشد و کمالی که هدف خلقت و غایت طبیعی اوست برسد. تربیت انسان، عبارت است از پرورش دادن استعدادهای بالقوه او از طریق فراهم کردن زمینه رشد و به فعلیت رسیدن قوا و استعدادهای او و تسهیل رسیدن او به کمال طبیعی و غایی خود؛ بنابراین اگر در امر تربیت به استعدادهای موضوع تربیت توجه نشود، در واقع موجود زنده همچون شیء بی‌جان فرض و ساخته شده است و آنچه محقق شده است، صنعت است، نه تربیت.

بر همین اساس برای پاسخ به این پرسش که «انسان را چگونه باید تربیت کرد» از دیدگاه استاد مطهری می‌توان گفت هر انسان را باید به گونه‌ای تربیت کرد که او به غایت خودش برسد؛ یعنی استعدادهایش شناخته و پرورش داده شود؛ یعنی بر اساس شناخت فطرت، تمام استعدادهای او را هماهنگ با فطرت پرورش دهیم.

ORCID

Abdolhamid Gharavi <https://orcid.org/0000-0002-8125-7558>
Ghouchani
Mohsen Imani Naeni <https://orcid.org/0000-0003-0888-8019>
Alireza Mahmoudnia <https://orcid.org/0000-0002-9107-8246>
Hamidreza Rezazadeh <https://orcid.org/0000-0002-4405-2203>
Bahadoran

منابع

- ایمان، محمد تقی. (۱۳۹۰)، *مبانی پارادایمی روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم انسانی*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- حسینی، حسین. (۱۳۸۸)، *انسان‌شناسی دینی - تربیتی از منظر شهید مطهری (ره)*، ماهنامه معرفت، ۱۱ (۹): ۱۳-۳۶.
- خسروپناه، عبدالحسین. (۱۳۹۴)، *فلسفه علوم انسانی (بنیادهای نظری)*، قم: معارف.
- دلاور، علی. (۱۳۸۹)، *روش‌شناسی کیفی، فصلنامه راهبرد*، ۱۹ (۵۴): ۳۲۷.
- سعیدی‌نیا، سید محسن. (۱۴۰۰)، *مقایسه تطبیقی تربیت اخلاقی از دیدگاه جان دیویی و استاد مرتضی مطهری*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم.
- شکوهی، غلامحسین. (۱۳۶۸)، *تعلیم و تربیت و مراحل آن*، انتشارات آستان قدس رضوی.
- کرمی، خدابخش. (۱۳۸۷)، *انسان موجودی شناخته‌شده: نگاهی به دیدگاه شهید مطهری (ره)*، تهران: زیتون سبز.
- محمودی، شهبان. (۱۴۰۰)، *مبانی فطری تربیت از منظر شهید مطهری*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۱)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۱۱)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۱۳)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۱۵)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۲)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۲۲)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۲۳)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۲۸)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۲۹)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۳)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۴)، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری (جلد ۶)*. نوبت چاپ ۷، تهران: صدرا.
- موسوی فراز، محمدرضا. (۱۳۹۷)، *بررسی تطبیقی مبنای خداشناسی اخلاق دینی از منظر استاد مطهری و بندیکت قدیس، فصلنامه پژوهشنامه اخلاق*، ۱۱ (۱): ۱۵۶-۱۴۳.
- نصری، عبدالله. (۱۳۹۴)، *مبانی انسان‌شناسی در قرآن*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

References [In Persian]

- Delavar, A. (2009). Qualitative Methodology. *Rahbord Quarterly*, 19(54), 327. [In Persian]
- Hosseini, H. (2009). Religious anthropology - education from the perspective of Martyr Motahari (RA). *Marfat Monthly*, 11 (9), 13-36. [In Persian]
- Iman, M. T. (2017). *Paradigmatic foundations of quantitative and qualitative research methods in humanities*. Qom: Hozeh and University Research Center. [In Persian]
- Khosropanah, A. H. (2014). *Philosophy of human sciences (theoretical foundations)*. Qom: Ma'arif. [In Persian]
- Karmi, Kh. (2008). *Man is a known being: a look at the perspective of Martyr Motahari (RA)*. Tehran: Zeitoun Sabz. [In Persian]
- Mahmoudi, Sh. (2021). *Innate principles of education from the perspective of Shahid Motahari*. Master's thesis, Payam Noor University. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of works of master Shahid Motahari (volume 1)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of works of master Shahid Motahari (volume 11)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of works of master Shahid Motahari (volume 13)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of works of master Shahid Motahari (volume 15)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of works of master Shahid Motahari (volume 2)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of the works of Master Shahid Motahari (volume 22)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of works of master Shahid Motahari (volume 23)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of the works of Master Shahid Motahari (volume 28)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of the works of Master Shahid Motahari (volume 29)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of works of master Shahid Motahari (volume 3)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Motahari, M. (2005). *The collection of works of master Shahid Motahari (volume 6)*. 7th edition, Tehran: Sadra. [In Persian]
- Mousavi Faraz, M. R. (2017). Comparative study of the basis of theology of religious ethics from the point of view of Professor Motahari and Benedict Qadis. *Research Journal of Ethics*, 11 (1), 143-156. [In Persian]
- Nasri, A. (2014). *The Basics of Anthropology in the Qur'an*. Tehran: Research Institute of Islamic Culture and Thought. [In Persian]

- Saeidinia, S. M. (2021). *Comparative comparison of moral education from the point of view of John Dewey and Professor Morteza Motahari*. Master's thesis, University of Qom. [In Persian]
- Shokouhi, Gh.n (1989). *Education and training and its stages*. Astan Quds Razavi Publications. [In Persian]

استناد به این مقاله: قوچانی غروی، عبدالحمید، ایمانی نائینی، محسن، محمودنیا، علیرضا و رضازاده بهادران، حمیدرضا. (۱۴۰۲). شبکه معنایی الزامات تربیتی در واکاوی انسان‌شناسانه آثار مرتضی مطهری، فصلنامه علمی بازیابی دانش و نظام‌های معنایی، ۱۰(۳۷)، ۲۲۳-۲۶۱. DOI: 10.22054/jks.2023.75005.1598

Name of Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

فهرست مندرجات

- چارچوبی برای تبدیل و انتشار سرعنوان‌های موضوعی فارسی به داده‌های پیوندی
✓ زینب صباغی بیدگلی ✓ عاطفه شریف ✓ فاطمه زندیان..... ۱
- ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات علمی روان‌شناسی با استفاده از مدل تحلیل پوششی داده‌ها
(DEA)
مریم کرمی ✓ گلنسا گلینی مقدم ✓ فرهاد هادی نژاد..... ۳۱
- خدمات داده‌های پژوهشی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت
علوم، تحقیقات و فناوری
✓ زویا آبام ✓ محدثه افضلی..... ۶۷
- بررسی رابطه بین مدیریت دانش شخصی کتابداران با بهره‌وری نیروی انسانی (مورد مطالعه:
کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان)
✓ حسن خودروان ✓ علی بیرانوند ✓ آرمین رجب‌زاده ✓ مهرنوش دارابی..... ۱۱۳
- تحلیل عوامل مؤثر در ایجاد خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی از دیدگاه
کتابداران دانشگاه تبریز
✓ فائقه محمدی ✓ رحیم پوری..... ۱۵۵
- بررسی رابطه بین اعتماد به نفس با سواد رسانه‌ای در استفاده از شبکه اجتماعی دانش‌آموزان
از دیدگاه معلمان زن مقطع ابتدایی شهر دورود
✓ مریم سلیمی ✓ منصور ترکیان تبار..... ۲۰۱
- شبکه معنایی الزامات تربیتی در واکاوی انسان‌شناسانه آثار مرتضی مطهری
✓ عبدالحمید قوچانی غروی ✓ محسن ایمانی نائینی ✓ علیرضا محمودنیا ✓ حمیدرضا رضازاده
بهادران..... ۲۲۳
-

ساختار مقاله

مقالات باید دارای دو بخش اصلی شامل (۱) صفحه عنوان و (۲) متن به شرح زیر باشند:

۱. **صفحه عنوان:** در این صفحه عنوان مقاله به زبان فارسی و انگلیسی و مشخصات نویسنده (نویسندگان) شامل نام و نام خانوادگی، آخرین مدرک تحصیلی، مرتبه علمی و وابستگی سازمانی، نشانی پست الکترونیکی، نشانی پستی و شماره تلفن، نام نویسنده مسئول و تاریخ ارسال مقاله به دو زبان فارسی و انگلیسی قید شود.

در هیچ بخش دیگری از مقاله به جز صفحه عنوان، نام نویسندگان نباید ذکر شود.

۲. **متن مقاله:** این بخش شامل عنوان، چکیده، کلیدواژه‌ها و متن به شرح زیر است:

- عنوان مقاله به زبان فارسی و انگلیسی و متناسب با محتوای مقاله باشد؛
- چکیده حداکثر در ۱۵۰ کلمه به صورت ساختاریافته شامل چهار بخش هدف، روش (جامعه، روش گردآوری، روش تحلیل آماری)، یافته‌ها و نتیجه‌گیری به دو زبان فارسی و انگلیسی نوشته می‌شود؛
- کلیدواژه‌ها حداقل به تعداد ۳ و حداکثر ۸ و به دو زبان فارسی و انگلیسی به صورت الفبایی تنظیم شود؛
- متن مقاله با مقدمه آغاز می‌شود آنگاه در ادامه سرفصل‌ها و بخش‌های مقاله همراه با مطالب مربوط به هر یک ارائه و با فهرست منابع پایان می‌یابد؛
- نگارش مقاله باید بر اساس دستور خط فرهنگستان زبان و ادب فارسی باشد؛
- در مورد کلمات مرکب باید نزدیک سازی کلمات رعایت شود (مثلاً می‌شود به جای می‌شود، کتاب‌ها به جای کتاب‌ها و کتابخانه‌ای به جای کتابخانه‌ای و ...)
- نمودارها، جدول‌ها و شکل‌ها باید با وضوح کامل و به صورت آماده برای چاپ ارائه شوند؛
- اسامی خاص لاتین در متن به زبان فارسی دگرنویسی شود و شکل اصلی آن‌ها در پانویس آورده شود؛
- شماره‌گذاری پانویس به صورت مسلسل نباشد؛
- اعداد در متن و جدول‌ها به فارسی باشد و برای اعداد اعشاری از ممیز استفاده شود (در اعداد اعشاری از ذکر ویرگول یا نقطه پرهیز شود)؛

- معادل‌های انگلیسی اصطلاحات علمی جدید در پانویس آورده شود؛
- استناد درون‌متنی به منابع خارجی در متن با حروف لاتین نوشته شود مانند (Wilson, 2010)
- شیوه استناددهی به روش APA است؛
- مقاله باید با استفاده از نرم‌افزار Word تایپ شود. تعداد کل صفحات هر مقاله حداکثر ۱۸ صفحه ۲۰ سطری و فاصله سطرها single باشد. صفحات مقاله باید به ترتیب از ۱ شماره‌گذاری شود.

از نظر شکل ظاهری

جهت صفحه‌آرایی مقالات در قطع وزیری، الگوی زیر رعایت شود:

نوع فونت	اندازه	موضوع
B Zar	Bold ۱۵	عنوان مقاله فارسی
B compset	Bold ۱۲	اسامی نویسندگان فارسی
B Zar	۱۱ نازک	متن چکیده فارسی
B lotus	Bold ۱۴	تیرهای داخل متن
B lotus	Bold ۱۲	کلیدواژه
B Zar	۱۳ نازک	متن
B compset	۱۰ نازک	سر صفحه
B Zar	۱۰ نازک	پانویس فارسی
Times NewRoman	۱۰ نازک	پانویس لاتین
B lotus	۱۱ نازک	عناوین جداول، نمودارها و شکل‌ها
B Zar	۱۳ نازک	منابع فارسی
Times NewRoman	۱۱ نازک	منابع لاتین
چکیده‌های انگلیسی		
Times NewRoman	Bold, Italic ۱۱	تیترا Abstract
Times NewRoman	Bold ۱۴	عنوان مقاله انگلیسی
Times NewRoman	۱۲ نازک	اسامی نویسندگان انگلیسی
Times NewRoman	۱۱ نازک	متن چکیده انگلیسی

ارسال مقالات فقط از طریق سامانه نشریه به آدرس <http://jks.atu.ac.ir> انجام می شود.
 زمینه های موضوعی دریافت مقالات نشریه علمی بازیابی دانش و نظام های معنایی

محورها	موضوعات فرعی
دانش	<ul style="list-style-type: none"> • راهبردهای دانش • سرمایه های دانشی • تولید دانش • نقشه دانش
	<ul style="list-style-type: none"> • مخازن دانش • زنجیره های ارزشی دانش • مستندسازی دانش
	نظریه های دانش
	روش شناختی دانش
سازمان دهی دانش	<ul style="list-style-type: none"> • داده های پیوندی در سازمان دهی • هستی شناسی ها • اصطلاح نامه ها • تاکسونومی
	<ul style="list-style-type: none"> • استانداردها • فراداده ها • رده بندی ها
	اقتصاد دانشی
	<ul style="list-style-type: none"> • اقتصاد شبکه • اقتصاد اطلاعات • اقتصاد دانش بنیان
مدیریت دانش	<ul style="list-style-type: none"> • نظریه ها و مدل های مدیریت دانش • سیستم ها و ابزار مدیریت دانش • طراحی، پیاده سازی و اجرای مدیریت دانش • مدیریت دانش، ساختارها و سازو کارهای سازمانی • مدیریت دانش، منابع انسانی و فرهنگ سازمانی • مدل های بلوغ مدیریت دانش
	دانش کاوی
	<ul style="list-style-type: none"> • تحلیل استنادی • داده کاوی • متن کاوی
	توسعه دانش بنیان
	<ul style="list-style-type: none"> • توسعه دانشی • آینده پردازی
<ul style="list-style-type: none"> • هوشمندی • نظام نوآوری 	

اهداف فصلنامه و شرایط پذیرش مقاله

اهداف فصلنامه

هدف این فصلنامه، انتشار نتایج پژوهش‌ها در بازیابی دانش و نظام‌های معنایی است. زمینه‌های موضوعی در ابتدای نشریه ارائه می‌شود. مخاطبان اعضای هیئت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و پژوهشگران رشته‌های مرتبط می‌باشند. فصلنامه، گزارش پژوهش‌های نوآورانه را در قالب مقالات منتشر می‌سازد.

شرایط پذیرش مقاله

مقالات ارسالی به فصلنامه در دو مرحله مورد داوری قرار می‌گیرد. نخست، همخوانی مقاله باهدف و دامنه موضوعی فصلنامه توسط هیئت تحریریه بررسی می‌شود و در صورت نیاز، انجام اصلاحات خاص مورد اشاره و تأکید داوران به نویسنده مسئول ابلاغ می‌شود. در صورت تأیید، مقاله توسط حداقل دو داور و بر اساس شاخص‌های ارزیابی، داوری می‌شود. مقالات ارسالی نباید در دیگر نشریات چاپ و یا در دست بررسی باشند.

نامه ارسال مقاله باید حاوی امضای همه نویسندگان باشد و نویسنده رابط نیز مشخص شده باشد. امضای نویسندگان به معنی پذیرفتن شرایط حقوقی مندرج در بندهای ذیل است:

- مسئولیت صحت و سقم مطالب مقاله، ترتیب اسامی نویسندگان و پاسخگویی به هرگونه ادعای حقوقی در مورد حق مؤلف و محتوای اثر به عهده نویسنده (نویسندگان) است.
- فصلنامه مسئولیتی در قبال دعاوی بین نویسندگان و نیز نویسندگان با مراجع دیگر ندارد.
- فصلنامه در رد یا پذیرش مقالات آزاد می‌باشد و حق ویرایش علمی، نگارشی و استنادی مقالات را برای خود محفوظ می‌داند.
- در صورت تأیید داوران و هیئت تحریریه و پذیرش مقاله، حق چاپ مقاله در اختیار فصلنامه قرار می‌گیرد.
- استفاده از مطالب فصلنامه به شرط استناد به مقالات آزاد است.

داوران علمی این شماره

نام	نام خانوادگی	وابستگی سازمانی
صدیقه	احمدی فصیح	استادیار، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و رئیس گروه مطالعه و تحقیقات حفاظت و نگهداری اسناد، تهران، ایران
حسن	اشرفی ریزی	استاد، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران
مازیار	امیرحسینی	استادیار دفتر ارتباطات علمی و همکاری های بین المللی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج، تهران، ایران
طاهره سادات	امینی	دانش آموخته دکتری، فلسفه تعلیم و تربیت، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
توران	باقری	دانش آموخته دکتری، علم اطلاعات و دانش شناسی. گرایش مدیریت اطلاعات و دانش دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، همدان، ایران
فیروزه محمد	دوخانی	پژوهشگر حوزه علم سنجی در زمینه آلت‌متریکس، تهران، ایران
سیدعلی اصغر	رزاقی	دانش آموخته دکتری، مدیریت آموزشی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران
آمنه	رضوی	استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران
صفیه	سلیمانی ده دیوان	دانش آموخته دکتری، علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
میترا	طهماسبی لیمونی	استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران
اسماعیل عزیز	قیاسی	استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران
عزیز خوشمهر	وزیری	استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه زابل، زابل، ایران
	هدایتی	استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران

فصلنامه علمی

بازیابی دانش و نظام‌های معنایی
سال دهم، شماره ۳۷، زمستان ۱۴۰۲
صاحب امتیاز: دانشگاه علامه طباطبائی
مدیرمسئول: دکتر عصمت مؤمنی
سر دبیر: دکتر فهیمه باب‌الحوائجی
دبیر تخصصی: ژیل کازمی
کارشناس نشریه: فائزه ابراهیمی

اعضای هیئت تحریریه

نام	نام خانوادگی	رتبه علمی	رشته درسی	محل خدمت
علیرضا	اسفندیاری مقدم	استاد	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان
مهری	پریخ	استاد	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	دانشگاه فردوسی مشهد
علی	جلالی دیزجی	دانشیار	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	دانشگاه علامه طباطبائی
سوسمینا	چاکراپورتی	استاد	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	دانشگاه کلکته
نجلا	حریری	استاد	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات
احمد	شعبانی	استاد	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	دانشگاه اصفهان
میترا	صمیعی	دانشیار	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	دانشگاه علامه طباطبائی
سید مهدی	طاهری	دانشیار	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	دانشگاه علامه طباطبائی
پارامجیت	کاروالیا	استاد	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	دانشگاه دهلی
عصمت	مؤمنی	دانشیار	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	دانشگاه علامه طباطبائی

ویراستار انگلیسی: ارغوان عمرانی پور، ویراستار فارسی و صفحه‌آرا: فاطمه پیری

چاپ: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی

eISSN: 2783-1795 ISSN: 2980-8243

پروانه انتشار نشریه با شماره ۹۲/۳۳۶۱۹ مورخ ۹۲/۱۱/۲۹ صادر گردید.

نشانی: بلوار دهکده المپیک، تقاطع بزرگراه همت، پردیس دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی

Email:fdanesh@atu.ac.ir

http://jks.atu.ac.ir/

دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی

فصلنامه علمی

بازیابی دانش و نظام‌های معنایی

«این نشریه در پایگاه‌های اطلاعاتی www.civilica.com.ensani.ir،

www.noormags.ir، www.magiran.com، نمایه می‌شود.»

این نشریه، با مجوز شماره ۹۲/۳۳۶۱۹، مورخ ۹۲/۱۱/۲۹ از

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی منتشر می‌شود.